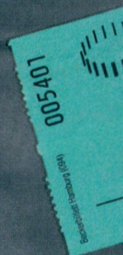
privati teritorija

ROLANDAS RASTAUSKAS

Intymumo ir distancijos dermė, lygiai kaip ir privatumo ir viešumo dialektika, RoRa eseistikoje yra neabejotinai pati įtikinamiausia visoje lietuvių eseistikos ir publicistikos sferoje.

LEONIDAS DONSKIS

Rastauskas ir būtų bene pirmasis lietuviškas „žemyninis“ eseistas. Esė raidai jis pasiūlė galimybę rašyti... esė. Jo stilius nepamėgdžiojamas, tad epigonų neatsirado, bet žanro galimybę Rastauskas pademonstravo bene pirmasis.

GINTARAS BERESNEVIČIUS

ROLANDAS RASTAUSKAS

privati teritorija

ESĖ RINKTINĖ

APOSTROFA

Knygos leidimą parėmė
Lietuvos Respublikos kultūros
ministerija

Autorius ir Leidėja dėkoja
visiems, padėjusiems
atsirasti *Privačiai teritorijai* —
skilčiai ir knygai

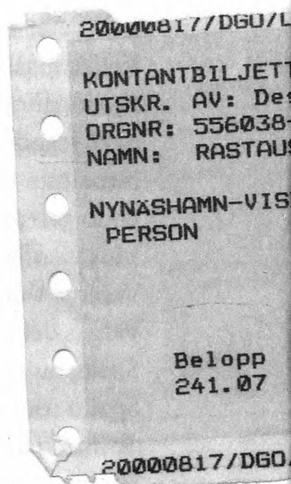
UDK 888.2-4
Ra224

Knygos dailininkas Jokūbas Jacovskis
Viršelyje panaudotos Remigijaus Treigio nuotraukos
Knyga iliustruota asmeninio RoRa archyvo
skiautėmis

ISBN 978-9955-605-58-4

TURINYS

III. TARP DŽINSŲ IR FRAKO

VIETOJ PABAIGOS

/270.00SEK/K

2215315/B1786963
tination Gotland
2342
KAS ROLANDAS

Y 17.08.2000 18:30 HSC GOTLAND 270.00
1 x 270.00

2000 -08- 1 7

NYNÄSHAMN

			SEK	270.00
Totalt			SEK	270.00
Betalt		Betalkort		

Momssats	Moms
12.00 %	28.93

LB/270.00SEK/K

. . . .

Sugebėti būti vienam jau yra šiaurietiškos meditacijos rūšis.

GINTARAS BERESNEVIČIUS

Mirtis visuomet yra pakeliui, bet tai, kad niekada nežinome, kada ji prisistatys pas mus, neleidžia mums deramai suvokti gyvenimo baigtinumo. Šiurpus tikslumas — štai ko mes negalime pakęsti. O kadangi mirties akimirksnio iš anksto žinoti neįmanoma, gyvenimą mes laikome neišsemiamu šuliniu. Tačiau viskas juk atsitinka ribotą skaičių kartų, tiesą sakant, tų kartų būna netgi visai nedaug. Kiek dar sykių gyvenime tu prisiminsi kokią nors savo vaikystės popietę, kokią nors konkrečią popietę, kuri taip giliai įsišaknijusi pačioje tavo esybėje, kad net negalėtum įsivaizduoti savo gyvenimo be jos? Manau — dar kokius keturis ar penkis kartus. O kiek dar kartų stebėsi patekančią Mėnulio pilnatį? Na, gal dvidešimt. Ir vis tiek atrodo, kad viso to tau skirta neribotai.

PAUL BOWLES. *DANGAUS PRIEGLOBSTIS*

Ta nepakeliama eurolengvybė

....

Ponios ir ponai! Brangūs vizionieriai! Kolegos!

*„To naprawdę ważne, by na tej konferencji wybrzmial litewski glos**",— teigia organizatoriai. Neturiu nė menkiausio pagrindo suabejoti jų nuoširdumu. Balsas suskambėti gali, tačiau kokia kalba? Bet kuriuo atveju tai būtų privataus žmogaus balsas, greičiau vidinio asmenybės skliauto akustikos, o ne eurooužstalės įgarsinimo pasekmė. Privatus balsas, neslėpsime, vis dažniau atrodo kažkoks infantilus anachronizmas. Visuomenės atomizuojasi, balsai niveliuojasi.

Klaipėdos universitete dirbu su latvių studentų, būsimųjų aktorių, kursu, pusė kurio nešneka rusiškai, kita pusė — angliškai. (Latvija ir Lenkija, naujausios lietuvių apklausos duomenimis, yra, mūsų manymu, geriausios Lietuvos draugės ir sąjungininkės: 61% apklaustųjų nurodė Latviją, o 53% — Lenkiją.)

Kalbame rusų ir anglų naujakalbe, tarsi patvirtindami Anthony'o Burgesso vizijos gajumą.

Kalbame *Prisukamo apelsino* (*The Clockwork Orange)* kokteilkalbe. Vyresnės kartos lietuviai su bendraamžiais latviais susišneka rusiškai, o tiksliau — nebešneka visai. Posovietinė artimiausiųjų kaimynų tarpusavio tyla verčia klustelėti: „Apie ką tylit, o baltai?"

Abiejų šalių verslo klasės susikalbėtų (jeigu kalbėtų) skaičių kalba. *DJ* (*liet.* DėJotai) — muzikos. Jie — laimingiausi.

Kaip išlikti savimi (re)miksuojant svetimą muziką?

Prieš kelerius metus gilią „bremstokerišką" žiemą Transilvanijoje ukrainiečių scenos guliveriui Andrijui Žoldakui padėjau „dekonstruoti" *Otelą*. Visame teatre didžiojo bardo kalba kalbėjo trys žmonės: meno vadovas (be abejo, vaidino save, t. y. nūdienos rumunų mafiozį „doną Otelą"; honorarą jis išmokėdavo kiekvienos

* Iš tiesų svarbu, kad šitoje konferencijoje nuskambėtų lietuvio balsas (*lenk.*).

savaitės pabaigoje naujutėlaičiais „žaliais“ iš odinės „pederastukės“ be jokių sutarčių ir skrupulų), literatūrinės dalies vedėjas (sykiu jam priklausė striptizo klubas buvusiame kompartijos viešbutyje, dabar priklausančiame, kaip ir reikėjo tikėtis, bažnyčiai) ir vienas jaunas aktorius iš Bukarešto (stažavęs Škotijoje).

Kiekvieną naktį striptizo klube jau minėto viešbučio rūsyje negausiems lankytojams po kojomis raitydavosi nuogos mergaitės, tačiau jų kūno kalba virsdavo pakenčiama anglų arba vokiečių „derybų kalba“ tik šeimininkui leidus.

Nicolae Ceausescu viešpatavimo laikais rumunų raštijoje net klasikos vertimuose buvo draudžiama vartoti žodį „prostitutė“.

Tame Transilvanijos mieste suskaičiavau per dešimt stripklubų. „Per dešimt“ čia reikėtų padauginti dar iš dešimties.

Per šimtą nuogų tau po kojomis besiraitančių mergaičių kasnakt. Per šimtą eurogaktų.

Ant apledėjusio šaligatvio (vidutinė tos šekspyriškos žiemos temperatūra buvo minus dvidešimt) prie centrinių mūsų viešbučio durų išmaldos kiaurą parą prašydavo basi čigoniukai. Apsauga juos trumpam nuvydavo, bet netrukus jie vėl rodydavo praeiviams savo „stigmas“. Stigmatizmas čia buvo virtęs žanru.

Prie vieno garsiausiųjų, Cosia, vienuolyno čigonės su žindomais kūdikiais rankose gulėjo giliame sniege. Tie jų guoliai buvo panašūs į sujauktus varnalizdžius.

Tikrosios Transilvanijos madonos su kūdikėliais, į kuriuos žvelgiant visiems išsprūsdavo vienas ir tas pats ištiktukas: „O, Jėzau!“

Drakulendo *Otelo* repeticijų kalba buvo rusų, vertėjavo išeivė iš Moldovos, kažkada dirbusi kariniame dalinyje. Jai ypač gerai sekdavosi versti režisieriaus riksmą.

Nes riksmas buvo jos kraujyje, mano ponai.

Statydamas Venecijos mauro tragediją ukrainiečių guliveris nuolat it skerdžiamas rėkė.

Kūčių vakarą viena Rumunijos TV programa parodė visą diktatoriaus bei jo žmonos „teismo“ ir egzekucijos procesą.

Profilaktiškai.

Vėliau sužinojau, kad to vienadienio nežmoniško tribunolo teisėjų ir egzekutorių, nepatikrintais duomenimis, gyvų neliko nė vieno. Yra istorijų, kurių duomenys nepatikrinami.

Ką sako viens kitam vampyrai išsiskirdami?

„Ligi kitų mėnesinių, *darling*."

„Ką reiškia būti lietuviu?" — manęs nuolat klausdavo vienas lenkų gastronominis skiltininkas. (Atkreipkite dėmesį — jis neklausdavo, ar aš *jaučiuosi* europiečiu: Jungtinių Europos Valstijų projektas dar tik buvo kuriamas. Šiandien turbūt turėtų klausti, ką reiškia būti eurolietuviu? Ar tai neprimena dar vieno „naujojo žmogaus" projekto? Ar nesirimuoja su „tarybiniu žmogumi"? Arba — naujos imperijos gyventoju? Imperijos, kurią turėtų ginti 100 000-tinė eurokariuomenė, kaip siūlo Lenkijos prezidentas. „Sakyk, sūnau, ar nori už Europą mirti?" Galima ir su daina nasruose: „*Мой адрес не дом и не улица, мой адрес — Евросоюз!*")

Skiltininkai Lenkijoje vadinami feljetonistais.

Tasai klausimas apie tautinę tapatybę ypač baugiai nuskambėdavo kokiame nors ką tik atidarytame — tarkim, kubietiškame — Varšuvos restorane, kažkur tarp septinto ir aštunto recenzuojamo patiekalo, cigarams tebelaukiant savo eilės.

Cigarai tikrai būdavo kubietiški — „autentikai".

Kaip ką tik pašarvoti plantatoriai, jie gulėdavo pliušinėse raudonmedžio dėžučių įdubose.

Juos dūmindamas ir dūmas dūmodamas aš irgi nejučia pasislinkdavau Laisvės salos (ir plantatorių mirties) link. T.y. itin trumpam liaudavausi buvęs „europiečiu".

O tiksliau — su jų pagalba pasislėpęs už dūmų uždangos tarsi išsisukdavau nuo atsakymo, kadangi apskritai niekada nejaučiau būtinybės „apsibrėžti".

Toji būtinybė man visados priminė kastraciją.

Ar gali būti lietuviu žmogus, savąjį privatumą ir sykiu laisvės idėją iškeliantis aukščiau tautinės tapatybės? Dar daugiau — laikantis, kad asmeninė tapatybė apskritai neapibrėžiama.

Negana to — įkandin estų poeto Jaano Kaplinskio sakantis: noriu būti Kitas, *un Autre*, noriu išsaugoti savąjį kitoniškumą, kitokią jauseną ir galvoseną, kurią Leonardas Cohenas, Kanados žydas budistas, ir Josifas Brodskis, tarybinės vidurinės nebaigęs leningradietis JAV profesorius, formavo ne mažiau įsakmiai negu lietuvių lyrika ar unikaliosios sutartinės, kurias neva mėgę naciai.

Jeigu jau visai atvirai — nepalyginti įsakmiau.

Tiesa, Coheno ir Brodskio seneliai irgi kilę iš Lietuvos.

Pataisa: iš carinei Rusijai priklausiusios Lietuvos.

Dar prieš porą metų Ludwigo muziejuje Kelne po Jacques'o Lipchitzo (g. 1891 m. Druskininkuose) ir Varvaros Stepanovos (g. 1884 m. Kaune) gimimo vietomis buvo parašyta — „UdSSR". Pabandžius atkreipti dėmesį į akivaizdžią nesąmonę, muziejaus darbuotojai dėbtelėjo į mane kaip į geografinį išsišokėlį. Gresiantis atribucijos pokytis jiems reiškė politinio žemėlapio perpaišymą. Tas žemėlapis buvo susklęstas jų galvose.

Šiandien abu menininkai (bent internetinėse Ludwigo muziejaus salėse) — jau gimę Lietuvoje.

Nors tokios valstybės tada dar irgi nebuvo.

Tik teritorija.

Toje carinėje Lietuvoje lenkų dvarininkai turėjo orkestrus.

Muzika sklido iš (į)gimtojoje Europoje sukurtų partitūrų.

Kunigaikščio Oginskio orkestras varžėsi su grafo Pliaterio orkestru. Pirmajame jų fleita griežė M.K. ČURLIANIS, kurį lietuviškai kalbėti Palangoje mokė jo gražuolė žmona žemaitė. Ji buvo viena pirmųjų lietuvių modernisčių, nors niekada nesiskundė neturinti savo kambario.

XX a. pradžioje grafui Tiškevičiui priklausančioje Palangoje prancūzų kalba buvo leidžiamas laikraštis vasarotojams.

Kodėl lenkai taip lengvai atidavė mums Čiurlionį?

Juk jei ne kunigaikštis Mykolas Oginskis, katapultavęs „Raketą MKČ" į Varšuvos ir Leipcigo konservatorijas, Čiurlionis būtų daugių daugiausia mažos bažnytėlės vargonininkas. Kaimo keistuolis. Vienas iš tų „kopijuotojų", apie kuriuos tautiniame kontekste aistringai pasisako anoniminiai internautai.

Kitaip Lietuvoje būti negali. Lietuviai yra VALSTIEČIAI. T. y. pati nekūrybiškiausia žmonių atmaina. Valstiečiai nekuria. Valstiečiai išmoksta ir kartoja. Net tai, ko prasmės nesupranta. Liaudies dainas reikia šifruoti, spėlioti, kokia yra jų prasmė, nes valstiečiai iš kartos į kartą kartoja žodžius, kurių prasmės nežino. Jie piešia-audžia-drožia ornamentus, kurie kadaise taip pat turėjo prasmę, bet valstiečiai ją pamiršo. Prasmes suteikia ir kuria NE valstiečiai — žyniai, druidai, kriviai, brachmanai — vadinkit kaip norit. Taip yra visur — visose kultūrose. O lietuviai yra TIK valstiečiai. NEvalstietiškumu jie gali užsikrėsti ir persiimti tik iš svetimtaučių. Nesvarbu — iš rusų ar iš prancūzų. Bet kūrybos impulsą lietuviams gali suteikti TIK svetimi. Nesvarbu, kokios

kūrybos — inžinerinės ar poetinės. Kad lietuvis pradėtų kurti, suvokti, kas tai yra kūryba, pradėtų ją vertinti (pardon už greitas ir kreivas formuluotes), persiimtų kūrybos dvasia ir jos esme, jis turi pasikeisti — tapti jau nebe visai lietuviu. Nes lietuvis — tai TIK ir VISADA valstietis. Nukopijavimas, išmokimas, įsiminimas ir kuo tiksliausias pakartojimas valstiečio sąmonėje yra vertybė. Netgi pagrindinė, svarbiausia vertybė. Tai, kas nauja, tai, ką „tu pats sugalvojai“ — yra savaime įtartina, nepatikima, nepatikrinta. Nėra tokios vertybės valstiečio sąmonėje kaip „sugalvojimas“. Nesvarbu, kuo valstietis pasivadina ir kokio amato jis IŠMOKSTA, jo vertybės, jo esmė nuo to nepasikeičia. Tie valstiečiai, kurie įgijo INTELEKTUALO AMATĄ, sėdi lietuviškame televizoriuje ir kalba citatomis: „Aš tai ne pats sugalvojau. Aš tai perskaičiau KNYGOJE. Aš šito IŠMOKAU“ Ir viskas. (Iš tikrųjų internauto cituojamas Jurgis Kunčinas. — *RoRa*)

Internautai yra virtualus liaudies balsas.

Postmodernybėje „liaudis“ turėtų būti vadinama „postliaudimi“. T. y. — postų liaudimi.

Žinoma, dar esama to, ką neseniai tragiškai miręs lietuvių rašytojas ir kultūrologas Gintaras Beresnevičius pavadino „tėvynės erosu“. Tam tikro kraštovaizdžio — genuose. Tėviškės kvapo ir spalvos bambagyslės, kurios nenutraukia jokie dublinai ar berlynai. Tos tėviškės pelkės ir kemsynų, kurie visados su tavimi. Tavo dumblynai. Prieš mirtį Beresnevičius kūrė lietuviams naują — barbarų — mitą.

Mes esame barbarai, — sakau tą su didele pasididžiavimo doze, — kuriems pavyko savo barbariškumą išlaikyti. Net ypač žiauriomis sąlygomis. Mes labai galinga tauta. Labai karinga. <...> Europa, susidūrusi su baltais, juos išsyk atpažino kaip barbarus. <...> Su jais reikėjo kovoti, ir prasidėjo eilinis civilizacijų karas. Europa stipriai gavo į kaktą, bet baltai barbarai irgi lengvai neišsisuko. <...> Didžiūnai susibroliavo su lenkais, bet bala nematė. Likusi, tai yra didžioji ir lemianti, tautos dalis, nelabai kreipdama dėmesio į fono įvykius, dirbo žemę. Jie buvo įbaudžiavinti, juos ėmė į karus <...> švedai, lenkai, rusai ėjo vieni paskui kitus, bet tautos kamienas, gluste prigludęs prie žemės, gyveno savo gyvenimą, šventė savo šventes ir į valdančiųjų grupių egzistavimą žvelgė gana filosofiškai, kaip į didelę, skaudžiai kandančią

> musę, kurios nusimesti nepavyks <...>. Tai ne tuščia frazė: mokesčius mokėdami, bažnyčion vaikščiodami, lietuviai iki pat XX a. Perkūną tapatino su arkangelu Mykolu, burbėjo maldeles Mėnuliui ir iki šio amžiaus vidurio mokėjo prireikus išsišaukti lietų, vėją, o ir dabar sugeba. (Gintaras Beresnevičius)

Tame mite lietuvių valstiečiai gali viską, jie parodys senutei impotentiškai Europai, iš kur kojos dygsta. Jie jau ne „kopijuotojai", jie — potencialūs Europos valdytojai. Slavojus Žižekas yra pastebėjęs, kad „kiekvienai Europos nacijai būdingas tasai fanatizmas, savęs įsivaizdavimas vienintele, pirmaprade nacija". Ir toliau: „Gera būtų atrasti naciją, kuri pripažintų savąjį antrumą", — sako tas pats slovėnų ne itin godojamas išminčius. Tikras Vidurio Europos *jurodivas*. Kuo mažesnė tauta — tuo didesnis mitas apie jos potenciją. Žinia, nereikia manyti, kad veikia atvirkštinė progresija: didelės tautos nieku gyvu nepasirašys po „mažu" mitu. Tad jeigu lietuviai ateina „dulkinti" pavargusio Europos kūno, tai rusai ateina dulkinti jos smegenų. Dešimt iškiliausiųjų rusų mąstytojų parašys dešimt knygų, kurios sukrės pasaulį, atnešdamos — ne, ne dujas, ne naftą, ne dar vieną anglų futbolo klubą — naują ontologiją!

> Pasaulis laukia naujos filosofinės mados! Vis laukia naujo -izmo! Postmodernizmas nueina praeitin. Kas vietoj jo? Koks bus -izmas? Čia — didysis Rusijos šansas. Ir nusikaltimas jį praleisti. Jeigu mes užgrobsim intelektualinę-filosofinę rinką, įsuksim tą naująjį -izmą, tai tapsim pačia madingiausia šalim: iš pradžių intelektualiniam elite, tarp jaunimo, o paskui ir apskritai. <...> Geriausias būdas užsikariauti Europos pagarbą — padaryti taip, kad Rusija taptų jos centru, o Europa — Rusijos pakraščiu. Štai kur Rusijos šansas būti europiečių ir pasaulio pripažintai. Ji turi tapti Europos lyderiu, pasiūlydama jai naują misiją. (www.soob.ru)

Žinoma, dar yra debesys. Ta, anot pirmojo modernybės dainiaus Baudelaire'o, „*judanti debesų architektūra*". Tie Dievo nuotaikų atspindžiai. Tie skliauto pergamente per ilgai neišsilaikantys rašmenys. Tikrieji Europos čigonai.

Dieviškasis Czesławas: „*O, kokie jūs baisūs, / pasaulio sargai, de-*

besynai!“ (1935, Vilnius). Prabėgus pusei amžiaus pasitaisys, sakydamas, kad net debesys virš Vilniaus barokiniai: tai nesugriautos Vilniaus bažnyčios atsispindės jo atminties skliaute. Amalgamoje, kuri neverifikuojama.

Dieviškasis Josifas: „*О, облака / Балтики летом! / Лучше вас в мире этом / я не видел пока*“ (1989).

Demoniškasis Charles'is: „*Tai ką gi tu, keistasis svetimšali, myli? — Aš myliu debesis... praplaukiančius debesis... tenai... tenai... tuos nuostabius debesis*“ (1862). Jų judėjimo kryptis parodyta antieuropietiškame šedevre „Anywhere Out of the World“: „*Keliausim dar toliau, į patį Baltijos galą; dar toliau nuo gyvenimo, jei tai įmanoma; įsikursim ašigalyje.*“

Kaip visad žvalus Jeanas Baudrillard'as: „*Vėjo genami debesys slysta virš miesto kaip galvos smegenų pusrutuliai.*“ Tai apie tūlo mano kartos lietuvio svajonę — Los Andželą.

Jų ten daug. Lietuvių kaliforniečių. Kaip debesų.

Ir jie seniai nebe europiečiai.

Debesys žinomo lietuvių fotografo Algimanto Aleksandravičiaus nuotraukų cikle, keistokai pavadintame „Debussy“, mažiausiai panašūs į nerūpestingus klajūnus.

Tai baudžiančio Senojo Testamento Dievo bežadės tirados.

Tai tarsi „mūsų“ atsakymas Koranui. Mūsų atsakymas naujiems mitams: beveik pusės milijono egzodas.

Jau nežinia kurios emigracijos bangos spektras: nuo vaikų chirurgų ligi lytį keičiančių paauglių. Londonas tampa trečiuoju, Dublinas — ketvirtuoju pagal tautiečių skaičių lietuvių miestu Europoje. Už mus šitoje rungtyje geriau atrodo tiktai lenkai (latviai, beje, irgi nedaug tenusileidžia).

Bet mes dar turime rezervų.

Mes pirmieji atlikome demokratišką apkaltą demokratiškai išrinktam Prezidentui. (Keršydamas likimui, pastarasis su neatimtu diplomatiniu pasu dviviečiu lėktuvu apskrido aplink pasaulį. Tačiau ir tuo jo epopėja nesibaigė: jis pasiuntė savo žmoną į šokių realybės šou, kur ją, blogiausią šokėją, partijos elektoratas mobiliaisiais telefonais vieningai kėlė į padanges.)

Mes pirmieji neskaitę ratifikavome Eurokonstituciją, nors katalikiškas kraštas šito, regis, padaryti neturėjo teisės pagal apibrėžimą.

Mūsų *know how* — visaliaudinės piligrimystės vietomis virtę prekybos molai — pavadinti „akropoliais“. Čia gimsta naujas vaikštūno *flaneur*'o tipas: akropolistas. Čia mūsų gimtoji Europa.

Londone lietuviškos maisto prekių parduotuvės irgi dygsta kaip grybai.

Sugebame ir kai ką daugiau. Jungtinėje Karalystėje lietuviai vadovauja svarų ir JAV dolerių padirbinėjimo fabrikams: 2005 metais Anglijoje daugiausia padirbtų pasų buvo lietuviški.

Prieš tridešimt metų vienas mano pjesės *Talmantas Žuvėdra* veikėjas, chirurgas, kalbėjo: *„Europa mano, kuri esi danguj, teateinie tavo karalystė, gelbėk savo mirštančius vaikus, pakeisdama gyvais jų tėvais.“*

Pjesę, žinoma, paskerdė sovietinės cenzūros skalpelis. Tačiau aš buvau laimingas: poeto žodis vis dėlto šį bei tą reiškė. Eilinio inteligento žodis galėjo iššaukti neeilinį Centro Komiteto posėdį.

Šiandien CK reiškia madingą „leiblą“, ir nieko daugiau.

Intelektualo žodis politikams reiškia mažiau negu nieko, kol intelektualas netampa rinkiminės kampanijos *spyčraiteriu*. Po to jis vėl išspiriamas į Europos pakraščius.

Laimingiausi — jauni vertėjai. Ardami eurobiurokratams jie jau perkasi namus Briuselio priemiesčiuose, kur savaitgaliais galima basomis išeiti ant žolės. Prisiminti hipišką tėvų jaunystę, kai visi dar mokėjo gyventi be pinigų. O pirmadienį lyg niekur nieko praeiti pro A4 formato popieriaus rietuves, sustatytas koridoriuose prie vos ne kiekvieno Europarlamento ar Eurokomisijos kabineto durų.

Tos rietuvės — žmogaus ūgio.

„Buvo du Beethovenai, *my little droogies,* — porinu savo latviams studentams. — Vienas senbernis niurgzlys, užmiršdavęs vidury studijos neišmėžtą naktipuodį, ir kitas — genialus kompozitorius, kūręs savo muzikoje negirdėto emocionalumo pasaulį. Kuris mums svarbesnis? Beje, ar jūs pajėgūs atskirti „Mėnesienos“ sonatą nuo „Patetiškosios“?“ Ir veik nežymiu nebylaus suokalbininko judesiu pastatau ant pirmo suolo Glenno Gouldo kompaktą su minėtais įrašais.

„Jaunimas jo dabar nebeklauso“, — sako man baltapūkis ilgaplaukis su ausinukais. („Beethoveno ar Gouldo?“ — pasitikslinu.) „Rašydamas Devintąją simfoniją jis jau buvo kurčias“, — atsiliepia

į Björk panaši mažylė. „O jūs girdėjote ją?" Stoja nejauki tyla. „Be to, jis sirgo sifiliu!" — tarsi laimėjusi aukso puodą sušunka tamsiaplaukė iš paskutinės eilės. „Jie visi tada sirgo sifiliu", — jaunu bosu it koks suomių medkirtys nukerta pirmojo meilužio amplua sutvertas aukštaūgis.

Paskaita baigiasi, jie išsivaikšto. Aš ilgai stoviu prie lango. Stikle matau tai, ką Anthony Burgessas vadino „*bezoomny look*".

Glennas Gouldas tebestovi ant pirmojo suolo.

Tarsi Europa su kultūros vėzdu rankoje.

Pamenate, *Prisukamo apelsino* herojų Aleksą nuo smurto proveržių priverstinai gydė arkliškomis jo dievinamo Beethoveno dozėmis pramaišiui su kankinimų bei žudynių vaizdais ekrane.

Daktaro pavardė buvo Brodsky.

О, облака
Балтики летом!
Лучше вас в мире этом
я не видел пока.

Arba dar geriau:

Я хотел бы жить, Фортунатус, в городе, где река
высовывалась бы из-под моста, как из рукава — рука,
и чтоб она впадала в залив, растопырив пальцы,
как Шопен, никому не показывавший кулака.

Bet tai jau kita Europa.
Dar viena iš daugelio.

....

Palanga–Kijevas
2006 lapkritis

I. NEPAIMTA TVIRTOVĖ

Neutroninės bombos grožis

....

1.

Pamenu, vienam bendraamžiam poetui išleidus rinkinį postmieželaitišku pavadinimu *Peizažas su žmogumi*, užstalės aštrialiežuviai kaipmat paleido nuodelį: „Nereikia teršti peizažo!“ Atmetus ironiją, tą patarimą galima įsivaizduoti kaip žiūrą... be žiūrinčiojo atgal, be menkiausio žvilgsnių pingpongo. Tarp atsiveriančio vaizdo ir tavęs, stebėtojo, nėra jokių trukdžių. Tarsi plytėtų milžiniška scena su besikeičiančiomis dekoracijomis, bet be aktorių. Tasai „aktorių be“ visada pribloškia. Prieš gerą savaitę perėjau pusę Klaipėdos. Senstelėjusio briedžio maršas truko valandą — tarp devintos ir dešimtos vakaro. Tam tikri tarpsniai buvo nutvieksti pastarojo žaros. Toks lygus paauksinimas miestą sutaurino, ties Biržos tiltu urbanistinės valios, vandens ir chlorofilo sąjunga po aukštu dangaus kupolu smelkė kiaurai. Kadras po kadro miestas vėrėsi kaip virtinė tobulai suaugusių vaizdingų grandžių. Mano galvoje veikė skaitmeninė kamera. Operatorius buvo beveik euforijos apimtas, nes jo akies trajektorijai nebereikėjo montažinės įsikišimo.

Mažyčio palaimingo nušvitimo paslaptis slypėjo neutroninės bombos grožyje — nei ant tilto, nei patiltėje, nei krantinėje nešmėžavo žmonės. Tai, ką jie buvo apleidę, buvo sukurta tarsi ne jų, o kažkokios neįvardytos jėgos, spinduliuojančios absoliučiai nesuinteresuotą grožį.

Kur slėpėsi dvikojai? Šitas klausimas mušė į smilkinius. Juk dar prieš pusvalandį aš stovėjau senamiesčio kieme prie švediško stalo, fotografavausi su naujai prisikėlusios „Bohemos“ (netrukus vėl atmirs) virėjomis prie šašlykų k(v)apavietės, sveikinausi su seniai matytais jaunystės bendražygiais, pokštavau ir žiūrėjau į visom prasmėm tėvus praaugusias bičiulių dukras. Negi visa Klaipėda taip ir liko klegėti tam Parodrūmio kieme? Manoji, turiu prisipažinti, išties jame sutilptų.

2.

Ar visada buvo taip? Anaiptol. Prieš pat charakirišką brandaus socializmo galą Manto gatvėje vakarop galėdavai pamatyti ne vieną dykinėtoją. Laikėme tai gyvybingumo apraiška. Slapto dinamizmo požymiu ir pažadu. Šaukiniais Hamburgui ir Amsterdamui. Vienprospektis miestas aiškiai žinojo savo traukos lauką. Centras buvo centre. Jį buvo galima pereiti savo kojom. Išvaikščioti prieš miegą. Atsispindėti skurdžiose vitrinose. Pamojuoti akvariumui. Visai nelauktai prisiminti paaugliškas promenadas Chruščiovo laikų Tarybų Lietuvos (Atlantida toji šalis vadinas!) sostinėje: orias vaikštynes Lenino prospektu šeimomis po skurdžios vakarienės su kulinarijos paštetu. Skrybėlės, ilgi paltai, įstrižas galvų linkčiojimas. (Ką daro prancūzai, susitikę pirmąsyk? Mandagiai pasisveikina. Antrąsyk? Mandagiai nusilenkia. Trečiąsyk? Oriai linkteli.) Štai taip. Galėtume netgi scenos mechaniko paprašyti nuleisti truputuką sniego. (*Okej*, tuoj mestelsim!) Regėjimo lauką tada užstos judantys balkšvi stačiakampiai. Vis tiek nepraradę orumo. Mieste, kuriam dar taip toli ligi Karoliniškių ar Lazdynų. Kuriam dar toli ligi laisvo, bet... išmirusio centro.

Paklauskit nūdienos vilniečių, kur, be „Akropolio", telkiasi vaikštūnai? A? Tikrai ne brode. Ir tikrai ne Zuokulende. Kažkada chuliganėlių ir girtuoklėlių numylėta Pilies gatvė dabar Prezidentūrai artimų repatriantų ir kažkokių geresnei geografijai nesutvertų užsieniečių su laptopais valda. Plius mergaitės, kurioms su užsieniečiu garbės, o su čiabuviu — gėdos reikalas. Plius koks paskalų kronikos dirbtinis liūtas su bentliu. Pirmyn–atgal, pirmyn–atgal. Dar nuolat baubiantis kunigaikštis Vilgaudas, balsu prilygstantis Gedimino vilkui. Fellinio profsąjungos garbės narė Rožytė. Aha, dar naujoji bohema Šaltojo Meno Centro vasaros kavinėje. Regis, taip ir turi būti — Kelnas tikrai telkiasi ne prie Katedros, o Londonas — ne aplink Trafalgaro fontanų kriaukles. Normaliam didmiesty centrų daug, visa čia tobulai iščentruota, išsidalinta, sugrupuota. Tas pat Berlyne: prie „Gagarino" ir „Pasternako" — vieni mados šaukliai, Savigny aikštėje po estakada — kiti. Pakibusių lyg ir nerasta. Čia nebešmėžuojama, čia oriai sėdima. Juodi džinsai ir alus aukštose taurėse. Tik mes vis dar pakibę. Pakibusioji karta. Pakabintieji ir išdurtieji.

3.

Sostinės paprastai ištuštėja savaitgaliais, ir tada, kaip pasakyta jau kito, garsesnio, poeto, *„į kiekvieną jų galima ramiai įvesti dalinius“*. Štai apie ką turėjau pagalvoti Klaipėdoje! Kol čiabuviai rakinėja dantis savo kotedžuose ar šlamščia kebabus Turkijoje, vienos didelės kaimynės kariuomenė gali ramiai paržygiuoti atgal: universitetiniai desantininkų divizijos mūrinukai restauruoti, santechnizuoti ir kompiuterizuoti. Teatras neveikia, tad pulkininkui niekas nesutrukdys įkopti į legendinį balkoną. Ką tik praūžęs džiazo festivalis atėmė paskutines pasipriešinimo energijos atsargas. Pusė miesto bus laiminga tikėdama, kad sugrįžo saviškiai, kita — manydama, kad įžengė Holivudo pulkai. „Vėl smurtalą filmuoja!“ — paaiškins nesusipratėliams. O pagaliau nebus ir kam aiškinti — gatvės juk tuščios. Keli vokiečiai iš kruizinio laivo priims viską kaip naujo istorinio teisingumo apraišką. Apsuką. Pasaką. Arba dar svaigiau — priešas gali atplaukti tuo pačiu kruiziniu gigantu. Nusigrimavęs inturistu! Juokai juokais, bet tuštumą visada lydi gera siaubo dozė. Jau minėtam eilėraštyje apie savaitgaliais ištuštėjančias sostines esama ir telefono skambučio nespėjusiai į kurortą išvažiuoti draugės draugei (ypatinga moterų rūšis!): kitam laido gale girdėti tik nerišlūs juokai ir svetimkalbės papliūpos. Suprask: okupantas jau tūsinasi! Pilsto portveiną ir pasakoja nešvankius anekdotus, pokštauja. Ir tas *volapiukas* neišvengiamai išaugina vieną iš elementariausių baimės atmainų — nerimą. Tuščias miestas, prieš akimirksnį švytėte švytėjęs nenusakomu grožiu, dabar virto baimės švytuokle. Miesto tuštuma visada primena sapnų topografiją. Tau reikia žūtbūt nukakti už ano skersgatvio (ten — tikroji palaima ir išsivadavimas!), o koja įklimpo asfalte. Ir kažkoks beformis šešėlis ima augti už nugaros — gal šikšnosparnio, gal bombonešio, gal kokio etnografinio animatoriaus. Beje, vienam neuždrausta būti kitu. Tuštuma sankcionuoja bet kokį košmarą. Bet kokį ambivalentiškumą.

4.

Rusiški praėjusio amžiaus miestai (įskaitant Minską) vasarą išties būdavo akinamai tušti. Skystoka minia išaugdavo kokioj Gorkio gatvėj Maskvoj ar Nevos prospekte Piteryje. Tu prašmėžuodavai tarp tų svetimkūnių nelyg tarp lietaus lašų, nelyg tarp lianų ar

palmių, kad vėlek atsidurtumei granito ir betono plynėje. Tapdavai operatoriumi ir aktoriumi vienam asmeny. Tik režisierius tradiciškai likdavo nežinomas. Kartais nuo tos tuštumos pabėgdavai į vėsias kino teatrų sales, kur juodoje baltoje „Užsienio kronikoje" pamatydavai linksmą Londono ar Paryžiaus... prieškalėdinę minią. Pustuštėje salėje aidėdavo kažkokia paika muzika, griaudėdavo patetiškas diktoriaus balsas, o ten, ekrane (tiksliau — toli toli anapus!), žvarbiame Londone, linksmi žmonės atnašavo *šopingui*, kuris visados yra gero *fakingo* uvertiūra, ar šiaip, regis, be menkiausios širdperšos murkdėsi šaligatvių spūstyje. Kartais toptelėdavo, kad iš tų minios tirščių neįmanoma išbristi, ir sykiu būtum atidavęs viską, kad bent valandai kas leistų pasimurkdyti drauge su visais. Filmas jau nepadarydavo įspūdžio, nes vis prisimindavai tikrus kronikos žmones tikroje gatvėje. Tie žmonės galėjo judėti visomis kryptimis: paimti taksą ir išskristi į Tanžerą, pirkti Bitlų plokšteles, sagstytis Dioro sijonus, skaityti Chandlerį ir vartyti pornoleidinius, studijuoti Oksforde ar tiesiog eiti velniop. Jie visada galėjo pasirinkti. Tu tik svajojai apie pasirinkimą. Tos svajonės ir išmokė tave nieko neveikti. Arba, kaip kartą pasakė jau trečias poetas, „*veikti niekq*". Štai kodėl tu taip gerai supranti tą savo bičiulį, kuris, pirmąsyk nukakęs į Paryžių, dienų dienom neatplėšiamai sėdėdavo kažkokioj banalioj gatvės kavinėj ir stebėdavo pro šalį nelyg iš tų prieštvaninių kino kronikų plaukiančią minią. Dešimteriopai, beje, gražesnę už visus Luvro šedevrus! Istorija byloja, kad šeimininkas jam ramiai pildavęs kalvadoso skolon, o nuolatiniai lankytojai šaukdavę vardu: „Pranas, tu tvarkoj?" Ir jis atsakydavęs: „Aš tvarkoj, chebra!"

5.

Ten, kur nėra žvilgsnio atsako, apie meilę galima tik dainuoti.

. . . .

2007

DEUTSCHES THEATER
KAMMERSPIELE
D
Baracke
SHOPPEN UND FICKEN
Do, 01.07.1999, 15:00 Uhr
Parkett
Nr. 58
DM 25.00 Normalpreis
Mit freundlicher Unterstützung von
taz, die tageszeitung und Mercedes-Benz Niederlassung Berlin
DEUTSCHES THEATER UND KAMMERSPIELE · Schumannstraße 13a · 10117 Berlin · Service (030) 2

Geležinio Vilko žiedas

. . . .

1.

Vienintelis sąjūdis, prie kurio šliejuosi visu savimi — kol kas virtualus. Tai Vilniaus metro idėjinį lauką kurianti komanda, kurios būstinę lankau tik monitoriuje (www.vilniausmetro.lt), kadangi seniai nebegyvenu sostinėje. Džiaugiuosi, kad metro idėją palaiko ir mano buvę kaimynai — Karoliniškių bendruomenė, kurios nariu save irgi mintyse kartais pavadinu. Buvusioje Žvaigždžių (dabar L. Asanavičiūtės) gatvėje prabėgo sudėtingiausieji ir sykiu laimingiausieji mano gyvenimo metai, kai jaunystės kūno ir vaizduotės kalba visais įmanomais ir neįmanomais būdais bandė priešintis ideologijos šarvams. Jos madoms ir dizainui, kaip pasakytų nūdienos *tūsmeikeriai*. Sėkmingai ar ne — ne man spręsti, nors Paskutiniame teisme žmogus turbūt vis dėlto susitinka pats su savimi. Ir toji akistata, neslėpsime, žiauriausia. O kas perkels per Stiksą — valtis ar vagonas,— nebe taip ir svarbu. Aš renkuosi vagoną. Išties labai gerai įsivaizduoju tą paskutinį pageidavimą — nudardėti (ne: be garso nuslysti!) nebūtin blizgančiu Vilniaus metro. Tą paskutinę atkarpą: „Jeruzalė — Hadas". Arba: „Guggenheim — Rojaus apartamentai". Net reklamas gęstančiam regėjimo lauke išvystu: tarkime, su spindinčiomis antimis. Arba gulbėmis. Tu krenti, o jos kyla.

2.

Du mano itin mėgstami internetiniai komentatoriai — Rasa Baločkaitė ir Vytautas Rubavičius — kodifikuoja priešingus „požeminės žiūros" polius. Vytas teigia, kad metro projektas ne tik planas, bet ir socialinę santalkos funkciją pajėgi atlikti mūsų sostinės ateities vizija:

> Miesto dvasiai stiprinti reikalingi drąsūs, įprastinį lietuvių urbanistinį mąstymą, taip pat miesto valdymo akiratį peržengiantys ir visuomenės

vaizduotę įžiebiantys projektai, kurie padėtų miestui ir miestiečiams pasijusti, kad gyvena XXI amžiuje.

Naujas požiūris į žmogaus ir transporto santykius leistų miestui šoktelti dešimtmečiu į ateitį, sako autorius. Rasa rašo iš Niujorko, kurio *sabvėjų* prieš dešimtmetį irgi tyrinėjau savo kailiu. Jai požeminė bendruomenė — tai klasikinė „nieko bendra neturinčiųjų bendrija — kūnai, įnoringo atsitiktinumo dėka patalpinti tam pačiam vagone, trumpam virtę bendrakeleiviais, — traukiniui stabdant ar kaupiant pagreitį, jie, lyg armijos eiliniai, sinchroniškai palinksta į priekį ar atsilošia, posūkiuose, bandydami išlaikyti pusiausvyrą, kolektyviai pasvyra ir kolektyviai atsitiesia — sinchroniškas ir nesavalaikis kūnų judėjimas primena sovietinius darbo liaudies paradus — *visi kaip vienas, kairę, kairę, žengte marš...* Gravitacijos dėsnių totalitarizmas — kontroliuojamas kiekvienas judesys.“ Tad metro mąstomas kaip totalitarinė požemio valstybė, kurios gyventojai pavargę, purvini ir nerafinuoti. Autorei, gana radikaliai (tasai radikalumas mūsų platumose visada atmieštas poetiškų metaforų doze) kairietei, tai vienintelė bendruomenė, suteikianti kultūrinio intymumo jausmą. To jausmo ji nesigėdija pavadinti didingu. Rusų eseizmo klasikas Aleksandras Genis blogiausio Naujojo pasaulio *sabvėjaus* (horizontalioji civilizacija, kurios herojus — kaubojus) skurdui priešpriešina marmurinę Senojo pasaulio geriausio metro — *„paskutiniosios utopijos priebėgos“* (vertikalioji civilizacija, kurios herojai — šachtininkas ir kosmonautas) — didybę. Be abejo, kalbama apie Maskvą. Anoje epochoje į sterilų it Berijos kabinetas Maskvos metro neįleisdavo girtų: pamenu, kaip požemio milicijos nuovadoje, spausdamas saujoje apvalius Johno Lennono tipo akinukus, pasiskolintus iš bitlą nr. 1 primenančios žurnalistės Sigos Urbonavičiūtės, sykį meldžiau leitenanto nerašyti protokolo. Ir ką gi — nuolankiu kaltės išpažinimu išsaugojau tarnybą Vilniaus operoje bei balete (raštas iš blaivyklos būdavo karjeros žudikas) plius Sigitos akinius. O juk galėjo sutrypti nukleištu pareigūno kulnu, galėjo blokšti į sieną ir pan. Ne veltui tada sakydavom: *„Полковник чекист — перед кем-то он чист.“* Aiman, demokratija subjaurojo taurųjį Didžiojo stiliaus marmurinės požemio karalijos projektą: dabar čia geriama (ir dar baisiau). Tasai civilizacinis pokytis tik patvirtina

seną tiesą: Maskva, brolyčiai, ir yra naujasis Niujorkas. Tai vieša paslaptis, kurios nepastebėti gali tik banalūs naujalietuviai ir iš tarnybinių automobilių neišlipantys euronomenklatūrininkai. Tokiems metro nereikalingas. Jiems paleidžiami spectraukiniai: čiuku čiuku, Bri(u)seliuku!

Metro visų pirma reikalingas jaunoms sieloms. Štai ką dvidešimtmetė draugų dukra Algė rašo iš Londono: „Metro — stebuklinga vieta, čia gali rasti, ko tik nori, — ir rimtų vyriškių su juodais kostiumais, kurie aiškiai dirba „sityje", ir arabių, kurių matosi tik akys, ir kaip iš amerikietiško filmo paimtų juodaodžių, apsikarsčiusių grandinėmis, ir intelektualų, kuriuos norėtųsi užkalbinti... Visi keleiviai arba skaito laikraščius, kuriuos dalina nemokamai, arba klausosi savo muzikos, išėję kažkur toli toli... Londono metro „vamzdis" — nereali vieta stebėti žmones." Štai jums ir tikrosios antropologijos studijos. Norėčiau sulaukti dienos, kai koks nors britų studentas kažką panašaus sukurps Vilniuje: „Vakar pakeliui į Žydiškes metro vagone mačiau keistą vaizdą: garsiausioji lietuvių dizainerė Dovė Gud rodė naują kolekciją „Zuikis pleibojus", o Ramunė Che — savo paskutiniuosius klipus depresyviausioms Zemfiros dainoms. Jų rėmėjas — Europoje pagarsėjusi firma „Sostinės kailiai", kurioje atlikti praktiką — kiekvieno jaunojo menedžerio svajonė. Keisčiausia, kad manekenai pereidavo kiaurai visą sąstatą ir sugrįždavo su naujais kailiniais. Kur jie persirengdavo?"

Kaip tai „kur" — „Geležinio Vilko žiede", naivuoli brite.

3.

Ką įsinešame į metro? Rytais — nemigos ir sapnų skeveldras. Vakarais — jųjų nuojautą. Dieną — norą strėlės greičiu pasiekti taikinį. Dar skaitalą, jeigu norime likti ant bangos. (Idealas: vagone paliekamos knygos su specialiai pabraukytomis vietomis, kurias sudėliojus išryškėtų intencijos adresantas.) Ką išsinešame iš metro? Kvapus: ratų tepalo ant bėgių ir skaldos, grynojo vargo — benamių, šalia sėdinčios moters pigių kvepalų. Vaizdus: dažniausiai haiku dydžio (aprasojęs kryželis tarp negrės papų), nes akių kontaktas uždraustas pagal apibrėžimą. Kitas neliečiamas, užsklęstas. Metro — skląstis. Kapsulė beskliautybėje. Garsus: ratų dundesį, gręžiantį kiaurai. Do-des-ka-den. Do-des-ka-den.

Do-des-ka-den. Kur padėti akis? Kur nukreipti žvilgsnį? Žingsniuoti akimis — žvilgsniuoti. Kur žvilgsniuoti? Į ką?

Į reklamas, be abejo. Į tablo, skaičiuojantį sekundes. Perfrazuojant Meką: nelyginant iešmininkas jis stovi metro dykumoje, skaičiuodamas paskutines savo ant vyzdžio sumauto gyvenimo sekundes. Tos vaizdasekundės ilgainiui ir stoja Kito vieton. Jos — plakatinis lesalas, pabertas sumodeliuotoje žvilgsnio trajektorijoje. Mes atsinešame tuos vaizdus kiekvienas iš savo stotelių. Iš mūsų rytinių bei vakarinių maršrutų. Mano Metro Rytai ir tavo Metro Vakarai. Kolizijų koma ir komizmas.

4.

Dabar įsivaizduokime, kad turime surengti atminties tinklainėje išsaugotų „postvilkiško“ Vilniaus metro reklamų parodą. Vaizdai išsaugoti, užrašai greičio nutrinti. Juk pro pajudėjusio vagono langus dar matome vaizdą, bet jau nebeįskaitome teksto. Taip kinematografas dar kartą nuplauna fotografiją. Taip kadrai sugrįžta juoston. Įsivaizduokim, kad kažkieno nematoma ranka sustabdė vagoną drauge su vaizdais anapus neskaidrių langų. Tai, kas išliko tinklainėje, dabar ir išdidinama. Akies pingpongas ir akies *pinholas*. „Geležinio Vilko žiede“, kur ant keiksmais aprašinėto vėlių suolelio sėdi nebeegzistuojančio Žvėryno troleibusų žiedo kontingentas: sudegusių teatrų aktoriai ir pragertų romanų autoriai. Gelžbetoninių socmodernizmo trobų architektai. Damos pamuštais paakiais. „Paskolink du obolu, seni“, — prašo jie dusliu choru. Ir tam kandžių metronomui net mirtis nenulaužia švytuoklės.

5.

Niujorko metro vienas vaikis paikis buvo užgrobęs sąstatą ir penkias valandas davėsi nesustabdomas. Ir niekas to nepastebėjo. Pameni, tu tada saldžiai miegojai, padėjusi galvą man ant kairiojo peties?

6.

Pameni?

. . . .

2008

Dūmelis

....

JURIJAUS KOVALIO ATMINIMUI

1.

Kai balandžio mėnesį vasara nelauktai ėmė kaišioti savo žolėtą liežuvį, kaimynų sodeliuose suvinguriavo kvapnus dūmelis. Tasai darbas „keptuvų sekcijose", įgarsintose skalijančių šunėkų ir tunto vaikų, iš atminties išspaudė ne tik skonio seiles, bet ir keletą primirštų vaizdų. „Barbekiujizmas" nebuvo sovietmečio gerovės *forte*. Jį kultivavo vos keli prakutę draugai, į kuriuos tradiciškai buvo kreipiamasi „ponas". Tvirtą pirmąją vietą poniškumo varžybose ilgam buvo uzurpavę kauniečiai, kai kurie turėję laimės suleisti auksinius dantis ir į storą beigi sultingą Kalifornijos vilų kiemuose ant liepsninės grotelių iškeptą dipukų *steiką*. Kas be ko, partiniai Užkaukazės „kunigaikščiai" irgi buvo pridėję leteną besaikio atsakingų draugų ėdrumo ugdyme: ne veltui šašlykas taip lengvai prigijo minimalios laisvės maksimalių išbandymų eroje. (Mėsą ant grotelių kepdavo ir reemigrantai, paprastai vadinami „repatriantais", kuriuos Chruščiovas prišaukė pargrįžti iš emigracijos, ypač Pietų Amerikos. Todėl kai kurių lietuviukų vaikystė neatsiejama nuo žodžio „asada" ant Kauno marių kranto.) Mano pirminis vaizdas su laisve, deja, mažai ką teturi bendra. Jis visa esme išnyra iš vaikystės „traumotekos": kaimynai vieną vasaros popietę ūksmingam kieme rengėsi kepti mėsą, ir ta žinia Žemaitės ir Smilčių gatvių kampo snargliams darė sprogusios bombos įspūdį. Vakariausiam imperijos kampelyje 7-to dešimtmečio pradžioj, per patį chruščiovinį atlydį, kai Vilniaus gatvėse kai kurios moterys staiga tapo panašios į bendraamžes Prahoje ir Budapešte, o kai kurie vyrai netgi į Paryžiaus bistro lankytojus. (Tą gerai matome juodam baltam ir, neslėpsime, gan manieringam lietuvių kine, na, o apogėjų tasai europietiškumo pažadas pasiekia 1966 metų Marleno Chucijevo šedevre *Liepos lietus*.) Štai

apytikriai tokie personažai ir rengėsi kepti mėsytę. Sujudimas buvo nerealus: kažkas skaldė malkas anglims, kažkas atitempė niekada nematytą kepimo agregatą, čia pat akyse augo svogūnų, pomidorų ir agurkų krūsnys. Dar nerealiau atrodė žolėje išrikiuoti plastikiniu tinklu apipinti ąsočio formos bulgariškos gamzos buteliai — nelyginant siuntinys iš „filatelistinės“ (tada mes visi, kompiuterių neapšvitinti naivuoliai ir drovuoliai, rinkome pašto ženklus) Graikijos. Užsienis — jis juk ir buvo tik pašto ženkluose. Arba traškančio radijo imtuvo skalėje.

2.

Ta šventadienio mėsa, kurios mes taip ir neparagavome, be abejo, buvo kitokio gyvenimo pažadas. Gyvenimo, kuriame laisvalaikis ir yra pats brangiausias laikas. Kaimynų vaikai nuo pikniko finalinės dalies — rajūnų rojaus — buvo atkirsti it purvini ridikėlių lapeliai. Prisiglaudę prie vielinės tvoros, mes ligi graudumo gudrių laukinukų akimis stebėjome, kaip keli laimingi mūsų žaidimų draugai smagiai čepsėdami kažką energingai kramto, o jų gimdytojai iš stiklinių tvatija gamzą — švelniai tariant, ne patį geriausią sausraudonį pasaulyje. Geriausią po trisdešimties metų išgėriau Laimono Noreikos ir Juozapo Budraičio sodelyje Čiurlionio gatvėje jau su ispanų teatro „Xarxa“ aktoriais pirmajame festivalyje LIFE. Tačiau atminties failuose kvapnusis dūmelis atsispaudė: gera gyventi nuleistom rankovėm jūroje ligi kelių. Gera iškylauti sode, gera ruošti draugams tuos amžinus „pusryčius ant žolės“ nežinia katrą popietės valandą. Štai kaimynų sūnus jau kviečia ką tik ant iešmo iškeptą mėsytę palydėti skrandeliuosna šlakeliu meskalio su vikšru. Viskas, regis, kaip tada: ta pati Žemaitės gatvelė, žydinčios obelys ir snargliai su šunimis aukštoje žolėje, gražios svetimos žmonos ilgais kaklais ir plonais rankų pirštais, vienišo, bet nepasiklystančio boingo brydė tėviškės danguje... Ne, boingai tada čia neskraidė. Padangė buvo vaiski, bet užkalta. Ir vis tiek — grožis lygiai taip pat gimdavo iš liūdesio, ir atvirkščiai. Palyginimų skalė, žinia, buvo siauresnė. Gražių daiktų buvo nesuskaičiuojamai mažiau, bet vaizduotė nuo to tik išlošdavo. Man atrodo, kad jie dar klausėsi muzikos (Romanas Marijošius? Džilda Mažeikaitė? Lilijana Ablėnaitė?) ir netgi šoko terasoje. Sutemose jie darė tai, ką daro visi suaugusieji piknikuose: leisdavo arba

neleisdavo sau. Moterys juokėsi krūtininiu juoku — nelyginant Lankausko novelėse. Pirmadieniais jie, įskaitant ir rašytojus, vėl atvirsdavo tarybiniais žmonėmis.

3.

Žinoma, dar būta piknikų toli nuo tėvynės. Neįsivaizduojamai toli, žvelgiant to juodbruvo berniūkščio, godžiai vartančio prieštvaninius atlasus, anglinėmis akimis. Prisimenu, kaip sykį Londono vidiniame kieme atsidūriau ant vieno pledo su niekuo iš margos svečių minios neišsiskiriančia storule, kuri tyliu balsu prisistatė: „Andrea Soros". Ir kaip aš ėjau pas vakaro šeimininką neva naujos mėsos porcijos (dauguma buvo atėję su savo „žaliavom"), o iš tikrųjų — tikrinti info. Ir kaip jis pamerkė man akį: na, ji, iškili kovotoja už Tibeto teises, čia beveik inkognito, o tau beveik pasisekė; tik nešūkauk visam kaimui. Nešūkavau, bet Sorosaitės Niujorko telefoną paėmiau. (Sykiu nepastebėjau, kad kas nors, be manęs, būtų siekęs prigulti šalia tibetiečių teisių aktyvistės.) Be abejo, niekad nepaskambinau — net gyvendamas vieną vasarą Manhatane. Tada, jau Vilniuje, su draugais buvome taip perfrazavę garsųjį šlagerį *„Let My Name Be Sorrow"*: *„Let my name be Soros"*. Josifui Brodskiui nepaskambinau dėl paprastesnės priežasties — jis metai jau buvo miręs. Kam nepaskambinau dar? Vienai šviesiaplaukei mokytojai iš Gargždų — paprasčiausiai todėl, kad auštant, jau įdardėjus į Vilnių, neišdrįsau paprašyti jos numerio. O Dieve — juk tie nepanaudoti telefonai ir yra mano tikrasis donžuano sąrašas! Aha, dar tame įsimintiname Londono piknike atvykus *DJ* (*liet.* DėJotui) bandžiau paleisti „Bix'ų" juostą iš kasetės. Ir kaip tas DėJotas po kokių 15 sekundžių niekšiškai nutraukė azartiškojo Samo stūgavimą, paversdamas virtualų tautiečių pasirodymą trumpiausiu visų laikų lietuvių roko grupės koncertu Jungtinėje Karalystėje. O jau visiškai sutemus, kai tam tikri senukai ėmė sau šį bei tą leisti, pasirodė pati Ingeborga Dapkūnaitė-Stokes, tačiau man panūdus ją apkabinti, sucypė nesavu balsu: „O Dieve, neliesk manęs, aš visa apėjau mėlynėmis trankydamasi su Tomu ir Nicole specialiai mums užrakintame atrakcionų parke! Tu supranti?!" Tiek supratau. Tomo ir Nicole pavardė, kol jų neišskyrė *Plačiai užmerktos akys*, buvo žinoma visam kino pasauliui. Specialiai scientologams rakinami

parkai buvusio tarybinio žmogaus irgi per daug nestebino. Tuoj po vidurnakčio pledų jau buvo daugiau negu piknikautojų. Kai kurie iš toli prieblandoje atrodė kaip miegantys kūnai. Arba citatos iš Shakespeare'o. Daiktai, įgyjantys žmonių pavidalus, visada atrodo baugiai.

4.

O štai kvapnusis dūmelis, kurį nuo liepsninės kartono gabalu it vėduokle blaško mano draugo ranka — niekada. Jis plaukia pavėjui per kaimyninių namelių sodus pasiekdamas net aukštai balkonuose stovinčių dykūnų šnerves. Jis be vargo nukonkuruoja jų burnų išpučiamus cigarečių dūmų lankus. Ką ten lankus — tikrus Saturno žiedus! Jis neša tą patį normalaus gyvenimo pažadą, kuris mums tik sapnuojasi.

5.

Įspėkit, kas — pažadas ar gyvenimas?

....

2008

Savi ir svetimi žanrai

....

1.

Vienoje pilotinių Federico Fellinio šedevro *Saldus gyvenimas* (1960) scenų kino žvaigždė Silvija, vaidinama svaigios švedų milžinės Anitos Ekberg, auštant įžengia į garsųjį Romos *fontana di Trevi* baseiną. Įstabus tarp barokinių statulų ir nesuskaičiuojamų vandens čiurkšlių judančios Deivės paveikslas užburia ją lydintį gyvenimo švaistūną Marčelą (be abejo, Mastroiannį!). *Saldaus gyvenimo* scenarijuje skaitome:

> Nepažįstamas jaudulys netikėtai suspaudžia Marčelui gerklę; jį apima šviesaus džiugesio jausmas, iššaukiantis staiga jo gyvenimo tuštybės ir nereikalingumo pojūtį; jo darbo nereikalingumo, jo meilės nuotykių, jo vilčių ir siekių, — visko. Jį persmelkia beviltiškas laisvės troškimas, pirmykščių jausmų troškimas, tikro gyvenimo troškimas.

Felliniui, pabrėžtinai nemėgusiam gamtos, būtinas tasai urbanistinis paradoksas: tik dirbtinio gaivalo, šiuo atveju — fontano (su kino žvaigžde, t.y. irgi „netikra", moterimi!) akivaizdoje per gyvenimą slystantis žmogus nelauktai patiria prašviesėjimą. Nesunku įspėti, kad netrukus jis su visais drabužiais atsiduria vandenyje šalia didžiakrūtės ir auksaplaukės Silvijos. Šiuo atveju fontanas atlieka vaidmenį įspūdingos ir sykiu pavojų kupinos gamtos (atsiveriančio vandenyno, plytinčios dykumos ar gaudžiančio krioklio), kuri nuo XIX amžiaus europiečiams sukeldavo visiškai naują jausmą, angliškai pavadintą *sublime*.

Tos naujos patirties šerdyje, be abejo, slypėjo menkumo pojūtis: nesuvokiamos didybės akivaizdoje tu, žmogau, esi tik dulkelė. Nuo gamtos atplyšusių miesto vaikų tasai didingumas patiriamas tik tokiose vietose kaip *fontana di Trevi*, tarsi sako Fellinis. Fontanas šiuo atveju atstoja bažnyčią. O mintyse būtina pridėti: nuo to, kas didinga, iki to, kas juokinga, — vos vienas žingsnis. Staiga

milžiniškas fontanas nutyla, o sykiu su juo išblėsta ir personažų egzaltacija. Kas išjungia Trevi fontaną auštant? Režisieriaus genijus ar Romos komunalininkai? Tarytumei veiksmas vyktų kur nors visai čia pat, kad ir Palangos centrinėje aikštėje, kur naująjį kurorto stebuklą — 4 metrus siekiančias čiurkšles tarsi iš niekur — laimingieji gali pamatyti ir paliesti tik griežtai nustatytomis valandomis: nuo 18 ligi 22 vakaro. Tuo laiku šitoje miesto vietoje paprastai ir būriuojasi gyvenimo švaistūnai (kai kurie — itin sunkiai posovietinės egzistencijos nereikalingumą išgyvenantys), tad čiabuviai apie dozuojamą džiaugsmą sužino tik iš pasakojimų ar dviejų vietos laikraščių. „Nuolat veikiantis įrenginys greit pabostų. O įjungiamas nustatytu laiku pritraukia daugiau žmonių", — viename jų teigia centrinės aikštės projekto vadovė ponia K. Su vadovais, ypač jeigu jie — moterys, nesiginčysime: tuščias tai užsiėmimas. Tiesiog padėkosime jiems, t. y. joms, už tas keturias džiugesio valandas.

2.

O jeigu rimtai — su fontanais mums niekada nesisekė. Kažkelintas ne mūsų, matyt, žanras, ir *basta*. Net sovietmečiu, kai vanduo ir elektra kainavo „pigiau grybų", didžiuma jų stovėjo užakę ir užrūdiję. Merdintys Tarybų Lietuvos miestų ir parkų fontanai — vienas liūdniausių mano vaikystės vaizdų! O „gyvų" pavyzdžių būta: kas iš vyresnių turistų nepamena Peterhofo ar Liaudies ūkio pasiekimų parodos Maskvoje fontanų visagalybės! Tonos juodų baltų rantytų nuotraukyčių tebesaugo jų čiurkšles apdulkėjusiuose albumuose.

Geležinei uždangai pakilus, išvydome ir Trafalgaro aikštės fontanus; ką ten išvydome: braidėme, maudėmės, stovėjome vandenyje ant galvų! Svajojome apie panašius, kad ir Tiškevičiaus parke. Tam pačiam *fontana di Trevi* baseine mūsų draugės kėlė sijonus aukščiau nei legendinė Anita Ekberg! O štai namuose, kaip sako rusai, su fontanais — „ne fontanai". Net kukliučių, vos nepasakiau vienčiurkšlių, sumeistrauti taip ir nesugebėjom. „Fontaną reikia nuolat prižiūrėti, — sako ta pati aikštės projekto vadovė. — Tarkim, net ir purkštukai genda nuo nekokybiško vandens, o kartais jie paprasčiausiai nulaužomi." Suprask: jeigu ne vanduo ir žmonės, fontanams būtų lengviau.

3.

Koks šito siužeto moralas? Labai paprastas: kol yra vaikų, gražuolių ir gyvenimo švaistūnų, reikės ir fontanų. Vadinasi, turėtume skubiai steigti specialią valdybą, liaudiškai šnekant — „uabą“. (Mačiau, kaip jis veikia Švedijos sostinėje: mėlynais švariais kombinezonais vilkintys „Stokholmo vandenų“ darbininkai pilsto į fontanų baseinus specialius chemikalus ašaros tyrumui išsaugoti, na, o šiukšlių ten nerasta pagal apibrėžimą — nuorūka fontane prilygtų ekologinei katastrofai.) Antraip gražiausias Lietuvos fontanas trykš tik literatūroje: turiu omeny lygiai prieš septyniasdešimt metų (!) pasirodžiusį Henriko Radausko to paties pavadinimo eilėraščių tomelį. Tad kuo bloga būtų firma „Radausko fontanai“? Arba „Henriko vandenys“? Idant nuolat, o ne keturias valandas per parą, fontano liūtui lietųsi *„pro gerklę pasidabruotu upeliu vanduo“*.

. . . .

2005

Juodas šuo

VIKTORO ŠINKARIUKO ATMINIMUI

1.

Niekas negalėjo pasakyti, iš kur jis atėjo. Dirželis ant kaklo tarsi bylojo apie tvarkingus namus. Daiktais išpešiotas kailis — apie benamystę. Priminė nebejauną pusvilkį pražilusiu snukiu. Niekas nematė jo lekuojančio — vis aristokratiška žingine, trumpam pakabindamas letenas ore it kanopas nematomam išjodinėtojui paliepus. Visiškai nesibaidė automobilių — suakmenėdavo vidury gatvės, ir sedanams patiems tekdavo apvažiuoti tą išperą. Tą chimerą. Pagavau keletą vairuotojų minų: taip cirke žiūri į oro gimnastus. Tokiam magėjo pasakyti ne *fizkult*, o *okult priviet*. Ir ne buvusio Didžiojo brolio, o Tarkovskio kalba. Pamenat *Stalkerį*? Pamenat juodą šunį, apie kurį susitikimuose su režisieriumi nuolat buvo klausiama: o ką gi jis reiškia, maestro? Ir ežiuku kirpto Andriušos pečių gūžtelėjimą: tai tik šuo. (Taip Beckettas gūžčiodavo pečiais, užklaustas apie Godo.) Bet ne — niekas nepatikėdavo, prisimindami, kaip juodasai išnirdavo ekrane tais svarbiais momentais, kai Rašytojas ir Profesorius eilinį kartą susikirsdavo dėl savojo pašaukimo ir norų (jų išpildymas ir buvo kelionės pažadas) Zonoje. Vieni Tarkovskio egzegetai laikė šunį paties Stalkerio, švento benamio bastūno, besikliaujančio vien tik savaisiais instinktais, įsikūnijimu atšiauriame pasaulyje. Kiti kalbėjo ir apie Šėtono personifikaciją — juodojo pudelio, kuriuo *Fauste* pavirsta Mefistofelis, paralelę ir pan. Šiaip ar anaip, filme Stalkeris šunį parsiveda namo — galbūt tai ženklas, kad Zonon jis daugiau nebesugrįš.

2.

Ką reiškė iš niekur atsiradęs juodas šuo prie mūsų namų Smilčių gatvėje? Vien tik rujojančios vokiečių jadgterjerės Miros statistinį

kavalierių? Taip, sykį užtikau juos uostinėjančius vienas kitą per tvoros tinklą, taip, vedžiojant kalaitę juodasis tipendavo per keletą žingsnių, o apšauktas niekad neprarasdavo orumo it koks pirmaplanis vesternų herojus. Tik niekinamai nusisukdavo, o po akimirkos vėl išdygdavo už nugaros. Mintyse netgi praminiau jį Clintu Eastwoodu — panašumas buvo neabejotinas. Taip, net lietui pliaupiant ištikimai gulėdavo visas permirkęs prie laukujų durų. Arba ant skardos lakšto gyvatvorės properšoje. Taip, kartais nuvydavo mažesnius konkurentus, parodžiusius per smarkų, jo akimis, dėmesį kalaitei — tada net sausai sulodavo, nors lojimas aiškiai buvo ne jo, mąslaus atskalūno, žanras. Taip, manęs, dažnai pasiimančio lazdą (turėjau visą kolekciją), jis prisibijojo, bet štai mamai gatvėje kartais lyžtelėdavo ranką. Trumpai — tarsi bučiuotų. Gaila, negalėjome jam atsakyti tuo pačiu: niekad gyvenime nebuvom prisiekę šunininkai. Nors giminės istorijoje kartas nuo karto sušmėžuodavo ir vilkšuniai, ir netgi pekinai. O šiaip šuo visada turėjo savo vietą, t.y. būdą. Ir grandinę. Juodajam, sukaupę valios likučius, galėjom pasiūlyti panašų repertuarą. Tačiau demonų niekas nelaiko būdose. Tai ne jų būdui.

3.

Ar jo atsiradimas mūsų zonoje automatiškai pavertė ją Tarkovskio Zona? Ar, paklūstant jau signalizuotai interpretacijai, reiškė Stalkerio grįžimą namopi?

Dievai žino. Anoji Zona, paties Stalkerio žodžiais, — tai sudėtinga mirtinų spąstų sistema, kurią iš snūdo išjudina tik žmogaus pasirodymas. Negana to, tie spąstai spąsteliai nuolat išdygsta vis naujose vietose (visai kaip gyvenime — maga pridurti), tačiau toji kaprizinga kaita priklauso tik nuo mūsų pačių būsenos. Tai mes, atgabenti čionai su visa savo biografijos kupra, visu „egoiškumu" iš esmės ir sukuriame Ją. Ir, kas įdomiausia, labiausiai Ji atsiveria tiems, kurie ateina čionai palaidoję visas viltis. Čia nėra gerųjų ar blogųjų. Yra tik nelaimėliai, pajutusieji (arba ne), kaip reikia elgtis tokioje vietoje. Kambario, kuriame išsipildo slapčiausieji troškimai, prieigose. Kas Ji? Pekla? Mirusiųjų karalystė? Moteris, įsileidžianti TIK VYRUS simboliniam vizitui? Didžioji Močia? Jau ne kartą pastebėta, kad Stalkeris su savimi pasiima tik tuos, kas įprastame gyvenime yra praradę malonumo receptorius, kam

mirtinai reikia net ne moteriškos šilumos, o motiniško gailesčio. Industrinio (ten esama ir sudegusių tankų, kas neleidžia filmo problematikai per daug nutolti nuo mūsų dienų) Zonos peizažo grožį lemia jo šiurpulinga tuštuma. Ir tykuma. Gražu yra tik ten, kur nieko nėra. Gražu yra tik ten, kur nėra mūsų. Nei gyvųjų, nei mirusiųjų. Tačiau tik gyvus miruolius, t. y. tuos, kurie prarado gyvenimo džiaugsmą (nepriklausomai nuo sąskaitos banke, nuo jachtos dydžio ir mebliuotės tviskesio, nuo nacionalinių premijų ar „Pra(v)dos" paradų), ji dar Stalkerio (Charono, perkeliančio sielas per Stiksą) asmenyje apdovanoja viltimi. Tačiau Stalkeris, kuriam viskas aplinkui — kalėjimas, ne geresnis. Gal kaip tik dėlto Zona jį, pripažįstantį (ir sykiu išpažįstantį!) savąjį silpnumą, ir pasirinko? Toji gaida, persmelkianti, beje, visą Andrejaus Tarkovskio paveldą, šiandien man brangiausia.

4.

Tačiau jai išgirsti reikia... juodo pagyvenusio šuns. Juodojo eleganto. Bėglio ar pasiuntinio — ne tiek ir svarbu. To, kuris porą savaičių ištikimai lydėdavo mus su Mira vaikštynėse paupiais ir pamiškėm. Rytą ir vakarą. Be perstojo. To, kuris trumpam pasislėpdavo kaimynystėje — tuščiame vieno garsaus Vilniaus psichiatro sode, paversdamas pastarąjį mažąja Zona (čia trumpam įsisiausiu į psichiatro kailį): vieta, kur žmogaus sąmonė išstumia ir sandėliuoja mūsų ydingiausius polinkius ir purviniausius poelgius, mūsų asocialumą ir, neslėpsime, nežmoniškumą.

Tas iš niekur išniręs ir staiga vėl pradingęs šuo vidury gatvės verčia galvoti apie siunčiamo ženklo prasmes kasdienybėje. Verčia budėti situacijose, kurios iš pirmo žvilgsnio atrodo absoliučiai saugios ir užliūliuojančios. Bet ar galima užliūliuoti miegantįjį? Ar dar kas nors gali mus pažadinti iš tų jau net ne metalinių, bet cementinių šarvų, kuriuos stropiai užsidedame kiekvieną rytą?

5.

Sugrįžkime į pradžią. A. A. Jonyno verstame *Fauste* skaitome:

FAUSTAS:	*Matai tą juodą šunį, bėgantį arimais?*
VAGNERIS:	*Seniai matau. Ir kas čia tokio? Šuo, ir tiek.*
FAUSTAS:	*Ką jis tau primena? Geriau įsižiūrėk.*

VAGNERIS: *Nebent tik pudelį, kuris, kaip šuniui dera,*
Mėgina šeimininko pėdsakus užuost.
FAUSTAS: *Ar tu nepastebi, kad besigniaužiančią spiralę*
Jis suka, vis artėdamas į mus?
Ir jei neklystu, blyksniai kibirkšties
Jam iš paskos ant tako švysčioja keistai.
VAGNERIS: *Kad tai tik juodas pudelis, išties.*
Tie blyksniai — optinė apgaulė, ne kitaip.
FAUSTAS: *Tarsi bandydamas užmegzti ryšį*
Jis, rodos, neria paslaptingą kilpą.
VAGNERIS: *Jis pasimetęs ir sutrikęs, tik liežuvis kyšo,*
Matyt, tikrai neranda šeimininko.
FAUSTAS: *Vis mažina ratus! Jis jau prie mūsų, anava!*
VAGNERIS: *Na matot — ne vaiduoklis, tik šuva.*

Iš tikrųjų tai abu pašnekovai neranda interpretacinio rakto, kuriuo būtų galima paaiškinti magiškąją šuns sukamos spiralės reikšmę. Netrukus ji paaiškės pati: klydote, ponai. Tai ne paprastas amsius. Tai demonas.

....

2008

Vienu metu

••••••••••••••••••••••••••••••••••••

1.

Šį vidurvasarį po vidurnakčio likimas lėmė susitikti su dviem nepažįstamaisiais, kurių dėmesio objektu staiga tapo mano vargšė galva. Dabar jau reikėtų sakyti — laiminga galva, kadangi lengvai sutrenktos smegenys geriau už bilietą anapusybėn. Ją apskaldę, treninginiai džentelmenai griebė pustuštę rankinę ir neatsisveikinę pasišalino. Tad geriau jau toks *fiasco*, su kuriuo kažkaip susitaikom, negu tasai, ką tik paminėtas anapusinis, su kuriuo susitaikyti negalime. „Sveikas atvykęs į mūsų klubą!" — jau kitą dieną parašė draugų sūnus, kažkada Vasaros sostinėje irgi apdaužytas panašiomis aplinkybėmis. Jam siuvo skruostą, man tik sulaužytos nosies odą. Ligi tol niekad nemaniau, kad „mūsų" taip daug — prikultų dažniausiai dėl gryniausio sportinio intereso kiemuose, gatvėse, ant tiltų ir po. Jau rakinančius savo butų duris ar nerūpestingai dar paklusniomis kojomis grįžtančius iš pasisėdėjimų su bičiuliais.

Net be sociologinių apklausų ilgainiui tapo aišku, kad Lietuvoje turbūt nerastumei šeimų, kurių nariai nebūtų patyrę vienokio ar kitokio gatvinio smurto. (Jų vaikai lygiai tokį pat smurtą, tik jau „koridorinį", patiria mokyklose.) Ir — kas baisiausia — sušlavusių savo nelaimes po storais Lentvario kilimais. Visais atvejais baudžiama už tam tikrą užmaršties formą, už trumpą „išsijungimą" iš esamojo laiko konkretybės, už tą ČIA IR DABAR paaukojimą slystelėjimui į su tikrove mažai ką bendra teturinčios minties ar svajų lankas. Už, kaip pasakytų mokytesni draugai, konteksto ignoravimą. Tas kontekstas, savaime suprantama, irgi visuomenė, šeima, vaikai, pavyzdžio galia ir pan. Tas kontekstas — veidrodiniai MES, tik išvirkščiai.

Smurtas prieš kitą — visados pažeminimas, kurio saldybę smurtautojas patiria svetimo kūno žalojimo metu. Tą akimirką jame ir įsikūnija baudėjas, smūgių kruša išliejantis nepasitenki-

nimą pasaulio sąranga ir savo padėtimi tame pasaulyje. Veiksmas čia stoja refleksijos vieton. Veiksmas ir yra refleksija. Momentinis atlygis suteikia visagalybės palaimą, net ir tada, kai staigiai užkluptai aukai nepaliekama nė menkiausios derybų ar pasitraukimo galimybės. Tasai nebylus transakcijos stygius ir yra baudėjo transo sąlyga. Net jei jis paprasčiausias *narkašas*, ieškantis pinigų jo neįmanomą buvimą pratęsiančiai dozei. Kad neįmanoma taptų įmanoma, kaip pasakyta poeto.

2.

Ir sykiu pasaulyje viskas vyksta vienu metu. Sin-chro-niš-kai. Štai tave baigia paversti bokso kriauše, o kitoj gatvės pusėj kažkas visavertiškai mylisi. Tuo pat metu virš jūsų skrenda lėktuvai. Lėktuvuose šansų būti sumuštam itin nedaug, bet visada lieka šansas būti numuštam. Tarkim, pataikius žaibui. Arba pasiklydusiai raketai. Kristi pageidautina į negyvenamą salą. Pageidautina — su gera kompanija. Su išlikusiomis gėrimų atsargomis, kurios nesibaigia tik kino sapne. Ir su palydovėmis nesulaužytom kojom *priedo*. *Okei*, surimtėkim. Netekdamas sąmonės po baudžiančio *kedo* spyrio į smilkinį, tamsta išjungiamas iš to daugiabalsio „sinchrono", tamsta tampi asinchroniškas, kurčias būties polifonijai. Traukiniai nebevažiuoja, lėktuvai nebeskrenda, radijo stotys nebemala šūdo, meilužiai kitapus gatvės susirakina it nemokamo porno stop kadre, už nugaros nelauktai išdygus tėvui/motinai/bosui, o saulėlydis taip ir nevirsta saulėtekiu. Peniukšliai kirai nebeatsiplėšia nuo teisybės ieškotojo sustabdytos statybos bokštinio krano. Tačiau įsijungia kitos sistemos: greitoji, ligoninės priimamasis, policija. Vėliau komisariato kabinetai, prigrūsti senų kompiuterių ir jaunų įtariamųjų. Bernai su numeriais rankose fotografuojami kriminaliniam albumui be perstojo žvengia. Tame albume visi atrodys kaip užkietėję *zekai* (veidas automatiškai sutaps su „funkcija"), kuriais vieną dieną akivaizdžiai taps iš tikrųjų (juos fotografuojantis jaunas inspektorius ramiu balsu sako galįs lengvai pastatyti gražuolėlius į vietą, tačiau tiems nė motais). Tave tampo it kimštinę lėlę, atliekančią nudaigotojo vaidmenį. Tu beveik nieko nematai pro užtinstančias akis, sunkiai suvoki klausimus, bet pakankamai gerai jauti, kad tuoj tave sulopys ir išmes lauk. Pamenu, kaip mane, vienuoliktoką, vežė su pūliuojančia kirmėline atauga

į Klaipėdos Raudonojo kryžiaus ligoninę, ir ašen pro greitosios langelį gulom (!) dar įstengiau varvinti seilę įkandin paliekamų kūtvėlų su numanomais *miniakais*, net klasioką Joną (jo seniai nebėra tarp gyvųjų), laižantį ledus, spėjau užfiksuoti regėjimo lauke: pasaulis gyveno SAU, o aš buvau vežamas iš to gaudžiančio avilio it koks tuoj tuoj kojas pakratysiantis tranas. Dabar draugo iš ligoninės vežama „skudurinė Onutė" nejautė nieko: pasaulis buvo virtęs ištisiniu negyvu, veiksmo neįtakojančiu dekoru. O ir paties veiksmo nebebuvo — „kontinuumo" vietą užėmė „postfaktumas". Kirbėjo vos vienas siužetas: priimamojo sesuo pildydama „grafas" pastebėjo, jog tavo paso galiojimo laikas baigėsi prieš dvi savaites. Vadinasi, tave mušė „negaliojantį". Už užmaršumą turbūt.

3.

Viskas tebevyko kaip vykę, tik tu veltui grabaliojaisi ieškodamas laido maitintojo. Laidas buvo dingęs. Taip prasideda šiuolaikinio dvikojo vienatvė — nuo mobiliojo baterijos išsekimo ir pakrovėjo stygiaus. Pasaulis tą akimirką tavęs negalėjo pakrauti. Kažkur, sąmonės paraštėse, prisiminei vieno musulmonų mistiko žodžius: „Dievas nesukūrė nieko bjauresnio už mūsų pasaulį, todėl ir ėmė neapkęsti jo taip smarkiai, kad nuo pat tvėrimo dienos į jį daugiau nė karto ir nebepažvelgė." Kodėl prisiminiau tuos žodžius? Aišku kodėl: juk mane (ar kitą panašų) „išjungus", kažkas turi aprėpti tą pasaulinio avilio „sinchroną", turi būti sistemos valdytojas, ar ne? Tos mūsų kunkuliuojančios kloakos „adminas"? Bet kodėl tada niekas nesustabdo savižudžio, įžengiančio į turgų Teherane? Kodėl futbolo aistruoliai taip uoliai virbais atitalžo vieni kitus? Kodėl paaugliai pagyvenusią moterį laiptinėje suspardo, prieš tai išrovę iš ausų carinius auskarus? Kodėl mano draugės sūnų klasiokai siunčia komos kryptimi, o jų tėvai siūlo jai pinigus už tylėjimą? Kodėl gerų tėvų pavyzdiniai berniukai nusprendžia padegti *bomžą*? Kodėl šešiolikmetė rašo: „Mokytojai nenori problemų, patikėkit manimi. Pas juos net neverta eiti prašyti pagalbos. Jie nepadės. Palinkčios galva, pasakys, kad reikia kažką daryti, bet nepadės. Tik prie kavutės mokytojų kambary pašnekės. Jie net nežino, kokie vaikai žiaurūs. Aš visada kartoju ir negaliu suprasti, kodėl prie manęs negalėjo ir negali lįsti fiziškai. Nebesu ta gležnutė mergaitė, apsiginu. Žodžiai, psichologinis smurtas — pats

žiauriausias žmogaus žudymas iš vidaus. Jie neturi sąžinės. Vaikai neturi sąžinės. Jiems rūpi populiarumas. Turi būti populiarus, nes jei nebūsi, tada tu esi žemiau visų." Jūs pastebėjot, — visi teisiami smurto eiliniai, pozuodami narve kameroms, juokiasi? Iš mūsų, be abejo. Prieš nugarmėdami kalėjimų nebūtin, jie dantimis iškanda tas savo 15 minučių nešlovės, kuri suvokiama priešingai. Ir tas nešlovės albumas pampsta akyse, žaižaruoja visom kraujosrūvų varsom. Atvirkščias žmogus nutraukia virkštelę, siejančia jį su šviesa, tiesa ir kitais... fantomais.

4.

Naujas vyšninis ES pasas guli delne. Senasis, perdurtas visur, išskyrus JAV, įsitaisė šalimais. Išėjo į pelnytą atsargą, bet gal dar vienai kitai kelionei pasitarnaus, gal dar išnirs iš marškinių kišenės Kenedžio oro uoste Migracijos pareigūno panosėje. Atrodo jis graudžiai, visas apšiuręs, kampai atsiknoję, Vytis skendi vyno dėmėj, pamenu, turkų pasienietis jį trumpam buvo išnešęs ilgai ekspertizei. Ir ko tik jame nėra — ir Rumunijos vizos, ir Rygos prozininkių telefonai, ir Eimunto Nekrošiaus ranka dar nesudegintam Vilniaus „Broadway" rėmeliuose „įpaišyta" žmona, kurią išvydę JAV ambasados pareigūnai nenorėjo išduoti leidimo į Demokratijos bastioną. „Kas čia?!" — grėsmingai sugargaliavo konsulas. Turėjau porą sekundžių atsakymui. Nemelavau: „Labai blogas vieno labai garsaus draugo pokštas, sere." Ir nutaisiau pamaldų veidą. „Užklijuokit tą įrašą, ir baigtas kriukis", — pasiūliau po amžinybę trukusios pauzės. Konsulas nieko nesakęs dviem pirštais it krabas sugriebė ir nusinešė žaliaodį. Išgelbėjo senelį. Vakarop vizų trobelėje sėdintis firminis „CŽV" ūsorius grąžindamas pasą viauktelėjo: „Gerą žmoną, matėm, įsitaisei, ar ne?" „Gerą, — atsakiau, — plieninę." Ir tuo pat metu aš jau buvau Los Andžele. Sin-chro-niš-kai. Atsiimant vyšninį (tokį truputį žaislinį su nežinia kokiu principu parinktais paveiksliukais) Migracijos tarnybos koridoriuje sutiktas žmogėnas paklausė: „Atleidžiate savo kaltininkams, nenešiojat pykčio?" „Ką jūs, — atsakiau žmogėnui. — Susitikęs būtinai padėkosiu, kad paliko gyvą."

....

2009

LG (deja, ne Electronics)

I ....

1.

Idėjinę bazę šiandien suteikia Kafka, tasai vampyras be praeities, ne vienoje savo miniatiūrinių asketiškos prozos skeveldrų paliekantis mus laukti traukinio. Stotyje (o iš tikrųjų — tunelio viduryje), beje, atsiduriame prieš arba po sudužimo, kurį turėtume interpretuoti pagal savosios nelaimės (asmeninės ar visuomeninės) laipsnį. Tad ir pats traukinys godotinas tik vaizduotėse — dažniausiai jis neatpūškuoja. Avarija yra permanentinė — kaip revoliucija prisukamų durnelių išvedžiojimuose. Kaip papūgų kartojama „krizė", jeigu kam patinka. Aplinkui vien neatsakingi pabaisos, tad klausimai „Ką mums daryti?" arba „Kodėl turėtume tai daryti?" čia paprasčiausiai nekorektiški. Atsidūrėme tokiam kemsyne, kur klausimynas išvis nebeįmanomas. Kur idėjos nebeįžodinamos — tik įerdvinamos. Tuštuma irgi erdvė. Ji tuoj prikris beformių akmenų — duženų tų, kurie *in corpore* kilo į dangų, bet subyrėjo į sudedamąsias dalis, dar net neatsimušę į jojo skliautą. Kažkur visai prieš pat. Tai irgi iš Kafkos. Jis vadina sudužėlius niekšų draugija, bet mes puikiai suprantam, apie ką kalba.

2.

Aš nenustebčiau, kad Kafka turi AB „Lietuvos geležinkeliai" akcijų. Toji mistinė bendrovė, tvarkanti mistiškų krovinių pervežimus, nešančius, sako, metai iš metų vis didesnius ir didesnius pelnus, mums su tamstomis paliko vos vieną kitą simbolinį maršrutą, nešantį, sako, vis didesnius ir didesnius nuostolius — tarsi lenktyniaudama su liūdnos atminties „flyLAL", kurios palydovų ir palydovių uniformos vienu ypu tapo vintažinės. Naujausias iš tų žmonėms gabenti paliktųjų — turbūt Vilniaus geležinkelio stotis–Tarptautinis Vilniaus oro uostas, kuriuo tu atvažiuoji sužinoti, kad tavo linijų debesyse nebėra — jos ištrintos iš dispečerių *failų*, o svarbiausias — Vilnius–Klaipėda–Vilnius. Pora jo vagonų

„imituoja“ Europą, kurioje 2 klasės vagonas yra apskritai viduriniosios klasės gyvenimo patogumų atitikmuo. Čia neliesčiau Skandinavijos, kur patogumai yra pasiekę tą lygmenį, kai apie juos jau nebepatogu ir kalbėti: nemokama kava ir vaisiai „Užupio klasiką“ primenančiame vagone priimami kaip duotybė. Arba taip: kelionės bėgiais komfortas ir sparta yra apčiuopiamiausias normalaus gyvenimo matas. Tvarkingas greito sąstato vagonas — štai ta norma, be kurios net labiausiai išpuošta stotis liks tuneliu. Tas išdabintąsias, žinoma, mes irgi matėme ne Rumunijoje ar Bulgarijoje. Pastarosiose mes matėm kažką labai panašaus į tai, ką matydavom dar taip neseniai ir savo platumose: skurdą, pyktį ir tą fekalijų poetiką, kurią geriausiai atkuria amerikietiškas kinas ir kurią mes nuolat siejame su trečiuoju pasauliu, tarsi priklausytume ketvirtajam. Beje, Briuselio centrinė stotis labai arti „to“. Tačiau traukiniai išgelbsti Jungtinių Europos Valstijų sostinę: iš antro aukšto it iš aeroplano matai vos ne Mondriano tapybą. Laukymių drobes vagoja tiesios kanalų linijos, kur ne kur atrėžtuose kvadratuose sušmėžuoja karvių taškeliai, ir stačių kampų nepripažįstanti gamta staiga atrodo nenatūraliai ištiesinta.

3.

Baigiasi pirmieji šio amžiaus metai. Viename Transilvanijos teatre plušantis kolegų trio (ukrainietis, bulgaras ir lietuvis) Kalėdų ir Naujametes atostogas nusprendžia praleisti Sofijoje. Vasarinėmis padangomis pervežti pro neįsivaizduojamo grožio stačiatikių vienuolynus sniege ir tokio pat bjaurumo socializmo architektūros „paveldą“, visi trys vėl atsiduria Bukarešte. Sofijos traukinys turi išvykti prieš vidurnaktį, tad nusprendžia rimtai patyrinėti miestą, kažkada vadintą mažuoju Paryžiumi. Jau pirmas pasivaikščiojimas baigiasi dramatiškai: siaurutėje arabeskomis papuoštų vilų gatvelėje juos veidu į sieną išrikiuoja neva kovos su narkotikais skyriaus policija juodais drabužiais, žaibiškai prisigretinusi dar juodesniu BMW užtemdytais stiklais. (Vėliau Bulgarijoje išvysim policininkus, važinėjančius poršais, vietos „daktarų“ padovanotais už gerą darbą.) Jie kažką šaukia nesavais balsais, apžiūrinėja mūsų (taip, tai tragikomiškieji „mes“) riešus, plėšia iš rankų pasus. Negana to — liepia rodyti valiutą. Įsivaizduojate, ką turėjome jausti tą akimirką, kai mūsų pasai ir pinigai tapo jų delnų dalimi?

Keisčiausia, kad baimė atkelia šnekos šliuzus, ir mes užpilame tų neva policininkų ausis kultūrinio broliavimosi putomis. Raktiniu, manau, tapo žodis *press*: tada šių eilučių autorius turėjo pono G. Vainausko pasirašytą *Lietuvos ryto* skiltininko pažymėjimą. Gerai pamenu tą besvorį nuščiuvimą paslėpsniuose ir smegenyse sedanui nuvažiavus. Jau vėliau mums paaiškino, kad išvengėme žiaurių nemalonumų: Bukarešto banditai pamėgo žaisti policininkus, o metalinius NYPD pavyzdžio ženklelius galima nusipirkti bet kuriame turguje. Atsikandę „Paryžiaus“, nutūpiame centrinėje Bukarešto geležinkelio stotyje *Gara du Nord*, pastatytoje Lenino gimimo metais. Nežinau, kaip ji atrodo dabar (internete mačiau greitąjį traukinį, 166 km įveikiantį per 2,5 h, — nieko ypatinga), bet TADA tai buvo šunų, čigonų ir neveikiančių tablo rojus. Dar visur kabo baigiančios išblukti spalvotos Socialistinės Rumunijos vaizdų nuotraukos — panašus brandaus socializmo paveldas daugelį metų „puošė“ LR kultūros ministerijos laiptines bei koridorius. Už įėjimą į stotį reikia pakloti 3 000 lėjų — beverčių permatomų pinigų, kurių ir taip tais laikais Rumunijoje neturi niekas, išskyrus teisėjus, advokatus ir notarus. Ir abortmacherius, be abejo. Visi surūdiję stoties laikrodžiai rodo skirtingą laiką. Informacija teikiama tik rumuniškai. Po nudrengtą „McDonald's“ strypinėja nėščia Snieguolė, dovanojanti ropojantiems pasišildyti sugarmėjusių keleivių vaikams dešrinius balionus ant pagaliuko. Čia praleidžiame paskutines valandas ligi traukinio, kuris niekuo (t. y. kvapu ir skoniu) nesiskiria nuo tų, kuriais jaunystėje bildėjome visomis plačiosios tėvynės kryptimis — ypač madinga būdavo lydėti kiaules į Vidurinę Aziją. Ne, vis dėlto skiriasi: storulis palydovas riebaluotais plaukais it vyr. skautas išsyk puola mus mokyti, kokiu mazgu nakčiai rankšluosčiu užsirišti neužrakinamas kupė su čirškiančia, bet nedegančia šviesa duris. Prieš pat pasienį čia prilipsią dešimtys įvairaus plauko prekijų ir valiutos keitikų. Jie spardysią mūsų duris ir bandysią įsiveržti į vidų — šiukštu, neatidarykit! „O kur tuo metu būsit jūs?“ — mėginame nekaltai paklausti palydovo. Mūsų klausimo jis jau nebenori suprasti, nors ligi tol suprato kuo puikiausiai. Ir iš tiesų viskas įvyksta tiksliai pagal jo scenarijų: prie Bulgarijos sienos traukinį okupuoja skardžiabalsiai prekijai (nenustebčiau, kad kai kurie nūnai spygauja Gorano Bregovičiaus ar Emiro Kusturicos

„orkestruose"), kurie, apeliuodami į kažkokias motinas ir Šventąją Dvasią, laužiasi į mūsų kupė, nuožmiai ir įkvėptai spardo duris ir šaukia vardu kažkokį „Dolerį". Paskutinės valios pastangomis atsilaikome. Aha, prieš juos dar buvo pasieniečiai ir muitininkai, bet po banditų krikšto arabeskinėje Bukarešto gatvelėje jie atrodė kaip nekalti avinėliai. Įsidėmėjome tik vieną naujovę: mūsų pavardes ir pasų numerius jie racija perduodavo specialiai „instancijai". Tą instanciją (irgi „po Kafkos ženklu") turime laimės pamatyti grįždami. Lygiai po dešimties dienų, praleistų sniego ir ledo paralyžiuotoje Sofijoje. Masiškai sproginėjant radiatoriams. Bet apie tai — kitą kartą. Beveik metro storio sniego danga tąsyk iškrito Kūčių naktį, ir jau nebepamenu, ar Kalėdų rytą kur nors dardėjo traukiniai.

4.

Kretingos geležinkelio stotis iškastų gatvių ir tirpstančio ledo apsuptyje — nei prieit, nei privažiuot. Tačiau keleiviai nesuvokiamu būdu prieina ir privažiuoja. Apledėjęs peronas nevalomas — seneliai čia apsiverktų, nes juos reiktų įnešti. Laimė, senelių nematyti — minia jauna, didžiuma su laptopais, kurie viduje visi kaip vienas ims rodyti jaudintuvus (angl. *thriller*). Skurdo ir krizės ženklai pasilikę kažkur anapus vagonų stiklo. Kupė vietos nedaug, tad pereinu į bendrąjį eurovagoną. „Tik bilietą parodykit", — sako simpatiška palydovė. „Parodysiu, jeigu pažadėsit nuvežti bent per tris valandas", — nejuokaudamas atsakau. Ji tik atsidūsta: ir taip pagreitėjome visa valanda. Beveik per dvidešimtį Nepriklausomybės metų. Didingi tempai, ar ne?

II ....

1.

Grįžkime ten, kur sustojome praeitą sykį — prie Bulgarijos–Rumunijos sienos. Ką tik persiritę į XXI amžių. Auštant. Tos pasieniečių ir muitininkų patikros dar miegant — visada abiems pusėms nerealios, nelyginant kažkokia kafkiška parodija, kai nuo gultų suglamžytu veidu žvelgi į pareigūno *furažkę* ar plikę, o jis trumpam atverčia galvą ir sužaibuoja akimis, bandydamas susieti neryškų atvaizdą pase su dar miglotesniu originalu. Dabar, tame

Vidurio Europai nebūdingame grenlandiško baltumo, šalčio ir gylio viduržiemy, laukujės vagono durys įleido ne tik pareigūnus, bet ir masę ledinio oro, kuris, susidūręs su alsia koridoriaus ir kupė tvankuma, pavertė pastaruosius viena nesibaigiančia turkiška pirtimi. Garo kamuoliuose atskirtos nuo kūno yrėsi pasieniečių ir muitininkų galvos. Rankų su pasais buvo veik nematyti. Tačiau du dokumentus — lietuvio ir ukrainiečio pasus — toji garo srovė susiurbė ir nusinešė nežinoma kryptimi. Ir negrąžino nei po 15, nei po 30 minučių. Tokiomis akimirkomis sprendimai priimami arba išsyk, arba niekados. Antruoju atveju juos priima jau likimas. Tad stryktelėjau nuo gultų, žaibiškai apsiaviau ir sugriebęs geltoną knarkiančio ukrainiečių režisieriaus striukę drauge su garu išvirtau iš vagono. Mūsų sąstatas stovėjo suspaustas kitų traukinių, kryptį reikėjo rinktis intuityviai, kojos klimpo sniege, bet tikslas buvo vienas — žūtbūt atgauti dokumentus.

Kol patekau į apšiurusią pasienio stotį, turėjau apibėgti ją kelis kartus. Pasieniečius užtikau mažame kambarėlyje supleišėjusiomis sienomis, jie prieblandoje kirto lašinius, užsigerdami arbata iš briaunotų stiklinių, ant pliko stalo gulėjo jų galvos apdangalai ir mūsų pasai. Dar pro vienas duris matėsi koridorius, kuriame ant grindų krebždėjo kažkokia antrankiais surakinta žmogysta. Taip galėjo atrodyti garsusis Kafkos Badautojas, o tiksliau — Bado meistras. Trūko tik narvo ir paskreistų šiaudų. Arba garsioji von Kleisto senutė su ramentais, o tiksliau — šmėkla. Pareigūnai parodė į laikrodį: aštuntą ateis žmogus, kuris ir sutvarkys tavo reikalą. Tai, kad traukinys gali pajudėti kiekvieną akimirką, jų nejaudino. Tokiais atvejais gelbsti tik autopilotas: kūno kalba turi sutapti su dejonių neviltimi. Žodžiai čia neturi jokios reikšmės. Nebent ištiktukai. Sykiu reikia pripažinti būtas ir nebūtas kaltes, klaidas, nuodėmes. Reikia tobulai nusižeminti neatsiklaupiant.

Klaidų būta: Rumunijos ambasada Vilniuje (kažkur Valakampiuose) išdavė vienkartinę vizą trim mėnesiams. Kalėdos Sofijoje ją anuliavo. „Ateis žmogus, kuriam turėsi sumokėti 35 dolerius, ir tada tu vėl laisvas. O dabar gali prigulti prie kaimyno su antrankiais", — juokavo pasienietis. „Jis nemiegojo tik su antrankiais" — mintyse sudėliojau pirmąją neparašyto apsakymo eilutę, kuri kažkodėl priminė vieno senojo Vilniaus *operhauzo* dirigento frazę apie to paties teatro baleriną: „Ji negulėjo nebent tik po

traukiniu." Nenuspaustas buvo likęs vos vienas pedalas. „Žiūrėkit,— pasakiau įkvėpęs nevėdinamo oro,— jeigu rytoj mes neatsidursim Transilvanijoj, kils tarptautinis skandalas." Pasieniečiai ėmė tyliai žvengti. Tą pačią akimirką nuaidėjo sieninio laikrodžio dūžiai — mušė aštuonias. Drakulų (kompiuteris taiso į „orakulų") žvengas staiga liovėsi, vienas jų riebaluotomis žnyplėmis sugriebė mano nebe pirmo šviežumo žaliaodį, pavartė rankose, stabtelėjo ilgėliau ties JAV viza, kitoje puslapio pusėje atradęs Rusijos, pakėlė vešlius antakius, mįslingai nusišypsojo ir išsitraukęs antspaudėlį caktelėjo laisvame plote 13-tame (!) puslapyje. Po to it Kristus smėlyje kažką pakeverzojo ir neištaręs nė žodžio ištiesė drauge su ukrainiečio pasu. Ta sekundė lėmė viską — per ją sugebėjau įsigrūsti dokumentus į striukės kišenę, padėkoti keliom kalbom, visam laikui įkelti tinklainėn jų varganą kamarėlę su grotuotu langeliu ir vos ant kojų besilaikančiais baldais, su vaizdu į koridorių, kuriame ant prikergtų grindų tįsojo kažkoks dar vakar nesugaunamas traukinių vagis, iššokti į lauką ir pamišėliška zovada per bėgius, aplenkiant svetimus sąstatus, atsidurti prie ką tik pajudėjusio savojo. Kažkas sugriebė mano leteną ir įsitraukė vidun. Garo kamuoliai jau buvo išsisklaidę, tad netrukus atsidūriau „gimtajame" vagone. Ukrainietis tik pasigręžė ir mestelėjo: „Jau galvojau, kad brangią australietišką striukę matysiu kaip savo ausis." Striukė su neva gulbės pūkais jam buvo brangesnė ir už Kravčiuko pasą. „Mikola tu, Mikola",— nusikeikiau mintyse.

2.

Transilvanijoje niekas nepatikėjo, kad galingu Draugystės tiltu perpūškavęs Dunojų nuo Rusės (Bulgarija) pusės ir atsidūręs pasienio poste, be kyšio, už privalomą mokestį (!) gavau 10-ties dienų P. P. F. GIURGIU RUTIER VIZA TURISTICA. Be kyšio tokie dalykai Rumunijoje neįmanomi,— šaukė vietiniai pereidami į falcetus. Jau vėliau sužinojau, kad 1869-aisiais čia buvo nutiesta apskritai pirmoji Rumunijos geležinkelio linija Bukareštas–Giurgiu. Ir tik dabar internete matau tai, ką visi mato tą sieną kirsdami dienos šviesoje: sunaikintos socializmo pramonės surūdijusias instaliacijas. Talpyklų ir vamzdynų griaučius, kurie taip traukia industrinių bastūnų kūnus ir sielas. Šitų natiurmortų geriausias

atitikmuo Lietuvoje būtų kolūkių fermų liekanos. Na, dar Vilniaus sporto rūmai arti to. Visų šalių komunistinės brutalizmo architektūros mėgėjai, vienykitės! Turistinė firma „Industrial Decay“ — jūsų paslaugoms!

3.

Staiga prisiminiau istoriją, kurią kažkada papasakojo toks arogantiškas vengrų bybis Bad Godesbergo aludėje. Auksinę jų futbolo vienuolikę (1952-ųjų Olimpinę čempionę, Vidurio Europos čempionę etc.) esą Paryžiuje į savo studiją pasikvietęs vienas garsus komunistuojantis vietos dailininkas. Vengrų futbolo dievai Ferenc Puskás, Zoltán Czibor, Sándor Kocsis, Nándor Hidegkuti, József Bozsik, Mihály Lantos ir Gyula Grosics nenorėję eiti, tačiau ambasada paliepusi. Ką gi — atsipūtė ir nuėjo. Dailininkas priėmęs visus kaip reikalas — tie dar labiau atsipūtė. Dainavo dainas, šoko sirtakį, glėbesčiavosi su šeimininku ir jo šunimi. Išeidami gavo dovanų — po keramikinę išdažytą šeimininko skulptūrėlę. Išvažiuodami iš viešbučio nerūpestingai sumetė tas trapybes į sportinius krepšius šalia *trusų* ir *bucų*. Grįžinėjo traukiniu tąsyk. Ir štai, jau visai atsipūtę, atsibudo ant tilto per Dunojų, jau užuodė guliašą Budos restoranėliuose, jau matė rubensiškas gražuoles laisvomis pozomis, kokias buvo pamėgęs paišyti ir tas mažas tvirtas kreivakojis Paryžiuj. Kupė langai buvo nuleisti ir kažkas susigalvojo pramogą: pramest tuos keramikinius suvenyrus taip, kad jie įkristų upėn nesusikūlę į tilto pertvaras. Kiaurai pramest, taip sakant. Pataikyt į konstrukcijų ertmes iš dumiančio traukinio! Ir ką gi — mėtė visi. Nesudužo gal porai. Neparsivežė niekas. Tas komunistuojantis kreivakojis menininkas buvo Pablas Picasso. Jo keramikos nėra daug, tad sudaužytų statulėlių kaina — astronominė. Išgerkim, pasakė vengras. Ligi dugno. O tostą susigalvok pats. „Už tuos, kurie jūroje“ stiliumi.

III ....

1.

Geležinkelis irgi, be abejo, yra žanras. Ne tik geležinkelininkų, kurie nepanašūs į mus su tamstomis, bet ir, tarkime, Amerikos „suburbijos“ vidutiniokų, kasryt blizgančiais traukiniais dardančių

(o ne! — sliuogiančių) į darbą ir atgal. Niekada neužmiršiu tykios stotelės prie pat draugų namų Čikagos priemiestyje, „kukliai" pavadintame Beverli Hilz, iš kurio 20 minučių „bėgio" ligi centrinės Lasalio stoties, iš kurios jau galima judėti savo kojomis bet kuria to architektūriškai svaigaus miesto kryptimi. Pamenu, kaip prie manęs ėmė klijuotis toks gyslotas juodis, užvertęs klausos organus štai tokiais tekstais: „Žmogau, ar supranti, kad tiesą žinančiojo nenori girdėti niekas?! Ar supranti, kokį kryžių aš velku kiekvieną dieną?! Atstatyk petį, ir mes jau būsim dviese! Du tiesos žygeiviai! Du..." Laimė, tarsi iš niekur privažiavo nikeliuotas traukinys. Tokių traukinių (ir tokių vidutiniokų, ir tokių šaligatvių pamokslininkų, ir tokių antropologinių studijų) Holivudo kino tikrovėje nors tvenkinį tvenk. Anglijoje tas pats — kostiumuoti klerkai ir klerkės su praskiepais ryja sumuštinius ratams į taktą. Čia mes nekalbėsime apie didingą *road movies* žanrą — nuo vesternų ir ysternų ligi pabėgusių rusiškų sąstatų ar kupė meilės istorijų celiuliozėje. (It vienu Matisse'o pieštuko judesiu išvedžiota Lucyna Winnicka, ieškanti „rąsto" lenkų Humphrey Bogarto — Leono Niemczyko — akyje Jerzy Kawalerowicziaus *Traukinyje*, iki šiol tebestovi visų Rytų Europos sinefilų akyse.) Nekalbėsime, kad kinas apskritai prasideda vos ne nuo pūškuojančio garvežio įslinkimo — ne, ne stoties įsčiosna — o tiesiog... žiūrovų salėn, — taip jiems, išsigandusiems stambaus lokomotyvo plano, tada atrodė! Nuo to stambaus plano jie tada nėrė lauk kaip zuikiai! O kur dar dokumentinės traukinių kasyklos: taip ekrane esu pervažiavęs visą Naująją Zelandiją, kurią pasiekti, paaiškėja, lengviau nei Naująją Akmenę. Pamenu, Vokietijoje, kur geležinkelis yra aukščiausioji tvarkos stadija, mane labiausiai stebino peronų ciferblatai: sekundmatis čia tvarkė minučių, o sykiu ir mano, gyvenimą. Veik nepastebimas traukinio vėlavimas buvo tragedija, kietesnė ir už daktarą Faustą. Dar buvo grupiniai bilietai penkiems, primenantys degtinę trims. „Būsi penktas", — kartą pasakė man skrybėlėtas fricas Bad Godesbergo stotyje pakeliui į Boną. Jie buvo keturiese, tad penktą pasiėmė iš „įmuštruotos" idėjos. Arba iš gailesčio, matydami, kaip nesusitvarkau su bilietų automatu. Arba dėl to, kad važiuoti keturiems su bilietu penkiems tiesiog neleidžia išsiauklėjimas. Nepajėgiau atsisakyti. Visada priklausiau nuo pirmo sutiktojo malonės.

2.

Užtenka tik įlipti į vagoną, kad atmintis virstų nesibaigiančiu biografijos avilių sąstatu. Viename randu keletą „rusiškų" scenų. Keletą atminties korių. Kad ir tokį: pustuščiu kledaru trenkiuosi iš Karaliaučiaus į Gdanską. Už lango prabėga griuvenų ir nuo vokiečių išvijimo nepjautos žolės (sepija valdo), liūdnų šimtamečių liepų, dar menančių virpulingą dvarelių kasdienybę, ir vėjo atneštų bekilmių krūmynų sueitys, stagarų šauktukai ir klaustukai, o jeigu dviem žodžiais — metastaziškas peizažas. Serganti erdvė. Tarkovskis klinikoje. Ir staiga gruzinų kalba vagone: du gražuoliai (jis ir ji) su šekspyriškais pliūpsniais gerklėse. It medžioklėje su sakalais. Tas amžinas kunigaikščių teatras, kuriam seniai nebereikalingi jokie žiūrovai. Tas absoliučiai savitikslis aistros deginimas. Marškinių plėšymas. Krūtų krutinimas. Papuošalų perkusija. Žiedų kastetai. Pro langą jau matyti Gdansko geležinkelio stoties raudonplyčiai, per karą nesubombarduotos rotušės špilis, net nesitiki, kad Europa (jeigu tai ji) taip arti. Gruzinų pora, užuot „Banchetto Musicale" žingsniu apleidusi vagoną, ima po jį ropinėti keturiomis ir iš po sėdynių traukti suslėptus... spirito bambalius. Kontrabandininkai Makbetai. Spiritą stumdantys Klaudijus ir Gertrūda. Tų bambalių gyva pekla — dirba profai. Stoviu netekęs žado, net pamiršęs, ko atvažiavau. (Iš tikrųjų — ko?) Palieku juos klūpėti priešais ugninį vandenį. Nuleidžiu uždangą. Nieko negirdėjau. Nieko nemačiau.

3.

Euroblyninė Vilniaus gelžkelio stoty. Mano jaunystės laikais netoliese būta bufeto, kuriame dar pastovintiems figūrantams į skardinę lėkštelę vidurnaktį mesteldavo sardelių. Būta netgi tokios mados — ateiti čia kuo vėliau, tarsi nerūpestingai šokčiodamas per balas eitum sau į Paryžiaus greituką. Tą, kursai visai neseniai prašvilpė pro mus pakeliui iš Briuselio. Net kiauktelėti nespėjom — 150 km/h mažiausiai. Hondadžipis, žinoma, irgi jėga, bet tas greitasis iškart katapultuoja mus į civilizacijos užribį, arba, kaip sakydavome sovietmečiu, — „autą". Automobilis čia niekuo dėtas. Tiesiog palygini mitologijas: Briuselį nuo Paryžiaus skiria tie patys Vilnių nuo Klaipėdos skiriantys 300 km. Tik tiek, kad suprastum, jog tavo gyvenimo tankis ir trankis būtų visiškai

kitokie. Kraštas būtų kitoks, jeigu turėtume tokį greituką. Tačiau apie tai Lietuvoje ir kalbėti nepadoru. Žanro mirtis seniai nieko nejaudina, nes honoraras buvo pasiimtas už neparašytą ir nesuvaidintą tekstą. Už neparašytą tragediją. Todėl kasdienybė tokia komiška, toks nesibaigiantis Šapro ir Valiaus šou. Mes puikiai suvaidinome, kad... suvaidinome. Todėl geriau užsisakyti blynų ir pasižvalgyti pro langą, išeinantį tiesiai į peroną, kurį matė ir / net / gal Leninas.

O čia kaip sykis palydos į Maskvos (nepainioti su Londonu) traukinį: giminės ką tik atsibučiavo, kažkas filmuoja nuo delno tuos bučinius ir tas ašaras, blyninės *plazmiakas* it pagal užsakymą transliuoja *hokėjų*, kurio liežuvis neapsiverčia vadinti ledo rituliu, palei sieną išsirikiavęs virtuvės personalas su baltais chalatais (lankytojų nedaug) irgi nostalgiškai stebi peroną, salės laikrodis su užrašu ciferblate „Victoria Station" rodo lygiai 5 val. vakaro. Lubose nubraižytas idealus traukinių maršrutas driekiasi per pusę pasaulio: sėdžiu po šviestuvu TYNDA. Taip man ir reikia. NOKIA ką tik priėmė žinutę: „Mielasis Ro, pailsėkit jūs nuo tų minčių bent kurį laiką. Atsakymus į visus klausimus žino tik Dievas, bet jis velniškai užsispyręs ir nenori atsakyt." Čia vėl prisimenu juodį iš Beverli Hilz Čikagoje: „Atstatyk petį, ir mes pradėsime tiesos žygį, žmogau!" Na, visai kaip Kauno „Žalgirio" gelbėtojas Šabtajus fon Kalmanovičius. Tos pačios griunvaldu degančios akys. „Tai būk mano Dievas, Rasa",— užmėtau NOKIA pirštų pagalvėlėmis. Mobilusis draugas mirkteli, Maskvos traukinys pajuda. Prie nuleisto lango stovi vyriškis ir rūko. Labai panašus į Leono Niemczyko chirurgą iš *Traukinio*, nufilmuoto, deja, studijoje. Toks ir mūsų traukinys — mes stovime vietoje, o kažkas jį tik judina. Tokiu tiksliu europietišku ritmu. Kažkokiom eurodalbom.

4.

Sklinda gandai, kad metalinį tiltą virš Klaipėdos geležinkelio stoties prieigų po remonto atiduos neva Šilutei, neva Švėkšnai (balsuočiau už pastarąją). Remontas stoties neatgaivins, kadangi visos mūsų stotys, visos be išimties, atkartoja amerikietiškųjų likimą. Tik mažesniu laipsniu, be abejo. Ten jas išgyvendino oro uostai, palikdami geležinkelio stotims nykų architektūros muziejaus, o ne gyvo transporto mazgo egzistavimą. Pro traukinio langą

matomą detaliąją geografiją, kaip sakė vienas protingas keliautojas, pakeitė nežemiškas, kubistinis peizažas. Turint omeny, kad mūsų stočių architektūra jau seniai prarado bet kokio paveldo statusą, jas geriausiu atveju galima įsivaizduoti kaip nereikšmingas didesnių ar mažesnių prekybos centrų palydoves. (Tas pat nutiks ir autobusų stotims — Šiaulių pavyzdys įkvepiantis.) Kartais lyg netyčia jose sustos keleiviniai traukiniai. Klaipėdoje tą liūdnumą itin gerai išdidindavo senasis pėsčiųjų tiltas saulei leidžiantis: kažkur žemai, kitapus purvinų cisternų su neatplaunamais milijonais, geltonuoja keli vieniši „Baltijos“ vagonai. Toje skaidrioje pajūrio tuštumoje traukinio vienatvė niekuo nesiskirdavo nuo žmogaus vienatvės.

....

2008

АДРЕСНА КАРТА ЗА ЧУЖДЕНЕЦ

Стат.карта №

8541013 0012 ЕНЧ

(пол)

RAITONSKAS ROLANDAS

(имена по реда на изписване в документа за самоличност – на латиница)

Роден на 1954 10 13, в LITHUANIA

(дата) (държава)

Гражданство LITHUANIAN цел на пребиваване TURIST

Документ за самоличност: LK 805073 издаден в LITHUANIA

(серия и номер) (държава)

на 24.12.2001

(дата)

Влязъл на ГКПП: RUSSE

Разрешен престой в РБ: 24.12.2001 – 15.01.2002

Само за частни квартири

SOFIA (област, община, населено място) N: 26

STR. STEFAN KARADSA (точен адрес)

Домакин (на гостуващ): (имена по документ за самоличност) ЕГН/ЕНЧ

(дата на раждане) (гражданство) (пол)

Стая/ап. №

(личен щемпел)

Регистриран в: (наименование, населено място)

Регистриран на: (дата) до: (дата на заминаване)

Keliai, mašinos, žmonės

I ....

1.

Vienos leidyklos paprašytas brūkštelėti keletą žodžių Lietuvos kelius vaizduojančio albumo atvarte, daug nemąstydamas sutikau. Ir jau kitą akimirką supratau užlipęs ant grėblio: aš juk nevairuoju. Aš visą gyvenimą buvau tas „užpakalinės sėdynės pilotas", tas vos ne skrybėlėtas viršininkas su karikatūrišku portfeliu, įsitaisantis dešinėje prie lango. Ką toks žino apie gerą padangų ir plento sukibimą, jeigu vienintelis sukibimas yra užpakalio ir dirbtine oda aptrauktos sėdynės trintis? O tiksliau — siamiška dviejų sėdynių sueitis? Ką toks mato pro Lietuvos lietumi paplūdusį stiklą? Teisingai — mažiau negu nieko. Jis visas paskendęs „savy", tasai didžkukulių atletas, būsimasis Grūto parko eksponatas — beje, ten yra senelių namai?

Nors jaunystėje visko būta: pamenu apledėjusį Žvėryno žiedą viduržiemy, kai po pusiaunakčio bičiulio žiguliai ėmė suktis staiga it sukutis tarp medinių trobelių abipus gatvės, o netrukus mus užblokavę milicininkai kraipė galvas ir vadino laimės kūdikiais. Mano draugas, miknius nuo vaikystės, tiksliau — nuo palaido baskervilio ilčių, mėgindamas sudėlioti žodį irgi sukosi abėcėlės pradžioje tarsi imperatorius Brežnevas, Maskvos olimpiados atidarymo kalboje bandantis „perskaityti" olimpinius žiedus, bet kailiniuoti pareigūnai buvo tėviškai atlaidūs, neliepė pūsti į vamzdį, neatidavė sanitarams, net nešaldė sniege. Regis, net nesikeikė. Tą pačią žiemą tas pats draugas nusprendė išmokyti mane vairuoti, bet Žvaigždžių gatvėje į apledėjusią sniego krūsnį atlaužtos priekinės *žigono* (mašina, be abejo, buvo tėvo) durys atvėsino bet kokį pedagoginį įkarštį. Teisybės dėlei — netrukus jis išmokė mane pakenčiamai žaisti tenisą, tačiau tai jau kita istorija. Kartais dar nusiveždavo žiemą ant ežero kažkur tarp Karoliniškių ir Viršuliškių, kartais mums po kelių kraują stingdančių ratų pasibaigdavo benzas, ir tada, palikę tikruosius ratus, nelyginant vilkai

pabruktom uodegom, kepurnodavom žvaigždžių nutvieksta laukyme į artimiausio ratuoto pažįstamo namus, keldavom vargšą iš miego ir varstomi amžinai nepatiklių žmonos akių prašydavom partempti į miestą. Būta ir kitokių automobilinių žaidimų: tarkim, keli VISI architektūros studentai mėgdavo pakaitomis prie vairo beveik nesustodami trenktis į Maskvą ir įsiveržti į dar šiltus pirmos paskaitos niekada nelankančių pasijų patalus. Gražuolės tik sumodavo išsuokti: „Kodėl nepaskambinot, niekšai?“, ir tai būdavo paskutinis jų rišlus sakinys tą dieną. Nerišlių jos išmurkdavo daug, tačiau jų, laimė, niekada neteko versti į alimentų kalbą.

2.

Vaikystėje Lietuvos kelių žemėlapis man atrodydavo kaip kraujagyslių rezginys. Mašinos tada virsdavo visomis kryptimis beprotišku greičiu skriejančiais kraujo kūneliais. Tos kelionės neišvengiamai pasibaigdavo ties valstybės siena (kad ir mįslingiausioje vaiko akims žemėlapio vietoje — kur nors ties Adutiškiu), nors Lietuva tada savo moterišku vardu vadinama būdavo tik prieškariniuose istorijos vadovėliuose — jų vis atrasdavau senelio lentynoje. Kaip keista: siena yra, o valstybės ne. Senelis yra, o to Kauno, apie kurį jis pasakoja be ypatingo patoso, jau ne. (Tose senose knygose visada užtikdavai blausią nuotrauką su tarsi iš dangaus nusileidusiom arklinėm rogėm vidury nematomo kelio. O štai analogiškuose latvių leidiniuose arklių vietoje tviskėdavo automobiliai — tą įsidėmėjau. Taip pat ir smetoninio žemės ūkio ministro našlės, ponios Aleksienės, pasakojimus apie plika akimi pastebimus Rygos pranašumus prieš Varšuvą — irgi kaip tik dėl to. Dėl auto.) Žinoma, buvo dar viena siena, ją pervažiuoti galėjai tik traukiniu, kurio kupė dvokdavo šlapia dešra ir degtine, o šaukšteliai plonose stiklinėse atitardavo kapotam ratų ritmui. Tasai šaukštelių skimbčiojimas traukinio, ironišku vardu „Lietuva“, ratams dundant geriausiai simbolizavo gražų kalėjimą: krypties pasirinkti neduota, bet kelionės iliuzija padėta ant lėkštutės su mėlynu apvadu. Kupė langas užtrauktas, vagonas užantspauduotas. Tavo egzistencija suplonėjusi ligi krovinio, pašto perlaidos, balandžio plunksnos, atviruko į niekur. Vežamas vienintele galima kryptimi, išvydęs pro langą automobilius prie užkardo, staiga imi juodai pavydėti jų potencialios laisvės rinktis trumpesnį ar,

atvirkščiai, ilgesnį, bet vaizdingesnį maršrutą, pavydėti kad ir rytmečio rūke skendinčių gyvulių — it iš sapno plaukusių. Vietos pojūčius aitrinančių Tėvynės kvapų. Peizažo ir tavo esybės susiliejimo. Važiavimas irgi gali būti mąslus — nesibaigianti tėviškės meditacija staiga nusmelkia ir perima pilotavimą, stumdama tavo kasdienius išgyvenimus, akimoju virstančius bereikšmiais, į kelkraštį. Tačiau tam reikia vairuoti pačiam. Nes automobilio vairas yra erdvėlaikio valdymo pultas. O keliai — apskaičiuoto netikėtumo garantai. Tą meditacinį planą sustiprina nedideli mūsų atstumai, jie kur nors Kalifornijoje vairavimą verčia tiesiog budistišku atnašavimu begalinės erdvės tuštumai: it kokioje erdvėlaivio kapsulėje sėdintis astronautas, vairuotojas vis greitina ir greitina (žinoma, ligi amerikietiškų standartų nubrėžtos proto ribos), tapdamas ratuotu kompiuteriu ir priimdamas aplinkos signalus nelyg televizijos ekrano mirgėjimą. Greičiui stojus laiko vieton, iš tikrųjų nepajudama iš vietos, nes vieta visada ta pati: automobilyje prie vairo. O pastarasis, kaip sakė Aleksandras Genis, jau seniai virto amerikiečių sielos pavidalu. Jos tikrąja forma. Arba dar tiksliau: kiekviena plentu skriejanti mašina čia nelyg bažnyčia ant ratų. Tos bažnyčios geroji žinia — tai pažadas laisvės, kurią šiuo atveju patiri tik įkalintas prie vairo. Plentas čia visada veda IŠ, padėdamas išsivažinėti, išsivaikščioti, išsigryninti. Būsena čia stoja tikslo vieton, o procesas gali būti suvokiamas kaip būsenų suma. Kelias visada svarbesnis už tikslą.

3.

Pirmoji mano „tikra" mašina — žalios spalvos BMW E23 — 1979-ųjų vasarą atvažiavo manęs pasiimti į ką tik pastatytą Centrinę Varšuvos traukinių stotį, vėliau tapusią firmine lenkų sostinės kloaka. Durelės vairuotojo pusėje buvo įlenktos ir neatsidarinėjo, neleisdamos jam pabūti džentelmenu. Esmės tai nekeitė: netrukus mes ėmėm trankytis Lenkijos keliais, o jie, kapitalizmui įvažiavus į Lietuvą, virto ir mūsų europinio kvėpavimo takais — prisiminkim visas tas gražias analogijas *à la* vaikščiojantis žemaičių filosofas Justinas Mikutis: Vokietija — Europos krūtinė, vadinasi, Tėvynė turi plaučius ir pan. Sykiu tie keliai ūmai virto ir kraupių avarijų scena su vis naujais kryžiais (o ties Augustavu — jau ir kryžių kalneliu) kelkraščiuose. Iš smulkios kontrabandos ir niekaip

nenusibaigiančio mašinų laužo praturtėjo kelios suvalkiečių ir dzūkų kartos. Ką ten suvalkiečių! Kur nors Šateikiuose į sekmadienio mišias niekas seniai nebevaikšto pėsčias: pro „Landsbergio nugyventas" fermas ir Čikagos juodukų rajonus primenančius statinius pravažiuoja visi įmanomų markių „laužai". Ir sulig naujom šventėm — vis naujesni. Mėsinė ir automobilių turgus tapo naujosios Lietuvos simboliais. Tą geriausiai patvirtina sovietmečio nuotraukos: keliai ir prekystaliai tušti, autobusai baisūs, užsienietiškos markės tik nespalvotuose žurnaluose su kai kuriom specializuotom čekoslovakiškom arba jugoslaviškom išimtim. Arba nespalvotuose prancūzų ir italų filmuose, kur gangsteriai elegantiški it rojaliai, o jų auto — ne susisiekimo priemonė, o natūralus tualeto tęsinys, veik aksesuaras. „Prancūzijos (ir TSRS!) liaudies artistas" Alainas Delonas ne tik negeria odekolono — jis nevažinėja neišvaizdžiais automobiliais. Neprabėgs „nė" dvidešimties metų, ir mes tą patirsim savo kailiu: mašina yra erotizmo (vos neparašiau — onanizmo) objektas ir šaltinis. Vairuotojo/s ir sedano sueitis — ne išsigalvojimas, o tikrų tikriausia tiesa, stojusi meilės partijai ar mistiškai tėvynei vieton. Netgi žmona truputuką pastumiama į šoną (tiksliau — į jai nupirktą smartuką), nes ratų spindesio niekam nevalia užtemdyti ar stelbti. Dabar tu esi vertas tiek, kiek vertas tavo automobilis. Atsiras nauja vairuojančiųjų lyga — lizinguotieji. Kalifornija bentliu, švelniai vadinamu „bentliuku", įriedės į Vilniaus senamiestį. Ir kuo lėčiau — tuo įspūdingiau. Pasikeis pati žvilgsnio kryptis — dabar svarbus taps pastabaus anapusinio skurdo rakursas: pamatyti (ir įvertinti!) vairuotojo ronsoną, armanį, plaukų želė, o vasarą pro nuleistą stiklą netgi įkvėpti hugo bossą. Iki šiol negaliu pamiršti pro merso langą iškištų gučiais apmautų besikeikiančio arklio kanopų prie pat Rotušės — tokių vaizdų „užpavydėtų" New Bond Street. Ką ten *strytas* — pats Bondas. Džeimsas Bondas, patikslinu.

4.

Tačiau grįžkime į Lenkiją. Žalias, raudonais sportiniais treningais apsirengusios Andrzejaus Wajdos kino žvaižḋės Danielio Olbrychskio (tai iš tikrųjų jis) ištiestom rankom vairuojamas *BMW* 160 km/h greičiu spaudžia į prieškarinių vilų gyvenvietę, poetiškai pavadintą Miško Pasaga. Tas važiavimas jaunam tary-

bukui primena pasaką: taip įvažiuojama į filmą. Ir neišlipama iš to filmo ištisą alsios vasaros mėnesį. Mūsų greitį saugo dvi apvaizdos: Dievo ir kelių policijos, kurią lenkai vadina *chlopcais radarovcais*. Kalbant apie vieną neišvengiamai teks kalbėti ir apie kitą.

II ....

1.

1979-ųjų rugpjūčio Varšuva prieš pat vidurnaktį. Skaičiuojame raudonas šviesoforo sekundes vienoje Maršalkovskos sankryžų. Skaitome išpampusių afišų tumbų reklamas. „The Alvin Ailey Dance Theater“ pasirodys Kongresų salėje jau rytoj. „Akvariumo“ džiazo klube dainuos Ewa Bem jau poryt. Viskas — žalià. Šauname pirmyn, lenkdami socialistinį mailių, kad kitoje sankryžoje pabaigtume skaityti gerąsias naujienas. Po keliolikos minučių privažiuojame valiutinių prostitučių citadelę „Hotel Victoria“, kurioje neseniai atidarytas naktinis baras „Juodasis katinas“. „Laikas patikrinti tą juodį“, — sako BMW šeimininkas. Laikas tai laikas — po akimirkos mūsų kvartetas* su bilietais už 200 zlotų žmogui (čia būtinas klaustukas skliausteliuose, nes vadinamiesiems paprastiems žmonėms tokios vietos dažniausiai neprieinamos dėl vaizduotės stokos) bus pasirengęs nusileisti į hedonistų „hadą“. Mus sustabdys į žiurkėną panašaus rūbininko balsas: „Be švarkų čia įeinama tik per mano lavoną, bet jums, pone Danieli, padarysiu išimtį. — Ne ne, aš negaliu pažeisti šių namų tvarkos ir nužudyti jūsų“, — atsakys Danielis. Ir ką jūs manot — Kulkosvaidis su Liliana sės į mūsų BMW ir išvažiuos TŲ švarkų. Mes su Šeimininku trinsimės prie pragaro vartų, stebėdami kates ir katinus, negalinčius patikėti, kad kodakinė Wajdos žvaigždė negali sau leisti pažeisti „kodo“. Štai nuo tada ir be anglosaksų pagalbos aš suprasiu, kas yra tikras džentelmenas: kodekso išpažintojas ir auka viename asmeny. Praeis 30 minučių, paskui ir visa valanda.

* Drauge važiavo kulkosvaidine greitakalbe šnekantis kritikas, scenaristas ir amžinas genijų asistentas Maciejus K., rašantis knygą apie Šeimininką, Danielį, ir todėl lesantis nuo jo delno, ir jo gražuolė pasija Liliana G., kuriai likimas taip ir neleis ištekėti už Kulkosvaidžio, o lems autokatastrofą su talentingiausiu jaunosios kartos lenkų kino operatoriumi, kurį ji neatsitraukdama nuo lašelinės išslaugys iš mini komos, kad vėliau per plauką netaptų jo holivudine žmona, bet tą vakarą mūsų kinas gimsta be operatoriaus.

Per tą ilgą ilgą valandą sugebėsiu susisiekti su gražiausia Vilniaus lenkaite ir ji netrukus prisijungs prie mūsų. Prasidėjus antrai valandai, Šeimininkas ištars: „Paklausyk, jie juk mylisi.“ Ir atsigręš į žiurkėną tokiu veidu, kad pastarajam neliks nieko kita, tik pasiūlyti porą švarkų man per trumpomis, o Danieliui akivaizdžiai per ilgomis rankovėmis. Ten, „Juodojo katino“ pilve, užgesus šviesoms pirštinėti kelneriai ant sidabruotų padėklų įneš medžioklines dešreles degančiame spirite, o ilgaūsių ansamblis kliošinėmis kelnėmis atliks karinių dainų popuri, iš jų prisiminsiu tik „Czerwone maki na Monte Cassino“. Tam nostalgiškam šlageriui skambant, pasirodys Motiejukas su Liliana. Šioji bus užsimetusi mūsų švarkus ant nuogų pečių. Pastarųjų valandų istorija bus įrašyta jos vyzdžių ekranuose. Nežymiu peties judesiu ji nusimes svetimų švarkų naštą ir pasileis šėlti ant parketo. Jeigu būtų buvę įmanoma burti iš šokio pa, tai tą naktį šešėliuotos undinės ateitis būtų pasimačiusi kaip iš delno: ir mašinos skrydis (o tiksliau — slydis) į stulpą, ir pirmos vedybos Amerikoje su legendiniu lenkų džiazo smuikininku, ir antros su žinomu kanadiečių kino režisieriumi ir dviejų jos vaikų tėvu, ir pagaliau trečios — su kanadiečių diplomatu. Ir daugybė filmų bei serialų, kuriuose ji, aukštaūgė Varšuvos teatro akademijos pirmūnė nuolat atskleistomis it kortos kojomis, nusifilmuos už jūrų marių. Ir dar viena kino avarija, kurioje žus akinančios coliukės Juliette Binoche vaidinamos herojės vyras ir dukra tam, kad išlikusi gyva kompozitorė pabaigtų vyro, irgi kompozitoriaus, simfoniją. Tą „mėlynąją“ garsios kino trilogijos dalį nufilmuos operatorius, apie kurį kalbėjome siužeto pradžioje. Tačiau viso to „Juodojo katino“ šėlsmui atnašaujantys personažai dar nežino. Stiklinis džiazo klubas „Akvarium“ tebestovi kaimynystėje, ir Michalo Urbaniako smuikas aidi naktyje. Tik dešimt minučių pėstute, ir jis išvystų savo būsimąją žmoną, strakaliojančią su kažkokiu neaiškiu „litvinu pingvinu“ ant vaškinio parketo.

2.

Pamenu viską it vakar. Lėtai lėtai išėjom iš viešbučio baro. Lėtai lėtai įsiropštėm į automobilį. Lėtai lėtai, vos ne antra pavara, privažiavom Amžinąją ugnį. Čia tiktų — Nežinomo girtuoklio kapą. Tiktai užblokavo mus greitai. Policininkai (liaudyje, kaip pamenat, vadinami „chlopcais radarovcais“) liepė man persėsti ant

galinės sėdynės, kur miegojo gražiausioji Vilniaus lenkaitė, tada mandagiai paprašė Šeimininko pasislinkti į dešinę (atlikta, nors ir sunkiai), tada vienas iš jų pats sėdosi prie vairo ir, nelaukdamas lėtų lėtų Šeimininko komentarų, paklausė: „Kur jus nuvežti, pone Danieli?" „Kaip tai kur, po-po-ne pa-pa-pa-rei-gū-ne? Naaa-mo", — atsakė Šeimininkas. „Logiška, — atitarė policininkas. — Mes čia tam ir esam, kad jus gyvą ir sveiką parvežtume namopi."

Ir parvežė. Tas butas buvo dviejų kambarių — vienas didelis ir tuščias su to sezono mados klyksmu — čiužiniu vietoj lovos (visi kopijavo *Paskutinį tango Paryžiuje*) ir Danielio žirgo balnu ant parketo — ir beveik nieko daugiau; kitas mažučiukas — vienam nakties imtynėse susipykusios poros nariui atvėsti. Anksti rytą gražioji Vilniaus lenkaitė, nakvojusi, beje, su drabužiais, išskubėjo pas savo giminaičius, o manasis Šeimininkas, pakirdęs vidurdienį, ėmė nostalgiškai ūbauti: „Ro, regis, mes buvom su mergina? Jei gerai pamenu, puikia mergina? O kalbant visai atvirai — ypatinga mergina? Ir tu dabar nori pasakyti, kad aš tai merginai nieko ne-padariau? Taip ir išleidau — NIEKO nepadaręs?!" Visada mėgau subordinaciją. Niekad gyvenime nė vienam savo draugui nesu pa-daręs nė vienos pastabos. Draugėms, beje, — irgi. (Su mylimosio-mis, aiman, viskas sudėtingiau.) Todėl nepuoliau aiškinti, kad ir aš NIEKO jai nepadariau. Nors mano padėtis visais atžvilgiais buvo geresnė ir aš kokiom dviem promilėm blaivesnis už buto šeimi-ninką. Vaizduotės ekrane jau mačiau hipišką suknelę, užmestą ant balno. Geras kadras, pasakytų Jonas Gricius. Sutikite — ant balno ji tikrai atrodytų geriau negu ant kapoto. Arba ant... kapo.

3.

Kitas tos vasaros autohitas (irgi žalias!) — Mareko Grechutos prancūziškas automobilis (markės nebepamenu, bet nepatiki-moje ir perversiškoje atmintyje panašus į suplotą varlę). Gal vis dėlto koks *Citroën* CX? Marekas Grechuta, pranešu mūsų japiams, buvo lenkų dainuojamosios poezijos žanro kūrėjas bei karalius (karalienė — Ewa Demarczyk) ir neakivaizdinis Vytauto Kerna-gio mentorius. Jo koncerte mažame senamiesčio klube mes su Danieliu sėdėjom pirmoje eilėje, iš čia puikiai matėsi, kaip po per-matomu atlasu nuo *pizzicato* juda jaunos smuikininkės krūtys. Po koncerto Marekas, nuolat atmesdamas nuo kaktos rusvų plaukų

kuokštą, vežiojo mus po tuščią naktinę Varšuvą, automobilio „kabinete" diskutuodamas su Danieliu, kurie geresni dainoms — gyvų ar mirusių klasikų tekstai. Rašydamas šitas eilutes, aš vis įsijungiu *youtube*'ą, kuriame pats Grechuta iškyla kaip gyvas miręs klasikas. Šiuo atveju niekas nepasikeitė: jis tebedainuoja, o aš tebesėdžiu pirmoje eilėje. O sėdintiems pirmoje eilėje visada atrodo, kad dainininkas dainuoja tik jiems. Kad šokėja... Kad pianistas... Smuikininkas... Visas orkestras — tik jiems. Mėgstu pirmą eilę.

4.

Draugo vairuojamas automobilis yra geriausias saugumo garantas. Arba — sentimentų agregatas. Jame gali gerti vyną (bet geriau konjaką), keisti kūno padėtį, kalbėti kas šaus į galvą, netgi dainuoti. Gali uždavinėti klausimus, kurie neįmanomi stabilioje aplinkoje: į kai kuriuos gali būti atsakyta nuvažiavus šimtus kilometrų nuo pirmojo klaustuko. Netgi niekio viduryje stovinčiame automobilyje, netgi vos vos pravėrus dureles, kad žvaigždės priartėtų,— ta išpažintinė situacija neišnyksta. Automobilis yra klausykla ant ratų. Svarbu tik, kad vairuotojas tavęs klausytųsi labiau negu motoro. Bent kartais. Netgi bentlyje. Svarbu, kad tavo frazių greitį jis vertintų labiau už spidometro rodmenis. Kad kelionę drauge laikytų aukščiausia pašnekesio forma — net jeigu jos metu nebus ištartas nė vienas žodis. „Žiūrėk — stumbrai!" — sušukau Šeimininkui Beloveže girios tankmėje. Jis tik šyptelėjo ir nepasukęs galvos toliau rijo erdvę. Prisiminiau, kad visai neseniai lygiai taip pat pravažiavome rodyklę su užrašu „Pustelnik". Visai neseniai — beveik prieš trisdešimt metų buvome per kelis šimtus metrų nuo M.K. Čiurlianio mirties vietos.

....

2008

Nacionalinės savigarbos ypatumai

I ....

1.

Naujoji Šiaulių arena (dokumentuose — Aukštabalio daugiafunkcis kompleksas) buvo panaši į milžinišką gerai nuglaistytą tortą arba į išdidintą tabletę. Glaistas, deja, mūsų apsilankymo dieną nesužibo visom vaivorykštės varsom, tačiau 6 tūkst. kv. m holografinis pažadas bent teoriškai savo darbo vaisių pristatinėjusių projektuotojų buvo aiškiai išdėstytas. Ir apskritai čia viskas buvo aiškiai išdėstyta — Šiauliai įspyrė Kaunui, ir keisčiausiam Lietuvos miestui neliko nieko kita, kaip išspirti prancūzus iš Nemuno salos. Nežinau, ar toje saloje kada nors buvo išsilaipinę Napoleono pulkai, bet dabar ji, regis, visiems laikams sugrįžo čiabuviams, kažkada ir laimėjusiems daug nervų kainavusį arenos projektavimo konkursą. Labai lietuviška istorija: nugalėtojas pasiima viską, tačiau miestas gauna mažiau negu nieko. Tasai „mažiau" netrukus paaiškėja esąs velniškai talpus: čia ir korupcijos pamėklė, ir visų karo su visais kasdienybė, ir žiniasklaidos ap(si)rūpinimas ilgiems metams sultingais gandais, ir toks lietuvio sielai artimas sadomazochistiškas „beveik pergalės" priedainis! „Na, seni, beveik laimėjom!" — sakome vieni kitiems. Buvome taip arti tikslo, ar ne? Šitoje „beveik išsipildymo" (kituose kontekstuose vadinu tai „Dariaus ir Girėno kompleksu") košėje Kauno arenos idėja, pažeminta ligi cirko lygio, nelauktai atgimė Šiauliuose. Be vietos politikų išsidirbinėjimo, Lietuvos mastais žaibiškai, miestui iš nuostabos netikint savo akimis. Ir, kas pikantiškiausia, tų pačių Kauno architektų dėka! Na, su mažyčiu tautiečio amerikiečio, kieta pavarde Bublys, „padėjimu". Nelyg dėjimu iš viršaus.

Nesu prisiekęs sporto kompleksų lankytojas ar jų architektūros žinovas. Jaunystėje ateidavau į Vilniaus sporto rūmus pakaukti už „Statybą" — ir ne dėl to, kad ji žaidė dieviškai, ne, grynai dėl žmogiškojo veiksnio: du Rimai — Girskis ir Endrijaitis — buvo

mano neblogai pažįstami inteligentiški *kašiorai*, toje pat orbitoje sukosi ir Pavilonis su Kairiu. Vėliau šalia ėmė reikštis tasai, kuriam buvo lemta tapti inteligentiškiausiu Lietuvos krepšininku, o vėliau ir treneriu — Jonas Kazlauskas. Jie buvo visom prasmėm savi — skaitė tas pačias knygas, klausėsi tos pačios muzikos, išpažino tas pačias madas. Su jais švelniame amžiuje buvo gera „tapatintis". Ir, kitaip nei nūdienos žvaigždės, jie atrodė ne tokie infantilūs: greičiau Atlanto, o ne Atlantos draugai. Vyrai buvo panašūs į... vyrus. Ir *basta*. Nors šokėjos susukdavo galvas ir jiems — kas be ko, kaip buvo sakoma tais laikais. Su brutalizmo architektūros rūmais siejosi ir viena rimtesnė sovietmečio trauma (o tiksliau — stigma, nes ligi šiol istorija tebėra apaugusi makabriškais gandais) — per plauką neatsidūriau sraunios Neries vidury, pontoniniam tiltui nugarmėjus po legendinės vengrų grupės „GT Lokomotiv" koncerto. Pamenu tos nakties tragišką chaosą ligi šiol. Ligi šiol vengiu tiltų. Ligi šiol girdžiu vyriškio balsą iš tamsos glūdumų, belaukiant taip ir neatplaukiančių gelbėtojų laiviūkščių: „Skęstančiųjų gelbėjimas — pačių skęstančiųjų reikalas!" Tiek vandens nutekės, o nemirtingoji Didžiojo kombinatoriaus frazė taps įsakmia naujosios mūsų tikrovės direktyva. Šiaulių krepšinio mėgėjų niekas turbūt nebeišdrįs pavadinti Vasiukų didmeistriais: jie išsigelbėjo. Vis dėlto prisvilus pirmam blynui (beveik laimėjom!), Šiaulių publikai tautos balsai negailėjo kritikos. Štai vienas, akylas ir ausylas, pasivadinęs *Superexpertu*:

> Akivaizdžiai matėsi, kad maždaug 75 procentai Šiaulių bachuriukų pirmąkart atėjo į krepšinio varžybas. Atėjo ir prisipirko birbynių. Negana to, kad net eidami pamyžt (o ir myždami) ar bare (tam atitvertam) pūtė įraudusiais žandais, bet ir per rungtynes pūtė visą laiką — reikia ar nereikia, jokio skirtumo, kas atakuoja — pučiam, kiek galim, ir basta. Kas yra komandos palaikymas, skanduotės, plojimai, jie neturi mažiausio supratimo. Dar kita dalis vietoj to, kad plotų, atsisėdę trypė į taktą kojomis, manydami, kad atrado naują, tausojantį rankų delnus, rinktinės palaikymo būdą (mūsiškiams įmetus tas trypimas pasidarydavo tankesnis). Toliau dar gražiau — 4 kėlinio pabaigoje, kada skirtumas buvo 2 taškai ir sprendėsi rungtynių baigtis, bachuriukai ir žiurkikės pradėjo daryti bangą. Viršūnė. Bet ne tik šiauliečiai buvo tokie

„gudrūs". Atvažiavo iš Vilniaus toks visiems žinomas su ilga barzda ir jo chebra su būgnais. Įtariu, kad sveikai jų nuovokai būgnai labai yra pakenkę. Užuot būgnais padėję sirgaliams skanduoti ir panašiai, Lietuvai atakuojant tie berniukai pradėdavo mušti kažkokį krakoviako ar pasiutpolkės ritmą. Kokio Šiškausko vietoje tikrai sužingsniuočiau arba pradėčiau lakstyti po aikštę šokio žingsneliu. Ir tai vadinasi komandos palaikymas. Ko norėti, pvz., vienos žinomos sostinės sirgaliai tesugeba išsirengti iki pusės nuogi ir atsukti užpakalius į aikštę. Matyt, toks to krašto mentalitetas, ir jau nieko čia nepadarysi.

Kliuvo ir arenos komentatoriui:

Tas bachuriux su auksine cepura ant kaklo ir 250 g plaukų žėle ant galvos turėtų prisiminti, kad žaidžia nacionalinės rinktinės, varžybos vyksta Šiauliuose, o Šiauliai yra Lietuvoje, todėl pirmiausiai PRIVALU pranešinėti LIETUVIŠKAI, o jei jau labai norisi — po to ir angliškai. Taip yra visam pasauly, susimąstyk, vaikeli, o ir anglų tarimą patobulink. Linkiu, kad turint normalią areną, padidėtų pastoviai varžybose besilankančių skaičius, o padedant „Šiaulių" fanams, bachuriukai išmoktų tinkamai „sirgti". Nuo to bus geriau ir jiems, ir krepšinio fanams, ir palaikomai komandai.

Jie pelnytai gali didžiuotis miestu, tėviške, akivaizdžiu Simo-Eugenijaus Miliūno talentu. Vietos savigarbai toji arenos „tabletė" — puiki dozė. Adrenalino ir meistrystės mišinys yra vertingiausias mažųjų kraštų (su jų mažosiomis tėvynėmis) sprogstamasis užtaisas. Beveik romantinė formulė: kas padarė, tas pažino. Arba taip: padariau, vadinasi, pažinau. Pažinau, nes į klausimą „O kas tamstai leido?" atsakiau imperatyviu: aš leidau! Aš pats sau leidau. Kam nepatinka, tepadaro geriau. *A girdž?*

2.

Sutikite, tokio pobūdžio statinyje vis dėlto svarbiausia pati arena, o ne jos tolimesnės ar artimesnės prieigos. Štai Šiauliuose privažiuoti kebloka (visam krašte privažiuoti — kebloka), automobilių stovėjimo aikštelė vargu bau ar sutalpins visas tiūninguotąsias mašinas, funkcinis vestibiulių minimalizmas mūsų skoniui gal kiek per daug įvairialypis (t.y. įvairiakampis), bet varžybų/

koncertų erdvė — itin jauki ir patogi. Na, gal kėdės galėtų ryžtingiau paremti nugaras, bet tai geriausiai bus galima patikrinti ne per Jarviso Cockerio ar Damieno Riceʼo, o per Cicino ir Kučinskų šou. Dar sykį: taip, metalo ir atviro betono pilkšvuma čia neapsimetinėja kičiniu marmuro ir bronzos taurumu, atidengti vamzdynai ir pačios įvairiausios jungtys griežtai trapios, o spiraliniuose koridoriuose įkurti elegantiški tualetai be durų — apskritai naujas žodis alaus perdirbimo srityje. Neslepiama architekto aistra parodyti, iš ko ir kaip viskas padaryta, tarpais virsta pliku azartu, tačiau azartas šiauriečiams (šiuo atveju — šiauliečiams) neturėtų gadinti nuotaikos. Jame esama netgi tam tikro erotiškumo! Tačiau, kartoju, visa tai niekai, palyginti su pačia kautynių ir koncertų zona, kurioje tą apsiniaukusią liepos dieną, prieš pat Lietuvos mačą su Švedija, repetavo kažkokie beždžionžmogiai iš Prancūzijos, pasiryžę po poros saltomortalių patys vietoj kamuolio pralįsti kiaurai lanką. Kai kuriems, reikia pažymėti, tas beveik pasisekdavo!

3.

Barus, neslėpsime, irgi patikrinom, nes fizinė kultūra Lietuvoje nebeatskiriama nuo plastikinio krūzelio tribūnose ir kokteilio VIPʼų (paprasčiau būtų — „vipatų“) zonose. Tai štai pastarieji Šiauliuose įsikurs irgi tvarkingai: migruojantys „vipatos“ sėdės ant ne itin stilingų juodų dirbtinės odos sofų ir beveik vienam akių lygyje matys treniruoklių salėje plušančią „Fitneso bažnyčią“, o griežtai susisaisčiusieji su Šiaulių banku ar „Šiaulių plentu“ gėrėsis vieni kitais specialiose kamarėlėse su bareliais, bevieliu internetu ir patarnaujančiom gražuolėm. Visi būdai išsaugoti daugiau gražuolių gimtinėje — sveikintini. Lietuvos naujoji kairė (LNK!) galės putoti šaukdama, kad sovietmečiu nomenklatūra Vilniaus sporto rūmuose „gyveno“ nepalyginamai rūsčiau, ir tai bus šventa tiesa. Skirtumas tarp nomenklatūrininko ir kapitalisto vienas: pirmasis postsocializmo laikais dar galėjo tapti antruoju (kas ir įvyko), tačiau pastarasis, ačiū Dievui, jau niekada (paprasčiausiai nėra tokių pinigų!) nebetaps nomenklatūra.

Kai kurie procesai vis dėlto negrįžtami. Už tai ir išgerkime, žiūrėdami, kaip Jautokas bando įmesti antrąją baudą. Padėkit jam, Šiaulių bachuriukai!

1.

„M. Mažvydo alėja atsisveikina su legendinėmis klombomis“,— praneša vietos laikraštis. Klombos nyksta viena po kitos, ir tai negali laikraščio nedžiuginti. Jų vietoje tuoj regėsime trinkelių ornamentus. Niekas nesustabdys Vilniaus Gedimino prospekto klonų veržimosi į šalies miestų centrus. Jokia jėga. Visuotinio džiaugsmo jūroje regiu seną gėlininkių brigadininkę — tos klombos kažkada buvo jų kolektyvo pasididžiavimas. Žydinčios gėlės alėją sutaurindavo, nes jokių architektūros paminklų toje vietoje nematyti. Abipus — blankūs skirtingų epochų sovietiniai statiniai su įstiklintais balkonais, ištrupėjęs tinkas, kelios neišvaizdžios vitrinos, kurių negelbsti ir mįslingi užrašai — „Ezoterinė literatūra. Pusbrangiai akmenys“. Beveik raktažodžiai to urbanistinio uostamiesčio fragmentėlio — pusbrangė pėsčiųjų alėja be medžių (!) pusbrangiam kvartale. Beveidiškumas čia, sakytum, neišmušamas, jis ir yra tikroji vietos dvasia. Kelios krautuvėlės (gero vyno „salonas“ neišsilaikė nė metų), į kurias niekada per du dešimtmečius neįžengiau ir neįžengsiu. Kelios kuklios kavinaitės, kurių nelanko japiai ir japės. Japonai, aiman, taip pat. Dabar už 5,4 mln. litukų traktas iš pusbrangio virs brangiausia Klaipėdos danga. Nes grindinių danga Lietuvoje tampa svarbesnė už eksterjerus ir interjerus. Danga Lietuvoje ir yra įsikūnijęs sapnas apie postmodernią gatvę. Ašis, apie kurią krašto įvaizdžio badmečiu ir galėtų suktis šalies reprezentavimas. Interneto žarnyne aptikau labai girdėtą balsą, ataidintį it *de profundis*:

> Tai ko gi stinga mūsų „tūkstanties ežerų kraštui“? WC su air condition jau minėjau. Dar. Telefonų automatų su abonentų knyga. Pajėgios futbolo komandos. Pirmo ryškio lauko teniso žvaigždės. Maniako, besiruošiančio kėsintis į Saddamo Husseino gyvybę. Popierinių rankšluosčių. Nedidelio, jaukaus kosmodromo (kuo mes pavertėme Zoknius!). Lig šiolei neturime nei šuolių su kartimi pasaulio rekordininkės, nei trejų metų kūdikio, įveikusio Kuršmares ties Preila ar Pervalka. Tokius faktus Europa iškart ir tinkamai įvertina. Pakako juk estams iš savo skalūnų išgauti gryną sidabrą, o latviams Rygos įlankoje atidaryti povandeninių turistinių laivų liniją — jų reitingas Europoje šoktelėjo

iki debesų! Latviai ir estai Atėnuose jaučiasi kaip namuose, tai faktas. Mūsų Šiaurės Atėnų kolonos tebetrupa nuo prasto tinko bei netikusio klimato, bet kolonos trupa ir Kipre, ir Sankt Peterburge. Ką padarysi. Mus slegia perdėtas kuklumas ir amžina autsaiderystė, šitai regi ne tik Schlögeris ar Rastauskas, bet ir Vainauskas su Tomkum. Niekaip neišnaudojam Europos Centro perspektyvos. Pora gerų disneilendų, korida, ir toji Europa aiktelėtų kaip mažas vaikas. Arba kas nors panašaus — pavyzdžiui, didžiausias Europoje sąvartynas su Senelių ir Benamių prieglauda šalia jo, su Betanijos valgykla, buitiniais batsiuvių ir komiso kioskeliais ir pan. Nereikia gėdytis, gana jau! Dažniau priminkim, kas jie tokie. Prancūzams derėtų priminti Baltramiejaus, vokiečiams — Kristallnacht — krištolinę naktį. Rusas kaipmat užsičiauptų išgirdęs žodį „Gulagas“, o anglas — „sipajus“ arba „Kromvelis“. Ispanai savo metu prikrėtė kiaulysčių anapus Atlanto, o italai — Abisinijoje. Net švedai plėšė mūsų dvarus ir išsivežė neparašytą Tautos Epą. Neatiduoda! Žinoma, tai primindamas, špygą tegausi. Bet juk ir šiaip veltui nieko neduoda, tai jau geriau... Niekuo mes, mielas Nevados poligono dispečeri Bilai (=Baly), nesiskiriam! Plaukus perskiriam sklastymu, esant galimybei maudomės ir prausiamės, turim Filharmoniją, nacionalinį drabužį bei spalvą, nacionalinį olimpinį komitetą ir nacionalinę VRM su keliais įmitusiais generolais. Dėl atributikos ir oficialių priėmimų jokios kritikos nei iš Londono, nei iš Paryžiaus. Ir Bona mus remia. Gyventi nelengva, bet mes jau eksportuojam durpes, paneles, medį ir net varį! Vadovaujami partijos ir vyriausybės, mes lygiuojamės... patys suprantat, į ką. (Jurgis Kunčinas)

Alėją kertančios Šaulių gatvės lemtis irgi ilgai buvo nepavydėtina — išskirti „Utenos“ ir „Spartos“ „trikotažus“, kuriuose kartais pirkdavau apatinius, nūnai vaikų kartos laikomus viršutiniais. Štai čia, ant išnešto laukan rūsio *knaipytės*, vardu „Jola“, suolo vasarą gera gerti alų (po TV3 „Eurobasket 2007“ transliacijų į „Švyturį“ bus ilgai nelengva pažiūrėti) ir spoksoti į ilgakojus atvejus, išnyrančius iš parduotuvės „Iki“ arba atkulniuojančius (cak cak!) nuo Manto gatvės. (Vaikystėje Mantas buvo Montė. Beveik Mindė. Paskutiniams vokiečiams ištrūkus namopi, Montė akyse sulietuvėjo.) Aplinkiniuose kiemuose jau įbesta ir brangesnių kotedžų, į akis krenta geresnių medžiagų pavyzdžiai, vazonai laiptinėse, į kurias mes irgi niekada nepateksime. Tačiau tasai

gėris alėjos nekeičia — ją turės pakeisti brangi pėsčiųjų grindinio danga. Oranžinės trinkelės su tamsintais apskritimais ir kvadratais — it ateivių iš „artimojo kosmoso“ nubraižytais. Tviskančio plieno šviestuvai, aiškiai „nušperinti“ nuo kokių belgų ar olandų, primins čia Spielbergą. „Beveik kaip Basanavičiaus gatvėje“, — atsidus nuvytusi brigadininkė, pro skurdžias palangių gėles žvelgdama į lietų. Visas jos pasaulis jau seniai iš klombos persikėlė į anūkės, šokančios Emyratuose, padovanotą televizorių, jame dabar kaip tik reklaminė pauzė, trumpam atskirianti provincijos lango ekraną nuo visuotinės krepšinio euforijos sostinėje.

Tad regėjimo lauke — didžiulė oranžinė zona su geometrinėmis figūromis. It kokia kosminio krepšinio aikštelė. Tik lankus pritvirtink prie įbestų šviestuvų stulpų — ir bus tau *kašis non stop*, motin. Nes *kašis*, — aiškina iš TV dėžės profesorius Fredis Bumblauskas, drauge su studentų legionu laukiantis dievų apsireiškimo ant Baltojo tilto, — šalia gintarų ir trispalvės, yra mūsų „viskas“. Geriausioji mūsų tapatybės dalis, net ir niekingiausiąjį atskalūną bei grebluojantį intelektualą sulydanti su tėvynainių pamėgtų Londono klubų „Fox“ ir „Piper“ klientūra. Vietoj gintarų vis dėlto siūlyčiau įrašyti mozaikinę dangą, Fredi. Paverstą ant žemės „antikinio“ vonios kambario sieną. Priėjus tokią reikia arba visai nusiauti, arba persiauti ispano rankų pasiūtais mokasinais.

2.

O gal prašmatni grindinio danga tėra viso labo gudrus projektas „Spąstai durniams“, apsaugantis mus nuo traumuojančio griuvėsių „kontempliavimo“? Basanavičiaus gatvė Palangoje — geriausias tokio sumanymo pavyzdys: aplink nuodėguliai, griuvenos, klaikios properšos, o kurorto gyvenimas vasarą virte verda tik čia. Tarytumei subombarduotam mieste, kuriame išgrindė vieną gatvę su lauko kavinėmis ir pasamdytais buvusių užkariautojų/išvaduotojų orkestrėliais. To žmonių tvano paslaptį galima įminti kaip vienintelę progą vienkiemio gyventojui pasijusti didmiesčio arterijos kūneliu. Artojumi! Kaip vienkartinę/vasarinę urbanizmo injekciją, nes pargrįžus į savo panemunes ir padublinius centrui laiko paprasčiausiai neliks. Na, geriausiu atveju, jau minėtos lenkų aptarnaujamos skylės, kur nusigerti vis tiek beveik neįmanoma. „Akropolio“ trauka irgi grįsta ta pačia mintimi:

duosime tiems vargšams į vieną daiktą sutrauktą didmiesčio pakaitalą, ir tegu džiaugiasi! Čia visada šviesu, jauku, saugu. O ten, lauke už durų, ūbauja vėjai ir *urlaganai*. Ten praeiviams ant galvų tuoj grius balkonai. Taip „akropolių" gatvės ir alėjos susiurbia tikrųjų miesto gatvių publiką. Numarina ištisus kvartalus. Bet kokią *flaniravimo* idėją! Miestas, paaiškėja, tvarkingas ir jaukus gali būti tik po stogu. Kas laiko tą „stogą"?

3.

M. Mažvydo alėjos „atgimimą" apkalbame studentų auditorijoje. Vieniems pirmiausia „gražu", o tik po to jau rūpi ir kiti milijonų panaudojimo būdai. Antri išsyk prisimena savo bendrabutį, kuriame net kolegos latviai atsisakė gyventi, nes veiksmažodis „gyventi" čia apskritai nevartotinas. (Pabuvoję policijos nuovadose teigia, esą ten dar baisiau negu jų *bendrike*.) Treti prisimena kitą „baraką", pusę jo kažkada kolegijos steigti atkakę Kanados menonitai pavertė trijų žvaigždučių viešbučiu. Savoms, žinoma, reikmėms. Taip ir styrojo it gyvas priekaištas: vienoj daly „tvarka ir teisingumas", kitoj — „nusipelnėme gyventi geriau". Kažkas išsyk paminėjo Berlyną bei kitus buvusios Rytų Vokietijos miestus, kur iš biudžeto renovuojami ištisi kvartalai, nes „vokiečiai turi gyventi gerai". Paprasčiausiai — TURI. Be jokių ten ypatingų nuopelnų. Nėra kitų variantų. Tasai programinis šūkis nepatenka į partijų programas, jis ištariamas mintyse, bet mintis šiuo atveju formuoja tikrovę. Partiniame lozunge „Mes nusipelnėme gyventi geriau" ypač žeidžia tasai „mes". Ne „lietuviai", ne „Lietuvos piliečiai", o „mes"! Tarp „mielų Lietuvos žmonių" ir „mūsų" — mūrinė tvora. O iš tikrųjų — siena. Tvirtesnė nei Berlyno. Tą jau žinome. Nežinome tiktai, kas ir kada ją nuvers.

III ....

1.

Siužetas neišvengiamas, jis — apie mūsų „geriausiąjį viską". Ne, ne viskį — bet bus ir apie jį. „Nėra bendro vardiklio, vientisos ir koordinuotos informavimo apie valstybę politikos", — sako viena iš Lietuvos įvaizdžio formavimo strateguotojų. Yra toks vardiklis, ponia, atsakome mes — tai jūs. Jau seniai yra. Jau pačioje nepri-

klausomybės aušroje daivos ir ritos nusirito ligi Viduržemio jūros ir tapo tolimų geografijų neatskiriama dalimi, tokiu egzotišku gyvojo paveldo *vintage.* Na ir kas, kad nepaėmė kino režisierių ar medicinos profesorių, kad ėmė tik tuos, kurie ima jas — darė tai juk ne iš pareigos ar šaltos būtinybės, o patetiškai, veik poetiškai, vos ne romantiškai! Draugės ištraukdavo drauges, padėdamos savo „antracitinių" naujųjų gyvenimo garbanių draugams! Apie tą pirmąjį ir tylųjį desantą niekas ilgai nekalbėjo, tarsi specialiai leido įsišaknyti nelyg kokioms specialiosioms agentėms, sutapti su vietos dvasia ir spalva, tik gerokai vėliau „žmonų partiją" ėmė keisti seniausios profesijos atstovės — žymiai rūstesnių „struktūrų" verslo plano įgyvendintojos. Pamenu, kaip mes, 1997-aisiais pas legendinį lenkų publicistą Ryszardą Kapuścińskį į reporterių dirbtuves Stepono Batoro fonde Varšuvoje susirinkę tikrai ne blogiausieji Vidurio bei Rytų Europos plunksnagraužiai, pristatinėjom projektinius siužetus, ir vienas guvus lenkas it velniukas iš tabokinės iššoko su pasakojimo apie lietuvių prostitutes griaučiais. Jis gviešėsi atskleisti visos grandinės darbą — nuo pirmųjų grandžių sutepimo kokiose Akmenėse ligi albanų ar jugų „avidžių" Vokietijos moteliuose. Vaikis netgi skelbė skaičius, ir toji statistika tada, prieš dešimtmetį, purtė it elektra: mažiausiai 10 000 lietuvaičių, reporterio duomenimis, jau funkcionuoja Europos horizontaliųjų (ir vertikaliųjų) paslaugų rinkoje! Į mano ir pirmojo čekų *Playboy* redaktoriaus klausimą, kas vis dėlto suskaičiavo tas darbininkes, lenkas, žinoma, neatsakė, tada mes pasiūlėm jam atsisakyti įgimto kuklumo ir „dengti" didesnes teritorijas, kad ir tą pačią Lenkiją ar Ukrainą. Vaikinas lengvai pabalo, tačiau nepasidavė: kažkokie informatoriai Šalčininkuose jau ėjo mokinukių pėdomis, jau sakėsi turį šaltinį *mentūroje* ir t.t., ir pan. Tada mes metėm tūzą pareikšdami, kad daugeliui tos profesijos merginų jų užsiėmimas tiesiog patinka. Čia įsikišo pats metras, diskusija nutrūko, tačiau temos plėtotės ateitis susijusi su autopsijos elementais: kai ką patyrėme ir savo kailiu.

2.

Vieną vasarą Kelne gyvenau prie pat Katedros, kuri stovi prie pat geležinkelio stoties. Nuo šito architektūros stebuklo prasideda pažintis su miestu. Jos fone kiekvieną rytą fotografuojasi tuntai

japonų ir kinų — esama tokio skersgatvėlio, iš kurio Katedra matyti geriausiai. Stoties ir bažnyčios prieigos — susisiekiantys indai, čia nuolat šmėžuoja spalvingi įvairių rasių personažai. Mėgdavau ten pasivaikščioti prieš miegą, įkalti aikštėje mažą alaus su dešrele. Kartą prie staliuko statiems prisišliejo porelė rusakalbių: jaunasis kalėjimuose buvo įgijęs tą sunkiai apibrėžiamą, bet iš-syk pajuntamą tikro *zeko* bruožų „moterišką švelnumą“, vyresnis buvo tiesiog joks. Staiga prisiminiau numylėtą Johną le Carre, regis, Josifui Brodskiui įkalusį galvon mintį apie šnipo prigimtinį (vos neparašiau — „putinišką“) pilkumą. Tuo šnipu tą vakarą Kelne buvau aš. Vyrai paprasčiausiai nekreipė į mane dėmesio, jie iškart ėjo prie reikalo. Reikalas buvo paprastas: vienam vokiečių miesteliūkštyje kažkoks šlubis pensininkas nuomavo vilą rusų suteneriams, pavertusiems ją elementariu viešnamiu. Artėjo naujos darbininkių pamainos atvežimo diena, tačiau ten, Rytuose, atsirado nenumatytų trukdžių. Todėl jaunasis siūlė pilkūnui apskritai viską paimti į savo rankas ir pradėti savo verslą. Moterų bus, sakė jis, pradžiai lietuvių ir baltarusių. Na, dar gali tekti rimtai su kažkuo pasikalbėti. Ne naujiena — pasikalbėsiva. Ir užversiva, jei prireiks. Iki šiol girdžiu nuoskaudos gaideles jaunojo balse: gana būti pastumdėliais, seni!

Visai netoliese, Bad Godesberge, kažkada ambasadų, o dabar tiesiog senų vilų telkinyje prie Reino, mažam graiko barelyje užtikau lietuvę barmenę — vieną iš trijų užsienyje sutiktų gražiausių lietuvaičių. Deja, to negalėčiau pasakyti apie graiko skylę: jeigu tame gerove tviskančiame Bonos palydove ir buvo kokių niekadėjų, tai, patikėkit, jie visi rinkosi čia. Pavadinkime mergaitę „Vaida“, tai štai ji man prisiekinėjo studijuojanti Bonos universitete, o laisvu nuo paskaitų metu uždarbiaujanti pas minėtąjį poną. Po poros metų likimas mane vėl atginė į Bad Godesbergą, o kojos pačios atnešė į „Vaidos“ barą. Viskas čia trenkė nelaime kaip visad: tie patys kandžiai prie lošimo automatų, tie patys senų ožių *bajeriai*, skirti naujajai „Vaidai“, likimo skirtai tai pačiai vietai. Ji irgi, turbūt jau supratote, buvo lietuvaitė, tačiau apie senąją „save“ kalbėti atsisakė: išvažiavo, ir taškas. Jokių adresų, jokių telefonų, jokių universitetų, išskyrus gyvenimą. Kažkodėl prisiminiau arogantiškąjį lenkų reporterį su visa jo iš piršto laužta statistika. Ir rusus Kelno aikštėje prie Katedros. Ir geležinkelį. Ir merginas

kupė su savo kosmetikos krepšiais nelyginant lopšiais su kūdikiais. Ir visas paslaptis sugeriančius veidrodžius.

3.

Dabar padarykime porą saltomortalių. Beveik vienu metu mūsų spaudoje dvi gražuolės (be abejo, modeliai) pasakoja apie garsius savo širdies draugus, kuriems tos širdies akivaizdžiai pagailėjo. Vieno iš draugų vardas Mickey, pavardė — Rourke. Pamenat *Baro musę*? O dabar ir *Imtynininką*? Taip, tai jis. Paklausykime lietuvių gražuolės: „Svetima kalba galiu svarstyti apie politiką, bet „I love you" man reiškia beveik tą patį kaip „Aš noriu į tualetą". Lietuviškai „Aš tave myliu" — visai kas kita. Atspalviai. Tie maži dalykai sudaro visumą. Ji ir yra svarbi. Mickey — 50 metų. Be to, žvaigždė. Nenoriu būti šalia įžymybės. Šiaip jis labai malonus, tačiau... iki nepradeda prie manęs lįsti. Žinoma, su juo būčiau aprūpinta. Bet ramybė brangesnė. Noriu dvasinės ramybės." Taip ir matau balandėlius, gurkšnojančius viskį Holivudo viloje prie netikro židinio. Ką tik aptarta pražūtinga prezidento Krūmo politika Irake, dabar atėjo eilė smurtui mokyklose ir pedofilijai bažnyčiose. Laisva žvaigždėno ranka nevalingai pajuda modelio aštraus kelio linkui. Modelis ryžtingai atstumia žvaigždėno ranką: „Kaip tau negėda, Miki, tu juk žinai, kad dvasinė ramybė man užvis brangiausia!" Norėčiau, kad tą sceną aprašytų lenkų reporteris, kažkada panūdęs parodyti lietuvaičių išnaudojimo (ir sykiu — atsidavimo išnaudotojams!) mastą. Dabar jis lenkų reportažo pažiba, tad Beverli Hilzo vartai nesunkiai pakiltų — gal kokia tautietė iš Kolobžego ateina iškuopti vakarėlių išėdų?

4.

Ir paskutinis pa: sėdim kažkokio buvusio partinio viešbučio kišenėje su iškiliu jaunosios kartos slovėnų poetu dar konservatorių valdomame Vilniuje. Prie upės, vardu Neris. Jokiais dangoraižiais nekvepia. Jokiais „akropoliais". „Rubicon'as" dar neperbristas. „Oi, kaip noriu namo, Rolandai, — sukniaukia poetas. — Ką, gal sušalai, Urošai? Gal lietuviška degtinė tau neskani? — Skani, Rolai, skani, bet baisiai pasiilgau Liublianos mergų, o Liublianos mergos (tą žino visi) — gražiausios Europoje!" Štai čia liepsime nuleisti uždangą. Norėčiau, kad vieną vakarą man paskambintų „Vaida"

iš Bad Godesbergo. Nekamuočiau jos klausimais apie praeitį. Neklausčiau, kokia tvarka keisdavosi pamainos. Būčiau laimingas, jei pasakytų: „Nusprendėme su vyru atidaryti barą Tauragėje. Norėtume patį pakviesti į atidarymą." Čia poeto širdis neišlaikytų: „Vyras turbūt graikas iš Bonos universiteto?" „Ne, toks pat našlaitis, klasiokas, baigęs žemkę. Pamaniau, kad galėtum sugalvoti mums bariuko pavadinimą." „*Avec plaisir*", — atsakyčiau (galvoje jau žiebtųsi neoninė „Našlaitėlė") ir staiga netekčiau žado supratęs, kad praradau dar vieną fantastišką moterį gyvenime.

5.

Atsiverskime laikraštį: „Beje, C. Davidas — ne pirma įžymybė, su kuria bendrauja G. Į jos meilės pinkles buvo pakliuvęs ir Graikijos „Olympiacos" krepšininkas Arvydas Macijauskas. Prieš kelerius metus manekenė G. viename interviu pasakojo, kad santykius su tuo metu Ispanijoje žaidusiu Macu nutraukė ji pati, nes jis neskyrė jai dėmesio bei „spaudė pinigus". „Jis yra tikras vėpla", — vainikavo savo išpažintį mergina." Macai, nenukabink nosies — aš irgi toks pat! Tik be pinigų. Tu šitam žaidime ne vienišas!

....

2007

Savo trendo savas brendas

··

1.

Sunkiausia aprašyti tai, ką žinai geriausiai. Kai nuojautos virsta patyrimu, žinojimas, užuot atsidėjęs kažkokiu belaikiu šlaku, ištirpsta žmogaus esybėje, „išsivaikšto“ egzistavimo apytakoje. Žinojimas — tai ne formulės, o išvalyta šviesi erdvė, iš principo atsisakanti būti sandėliu. Tą gerai žino prisiekę keliautojai, vienuoliai ar kitokie nuskaidrėję „būties minimalistai“. Žinojimas — visada vienišojo kelias. Itin privati teritorija. Tuo tarpu mes, isteriški savojo laikmečio formuotojai ir aukos viename asmeny, siekiame užgriozdinti gyvenimo (įskaitant ir mąstymo!) erdves niekam nereikalinga informacija ir dar nereikalingesniais daiktais. Mes bet kuria kaina siekiame užvaldyti gražius daiktus, kurie užgriūna visu „turinio“, o ne įstabios „formos“, kurios juk ir buvome suvilioti, svoriu. Turinio tuštuma kartais būna sunkesnė ir už sunkiausią antkapį! Besvorė forma ir svarus turinys — toji priešprieša it dvi girnapusės mala mūsų ir taip jau trapias savitumo iliuzijas. Prestižinės vietos, prestižiniai viešbučiai, prestižiniai menininkų vardai meno vietoje. Brendame trendų ir brendų raistu, kartais nepajusdami, kaip jis palengva virsta moliu. Nepajusdami, kaip molis ima minkyti mus. Paskutinis mados klyksmas — it palydovo, kviečiančio į paskutinįjį IC traukinio vagoną, švilpukas. Ataidintis, perfrazuojant Milaną Kunderą, iš kolektyvinės pasąmonės g(l)ūdumų. Tai niveliacijos aidas, ką ten aidas — lažas! Ir niekas taip nesuvilioja (t. y. nesuniveliuoja!) kaip mada.

Tą ypač gerai išryškina „viešųjų erdvių darbai“ — vasaros promenados, klubai, įvairių realybės šou situacijos, firmų pokyliai, masiniai apsinuoginimai TV pokalbių laidose, blizgiųjų žurnalų fotosesijos. Tuose „erdviniuose viešnamiuose“ (geriausias pavyzdys — „Gedo“ prospekto klonas naujoji Basanavičiaus gatvė Palangoje, kurią, kertu lažybų, netrukus klonuos dar keli, šįsyk didesni, provincijos miestelaičiai) kartais apstulbina kūno kalbos ir

drabužio neatitikimas. Eigastis čia sau, rūbas sau. Avalynė — irgi sau. O apie šneką geriau apskritai patylėti. Supranti, kad publika, jai per sudėtingų (JAV lietuviai sakytų „sofistikuotų") pavyzdžių, t. y. trendų ir brendų išprievartauta, įžengė į svetimą teritoriją. Regis, tuoj ateis kažkokia Tapatybės policija ir pareikalaus pažymos apie dalių suderinamumą visumoje. Tos panelės, prisižiūrėjusios *Panelės,* ir ponaičiai, prisižiūrėję to, ką parodo jų merginos, tampa itin pažeidžiami, nepaisant visos raumenų masės ir centimetrų lietaus. Kas gi galėtų pažeisti, paklausite jūs? Matančiojo žvilgsnis, atsakysiu aš. Netgi ne biografijos partnerio, ne kokio aikido trenerio ar ką tik iškepto guru. Idealiojo darbdavio, jeigu norit. To, kuriam nebeužtenka įprasto CV „aplikuojantis". Kuris ima „tave visą". Arba — visą išspjauna. Sakydamas „visą", turiu omeny ne tik įvardytus gebėjimus, buvusias mokslo ar darbo vietas — tavo buvusias lektūras, meilės istorijas, fobijas ir manijas, paslaptis ir aistras, visą tą mįslingą kapitalą, darantį tave tokį nepanašų į kitus. Tai, ką vėliau bus galima išdidinti ir išeksponuoti kaip vienetinį atvejį. Ginkdie, aš ne prieš sumaniai redaguojamos *Panelės* piktorialus: man patinka svaigios, mažumėlę užsimiegojusios lietuvių manekenės ir jų fotografės, aš sveikinu žanrą, bet nepaklūstu už jo slypinčiai imitacijos santykių suabsoliutinimo tendencijai. Nepaklūstu beždžioniškam mėgdžiojimui staiga atsidurti viena kryptimi vienodu žingsniu marširuojančio pulko trečioje eilėje — išjungus visas originalaus mąstymo galias. Ką ten galias — netgi menkutes pastangėles! Nepaklūstu stilistams — net ir tuo laimingu atveju, kai jie vardu Sandra ir Juozas. Nepaklūstu nekritiškam meno perkėlimui į gyvenimą. Žinoma, kokia nors Kenzo „uniforma" nenuneigiama, tačiau ji niekad netaps pulko rūbu, ji taip ir liks signalu apie kitokį pasirinkimą, apie priklausomybę kitokiam klubui. Kai visi pasidarys tatuiruotes, neįtikėtinai išaugs nepaliesto odos lopinėlio vertė. Norėjau pasakyti — kaina.

2.

O į meno valdas sugrįžti šįsyk paskatino kai kurių dailės galerijų ir jų turtingų klientų santykiai, paremti, deja, ne naujo vardo ar savito stiliaus paieškomis ar atradimu, o senųjų atrajojimu. Ne senųjų smetoninio ar socialistinio modernizmo klasikų, o nuolatinio „Gyvenimo būdų" (specialiai vartoju daugiskaitą!) salonų

kontingento primetamais tais pačiais niveliuojančiais imitacijos santykiais. Štai verslininko Iksevičiaus žmona vakarėlio metu svečiuose pas ponus Igrekavičius vis atsitrenkia ir atsitrenkia žvilgsniu į šeimininkų hole kabantį tapinį drožtiniuose rėmuose. Tiksliau — į jo kainą. Vėliau — į žiniasklaidos išaukštintą dailininką. Tiksliau — į jo iškamšą. Dar kitam raute akies krašteliu ji pastebi to paties saloninės dailės viešųjų ryšių imagologų sukurto kūrėjo „skiautinį" ant šeimininkų miegamojo sienos. Ir viskas. Bingo! Galeristai jau veža jo drobę „pasisvečiuoti" potencialios klientės miegamajame. Taktika teisinga — taip *andai* rusų pirkliai pirkdavo... niekam nežinomus (koks nedidelis skirtumas, ar ne?) prancūzus. Tik pagyvenę su tapiniu. Tik intymiai pabendravę. Aura auron, taip sakant. Kadaise sukėlėme protingų dailėtyrininkių pyktį pasiūlę paslaugą „Paveikslai į namus". Ne vieni — su kritike. Paskaitininke. Švietėja. Ei, Erika, Skaidra, Lolita! Tik apsišvietęs, savo luomą kultūros baruose žingsniu pralenkęs verslas, sakėme, atnaujins ne tik privačių valdų, bet ir viso krašto interjerus. Tada ir eksterjerai atsigaus. Tada apskritai kai kas sužinos, kuo interjeras skiriasi nuo bulterjero, o eksterjeras nuo foksterjero. Likome nesuprasti. O situacija negerėjo.

Praeidamas pro naujus kotedžus vis mėgstu užmesti akį tarp užuolaidų. Priploti nosį prie „neperšaunamo" stiklo. Vaizdeliai, kaip dabar sakoma, „apšaldo": šalia ispaniškų baldų, šalia bangų ir olufsenų, šalia baro su henesiais ir jonais vaikštūnais staiga suboluoja sumirga kažkokių gatvės „antpirštininkų" „tapyba", kažkokie gamtos mirtimi trenkiantys natiurmortai, nupirkti Palangoj prie sudegusį Kurhauzą ketvirtus metus slepiančios tvoros ar Pilies gatvėje prie „Puškino" cerkvelės. Geriausiu atveju — Tailando liaudies meistrų iškeptos impresionistų ar secesininkų kopijos. (Tie vaikinai, beje, nemoka perkopijuoti tiesių linijų!) „*Bliamba*, — galvoju praeidamas, — už ką jūs keršijat menui, ponai? Kodėl baldai ir *haitekas* iš katalogų, o paveikslai — iš jūsų kompleksų prieš šiuolaikinį meną?" „O mums negražu!" — jau girdžiu chorą. Mums gražu tik tai, kas jau buvo įpiršta tokiems pat kaip mes. Savo *trendo* savas *brendas*! *Va kas mum gražu!* Užuot pavaikščioję į Dailės akademijos peržiūras ar ambicingas galerijas (tokių jau esama!), visi urmu sugarma pro tuos pačius neįpareigojančio dekoratyvumo vartus. Jeigu kapitalu rizikuoti jau išmokome, tai

būkime nuoseklūs ir sukelkime netradicinius vėjus artimiausioje aplinkoje! Parodykim, kad niekuo nenusileidžiam kokiems vokiečių odontologams ar britų advokatams, surinkusiems puikias geriausiųjų „antisaloninink ų", atmestųjų ir siaubūnų kolekcijas. Paveikslą galima nusipirkti, klasės — ne. Klasė — įgyjama. Stepas po stepo, kaip sakydavom kapitalizmo priešaušryje.

3.

O gal rinktinius daiktus ir vietas visuotiniu susitarimu derėtų palikti snobams kaip svarbiausiąjį pastarųjų gyvybingumo įrodymą?

....

2007

Nepaimta tvirtovė

I ....

1.

Vienoje senoje piešinių serijoje genialus lenkų karikatūristas (ir socialinis kritikas!) Andrzejus Mleczko vaizduoja ilgaplaukį ir ilgabarzdį dailininką, nepadoriai besiglaustantį apie potencialaus pirkėjo kojas. „Nupirkite, ponuli, mano paveikslą!" — vos ne kamasutriškas pozas išlauždamas maldauja tapytojas, su įrėminta drobe it kryžiumi ant pečių šliaužiojantis aplink nepaimamą tvirtovę. Paskutinėje „stotelėje" pastaroji su neslepiamu pasidygėjimu dėbteli: „Visada sakiau, kad visi menininkai — pederastai!" Tuos piešinius, o tiksliau — širdį veriantį pranešimą — prisiminiau dviem progom. Pradėsiu nuo pirmosios.

Šių metų kovą žinomas lietuvių tapytojas Audrius G. nusivežė mane dienai iš Briuselio į Paryžių: pakvėpuoti pavasariu Tiuilri parke ir išmatuoti žingsniu Senos krantines, o vakarop sudalyvauti grupiniame (atleiskite, už asociacijas) vernisaže, kuriame turėjo būti eksponuojamos ir jo drobės. Galerija Paryžiuje buvo įsikūrusi... Londono gatvėje, beveik centre, XVIII a. rūmų vidiniame kieme, anapus kaustytų senovinių vartų. Sutemus prie dvipusių laiptų plaikstėsi laukinės liepsnos, nušviečiančios pagrindinio vernisažo dailininko, žilo pagyvenusio trumpabarzdžio, keista pavarde Jean Dolande, milžinišką „kruviną abstraktą". Čia pat kailiniuotos natašos kramsnojo kandiklius, o klasikinės išpuoselėtos Paryžiaus senutės tampė laiptais aukštyn žemyn ne tokius jau ir išpuoselėtus šunelius. Žmonių buvo ne mažiau nei per didžiuosius atidarymų atlaidus „Š(altojo) M(eno) C(entre)" Vilniuje, šurmulį dar labiau stiprino masiškai apgultas stalas su delikatesiniu ančių paštetu ką tik iš kaimo ir ne mažiau delikatesiniais sūriais turbūt irgi iš ten pat. Mažais gramais pilstomas vynas buvo tradiciškai prastas, bet tai netrukdė vernisažų *kandžiams* (tokia *homo sapiens*'ų rūšis) skubiai susileisti dienos dozės. Kai kurie atrodė ką tik išlindę iš patiltės, bet kvapnioji

publikos dalis į juos (tiksliau — į jų smarvę) nekreipė dėmesio. Visi, kaip sakoma tokiais atvejais, „jautėsi“. (Buvusius soclagerio žmones galėjai atpažinti iš slalomo prie paštetо tarp dekoltuotų silikoninių kūnų.) Tautiečio paveikslai kabojo giluminėse salėse, o štai siaubingi pagrindinio parodos švietalo darbai gąsdino publiką vos tik pakilus marmuro laiptais ir praėjus pro apsauginiukus. Pastarieji buvo stambūs, bet nepavojingi. Vestibiulyje ant molbertų stovėjo dažų krešuliais it samanota egzema apėjusios šlykščiai raudonos drobės, prieš kiekvieną iš kurių dar buvo padėta po plastikinę natūralaus dydžio raudoną tupyklą. Tos tupyklos buvo prikimštos išvirkščiosios mūsų civilizacijos pusės atmatų: švirkštų, nebaigtų daužyti alkoholio butelių, kažkokių menstruacinių ir/ar operacinių tamponų, bjaurios paskirties instrumentų ir pan. Ir viskas — iš to paties raudono plastiko. „Atplastikuota“ iš širdies. Kadangi visą dieną buvome beveik nieko nevalgę, neturėjome kuo vemti. Pats menininkas su žieminiais kaubojaus marškiniais ant pilvuko (ak, tas visada truputį nėščių pagyvenusių vyrų „budistiškas“ erotizmas!) palaiminga veido išraiška it koks gyvojas skraidžiojo tarp lankytojų, į kairę ir į dešinę dalindamas raudonus parodos katalogus. Pirmajai šurmulio (pardon — paštetо) bangai nuvilnijus, įdėmiau apžiūrėjau eksponatus.

2.

Ir staiga prisiminiau vieną linksmą parodą „Yvairus menas“ (tikrai taip!) kažkada A. Mončio namuose-muziejuje, sugalvotą įvairiai pagarsėjusio veikėjo *curare dg*. Parodą be koncepcijos, be kuratoriaus ir be... ekspozicijos, kurioje per 60 žinomų ir nežinomų Lietuvos menininkų (ar laikančių save tokiais — to užtenka) galėjo eksponuoti ką tinkami ir kaip tinkami. Paroda turėjo didžiulį pasisekimą dėl savo gargantiuapantagriueliškos dvasios. Grūdama buvo tol, kol lenda. O kai nebelenda, statoma ant grindų — kol telpa. O kai nebetilpo — buvo galima pačiam stovėti su savo kūriniu rankose. Arba vietoj kryžiaus — ant nugaros. Kažką labai panašaus dabar išvydau Londono gatvėje Paryžiuje. Prie daugelio bet kaip sukabinėtų paveikslų ar bet kaip sustatytų neva skulptūrų daiktais stovėjo ir patys menininkai su šeimomis ir palaikymo grupėmis. Įsiminė viena

neužmušama hipė su tuntu dukrelių, aplipusių mamaitės abstrakčią teplionę. Mažutėlaičių, snukelius šokoladu išsimurzinusių Paryžiaus alisų apspista toji makalynė (čia aš apie paveikslą) netgi švytėjo, netgi rodėsi patraukli, kabinama, prašyte besiprašanti į mano virtuvę šalia prieštvaninės dujinės viryklės ar netgi į vonios kambarį, negrabiai išklijuotą chruščiovinėm *vintažinėm* plytelėm, o blogiausiu (arba geriausiu,— taip paveikslus kabina Holivudo mogulai) atveju — garažan. „Jums iš tikrųjų patinka?“ — negalėjo atsistebėti Mama Ta Pysime. Indėnė su teptuku vietoj pypkės.

Kokybės prasme abi suneštinės parodos skyrėsi kaip Sašos Son(g)o ir Franko Sinatros skrybėlės: lietuviškoji buvo n kartų kokybiškesnė, t.y. „priklausė“ Sinatrai. Paryžietiškoji su visais savo arkliais ir juos apžergusiomis laumėmis, su visom undinių maudynėm, tortais natiurmortais ir liūtukų snukučiais „priklausė“ niekam negirdėtam Son(g)ui. Ir jos daina — dėmesio, specialistai! — nuoširdžiai jaudino. Abu „muzonai“, liaudiškai šnekant, buvo GRAŽŪS. Jeigu parodos būtų sukeistos vietomis, Palanga būtų nepatikėjusi savo akimis („Dieve, koks žemas lygis!“), o Paryžiui, žinoma, būtų buvę nė motais. Čia verta prisiminti naivų visų laikų provincialų norą prilygti Paryžiui — mūsų dailės istorijoje to noro nors tvenkinį tvenk. Puikiai pamenu, kaip paskutinės „neprigulmybės“ priešaušryje du puikūs Klaipėdos menininkai, Julio Cortázaro redaktorės ir jo kairuoliškumo puoselėtojos įkvėpti, ne tik paišė portretus ant bruko, bet ir bruko savo jau rimtuoju Tėvynėje (o kurti nerimtai Tėvynėje negalima pagal apibrėžimą) sukurtus kūrinius įvairaus plauko galerininkams. Ir netgi įbruko — galerijų Paryžiuje šimtai, vernisažų *kandžiams* čia rojus. Mačiau tautiečių nufilmuotą vaizdelį, kaip lietuvišką skulptūrą įsigyja (nežinia už kiek) vieno turčiaus dukra, ir mūsų vaikinai atbogina sunkųjį meną į vijokliais apželdintą ponų ar tai verandą, ar tai oranžeriją. Žiūrėdami tuos kadrus mes alpom iš pasididžiavimo tautiečiais (šiaip jau statistiniam lietuviui svetimas jausmas), bet niekas nuo to nei Paryžiaus dailės scenoje, nei pajūrio menininkų gyvenime nepasikeitė. Abu priėmė geriausią iš sprendimų: liko savam kaime, kur niekam seniai nebereikia įrodinėti savojo statuso: jį čia nusistatai pats. Sunkiai įsivaizduočiau juos stovinčius prie savo menų

Londono gatvėje. Ar to žilo spermatozauro Jeano Dolandeʼo (regis, kažkada iš socialistinės Bulgarijos pabėgusio užkariauti Paryžiaus) vietoje prie raudonų, plastikiniais tamponais užkimštų tupyklų. Mintis turbūt aiški: kokybė seniai virto susitarimo reikalu, ir jeigu mene dar pavyksta išvengti sportinio veiksnio ar kuratoriaus demonizmo, tai belieka tik tokia mugės atmosfera, linksmas vernisažinis turgus, antelių paštetas iš kaimo ir natašos su pusbrangiais kailiniais.

3.

Viena jų kieme angliškai vis bandė išklausti mūsų, iš kur atkakome. Yra aplinkybių, kai meluoti paprasčiausiai nepadoru. Iš naujosios Maskvos — iš Briuselio, atsakėme. O jeigu atvirai — iš Lietuvos. O jeigu jau visai atvirai — iš Palangos. „O,— atsakė ji rusiškai,— tautiečiai." Be šauktuko, dalykiškai. Netgi pavartė ilgais plonais pirštais ištaigingą draugo katalogą su gimimo data po nuotrauka. Mes irgi dalykiškai paklausėm, ką ji veikia šitame gyvenime. Panelė ieško buto Paryžiuje. Žiemą praleidusi Vokietijoje, Miunchene, o štai pavasarį norinti praleisti čia. Gal ir vasarą. Vaikštinėti nerūpestingai Senos krantinėmis, rūkyti ant tiltų, derėtis su bukinistais dėl prieškarinių kino plakatų kainos. Šokinėti per balas, pagaliau. Aukšta, lėtakalbė, tamsoje vos įžiūrimais perlais apsitaškiusi gražuolė. Net išpūstų dūmų debesyje užuodėme gaivų jos rusvų plaukų aromatą. Žvelgdama mums tiesiai į keturias trumpareges akis, ji pasiūlė likti ir atšvęsti parodos sėkmę. Tas pasiūlymas nebuvo mechaniškas, jis irgi nuskambėjo nuoširdžiai, nelyginant trapi Sašos Son(g)o daina „gėjvalingos" „Eurovizijos" pusfinalyje. Juk visada pasaulyje, kiekviename kampelyje, tūlam didmiesčio kiemelyje su besiplaikstančiom liepsnom skardinėse atsiras pasiklydęs žmogus tamsoje, pasiryžęs už šilumos ir atjautos pliūpsnį sumokėti ta pačia moneta. Ir dar palikti arbatai. Puiki mintis, atsakėme unisonu, bet ne šiandien. „Kaip gaila,— atsakė ji,— jūs net neįsivaizduojat."

Į Briuselį grįžom naktiniu, beveik visą kelią apšviestu greitkeliu, tylėdami, protarpiais pakeisdami muziką radijuje. O vis dėlto kartais apsimoka būti menininku, norėjau pasakyti tapytojui. Bet nepasakiau. Todėl rašau dabar. Žinojau, kad jam truputį skaudu ir liūdna dėl tų visų undinių ir liūtų, sukabintų aplinkui

jo puikius darbus. Dėl to *kitsch*'inio konteksto, taip sakant. Plius kiaulė galerininkas, pakabinęs dviem mažiau negu buvo sutarta. „Bet tos trys senutės, pameni,— sušukau jau prie pat Briuselio,— kaip jos mažne dvilinkos bandė įskaityti tavo gražią pavardę tuoj virš plintuso! Ir kaip aš giliamintiškai kinkavau galva, tarsi įteisindamas jų pasirinkimą: *good choice*, madam, *very good choice*!

II ....

1.

Jeigu manęs koks pinigais aptekęs tautietis (ir ne tik) teirautųsi, ką daryti su akyse nuvertėjančiais litais, ilgai nemąstydamas atsakyčiau: investuoki, tamstele, į menus. Liaudiškai šnekant: pirk paveikslus, seni. Mano skilties *Verslo klasėje* kaimynas londonietis Ernestas Parulskis turbūt pridėtų: ir ypač sovietmečio dailę, žmogau. Epocha akyse virsta Atlantida, ir greitai jos tikrieji šaukiniai, t.y. meno kūriniai, bus girdimi ir matomi (bei adekvačiai vertinami!) kur nors labai toli nuo panirimo vietos. Turiningas socmodernizmo kolekcijas esu matęs, tarkime, Naujajame Džersyje (muziejines) ir Los Andžele (privačias). Dar daugiau — meno kūriniai, tie talento įsikūnijimai objektuose, yra geriausias Dievo visuresybės įrodymas: šventoji Dvasia ne tik kad įsiskverbia kur tinkama, bet ir savo nepraeinamu švytėjimu tarsi atperka dvasinio badmečio laikotarpius. Menas, sakė Andrejus Tarkovskis, egzistuoja todėl, kad pasaulis blogai sutvarkytas. Štai tą jo netobulumą ir atperka meno kūrinys: knyga, filmas, drobė. Eilėraštis ar paveikslas čia ir yra ta kūdikio ašara, kurią taip negailestingai išdidino savo dukters lietuviu laikytas Fiodoras Dostojevskis. Netgi asketiškiausias Algimanto Švėgždos pieštuko krepštelėjimas — išganingas. Todėl: nėra netalentingų epochų. Todėl: pirkite paveikslus, ponai. Meistro kančios ar džiaugsmo (jo kančia virsta džiaugsmu mums) krešulius. Geriausi mūsų dailininkai šiandien kainuoja vos ne perpus pigiau negu prieš kelerius metus. Tad — pats laikas. Kolūkių pirmininkų ir melžėjų portretus irgi? Irgi. Bet tris K — jaunąjį Katiną, Kasčiūnaitę ir Kisarauską — labiau. Smarkiai labiau. O pačius jauniausius ir niekam nežinomus? Olgą Dedovą, pavyzdžiui? Taip — ir urmu.

2.

Svarbiausia man šiais metais matyta paroda vyko Vilniaus rotušėje: žinomas bibliografas profesorius Vladas Žukas pristatė visuomenei ilgus dešimtmečius skrupulingai rinktą Lietuvos ir išeivijos dailininkų kolekciją bei jos turtus atspindintį albumą. Toji paroda iš esmės irgi buvo epochos reabilitavimas: taip skeveldros sugrįžta į smūgio vietą, grąžindamos epochos veidui vientisumą. Kas smogia? Laikas, ideologija su visais tabu palydovais, amžinas lietuvio pavydas talentingesniam už save ir pan. Itin kuklus žmogus profesorius Žukas sykiu iškyla kaip vienas iš pašauktųjų epochos restauratorių. Be tokių ir Luvras ne Luvras, ir Ermitažas ne Ermitažas, be tokių neiš-(ir neuž-)sipildo muziejus kaip toks. Jo kolekcija, paremta trim banginiais — tarpukario meistrais, išeivijos ir tyliuoju sovietmečio modernizmu,— yra pavyzdinė namų formato nacionalinė galerija. Esu laimingas, nes svarbiausieji mano jaunystės ugdymo metai (1972–1980) prabėgo šitų paveikslų apsuptyje, kai lankydamasis pas profesoriaus sūnus kiekvienąsyk aiškiai suvokdavau papuolęs į oazę dykumoje. Vedžiau čia ir svečius iš toli, nesibaimindamas akivaizdžių pavojų ir nemalonumų. Dabar tie pavojai (tik pamanykit — juoda „Volga“ Lenino prospekte iš paskos!) ir nemalonumai (tik pamanykit — draudimas išvažiuoti į Lenkiją!) atrodo juokingi, tinkantys užstalei su vaikaičiais, kuriems anas gyvenimas jau seniai virto nuobodžia idioto pasaka. Nejuokingas tik paveikslų švytėjimas, kai nykią žiemos dieną Kazio Varnelio popartas palubėje kasdienybės sujauktoms mintims grąžindavo išganingą tvarką (nors darbas ir buvo pavadintas „Optine iliuzija“), o kukli Kajetono Šklėriaus akvarelė, vaizduojanti Klaipėdos uostan įplaukiantį garlaivį,— naivų tikėjimą krašto atgimimu kad ir tolimiausioje ateityje. Ir tegu nestebina epitetų gausa šituose teiginiuose: meno kūriniai ir yra tikrieji gyvenimo epitetai, liudijantys mūsų norą turėti net ne dar vieną langą sienoje, bet angą sąmonėje: žiūrėdamas į keturis Šklėriaus garlaivio kaminus aš tapdavau jo keleiviu, su viskio stiklu rankoje apžiūrinėjančiu kajutkompanijos damas džiazbandui skaldant naujausius Cole'o Porterio gabalus. Tada Tomo Venclovos eilutės *„Bet lieka vienas liudininkas — menas,/ Praskaidrinąs viduržiemio naktis“* imdavo pulsuoti dar nesudėvėtos širdies ritmu.

3.

Londono „Saatchi“ galerija ir laikraštis *The Times* ką tik paskelbė 200 įtakingiausių XX a. kūrusių dailininkų (gyvųjų ir mirusiųjų) sąrašą, sudarytą pagal keturis mėnesius vykusio balsavimo rezultatus. Buvo gauti 1 461 523 dailei neabejingų žmonių atsiliepimai. Pirmasis sąrašo penketukas surinko beveik vienodą balsų skaičių: 1. Pablo Picasso (21 587); 2. Paulis Cezanne'as (21 098, nors pasimirė 1906 m.); 3. Gustavas Klimtas (20 823, mirė 1918 m.); 4. Claude'as Monet (20 684, išgyveno ligi 1926-ųjų); 5. Marcelis Dushampas (20 647). Toliau — Henri Matisse'as, Jacksonas Pollockas, Andy Warholas, Willemas De Kooningas, Pietas Mondrianas, Paulis Gauguinas (pasimirė 1903-aisiais!) ir Francis Baconas (visi maždaug trim tūkstančiais mažiau). Mano favoritai užėmė kuklesnes vietas: Edwardas Munchas (46), Chaimas Soutine'as (56; vienintelis sąrašo dailininkas, turėjęs ryšių su Lietuva — 1910–1913 studijavęs Vilniuje), Louise Bourgeois (70), Balthusas (73), Matthew Barney (83), Gilbertas ir George'as (130), Jannis Kounellis (183). Trys mūsų gigantai — MKČ, Jurgis Mačiūnas ir Jonas Mekas liko lauke už durų, nors kiekvienas jų man gerokai svarbesnis nei kokia ūsuota Frida Kahlo (visiškai nepelnyta 19 vieta, ji, beje, pirmoji moteris sąraše, dvidešimčia laiptelių iškilusi aukščiau už puikiąsias Diane'ą Arbus ir Georgia O'Keeffe), ar koks Martinas Kippenbergeris (absoliučiai nepelnyta 20 vieta). Kai kuriuos sąrašo dailininkus netrukus pamatysime naujosios Nacionalinės dailės galerijos parodose „Spalvų ir garsų dialogai. M.K. Čiurlionio ir amžininkų kūryba“ ir „Šaltojo karo metų modernizmas. Menas ir dizainas: 1945–1975“. Už Čiurlionį, be abejo, turėsime padėkoti lenkams (galėjo ir neatiduoti litvinams), na, o šaltasis karas kūrybai vis dėlto palankesnis už karštąjį.

4.

Pabaigsiu aukšta gaida. Aukštoji kultūra, o ne krepšinis garantuoja bent minimalų krašto populiarumą pasaulyje. Todėl valstybė, neremianti savo talentų, pasmerkta amžiams kiurksoti visose įsivaizduojamose paraštėse. Tas paraštes kažkada pavadinau petito valdomis: kažkur pačioj laikraščio uodegoj, kamputyje, be lupos neįskaitomom raidytėm bei skaičiukais (finale vėl dviem akim „prašikom“ Serbijai) mes galime sušvytuoti dienai dviem.

Bet ne daugiau. O štai Urmanos atliekama arija skambės amžinai. Jono Švažo alyvos nenužydės niekada. Kajetono Šklėriaus garlaivis vis švartuosis ir švartuosis senajame Klaipėdos uoste. Eimunto Nekrošiaus Otelas Vlado Bagdono akimis vis žiūrės ir žiūrės į vis naujus mus, sėdinčius salėje. Ir visų jų menas bus nepaimama tvirtovė.

....

2009

Gido galvos skausmas

....

1.

Kas iš mūsų nesame susidūrę su klausimu, ką iš artimiausios aplinkos parodyti tolimam svečiui. Ypač — ką parodyti pirmiausia. Nuo ko pradėti, taip sakant, pažintį su kraštu, miestu, gatve priešais. Ką parodyti, jeigu jis atvyksta, tarkime, ryte, tarkime, dieną, tarkime, vakare. Su naktimi kaip ir viskas aišku: švarų patalą, tualeto duris, vaikų nuotraukas ir vaikaičių piešinius (tokia ekodailės atmaina) prieš miegą. Kiekvienas nors kartą gyvenime esame pabuvę gido kailyje, o santykiams su pasauliu intensyvėjant tą suvoktą būtinybę tenka vienaip ar kitaip institucionalizuoti: pavartyti žinynus, prikelti iš miego albumų sąvartynus, patyrinėti planus bei žemėlapius. Atrasti miestą savo lietpalčio kišenėje. Žinoma, ligi profesionalių gidų gildijos mums nepakilti, nes kažkas yra pajuokavęs, esą pastarųjų vienintelis tikslas — parodyti save. Todėl ne veltui prašome: „Parodyk SAVO Vilnių, Alfonsai! Parodyk SAVO Kauną, Gyti! Parodyk SAVO Palangą, Rolandai!“ Tuoj aš jums parodysiu. Pamenu, kaip 1997-ųjų rudenį vakarop atskridau į Niujorką, kaip indo su turbanu vairuojamas taksi paliko mane legendinėje Yst Vilidžo 10-ojoje Rytų gatvėje. Ir kaip mano šeimininkė, lietuvių kilmės teatro režisierė JoAnne Akalaitis, beje, ilgametė kompozitoriaus Philipo Glasso žmona ir dviejų jo vaikų motina, užuot pasiūliusi džino su toniku, nedelsdama pasakė: „Einam, parodysiu tau šį bei tą.“ Kirtę ne mažiau legendinį Tompkinso skverą įžengėme į milžinišką maisto prekių parduotuvę, o tiksliau — į neišbrendamą lentynų labirintą, kuriame produktų gausa atvykėliui išspaudė pūdą prakaito. „Štai tikroji Amerika!“ — ne be pasididžiavimo pareiškė JoAnne. Paskui ji nusivedė mane į indoneziečių restoranėlį, kur multikultūriškumas parodė savo simpatiškiausiąjį — gastronominį — veidą. Jau nebepamenu, ką valgėme, pamenu tik, kad visi nedidukai oficiantai buvo it nindzės apvilkti juodai.

2.

Taip, bičiuliai, tai buvo era prieš VP. Priešakropolinė era. Pažįstu žmonių, kurie pažintį su mūsų sostine pradėjo kaip tik ten — Vilniaus „Akropolyje". Mūsų Naujojo Tikėjimo Katedroje. Tai jums ne Dominikonų vienuolyno kiemas su kolona buv. K. Giedrio gatvėje, kur atvesdavai savo svečius jau sunkiai beatmenamais Tarybų Lietuvos laikais. Dabar tas kiemas už devynių užraktų, neatmetu galimybės, kad idealiai restauruotas, tačiau — nebeprieinamas. Prieinami, laimė, išliko kai kurie rakursai — tarkime, Vilnius, atsiveriantis nuo Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios ir Misionierų vienuolyno žemyn. Ten irgi veždavau svečius, dabar atvažiuoju pats: horizonto linija, arba *sky line*, pakitusi, bet miestas, regis, dar tas pats. O gal ir visai kitas — neslėpsime, būna tokių akimirkų, kai staiga nebeatpažįsti nemenkų fragmentų (pavyzdžiui — Žvėryno). Tada ir susimąstai apie sinchroniją ir diachroniją, apie tai, kokį pjūvį pasirinkti, parodant atvykėliams mūsų neįtikėtiną šuolį Europon ir sykiu neįsakmiai pabrėžiant, kad toji Gimtoji Europa daiktais buvo gyva ir sovietinėse dykrose. Arba kad tos dykros buvo tos pačios Europos perversija. Turime išmokti ne operuoti paveldą (tiksliau — paveldus, kadangi posovietinėje erdvėje jų esama įvairių) it auglį, o operuoti paveldu, t. y. žaisti su juo. Įgyti sveiką distanciją. Paprasčiau šnekant — užveisti Grūto parką savyje. Todėl būtinas ir kitas rakursas — Vilnius nuo Televizijos bokšto. Visai kitoks miestas, nedovanojantis jokių ypatingų „architektūrinių malonumų" (greičiau atvirkščiai), sykiu leidžiantis apžvelgti ano likiminio Sausio mūšių vietas. O ir pats bokštas su visu laisvės simbolikos lauku ir krūviu (įskaitant ir restorano meniu!) kartu yra nebūtin nugarmėjusio pasaulio konstruktas, suteikiantis nerealią progą pakeliauti laiku.

O kaip su indoneziečių restoranėliu? Lietuva čia irgi nuėjo toli, tiksliau — toli atgal, ligi begalybės (nerandu geresnio žodžio) išplėtodama karčemos (taip, tos, kur šalia kelio) idėją. Dabar kuklios smuklės vietoje turime ištisus tautinio maitinimo ir girdymo kompleksus („Nesveikas maistas be kompleksų!"), ištisas imperijas — žaldokynes, bernelių užeigas, juozus etc. Su savais festivaliais, interneto tinklalapiais ir kitais pagardais. Tik įsiklausykite į reklaminį šūkį: „Tai lyg gyvas autentiškas mūsų protėvių gyvenimo paveikslas"! Neblogai, ar ne? Ir tai reikia pamatyti

„skrandžio akimis", bičiuliai! Kas nebuvo karčemoje Belmonte — tas nebuvo Vilniuje! Kas nesrėbė firminės baravykienės iš duonos kepaliuko „Bajorkiemyje" — tas ne bajoras!

3.

Kur vesti atvykėlį Palangoje? Jeigu ponas ar ponia atvyksta ryte — turbūt geriausia paplūdimiais ligi „Žuvėdros", kur bokštelyje įrengtoje kavinėje galima išgerti pirmąją kavą (ne, ne su brendžiu) su vaizdu į jūrą ir pušynus. Gaila, kad nuo pastato nugramdyti stalininiai ornamentai — antraip turėtume ne dar vieną restauracijos invalidą, o autentišką Didžiojo stiliaus pavyzdį. Jeigu svečias atvyksta dieną, geriausia pradėti nuo ūksmingųjų — vietos kalba šnekant, dar neiškirstų — Birutės alėjos ir Daukanto gatvės, palengva artėjant prie grafo Tiškevičiaus parko. Pakeliui jūsų lauks dviejų epochų Palangos architektūros šedevrai — architekto A. Lėcko „Žilvinas" ir jaunojo vietos genijaus Donato Rakausko suprojektuotas viešbutis „Palanga". Į klausimą, kodėl gražiausios kurorto alėjos paverstos mašinų stovėjimo aikštelėmis, geriau neatsakinėti, verčiau pajuokauti, sakant, kad kapitalizmas į Lietuvą ne įėjo, o įvažiavo ir vis dar tebevažiuoja, vadinasi, ir noras „parkuotis" parke — visiškai natūralus. Beje, su pačiu Botanikos parku, kažkada tikrų tikriausiu romantizmo bastionu, atsargiai! Visai neseniai vieną atvykėlį ten partrenkė dviratininkai (nors važinėti dviračiais, kaip ir jodinėti arkliais, parke uždrausta), o kitas (tiksliau — kita, ilgokai gyvenusi Anglijoje) tapo itin intymios scenos liudininke. Kadangi buvau panelės gidas, pateiksiu, kaip sako kriminalistai, įvykio fabulą. Į godotinos gamtos rezervatą įžengėme ne pro pagrindinį, o pro šoninį įėjimą. Tuoj už lentos su informacija, kas parke leidžiama, o kas ne, dešinėje plytinčioje vejoje išvydome keistą porelę. Moteris su cigarete burnoje tupėjo ta poza, kuri reiškia tik du dalykus: patogiausią poilsį kur nors Afganistane ar dar toliau arba gamtinius reikalus. Šiuo atveju išlaisvėjusi ponia bandė suderinti abu aspektus: poilsį (apie tai bylojo cigaretė dantyse) ir didįjį gamtinį reikalą. Kadangi piešinio apie tų reikalų tvarkymą jau minėtoje lentoje trūko, ponia, matyt, pati sau nustatė elgesio gamtoje taisykles. Viską sėkmingai sutvarkiusi, ji ramiai užsimovė kelnes ir atsigulė šalia gyvenimo draugo, kuris ilsėjosi ant ištiesto pledo. Mano viešnia ilgai negalėjo atgauti žado.

„Naujoji Eglė žalčių karalienė“, — teištariau aš. „Su savo Žilvinu“, — atsakė viešnia. Mums pasisekė — pamatyti juodu drauge ne kiekvienam ir ne kasdien nusišypso laimė.

4.

Ir neužmirškite smulkmenų. Koks nors vienas senamiesčio balkonas, viena arka gali atstoti visų muziejų ekspozicijas. Išrodyti reikia ne tik pastatus, bet ir pačią atmosferą. Ramybės ir chaoso telkinius. Vijoklių trasas ant sienų. Pasitraukusių draugų langus. Medžius, po kuriais slėpeisi nuo liepos liūties. Kad ir kaip mintysi — vis dėlto SAVE. Idant po dešimties metų kokia nors atvykėlė savo vaikams pasakytų: „Šitą vietelę man parodė toks piktas senis, ir aš išsyk atleidau jam viską.“

5.

„Bet čia juk nieko nėra, mam!“

....

2005

Mus vienija alus ir... pagirios

1.

Kalbos apie šalies įvaizdį (kai kuriuose kontekstuose keistai tapatinamą su „LT tapatybe") it ilgai snūduriavusio ugnikalnio lava grasina užlieti viską pakeliui: blizgiąją spaudą, interneto svetaines, plakatais išdabintas mokyklų klases ir vienų paminklų nespėjusias iškeisti į kitus miestų aikštes. Tarsi kažkokia įsakmi, tačiau neidentifikuota jėga būtų prisijungusi prie slapčiausiųjų mūsų kolektyvinės pasąmonės talpų ir be paliovos siųstų savo zonduojančius šaukinius: Lietuva be įvaizdžio — Lietuva be ateities! Lietuva be įvaizdžio — Lietuva be tapatybės! Tarsi penkiolika Nepriklausomybės metų, apvainikuotų ES ir NATO girliandomis, būtų nepakankamas pagrindas normaliai kasdienei egzistencijai. Normos sąvoka apskritai išguita iš kasdienės apyvartos, o Tomo Venclovos žodžiai*, pasakyti 1990 metais, seniai užmiršti. Mes be įvaizdžio nenurimsim! — šaukia iš ekranų ir imtuvų, ragina iš žurnalų ir dienraščių, šturmuoja iš dangaus ir „Dangaus"! Apie ką byloja šitas nesibaigiantis egzaltuotas triukšmas, šitas išbalansuojantis patetiškas onanizmas? Apie traumą, bičiuliai. Specialiai nerašau — prigimtinę. Bet vis tiek — apie nevisavertiškumo traumą. Tad pasigręžkime truputį atgalios.

Tebus 1991-ųjų birželis, pirmasis (numeracija čia neišvengiama) Balkanų karas. Su mano irgi pirmąja (ir, neslėpsime, turbūt paskutiniąja) žmona Liublianoje buvome bene vieninteliai lietuviai su sovietiniais pasais. Iki pirmojo žaliaodžio dar reikėjo truputį pakentėti, lygiai po metų su juo jau be vargo kirtau Slovėnijos–Austrijos sieną.

* „Nelabai tikiu, kad virsime „Šiaurės Atėnais" — unikaliu kultūriniu židiniu, tiltu tarp Rytų ir Vakarų ar kokių kitų žemės rutulio rajonų. Duok Dieve mums virsti normalia, kuklia, civilizuota Europos valstybe (kuria virsti 1918–1940 metais dar nevisai spėjome). Po okupacinių dešimtmečių tai jau bus neapsakoma laimė." (*Metmenys* 58:11).

Tad — karas. Skutamieji Jugoslavijos liaudies armijos MIG'ų skrydžiai virš baroko ir jugendo. Sirenų kauksmas. Pamestas žmonos batas skuodžiant strimgalviais į laikiną slėptuvę kitapus aikštės. Namo gyventojai su kaldromis uždengtomis papūgėlėmis narveliuose. Negausūs kritusieji minimalių susirėmimų zonose. Ir — neproporcingai gausi pasaulio žiniasklaidos invazija: visų įmanomų ir neįmanomų agentūrų „agentai" buvo čia! Kaip maitvanagiai suskridę „į kraują", jie laisvajam pasauliui iš laikinųjų studijų ir „karštųjų" susirėmimų zonų su pasimėgavimu pasakojo apie naują karinio užkrato protrūkį Balkanuose. Mačiau juos visus iš arti — ligi šiol saugau Slovėnijos Respublikos VRM akreditacijos kortelę. Tuos karo korespondentus bei komentatorius vienijo du dalykai: tai, ką per daug nesismulkindamas drįsčiau pavadinti mirties erotika, ir visiškas nesusigaudymas vietos, kurioje Ponia mirtis pradeda rinkti taškus, reikaluose. Slovėnija ar Kroatija — tas pats velnias! Katalikai ar stačiatikiai — kas juos supaisys! O kur „taurieji" (iš tikrųjų — labiausiai suvargę) Islamo sūnūs! Dar didesnis neišmanymas sklandė Slovėnijos nepriklausomybės bylos ir politinių realijų srityse: čia garbiuosius svarbiausiųjų organų ruporus galėjo indoktrinuoti kaip tinkamas kiekvienas geriau angliškai ar vokiškai kalbantis personažas. Tokių čia sukinėjosi nemažai, kai kurie už teikiamą informaciją neblogai užsidirbo. Jų IQ vis dėlto pasirodė aukštas: pasakojama dažniausiai buvo ne apie viduramžių reikalus ir vampyrus, o apie aukštą ekonomikos lygį. Pati Slovėnija irgi atrodė (ir buvo!) gerokai civilizuotesnė už Lietuvą: čia tūlas kalbėjo keliomis kalbomis, krašto turistinė infrastruktūra buvo puiki, Liubliana, kitaip nei amžinai pavargęs Vilnius, atrodė tiesiog prašmatni. Slovėnai manė, kad jie jau seniai Europos klube, tačiau europiečiams jie buvo tik Jugoslavijos dalis (ir niekas daugiau!), panūdusi sugriauti nusistovėjusią tvarką. Tą politologų ir slaptųjų tarnybų analitikų protu aprėpiamą geopolitinę visumą, kurią staiga it rakštis vienoj vietoj ėmė ardyti kažkokia toli gražu ne didžiausioji jos dalelė. Pažįstama istorija, ar ne? Pagrindinis skirtumas buvo tas, kad apie mus Vakarai žinojo dar mažiau negu apie slovėnus, o civilizaciškai XX a. virsmuose patapę vėluojančia sistema, išoriškai atrodėme „mažesni europiečiai" palyginti su austrų ir italų paveldo ragavusiais likimo bendrais.

2.

Takoskyra netrukus atsirado ir kitoje vietoje. Slovėnai išsyk ėmė deklaruoti modernizacijos poreikį ir pagreitį. Belgradas (centras!) labiausiai buvo kaltinamas ne už fizines ar psichologines praeities traumas, bet už Centrinio Jugoslavijos banko plėšikišką biudžetinę politiką. Praeitis apskritai ten labai greitai pasitraukė į antrą planą, kraštas neapsiribojo vienijančių mitų istorijoje paieškomis (toje košėje tragiškai įklimpo Serbija), gabiausiam jaunimui netrukus atsivėrė diplomatinės tarnybos durys ir pan. Pas mus viskas vyko atvirkščiai: patriotinę stiprybę reikėjo semti TIK iš praeities, o kapitalizmą „įvežti" buvo patikėta „patikrintiems draugams". Jaunimas labai greitai buvo atkirstas nuo didžiosios politikos, ir visi bandymai jį ten susigrąžinti siejosi su populistinių partijų rinkiminėmis klounadomis. Netgi versle kažkokiu nerašytu susitarimu jauniesiems buvo palikta beveik vien tik infantilaus *show* biznio, pramoginės žiniasklaidos, reklamos ar turizmo kontorų niša. Šiandien jiems siūloma „kalti įvaizdį". Tą jie ir daro, siedami mūsų tapatybę išimtinai su krašto garsinimu už Lietuvos ribų. Tuo tarpu „patikrinti draugai" sėkmingai nustekeno geležinkelį, nepavertė Klaipėdos žadėtuoju Amsterdamu, nepastatė nė vieno šiuolaikinio oro uosto ar bent jau banalios autobusų stoties (!), nesugebėjo suvaldyti senų automobilių srauto plentuose ir miestuose, nepažabojo korupcijos nė vienam lygmeny, neatliko jokių ryškesnių reformų medicinos ar aukštojo mokslo srityse, galiausiai — prarado beveik pusę milijono darbo rankų: t. y. nepadarė beveik nieko, kas ir lemia kiekvieno normalaus krašto įvaizdį. Paprastai tariant — jį lemia vidaus gyvenimo patogumas ir kokybė, o ne virtualūs projektai ar dirbtinų šūkių rinkiniai. Įvaizdis nenuleidžiamas „iš viršaus" — jis gimsta tik iš vietos dvasios suvokimo ir meilės. Lietuva tol neturės „įvaizdžio", kol Raseiniai neturės patogios autobusų stoties. Raseiniai neturės patogios autobusų stoties tol, kol Lietuva neprivers Raseinių su(si)vokti, kad jos neturėdami jie visų pirma daro gėdą sau. O tik po to — visam kraštui. O tada jau ir (naujausiajai) istorijai.

3.

Tik pastaroji mums kartais akivaizdžiai per didelė. Ir nepavelkama. Slovėnams šiuo atžvilgiu lengviau. Tapę savo istorijos didybės

įkaitais, mes pasmerkti nesibaigiančiai retrospekcijai, kuri visada kliaujasi tik įsivaizduojamomis pergalėmis, o pralaimėjimuose įžvelgia tik atsitiktinumus ar blogą KITŲ valią. Taip šeštoji vieta „Eurovizijoje" kažkodėl vadinama pergale. Tai ką tada daryti britams, kurie apskritai nevertina tokio „sportinio" dainavimo? Įsivaizduokite akimirką Micką Jaggerį tame „Žydrajame žiburėlyje". Arba Bono. Jeigu pagrindinis mūsų *know how* — prekybos molai, o religija — krepšinis, kurį, kaip žinome, įprasta žiūrėti su alaus *krūzu* (nepainioti su Tomu „Scientologu"!) tribūnoje, tai kaip turėtume, tarkime, aiškinti vaikams tiesiogines sporto ir sveikatos sąsajas? Jeigu šalies įvaizdį lemia nacionalinės ekipos pasiekimai, tai kaip turėtume aiškinti vaikams mūsų žvaigždėnų atsisakymą toje ekipoje žaisti?

Pergalės bet kuria kaina kultas blokuoja ne tik kritiškumą ir savistabos poreikį, bet gilina pradžioje jau minėtą tapatumo traumą. Iš čia lenda ir visi dangoraižių falai, ir visos klinkerinės aikštės su marmuro sarkofagais bei iškirstos alėjos, visi valdovų rūmai ir kolonos — tarsi nuolatinis iššūkis normai, žmogiškajam masteliui, jaukumo dimensijai. Architektūroje „nebegirdimas" dialogiškumas byloja apie tą patį: pastatai virsta skyrybos, o ne jungties ženklais. Štai kodėl naujausias privačių naujalietuvių valdų simbolis — rūsti akmeninė tvora. Pilis. Taip nuo Pilėnų ligi Kafkos — vos vienas žingsnis, bičiuliai.

....

2007

Vasaros vandens scena

....

1.

Staiga padaugėjo vandens. Vieną sekmadienio rytą minutė minutėn e. paštu atskriejo dvi žinutės. Pirmoji iš Varšuvos: „5 valandą auštant mane užliejo kaimynas britas iš Notingemo." Antroji — iš nežinomo Lietuvos kampelio: „Aš taip pat gyvenu „prie jūros" — priešais namą plyti didžiulė tobulai apsemta pieva." Tą pat parą paskendo keli neatsargių maudyklių mėgėjai. (Skaičiuotojai kalbėjo, kad dar truputį pasistengus bus naujas šalies rekordas.) Jiems nereikėjo jokių koralų salų ar nirtulingų krioklių — užteko banalaus žvyro karjero. Na, gal dar nuolat ėmė dėl drąsos — tuščios stiklo ir plastiko taros kaugės gimtinės paežerėse nieko nebestebina. Skenduoliai, beje, irgi. Stebina tik vandens scena — tarsi fizinis laiko įsikūnijimas. Tarsi kvietimas tame laike pabraidyti. Kažkas sykiu sapniška ir steriliai košmariška. Pajūrio žmogaus tai neturėtų stebinti — jis nuolatos balansuoja ant erdvės krašto, išgyvena nuolatinę „kranto situaciją". Pakrantė čia — pradžios ir pabaigos juosta. Žinau, kodėl čiabuviai nemėgsta pajūrio — jis jiems reiškia laikinumą, o ne stabilumą. Smėlis yra stabilumo paneigimas. Klajojanti vieta. Virsmo vieta. Jūros horizontas masina viską mesti ir atsiduoti anapusybei. Todėl šiapus kopų visi įnirtingai mūrija tvoras (lietuviškų tvorų architektūra verta atskiros studijos), keičia žolę trinkelėmis, nelyginant per klaidą užsilikusius josios lopinėlius puošia brutaliais laukų rieduliais. Įsitvirtina. Daugindami akmenį priešinasi vandeniui. Tam, kuris tyko už kampo. Už tvoros. Už kopos.

2.

Tie kaip iš gausybės rago staiga pasipylę skenduoliai dar sykį priminė, kad vanduo — dar vienas svetimas žanras. Kad ir ką sakytų hidronimų specialistai,— genetiškai ne mūsų. Geriausia, ką mokame ir galime padaryti vandenyje ir su vandeniu,— tai

brakonieriauti. Tikrasis Lietuvos laivynas — brakonierių flotilė. Visa kita — keltai, baržos, keleiviniai kateriai, netgi jachtos — ne mums. Neduota, ir viskas. Užtenka dėbtelėti į Šventosios uosto „infrastruktūrą", kad mintys apie didelio vandens prieigas ir pareigas niekada nebeužlietų smegenų. Gerai, paliksime ramybėje žūklę (ypač poledinę) — masiškai kultivuojamą pabėgimo nuo žmonų rungtį.

Apie visa tai ir plius dar tūkstančius smulkmenų su neblėstančia širdperša mąsčiau penėdamas Bosforo žuvėdras pavasarį Stambule. Keltai kas penkiolika minučių zujo iš Europos į Aziją ir atgalios, čia pat, krantinėje prie Galatos tilto, kepė ką tik perskrostą skumbrę ir sutūpę ant užpakalinių galūnių laistė jos kūną citrinų sultimis. Tos širdperšos kutulius jaučiau jau savo pirmųjų posovietinių kelionių pradžioje (Viešpatie, še-šio-li-ka laisvės metų nuvilnijo kaip viena lietinga diena, bičiuliai!) laivinguose londonuose, granitiniuose stokholmuose beigi svaigiuose niujorko pahudzonėse. Nesibaigiančiose pareinėse — ypač ten! Kur iš vieno žaislinio Brolių Grimmų miestuko nuplauki pasišvilpaudamas į kitą. Kur iš prapūškuojančio garlaiviuko ataidi riebus čigonų orkestro varis ir sušmėžuoja gėlėtos marškos ant įdegusio nuodėmės kūno. Vandeny, vandeny, vandeny... Arba Hamburgo legendiniai dokai: kiek romantiškų verslo planų atsiveria su alum ir nemokamu vaizdu į galingą bortų, denių, kranų ir krovų sangu-liavimą! Tie ilgi, pasak Piterio klasiko, gyvenimo daiktai — upės, krantinės, tiltai, patiltės bei pakrantės, — visada ne mūsų teritorija. Oi, ne mūsų. Niekada neužmiršiu Lietuvos vandens vartų Klaipėdos tarptautinėje perkėloje „saugančio" apsivėmusio Charono — girto sukniubusio ant slenksčio į kažkokią baisingą medinę šėtrą! Per tą apsivėmėlį reikėjo perlipti, kad jau barake atsiduotumei tradiciškai paniurusiems pasienio sargams, o paskui tikriesiems keltininkams. Ir pagaliau — sesės Baltijos vilnims. Bangomis, bangomis, bangomis... Ne, geriau lėktuvu. Jaunieji SAS'o rinkodaros strategai juk ne šiaip sau sujungė Palangą su Kopenhaga. Kaip tyčia stiuardesės įteiktame laikraštyje skaitome: „Pramoniniai aukštalipiai iš Klaipėdos bendrovės UAB „Gridins Enterprise" baigė paskutinius itin sudėtingus darbus ant vieno didžiausių ir įdomiausių Europoje Oresundo tilto jūroje, jungiančio Daniją ir Švediją. Jeigu ne Lietuvos aukštalipiai, švedams būtų reikėję

imtis kitų priemonių — atsivaryti didžiulę techniką, uždaryti intensyvų transporto eismą ant tilto, o to jie nenorėjo daryti." Tą pat akimirką pasivaideno, kad iš iliuminatoriaus į mane žvelgia veriančios tautiečio aukštalipio akys. Ir tame plieniniame žvilgsnyje reikia įskaityti kažką panašaus į priekaištą: „Žmogau, ko čia skraidai, užuot važiavęs tiltu!" Pamojuojame jam *Vakarų ekspresu* ir vėl nugrimztame į atminties vandenis.

3.

Štai Bobas De Niro su savo verslo partnere Jane Rosenthal (neslėpsime, esama verslui sutvertų pavardžių, pone Bosai!) plaukia Niujorko uosto vandenimis, palikdami už nugaros ne tik purslotas putas, bet ir valčių prieplauką su Roberto restoranu „Tribeca Grill", iš kurio kateriais buvo gabenamas maistas Rugsėjo 11-tosios valymo (įskaitant ir masinę psichologinę pagalbą) darbų išvargintiesiems. Aktorius užsimąstęs (nuotraukose jis visada toks), pasaulio ateitis miglota, Niujorkas ką tik gavo itin traumuojančią pamoką, bet verslo partnerė valingu smakru su duobute ryžtingai žvelgia į priekį. Matydamas tokią išsyk supranti — pasisekė Bobo verslui su boba! Šalia jų plaikstosi JAV vėliava — tragiškasis rugsėjis jos statusą pakėlė į neregėtas aukštumas. Mums čia vis dėlto svarbus ne tų žvaigždžių autentiškas spindesys, bet „Tribeca Grill"... keptuvai. Tikslūs kino virėjo judesiai. Baltojo vyno ir purios, bet saikingai sultingos žuvies dermė. Apie publiką nekalbėsime. Čia neklausiama: „O ji šviežia?" (štai publika — ne visada!) — nuo šito klausimo gimtojo pajūrio restoranuose kelneriams turėtų kaipmat susukti vidurius. Bet kažkodėl nesusuka, šitoje vietoje jie visada ima kažką nerišliai vapėti, ir tas vapėjimas užnuodija viską aplinkui kelių km spinduliu. Įskaitant, žinoma, ir tuos jūrinius, kur šviežių žuvų apsilanko tik retkarčiais. Palanga kasmet švenčia stintos apsireiškimo tautai dieną, bet šitų banalių, ką tik nupjauta žole atsiduodančių žuvelių taisyklingai iškepti (ir ypač — patiekti) nebemoka beveik niekas. Štai kada su kylančia seilių banga vėl prisimeni graikų ir turkų elementariai iškeptas kad ir varganiausias žuvis! Štai kada visus tuos gimtojo pajūrio žuvų gadintojus norisi „šuštabeliuoti" kokioje jūrinėje baržoje ir pasiųsti į Stambulo krantines padirbėti. Kad paaiškėtų, kas yra tikroji „azija", o kas „europa"! Kada paskutinį kartą valgėte keptą

ešeriuką, plekšnytę, lydekaitę? Visur tik kardžuvės, taukžuvės, rykliažuvės. Nežinia kokio šviežumo Afrika. Anabolikų pripumpuoti karpiai.

4.

Taip norėčiau iš Klaipėdos nuplaukti į Liepoją, prieš tai iš Palangos nuplaukęs į Klaipėdą. Tik tiek. Norėčiau, kad laive variniais instrumentais griežtų vyrai su frakais. Kad baras būtų pilnas, ir kokas rodytų ne tik tatuiruotes. Kad kapitonas pasikviestų į savo kajutę pasišnekėti apie marinistiką. Pacituočiau jam Hermanną Hesse:

> Gamta meta tau po kojom tiek pat mažai, kaip ir kultūra bei menas, ir būtent iš neišlavinto miestiečio reikalauja begalinio atsidavimo, kol ji nusiima skraistę ir leidžia save gerai pamatyti. Tik labai rafinuoti ir išsilavinę žmonės sugeba iš paskubomis pro šalį praslenkančio didesnio kraštovaizdžio suvokti ir išlaikyti tai, kas jam būdinga. Daugumai išlieka tik bendras jūros oro, vandens mėlynumo ir krantų kontūro įspūdis, o ir šis greitai išdyla kaip teatro veiksmo prisiminimas. Taip atsitinka beveik visiems itin mėgstamos turistinės kelionės po Viduržemio jūrą dalyviams.

Pypkiuodamas kapitonas atsakytų: „Todėl mes čia, Rolandai".

. . . .

2007

Vargas dėl pertekliaus

....

1.

Pabirą minties punktyrą laikas paversti linija. Linija galbūt pagimdys ir partiją. Pradinė tezė bus paprasta: išaugusios pasirinkimo galimybės skatina ne smalsumą, o skepsį. Skepsis yra nuobodžio sepsis. O nuobodį gimdo perteklius, ir niekas daugiau. Taip ir užrašykit. Pirmąsyk apie tai pagalvojau rodydamas savo studentams rašytojo, iš inercijos tebevadinamo Šekspyru, ekranizacijas: jiems nepatiko viskas (t.y. NIEKAS). Ir ne todėl, kad filmai sensta, t.y. kinta žmogiškųjų santykių pateikimo būdai su visomis laikmečio apnašomis: mada, kalbėjimo maniera, montažo ir muzikos „spaudžiamomis" emocijomis. Ir ne todėl, kad klasikos tekstus su visais jų geriečiais ir blogiečiais kiekvienas įsivaizduojame skirtingai — dažniausiai niekaip. Ne, priežastis ne čia. Vėliau panašias reakcijas pastebėjau ir lietuvių liaudies Haid (ir iš tiesų — slėpynių!) parke — interneto svetainėse. Maždaug 90 nuošimčių lankytojų (beje, darbo metu) viskam, absoliučiai VISKAM sakė ir tebesako rusiškų keiksmų pinavijom padabintą lietuvišką NE: gyviems ir mirusiems klasikams (visiems tiems donskiams, venclovoms ir gedoms), blizgiosios spaudos *selebričiams* ir politinės scenos *klaunams* (žodis, vargšo Valinsko neapkentėjų dėka, neabejoju, turės ateitį!). Ir nepanašu, kad toje ateityje kas nors iš esmės pasikeistų: galima tikėtis, kad tik nauji „ne" susilauks savųjų „taip". (Vadovėlinis to neigimo *a priori* ir sykiu *per se* pavyzdys — Vilniaus, Europos kultūros sostinės, likimas. Taip įkvėptai ir vieningai Lietuva nuo Dariaus ir Girėno laikų dar nieko nedergė ir nelaidojo.) Tad neigimo teigimas čia bus tik dar viena neigimo atmaina. Kodėl taip atsitinka? Kodėl juodoji niekybės skylė geriau už menkiausią prisirišimo ženklą? Už varganiausią ištikimybės judesėlį?

Mano atsakymas labai paprastas: todėl, kad gyvename perteklinio hedonistiško pasirinkimo laikais. Skurde kiekvienas

pasirinkimas yra besąlygiškas. Vadinasi — neatšaukiamas. Dabar kiekviena naujos galimybės (išbandymo daiktu, peizažu, potyriu, etc.) perspektyva garantuoja ne kūno ir vaizduotės slinktį, o statiką: variantų gausa atima jėgas rinktis. Būsimojo laiko (pažado!) sankcionuotų vaizdų griūtis, užuot išjudinusi, paralyžiuoja vaizduotę. Jeigu ką ir renkamės — tai naują galimybę rinktis naują galimybę. Ir taip be galo be krašto, nepajudant iš vietos. Neateinančio Dievo, vardu Godo, vieton stoja pertekliaus godos. Jas 24 val. per parą godoja reklama, medijos (visi tie „sukubai jūtūbai"), balsai ir vaizdai telefonuose, striptizo ir vyno klubai, visas tas nesibaigiantis simuliakrų *show*.

2.

Aha, būčiau visai pamiršęs: mūsų vasaros sostinė, gražuolė Palanga (skaitytojai, tikiuosi, atleis pajūrio provincialui tą lyrinį nukrypimą į savo daržą), irgi nuolat dergiama, t.y. laidojama. Kas antras vinį į josios plūduriuojantį karstą kalantis *dziabas* mato reikalą kramtydamas gumą su panieka priminti, kad Turkijoje už tą pačią kainą nepalyginamai geriau. Jis, mat, jau ŽINO. (Neatmetu galimybės, kad daugelį panašaus pobūdžio komentarų rašo suinteresuotų turistinių agentūrų darbuotojai.) Ką apie Turkijos ar Graikijos kurortus žinojome prieš penkiolika metų? Teisingai — mažiau negu nieko. Pamenu, kaip vienas romantiškai nusiteikęs keistuolis tuo metu nupirko didelę plastikinių baldų partiją vasaros kavinėms — keletą metų negalėjo parduoti nė vienos sumautos kėdės ar stalo, nors ant/prie tokių tada sėdėjo pusė Londono indų. Tiesiog nė viena Palangos kavinė netikėjo lauko prekyba kaip tokia. Nė viena! Dabar ant to plastiko nesisėstų joks „budulis" — ne dėl to, kad bijotų supurvinti blizgančius treningus, o dėl to, kad jis, mat, jau ŽINO, *a girdž*, kaip turi atrodyti teisinga lauko kavinė teisingame kurorte. O tada, pasitraukus rusakalbei publikai, kuri ir buvo tikroji visų be išimties Lietuvos kurortų „tikslinė grupė", atsivėrė budistiška tuštuma: tautiečiai nebeturėjo laiko ir jėgų vartytis smėlyje — vieni strimgalviais puolė verslauti, o kiti taip ir liko amžinojo įšalo komoje. Kurortai abiem stovykloms nerūpėjo gana ilgai, ir tik pirmieji didesni pinigai grąžino visų nurašytą Palangą (Druskininkų istorija truputį kitokia) apyvarton: visų pirma statybos bumo pasiūlyta galimybe investuoti

į nekilnojamąjį turtą, visų antra — pasitrinti su savo klonais savaitgalių „Basankės liūtais". Turtingesni, be abejo, rinkosi Turkiją ir Egiptą, apie kuriuos jau žinojo ne tik iš pono Čekuolio pasakų, bet ir iš turistinėje firmoje dirbančios kaimyno dukters lankstinukų. „Tu man nepasakok — tu man geriau parodyk!" — sakydavo tokiais atvejais.

Kitų, išskyrus „Basankę", vasaros sostinės alėjų grožis jaudino tik pensininkus ir verslininkus, statančius ten poilsio namus naujiesiems rusams ir baltarusiams. Kai centrą okupuoja „geroji naujoji žinia" („Jeigu tavęs nėra Basanavičiaus gatvėje, tavęs nėra Palangoje!"), paraštės paliekamos tiems patiems donskiams ir venclovoms. Viršus ir apačia susikeičia vietomis, nes demokratija apačioms yra priversta suteikti visą informaciją apie šiuo atveju kurortinę formaciją. Juokai juokais, bet Palanga jau niekada, *a girdž*, nebus graži kaip tik dėl to — dėl demokratijos pertekliaus grafų teritorijoje. Kurhauzas niekada nebus atstatytas, nes jam neleidžiama turėti šeimininko. Degėsių krūva vidury miesto šiandien jaudina tik tuos, kurie galėtų ten suręsti dangoraižį (štai kodėl apskrities viršininkas it Naujųjų Vasiukų didmeistris būtent čia regi brangiausų dizainerių vardines parduotuves.) O sunkmečiu tokių irgi, viliuosi, neatsiras. Pertekliaus pražudyta Palanga šiuo metu yra gražiausiose vietose sustojusių (ir sustabdytų) statybų muziejus po atviru dangumi, kuriuo seniai nebeskraido jokie lėktuvai. Tik ant užmirštų bokštinių kranų strėlių renkasi peniukšlės žuvėdros.

3.

Šekspyras, tiksliau Shakespeare'as, studijozams neįdomus, nes jie jau matė žymiai įdomesnių tų pačių siužetų plėtočių veiksmingesnėse juostose: torentų pasaulis prie laptopo prirakintam jaunuoliui atveria begalinius kino archyvus. O žodžių juk vis tiek niekas nebesupranta — ir pačioje Anglijoje, ir čia, buvusiuose Sluškų rūmuose. Tačiau ir čia, ir ten nieko nebenustebins ir noras „įgarsinti" klasiką nūdienos gangsterių ar korumpuotų politikų kalba. Noras išversti įstabios poezijos kalbą (neišverčiamą iš principo) į vienadienę gatvės prozą. Teisingai — niekieno. Tad kam žiūrėti kokį nors *Ričardą Nr. 3*, jeigu galima pažiūrėti *Rokenrolą*? „Bet ir tas Madonnos eksas — nieko gero", — sako man

būsimasis operatorius K(l)ipsas. — O operatoriaus darbas? Irgi labai jau šiaip sau. O montažas? Kentėti galima. Bet kam kentėti, jeigu galima gerti alų ir kalbėti apie tai, kad viskas — niekas? O alus? Alus nieko, nors „Švyturys“, aišku, užknisa. Pritariu — sumušam delnus. „Švyturys“ jau seniai užkniso. Ką siūlai? Siūlau „Zipfer“.

Prisimenu save jų amžiaus: trys šlykštaus vyno rūšys, du myžaliniai alūs, visi geriausieji filmai — per radiją. Modernizmo tapyba — tik draugo Liongino Šepečio knygoje. (Na, taip — dar „Ermitažas“ Piteryje. Bet tai jau sunkinanti aplinkybė memuaristo liustracijos byloje.) Šitam gastronominiam ir informaciniam vakuume mūsų infantilios sielos susiurbdavo viską it kempinės. Palangos paplūdimy audros išmestas daniškas alaus butelis man, dešimtokui, prilygo Rubliovo ikonai iš Andrejaus Tarkovskio filmo. Dabar septyniolikmečiai turi nuomonę APIE VISKĄ. Viskas jiems seniai aišku. Ir tai, kad niekas nieko negali išmokyti. Ypač tai. Ką gali susiurbti nuo informacijos sumedėjusi kempinė?

4.

Pasaulį ištiko pertekliaus krizė. Norint ką nors iš tikrųjų pamilti, reikia nieko neturėti. Ir jeigu jau visai atvirai, nieko nežinoti. („Daug žinosi — viena miegosi!“) T.y. — viską prarasti. Jūs tam pasirengę?

....

2009

Sliekų automatas po vidurnakčio

....

1.

Pradėsiu, kaip visada, iš toli. Tebus klasikinis pačikagės motelis — tokių į valias prisižiūrėjome Holivudo smurtaluose ir *siaubiakuose*, tačiau ne kiekvienas išbandėme čiužinių elastingumą. Aš išbandžiau, nes klasiškiausias dalykas amerikietiškame motelyje — jo lovos aukštis. Kito pastūmėtas, žmogus čia ne išsitiesia ant nugaros, o atsisėda. Todėl, tarkime, erotinių imtynių metu nuolat rizikuoja nudardėti ant visą kaubojų gėlą sugėrusio kilimo. Štai ant tokios lovos po Santaros-Šviesos konferencijos kažkur netoliese dunksančiame Lemonte ir suvirto keletas vieno vakaro suburtų iškylautojų: lietuvių kilmės kanadiečių poetas su atsivežtine tailandiete, daili pagyvenusi angliškai rašanti tautietė su tvirtu ūsorium, Ilinojaus universiteto profesorė su keliais savo magistrantais, kuriuos kažkada ir aš, jau nebepamenu ko, mokiau. Būta ir kažkokių statistų — kaip be jų! Vynas liejosi gana laisvai, bet ne per daug. Triukšmaujama irgi buvo saikingai, atlapos durys rodė žvaigždėtą ultramarininį skliautą, už kurio, kaip sakė tragiškasis *Dangaus prieglobsčio* herojus Portas Moresbis, tik tamsa ir absoliuti naktis. *In the middle of nowhere*, dar derėjo pridurti. Įsisiūbuojantį „girto laivo“ ekipažą netrukus sudraudė motelio šeimininkas (vėliau paaiškėjo — lenkas), pareiškęs, kad mūsų euforija trikdanti kitų gyventojų „motelinę“ ramybę: „Dešimtą viską raukiat, antraip — aiškinsitės policijai.“ Įdomiausia, kad lenko mums parodytos „geltonos kortelės“ niekas neužginčijo. Visi kaip zuikučiai susikrovė vyno paketus ir išsivažinėjo kas sau. Policija toje Dievo užmirštoje plynėje budėjo kažkur visai šalia. Reikėjo tik duoti ženklą.

2.

Staiga toptelėjo, kad prieš porą dienų jau buvau panašioje padėtyje: minėtieji magistrantai gviešėsi išrodyti keletą priemiesčio

bliuzo barų. Automobilyje dar sėdėjo gimtojo pajūrio poetų guru Gintaras G., tuo metu Ajovos universiteto tarptautinės rašytojų programos dalyvis. Vieną gaudžiantį baro avilį ką tik palikome sutemose; ten barmenas iš mano vežėjų išsyk pareikalavo peržengti visų JAV alkoholinių operacijų atskaitos slenkstį — parodyti 21 metelius patvirtinantį dokumentą. Tą slenkstį pretendentai į pintą alaus seniai buvo peržengę, tad nieko, išskyrus sugadintą nuotaiką, džinsuotų žaliūkų pritvinkusiam „teisingam" bare nebeieškojom. O ieškodami kito, privažiavome degalinę — irgi klasikinę, kinematografiškai šviečiančią nakties valdose. Kol „tankavomės", poetas G., kažkokio šešto pojūčio (ar mažo reikalo) pastūmėtas, prie degalinės sienos užtiko automatą, prikimštą... kelių rūšių sliekų. Paaiškėjo, kad G. seniai priklauso prisiekusių žūklautojų profsąjungai, ir dabar — garbės reikalas nusipirkti Kalifornijos raudonųjų popieriniame krūzelyje, parsivežti juos, saugiai užšaldytus saujoje riebios dirvos, į kukurūzinę Ajovą ir ten, Ajovos upės senvagėje, drauge su mongolų autoriumi Luvsamdamba Dašnijamu vilioti jais šamus. Sliekų automatas buvo gudrus, jis mito popieriniais doleriais, kuriuos reikėjo tiksliais judesiais suleisti vidun. Mūsų jaunuoliams to nepavyko padaryti iš pirmo karto, galbūt banknotai buvo praradę prekinį standumą, žodžiu tariant, po keliolikos minučių visa delegacija buvo sustatyta prie sienos žaibiškai degalinės pardavėjo iškviesto policininkų dueto. Atlaužtas prožektorius kairėje letenoje, dešinė — ant pistoleto dėklo ir t. t. Viskas kaip turi būti. Viskas kaip kine. Aš sėdėjau automobilyje, gerai girdėjau, kaip vienas magistrantas ėmė kažką lementi *à la* „garsus lietuvių poetas" ir pan. Įsivaizduoju, kokia vertinga turėjo pasirodyti jo informacija! Laimė, lietuvių delegacija kaip mat pateikė dar neataušusius nuo barmeno patikros popierėlius, tad išsipirko tik mažu išgąstėliu, policininkai palinkėjo sėkmės gyvenime ir kūryboje, o Klaipėdos poetinės mokyklos galva galiausiai pergudravo automatą ir susikrovė kelionmaišin kelias porcijas geidžiamų sliekų. Kažkur *in the middle of nowhere*, po vidurnakčio. „Klausykit, o juk Amerika — fašistinė valstybė", — pasakė kažkuris iš mūsų. Tada prisiminiau kotedžų langus „savojoje" Čikagoje: vos ne kiekviename jų stovėjo lentelė, skelbianti neatsakingam praeiviui, jog čia gyvena „Policijos draugas". Prisiminiau, kaip tame amžinai tuščiame rajone mano

šeimininką, neva pažeidusį eismo taisykles, staiga užblokavo sidabrinė honda, ir iš jos iššokęs vyriškis su civilio drabužiais atkišo policininko pažymėjimą. Užuot po darbo važinėjęs šaligatviais ir traiškęs voveres, jis kažkodėl vis dar domėjosi potencialiais pažeidėjais! „Tu ką nors pažeidei, Vytautai? — pasidomėjau šeimininko. — Visiškai tuščioje gatvėje per anksti apsisukau", — atsakė jis. Ir čia pat pridėjo: „Jie viską, velniai, mato."

3.

„Kada paskutinį kartą Lietuvoje matei policininką, Rolandai?" — klausiu pats savęs. „Panoramoje", verkiantį Viso krašto generalinį, kuriam geležinė televizijos ledi — Rita Miliūtė — nenušluostė ašarų, net vienkartinės nosinaitės nepastūmėjo. O gyvai? Mačiau porelę raitų rudenį prie Katedros aikštės Vilniuje. Raiteliai man nuo vaikystės primena atgijusius paminklus. Tad prajojo žingine it Algirdas su Gediminu. Dar Taline, tuoj po bronzinio Aliošos perkėlimo (ėjimas, kaip parodė ateitis, iškart priauginęs estams raumenų!) ir didžiųjų gatvės riaušių: mėlyni *ambaloidai* po du ir po tris šlifavo šaligatvius, tingiai šukavo skverus ir parkelius, sukinėdami rankose juodas gumines lazdas. Mažiausiam galėjai lengvai duoti kokius 185 cm. Su jais nesinorėjo diskutuoti apie rusų mažumos problemas. Palangoj? Mačiau vasarą porą ant elektrinių paspirtukų, susikaupusių, beveik virtualių. Tiesa, vienas netrukus liuobėsi ant asfalto, kraupiai susikruvindamas marmūzę. O ne sezono metu? Ne. Nerasta. Tik televizijos ekrane. Tik laikraštyje. Argi turėtų būti kitaip, — kas mato angelus? Komisaras, beje, negalėjo suvokti, kad mes negalime suprasti, jog policininkai (t. y. mūsų angelai sargai) IRGI žmonės. *Ergo*: ir visa, kas žmogiška... Ne, nebetęskime. Jis taip ir sakė: kokia visuomenė, tokia ir policija. Kokie pacientai, tokie ir gydytojai. Kokie mokiniai, tokie ir mokytojai. Tokiam užburtam rate ir voverė būtų susivėmusi. Jos pajautas tiksliausiai išreiškė vienas *Šiaurės Atėnų* portalo lankytojas (cituoju pavalydamas):

> Nežinau kaip jums, bet ta tragedija Aleksandrijos kaime turėjo kažkaip paveikti visus, bet nė iš tolo į tai nepanašu. Sekmadienį, laidotuvių dieną, TV3 vis tiek rodo savo debilišką šou, visi kiti irgi net nesiteikia pakeisti programos ir NORS KĄ NORS PASAKYTI! Nes visiems px. Arba,

kaip sako tikri lietuviai, — da piz... O tikras lietuvis šiandien ryte Klaipėdos rajone dar tris žmones užmušė. Ir toliau visiems px. Lietuvoj klesti moralinis terorizmas su visomis šlykščiausiomis jo išraiškomis. Ir ne sovietai čia kalti. Tai tiesiog lietuvio mentalitetas toks — nekęsti savęs, artimųjų, tolimųjų... Viešpatie, kaip visa tai koktu. O kur mūsų susišikusi inteligentija? Ir toliau inkščia dėl „kertamų medžių"? Px jai „kertami vaikai" — taip balų neužsidirbsi. Gali ištisus puslapius priinkšti dėl nukirsto „berželio", bet pasakyti ką nors rišliai apie žmogaus žudymą ir nebesugeba — prasigėrę ir susimyžę. Patys žudytų, jei rankos nedrebėtų. Taip ir gyvenam. Sėmenis kepam.

4.

Ką bepridurti? Jau nebe pirmam tekste atsisakau komentaro, pasitenkindamas tik fotografija. Citatos — irgi fotografijos atmaina. Citata it cikuta. Išvadas tepasidaro kiekvienas sau. Beje, Palangoje vėl kerta alėją — šįsyk Birutės. O Klaipėdoje, Tiltų gatvėje, vietoj iškirstų vietinių liepų vėl rengiasi sodinti vokiškas — šįsyk aukštaūges. *Šiaurės Atėnų* stūgautojui atsakyčiau labai paprastai: tas ir yra, kad dėl kertamų medžių TIK nerišliai inkščiama. Jeigu bent tos gatvės gyventojai neprileistų kirtėjų prie kamienų, vaizdas būtų kitoks. Policininkai vargu bau ar įsikištų — jų juk tose gatvėse nerasta. Arba dar kiečiau — vaikai todėl ir „kertami", kad šitaip begėdiškai kertamos liepos! Mums visiems tik inkščiant. Vienas pilietis Basanavičiaus gatvėje, savo kavinės kiemelyje, rodo klaikias skulptūras iš nukirstų kaštonų. Tų, kuriuos vietos ekologai pakrikštijo „sergančiais". Švytėte švyti „ligonių" kamienai. Ir tas švytėjimas — geriausias argumentas debatuose apie visuomenės ir valdžios sveikatą. Kažkas papuvę „danų" karalystėj!

....

2005

Spalio romantika lapkričiui

....

1.

Aptarinėdami su studentais du belaikius poetinės kūrybos tipus — klasikinį ir romantinį — juokavome, kad išpažintinė pastarojo nuostata, suponuojanti ne tiek tobulą meninį tekstą kaip tokį, kiek tam tikrą žmogiškąjį dokumentą, reikalauja ir naujo „dizaino": tarkime, poezijos tomelio su pririštu poeto dantimi (protinio nelaukite). Arba su (naujojo Maironio) plaukų kuokšteliu plastikiniame maišelyje. Antrasis variantas lengvesnis, nes plaukai kartais atauga, o ištraukti ir išmušti dantys — tik su odontologo pagalba. Žinoma, prie rinkinio galima pririšti ir keraminį pakaitalą. Bet mintis, kaip sakydavo Odesoje, bus ne ta. Tikrai ne ta. Poečių atveju tiktų jų kojinių ar apatinių skiautės, penki gramai garbanų, lūpdažiu pasirašyta nuotraukytė, pigus žiedelis ar kur nors Egipte nukniauktas auskariukas. Neabejoju, kad taip išleista lyrika „eitų" kaip sviestu patepta — žmonės iš prigimties fetišistai. Tą modelį, beje, jau seniai gana sėkmingai išnaudoja blizgioji spauda, leidžianti drauge su žurnalais už tą pačią kainą įsigyti ir kino filmus, ir kosmetiką, ir įvairius aksesuarus*. Kaimyninėje Lenkijoje nuo neišparduoto tiražo atplėšti kultiniai filmai kainuoja vos keturis zlotus — t.y. mažiau negu nieko.

„Intymas veža!" — mėgsta kartoti jauni reklamos rykliai. Ta kryptimi galima eiti ligi beprotybės (rinka dirba su visu žmonijos paveldu!), toli aplenkiant drąsiausias avangardo pionierių ar fliuksininkų idėjas. Vėlinių išvakarėse netgi ateities kapinės man vaizduojasi it koks pasaulinės parodos paviljonas, kur kiekviename antkapyje bus įtaisytas ekranas su mirusiojo gyvenimo vaizdais. Žvelgiant į telefonais save filmuojančius vaikus ar katinus nuo tiltų mėtančius ir tą metimą „dokumentuojančius" Seredžiaus

* Rolando Rastausko eilėraščių rinkinys *Metimas* (2006) „Apostrofos" išleistas drauge su kompaktine plokštele, įrašyta Lietuvos radijuje su perkusininku Arkadijumi Gotesmanu. — *Leid. pastaba.*

skustagalvius „konceptualistus“, tokios mintys nebeatrodo utopiškos. O pradėti galima ir nuo metalinės urnos pavidalo dėžutės su palaidotojo nuotraukomis: kapinių sargo už simbolišką mokestį paprašai raktelio ir trumpam prikeli nepažįstamo žmogaus gyvenimo (cenzūruoto ar ne — jau kita kalba) akimirkas, užuot skaitęs nieko nesakančius įrašus granito plokštėje. Pakeliauji su juo Sibiro platybėmis ar Marakešo turgumi. Pamėtai ledus virš Kėdainių. Visi žinome, koks liūdnas likimas dažniausiai ištinka per gyvenimą kauptų ir tradiciškai netvarkomų atvaizdų kauges. (Nesutvarkytos nuotraukos — itin šlykšti biografinio, taip pat ir šeimyninio, nevalyvumo atmaina.) Atsidurdamos šalia savojo „lyrinio herojaus“ *post mortem*, fotografijos taptų nors ir mažu, tačiau tikru jo gyvenimo nemarumo garantu. Dar vėliau, kai žmonės nebeturės kur vieni kitų laidoti, kapinės apskritai virs žmogiškosios atminties archyvu, medijiniu bunkeriu, kuriame saugoma visų išėjusiųjų „vizualizacija“: prisėdęs prie kompiuterio keliais pelės spustelėjimais lankytojas peržiūri Rasų ar Rokantiškių kontingentą. Visą pomirtinį hipertekstą. Poelgių, pomėgių, potraukių *linkai* — mažojo nemirtingumo linkui.

2.

Ligi šiol geriausiai sekėsi muzikams. Kino kūrėjams. Vienam kitam dailininkui, sugebėjusiam virsti albumu. Štai prieš porą savaičių Krokuva ir visa Lenkija atsisveikino su dar vienu vietos genijumi — Mareku Grechuta, kurio dainelės (dainas palikime operos solistams ir estrados „princams“) buvo tapusios kelių kartų biografijos dalimi. (Dainelė tampa biografijos dalimi, „palenda po oda“, kai išgirdęs ją po daugelio metų, vos ne dienos ar valandos tikslumu gali atgaminti praeities epizodus, ypač tuos, sentimentaliuosius, vykusius jai skambant.) Ir bemaž sinchroniškai pasirodė 15-kos (!) CD dėžė su nemirtingomis Mareko baladėmis. Lenkai laimingi, jie turėjo net keletą „kartos balsų“ — mes išaugome su bitlais ir rolingais. Czesławas Niemenas, Grechuta ir Ewa Demarczyk niekada nepataikavo publikos skoniui ir klausai, visada išliko mirtinai rimti, tačiau tąja rimtimi it vienintele atsakingo (!) Amūro strėle sugebėjo pataikyti į „kartos širdį“. Didelėje valstybėje, ypač niūriausiais laikais, susikaupia milžiniška rimties masė, kuri ne tik sugeba išgirsti jai nešamą žinią, bet ir iššaukia

patį žinianešį. Kokią žinią šiandien neša lietuvių estrada? Ką iššaukia nūdienos „rimtuoliai“? Jau vien nuo dainuojamųjų tekstų norisi lįsti po kilimu. Andrius Mamontovas tame „dyvų“ fone atrodo kaip mažo formato donas Kichotas, tačiau vienas lauke — ne karys. Taip, daliai jaunimo jis ir yra tasai „balsas-hamletas“, tačiau toji dalis it salelė vandenyne ištirpsta totalinėje beskonybėje, kurią bandoma gudriai maskuoti neva demokratinės rinkos paklausa. O štai balsu mąstyti apie pastarosios banalybę tarsi gėda, tarsi žema, tarsi „ne lygis“. Neliečiant paklausos, pasiūla automatiškai irgi įgyja neliečiamybę, ir Britney Spears nejučia ima spardyti mūsų priekius ir užpakalius. Pasakyk man, kokios muzikos tu klausai, ir aš pasakysiu, kas tu.

Su Lietuva diplomuotą architektą Mareką Grechutą sieja viena įdomi profesinė paralelė: lygiai prieš keturiasdešimt metų su kitu Krokuvos politechnikos universiteto studentu, o iš tikrųjų genialiu kompozitoriumi Janu Kanty Pawluskiewicziumi jis įkūrė architektų kabaretą „Anawa“ (prancūziškai *en avant* — pirmyn), kurio pasirodymuose publika įžvelgdavo grotesko, juodojo humoro (pastebėjot — tai vienintelė humorui taikoma spalva?) ir mugės teatro elementus. Tačiau labai greitai trupė tapo savajam solistui akompanuojančiu ansambliu, pradėdama ligi šių dienų neblėstančią legendą. O paralelė? Taip, jūs teisūs — „Anties“ architektai! Jeigu angeliškasis klasikas Grechuta scenoje stovėdavo nelyg marmurinė statula su privalomu kaklaraiščiu (balso šaltukas tik paryškindavo temos gaivumą), tai gaivalingasis Algirdas „Pablo“ Kaušpėdas kūrė baugų ir sykiu patį save parodijuojantį personažą, tikrą Drakulos kirpimo „visažistinę“ pabaisą, kurios skelbiamos „tiesos“, tarsi išsigandusios savojo romantiškumo, iš patetiškųjų čia pat virsdavo groteskiškomis — t.y. lyrinėmis „antimis“.

3.

Atmintis nuolat reikalauja daiktinių įrodymų. Seniai įtikėjome, jog išlieka tie, kuriuos galima padėti į lentyną. Tik DVD formatas it į mįslingą žemėlapį leidžia įsižiūrėti į Andrejaus Tarkovskio Stalkerio viršugalvio raštą — jaunystės kinuose bloga juostos kokybė tą šventojo „augmeniją“ suveldavo į pilką masę. Todėl geras namų kinas yra mažytis atminties rojus, gera fonoteka — dangaus dovana, nes mūzos, kad ir ką įrodinėtų „prakeiktieji poetai“,

tie keiksmų ir vėmalų riteriai, visada atskrenda iš aukščiau. Ironija ir prakeiksmas — visada silpnųjų ginklas, ir tą jau žinome, nepaisant išmoningiausių postmodernybės gundymų. Todėl ne tas pat, ką skaito ir klauso jūsų vaikai. O iš tiesų — ką skaitote ir klausote jūs.

4.

Pasauli mūsų —
Duok mums juodą tylos tvenkinį!
Pasauli mūsų —
Duok mums riksmo, giesmės, minios galią!
Pasauli mūsų —
Duok mums giedrų dienų!
Pasauli mūsų —
Duok mums laukimą tokią dieną!
Pasauli mūsų —
Duok užpūsti blogio liepsną!
Pasauli mūs...
Pasauli mūs, pasauli mūs,
Noriu būti su Tavim susitaręs,
Su tavuoju tviskesiu, su jėga tavąja,
Ką man duosi — atsakyk!

it savąjį „Tėve mūsų" dainavo Marekas Grechuta. Ir, ačiū Dievui, dainuos jau ligi pasaulio pabaigos. Net kraustantis į kitas planetas koks nors pilotas Pirksas kosmoso begalybėje galbūt klausysis Mareko balso. Gal net pritardamas: *„Świecie nasz, Świecie nasz!"*

....

2006/2009

„Ryano“ nunešti

I ....

1.

Gyvenimo ir bendravimo greitis, pats žmogiškųjų santykių tekstas technologijų bei globalizacijos dėka per pastarąjį dešimtmetį spartėjo žvėriškai: Marshallo McLuhano „pasaulinio kaimelio“ *(global village)* vizija tapo čiuopte apčiuopiama — tam dabar užtenka *iPod*'o delne. Telefono, kuriuo galima... net paskambinti. (Niekad neužmiršiu senos geros šveicariškų laikrodžių reklamos: „Jis rodo netgi laiką“.) Nenuostabu, kad „Nokia“ strategai jau draudžia savo „nokinukams“ telefonus vadinti „telefonais“ — tik „įvairialypės terpės kompiuteriais“, jeigu tikėti *delfi*'nų vertėjais, arba *multimedia computers* (*liet.* multikompais). Taip ir knieti pažaisti pavadinimais: „pulti multi“, „kompomobilis“ etc. Tad šalti suomiai, pasiremdami sociologiniais tyrimais, juokauja, kad mobilusis ryšys juos ilgainiui pavertė plepučiais pietiečiais. Vienišas, tarsi pats su savim kalbantis (ir tarsi sau rašantis!) žmogus — įprastas smuklių ir šaligatvių veikėjas. Pamenu, kaip bene gražiausioje Šiaurės Europos bažnyčioje, tikrame akmeninės secesijos žiede — *Engelbrektskyrkan* Stokholme,— atėję pasiklausyti vargonų išgirdome patarnautojo atsiprašymą: „Mūsų vargonininkas vakar susilaužė ranką važiuodamas dviračiu ir sykiu neapdairiai kalbėdamas mobiliuoju.“ Apgailėjome, kad dar neišrasti mobilieji vargonai — pagriežtų iš namų. Ar iš tvarstomojo. Kartą stovėjau vienoje tos pačios sostinės sankryžoje priešais šviesoforo „altorių“ ir skaičiavau posūkyje išnyrančius vairuotojus su telefonais prie skruostų — jų buvo legionas! Vairuotojų ir aparatų. O dar tiksliau — vairuotojų kaip aparatų. Mandresni seniai naudojo laisvųjų rankų įrangą. Tyla pasauliui tik sapnavosi. O ką bekalbėti apie elektroninį paštą ir SMS — tai jau atskiri žanrai, „tikros“ literatūros ir meno rūšys, turinčios savąją klasiką ir specialiąją kritinę literatūrą. Telefono klaviatūros maigymas dviem nykščiais — naujausioji teksto spartaus rinkimo forma, geriausiai įvaldyta

paauglių. Leidyklų „pijaristai" nužengė dar toliau, reklamuodami tokiu būdu parašytus... romanus: suprask, „autorių" apėmęs toks šišas, kad vargšelis, užuot ėmęs marginti popieriaus paviršių ar ba(i)dyti laptopą, išsiliejo mini romanu delno dydžio „kompomobilio" ekrane. E. paštas irgi prigimdė milijonus XXI amžiaus haiku, niekuo nenusileidžiančių žanro pirmtakams kur nors senovės Japonijoje. O neatsakyti *e-mail'*ai (lietuviškųjų analogų gausybė: „ymailius", „ymeilė", geras ir rusiškasis *jemelia* ir pan.) bei skambučiai (nors tuos kraupius garsus skambučiu vadiname irgi tik iš inercijos) — naują kaltės jausmą, kurio nepažinojome dar prieš gerą dešimtmetį. Susimatymo sparta tapo populiariausia meilės komunikacijos rūšimi, o neištrinta meilužio/meilužės žinutė — dažna šeimyninių karų ir skyrybų priežastimi. Angliškas veiksmažodis *to delete* (*liet.* „dylytinti") kasdienio bendravimo slenge stojo greta veiksmažodžio *to deal* („dylinti"): „Tik nepamiršk išdylytinti paskutiniojo dylo, Dima!" Arba dar geriau: „Buvau tau ištikimas ligi paskutinio *dylyto*!" Arba: „Tik nepamiršk padaryti *dylyt*, Dalyt!" Arba hamletiškasis: „Trint ar netrint — štai klausimas koksai." Užmiegame su mobiliuoju partnerės galvos vietoje.

2.

Ir tuo pat metu toji sparta labai primena onanizmą: greitas informacinis pasitenkinimas neleidžia apsistoti ties išgyvenimu kaip tęstinumą įgyjančia būsena. Pilnatvė tampa ne sklaidos, o skaldos fenomenu: šukės nebeprisimena vazos. Fragmentas nebeieško saugios visumos: jis pats sau visuma. Neliko jokio prisiminimų banko — vien skubūs pervedimai. Kas beprisimena, kaip savaičių savaitėmis laukdavo tolimos mylimosios laiško, kuris pagaliau atguldavo kolektyvinėje pašto dėžutėje su išlaužytom spynelėm ir išlankstytom krūtinėlėm? Arba kaimyno paduotas: „Čia per klaidą mums įmetė." Ir pagaliau jūs — kaip užsieniui parsidavęs šnipas ir dekodavimui skirtas pranešimas iš centro — likdavot dviese: tu ir laiškas. Ir tie sakiniai specialiai parinktam popieriuj, kuriuos skaitydavai šimtą kartų akimis ir pirštais. Tas vokas, šildantis krūtinę švarko kišenėj širdies pusėje. Viskas — širdies pusėje! O dabar — viskas akių lygyje. Ir nė per colį gilyn.

Atsimenu, kokį kultūrinį šoką patyriau pirmąsyk atsidūręs *yahoo* („*Do you yahoo?*") pašnekesių svetainėje: naktis prabėgo

akimirksniu. Ypač sužavėjo galimybė išsikviesti pašnekovę į atskirą kvadratą monitoriaus kampe tarsi į kambarėlį striptizo klube, kur trečias — nepageidaujamas. Iš to nakties kvadrato išsinešiau „Ayala66", su kuria susirašinėjau dar porą metų. Ji sakėsi esanti antracitinė afroamerikietė iš LA (nors foto niekada taip ir neatsiuntė), buvusi kariškė, dabar prekiaujanti antikvariatu. Negalėjau patikrinti nei jos lyties, nei odos juodumo, nes, tiesą sakant, nenorėjau tikrinti: galbūt viskas tebuvo tik naktinis vienatvės teatras, persirengėlių ir smaukytojų priebėga, greito sekso dramaturgija, kai raštu galima nueiti toliau nei kūnas neša. Tačiau rašymas čia buvo gryniausia kūno kalba, o kalbėjimas — gryniausias rašymas. Puikiausia dramaturgijos mokykla! Vėliau scenos menas išdidintuose monitoriuose tarsi čia ir dabar gimstančius dialogus panaudojo ne vienam spektakliui — kitaip ir negalėjo būti. Nauji kasdienybės atributai mėgsta būti atpažinti ir kultūros galaktikoje. Tiesiog prašyte prašosi įtraukiami ir pagarbinami, ką, tarkime, itin sėkmingai išnaudoja tokie neprilygstami multimedijos čempionai kaip danų teatras *Hotel Pro Forma*.

Tačiau, neužmirškime, komunikacijos greitis (jeigu tu ne bankininkas, o baikininkas) nesumažina bendravimo paviršutiniškumo ar banalybės. Sykį stovėjau už vienos panelės nugaros ir skaičiau jos susirašinėjimą gražuolių nubučiuotame portale www.pazintys.lt: banalesnių laiškelių (liežuvis neapsiverstų pavadinti juos laiškais) gyvenime nebuvau skaitęs. Ir kartu nieko nesmerkiau: nuo ryto ligi vakaro šlifuodami savo kūnus atvaizdams, šitie jauni žmonės jau nebeturi jėgų verbalinei komunikacijai. Jų gyvenimas virsta bežodžių ženklų arena, kurioje sensualumas gimdo emblemų, o ne sakinių virtinę. Kalbant žiauriau — tai komiksų leksikonas. Tie žmonės tarsi nevalingai, tarsi kažkokio komunikacinės mados tornado įsukti tampa virtualios kortų malkos atvaizdais. Ir jais, be abejo, lošiama. Ant jų, be abejo, statoma.

Kas yra tas „statytojas"? Ta pati vienatvės baimė, bičiuliai. Nes virtualioji sueitis vienatvės nesumažina. Jūs teisūs — tik padidina. Arba padaugina.

3.

Ar įmanoma „atsijungti"? Rašyti plunksnakočiu ant milimetrinio popieriaus, gyventi be mobiliojo, spausdinti dviem pirštais

smetoniška spausdinimo mašinėle, nejausti laiką ryte ryjančios internetinės priklausomybės? Praleisti dieną be informacinio brukalo? Skaityti ne skaitalą, o knygą? Žiūrėti ne smurtalą, o Almodovarą? Išeiti pasivaikščioti tik tam, kad paskambintum draugui iš telefono būdelės prie jūros? Atrasti kavinę, kurioje ant staliukų stovėtų ne laptopai, o susiglaudusias galvas parėmusios alkūnės? Bijau, kad nebeįmanoma: išsitraukti laidų iš ausų, nosies iš monitoriaus, atitraukti nagų nuo klaviatūros. Na gerai, tarkime, atradot per stebuklą veikiančią telefono būdelę pajūry, išsitraukėt prieštvaninę kortelę su Sauliaus Štombergo atvaizdu, tarkime, jus sujungė, tarkime, draugas ne komandiruotėje, antrame plane verkia vaikai ir loja labradorai, tarkime, jis pritildė televizorių: kalbėkite! Ir tik dabar topteli: velnias, juk be reikalo skambinu žmogui sekmadienį, juk neturiu jokių skubių reikalų, juk žmonos gimtadienį ką tik atšventėm (kas kad baliuj nepasikalbėjom — niekas baliuose nebepasikalba), velniai rautų, gal aš nesveikas?! Ir paskutinę sekundę, lyg gelbėjimo ratas: „Žinai, noriu pasigirti: skridau „Ryanu“ iš Karmėlavos į Stokholmą. Bilietas internetu kainavo, tu nepatikėsi, tik šimtą šešiasdešimt. Kaip tai ko — litukų, seni.“ Ir visai netikėtai — susidomėjimo gaida draugo balse. „Užeik, papasakosi,— sako jis.— Mes kaip tik ieškom pigaus reiso į Stokholmą.“

II ....

1.

Svaiginančiai pigių skrydžių Sezamas, kuriuo jau kadai kada buvo išūžtos Nemuno krašto keleivių smegenys, pagaliau atsivėrė ir Lietuvai. Jo bazė įsikūrė lietuviškumo monopoliu iš inercijos tebelaikomame Kaune, kur, jeigu tikėsime spauda, prie fontano Laisvės alėjoje buvo vos ne dykai išdalinti pirmieji „Ryanair“ (42 milijonai galvų kasmet 314 maršrutų skraidinamos į 22 šalis) bilietai. Tad vėl iš naujo teko atrasti (vos neparašiau — atkasti) Karmėlavos oro uostą, kurio prieigose it legendiniame F. Scotto Fitzgeraldo romane *Didysis Getsbis* veikėjus bei skaitytojus iš paplentės reklamos nuolat stebinčias daktaro T. J. Eckleburgo akis pakeitė didžiausių Lietuvoje cepelinų kontūrai. Tad į Europą mes išskrendame cepelinais, bičiuliai. Kažkas skundėsi, kad važiuojant

pagrindine Tėvynės autostrada niekur nematyti rodyklės į „techniškai universaliausią Lietuvos oro uostą su ilgiausiu be apribojimų veikiančiu kilimo ir tūpimo taku šalyje“ (cituoju Vikipediją), bet tą patį galima pasakyti ir apie Klaipėdą — velnio užpečkyje užkištos tarptautinės laivų perkėlos krypties ženklus laiku užfiksuoja tik blaivūs orientacinio sporto meistrai.

Kita vertus, gal ir gerai, kad Karmėlava. Žemų sąnaudų aukštybes pasirinkusieji prieš geltonai mėlyno B737-800 vertikalų kopimą Dievopi turi progą apžiūrėti miestą — jį paprastai nesustodami pralekia pakeliui į Zuokulendą. O sustoti verta, nes Kaune viskas irgi keistai sustoję: čia pačiame centre gali išvysti baisuokliškus įšaldytų statybų skeletus *à la Kaliningrad* ir Sabonio ūgio piktžolėmis apžėlusias tarpukario griuvenas, tarsi po neutroninės bombos sprogimo sustingusiame senamiestyje neišguldomus *bomžus, bičus, kandžius*, šaligatvius šluojančius kruopščiai nusigrimavusių paauglių gotiškus sijonus ir prieštvaninius kliošus, nesuskaičiuojamas batų krautuvėles ir kiniškus restoranus, pagaliau — suvalgyti tikrai skaniausią picą „ant Lietuvos“. Čia viskas kitaip negu likusioje krašto dalyje: ir pati balsų bei kūnų šneka, ir laisvalaikio leidimo stilius, ir kažkoks topografiškai užkoduotas ir ore tvyrantis nerašytas čiabuvių solidarumas, alergišku žiedu bemat užveržiantis tranzitinio atvykėlio kaklą. Tad užsibūti Laikinojoje sostinėje per ilgai neverta, nes Karmėlavoje „Ryanair“ pavėlavusiųjų nelaukia: tai *No. 1 on-time major airline in Europe*, brolyčiai. Atšnopavai likus 39 minutėms ligi skrydžio — ir žemos sąnaudos kaipmat išauga ligi dangaus. Apie reklamoje aukštinamą „rečiausiai pametamą bagažą“ nekalbėsime — bagažas čia sunkinanti (t. y. branginanti) aplinkybė. Tačiau apie viską iš eilės.

2.

Bilietų agentūroje suveikė sena pažintis: perkant internetu — net 100 litukų pigiau! Kaunas–Stokholmas–Kaunas kainavo 160,19 LTL. Kaip sako žemaičiai — pigiau grybų. Žinoma, Skavsta joks Stokholmas, tai pusantros valandos autobusu, tačiau kelionė neprailgsta, nes pro langus matai ne tik granitines kalvas, bet ir tą skandinavišką visų į regėjimo lauką papuolančių daiktų darną/ normą, apie kurią Sąjūdžio priešaušryje taip įkvėptai kalbėdavo

profesorius Kazimieras Antanavičius. Ilgainiui, gręždamiesi į Briuselį, mes suvisam nusisukom nuo Skandinavijos, nors nuo to pastarajai, reikia pridurti, turbūt nei šilta, nei šalta. (Su viena svarbia išlyga: vis dėlto mūsų bankai yra jų — vadinasi, kai kam net karšta.) Tvarka ten sustingusi lygiai taip pat kaip griuvenų laikas (o gal — laiko griuvenos?) Kauno centre. Skiriasi ir oro uostai: ten šviesiai erdvus, nors ir žaislinis, čia — nepatogiai suspaustas ir perdėm tranzitinis. (Teisybės dėlei — jau baigiamas ir naujas patogus terminalas.) Ten įvedęs patvirtinimo numerį ramiai iš kompiuterinio automato salėje išsitrauki įsodinimo taloną, čia — sumoki 70 litų baudos, nes užsiregistravai *online*, tačiau dėl nesuprantamų priežasčių nesugebėjai namuose išsispausdinti talono. Ta bauda irgi simboliška, tačiau vis tiek trenkia per galvą — visam sąraše tik kelios I prieš pavardes (likusieji registruojasi vietoje).

Geranorių firmoje nerasta — paslaugus jaunuolis biure kaip mat išrašo pinigų priėmimo kvitą (simboliška serija BLA). Tad pirmas patarimas: gavot laišką, kurio „Būsena — PATVIRTINTA“, ir nebemaigykit pelės. Tuo pačiu reisu skridusių pažįstamų, striginėjusių remontuojamose autostrados atkarpose, „Ryanair“ apskritai nenorėjo įsileisti, nors „nevėluojančių linijų“ lėktuvas tą dieną kaip tyčia dar nė nemanė tūpti. Pažįstami pavėlavo gal kokias 5 minutes, lėktuvas — visas 40. Vienam iš jų teko griebtis diplomatinio paso — nervų kare visi ginklai geri. Antras patarimas: visas baudas reikia išsyk aplaistyti.

Karmėlavos įsodinimo salės krautuvėlėje kasa sykiu buvo ir bufetas: ten į vienkartinius plastikinius tau šliūkštelėdavo „pidisoką antinervino“. Ta kasa-baras man staiga priminė kažkada Varšuvos centre prie Didžiojo stiliaus stalinistinio Kultūros ir mokslo rūmų „torto“ veikusį turgų, jame penkiasdešimt gramų baltos tarp *biusthalterių*, batų raištelių ir atsarginių automobilių dalių buvo populiariausias „numeris“. Kai su žinomu Šiaulių personažu Remigijumi Ruokiu atsidūrėme prie minėtos Karmėlavos oro uosto „kasos“ trečiąsyk, *bufetava* nebeišlaikė: „Vyrai, nusipirkit mažą brendžio buteliuką — sutaupysit dešimt litukų.“ Paklausėme gerosios tetos. Kaunas darsyk pademonstravo savo firmines savybes: niekur kitur neatrasi tokių rubensiškai klasiškų minkštaširdžių *bufetavų*!

3.

Lėktuvas buvo didelis ir gražus (nors ir be kišenių su vėmimo maišeliais), tik į vidų visi kažkaip suvirto urmu, ir jaunos, stebėtinai dailios airių stiuardesės beigi stiuardai (netgi toptelėjo: „O gal tai mūsų suairėjusi jau nežinia kuri emigracijos banga?“) neslėpdami pasidygėjimo ėmė krapštyti jau atsipūtusius iš pirmagalio į salono vidurį. Ir aš buvau tarp jų, o priešaky paliktas „bagažas“ kylant, kaip žinome, nudarda į patį lainerio pasturgalį.

Taip juokaudami ir nepajutome, kaip atsidūrėme sesės Baltijos vidury: praskrisdami juodvarnio šešėliu užgulėme vikingų Gotlandą ir mistiškąją jo palydovę — smėlėtąją *Gotska Sandon*, kurią švedai saugo kaip savo akį. Tasai jųjų nacionalinis parkas jūroje yra mūsų Kuršių nerijos analogas, nors nepamenu, kad koks nors lietuvių keliautojas būtų mėginęs juos lyginti. Čia juk ne Tibetas, ne lamų susitikimo su laimomis zona. O gal tai buvo tik „postarkinis“ miražas, dangaus skliauto atspindėtas ir blokštas atgalios ant vandens amalgamos!

Jokių „Pringles“ traškučių ir Hario Poterio monetų, laikrodžių SEKSY ir Davido Beckhamo (viena tatuiruote per daug) „Instinkto“ išdidi pigių skrydžių publika nepirko, net linijų žurnalus su visom minėtom gėrybėm stiuardas plėšte plėšė iš snaudžiančiųjų letenų. Aš savąjį egzempliorių su seru Micku Jaggeriu viršelyje vis dėlto išsaugojau — mane itin sudomino puslapis su nekilnojamojo turto atvaizdais ir kainomis Italijoje: vila *Torre Antonio* (455 kv. m) plius 6 ha žemės buvo siūloma TIK už pusę milijono euriukų.

Vieną sekundę net pamaniau, kad „Ryanair“ su italų firma *IPN Castello* sumanė gudrų žaidimą: tik skrisdami mūsų žemasąnaudėmis linijomis jūs sužinosite, kur ieškoti gražiausių žemasąnaudžių Italijos kampelių! Štai kodėl, juokiausi, stiuardai taip ardosi norėdami trūks plyš susigrąžinti mūsų asmenines žurnalo „Ryanair“ kopijas!

4.

Finansinio nesvarumo iliuziją suteikiantys pigūs skrydžiai turi keletą tarsi įkalkuliuotų „potencijų“: tarkime, juos galima dovanoti tėvams, giminėms ir draugams gimtadienių ar net vardadienių proga. Skiriantis tokiu reisu gera kuo toliau pasiųsti buvusią

partnerę. Jie tinka neturtingiems įsimylėjėliams. Netgi kokios firmelės boselis juos gali kartą per metus padovanoti savo darbuotojams vokeliuose. Tačiau visais atvejais lieka vienas „bet“: tą pat akimirką, kai leidiesi kelionėn, nepriklausomai nuo bilieto kainos, tu nežinai, kas nutiks kitą.

III ………………………………

1.

Airėjame. Tai tampa akivaizdu atsidūrus silkių statinę primenančioje Karmėlavos oro uosto *dušiagubkėje* ir kitoje bilieto pusėje besidriekiančiame airių klasikų portretinėmis nuotraukomis bei citatomis (tautinės literatūros žiedas pigių skrydžių koridoriuje — nelyg kultūrinė sublimacija) išdabintame „Ryanair“ terminale Dubline. Silkės Kaune jaunos ir gyvos, ligi akiniuotų airių klasikų reikia sukarti ne mylią ir ne dvi. Savo kojomis, beje. Kertu lažybų, kad niekas tų citatų neskaito ir rašytojų veidų neįsidėmi. Įkala paskutinę burnelę brendžiuko už vienodą, visame mieste nepriklausomai nuo vietos prestižo ar gėrimo markės galiojančią magišką keturių eurų „su kapeikomis“ kainą, abejingai žvelgdami į išdidintais knygų lentynų atvaizdais inkrustuotą barą, ir viskas. Jau galima žegnotis. Kiti stabiliai stovi eilėje, aptarinėdami bagažo mėtymo apeigas anapus stiklo. Krovikai darbuojasi įkvėptai, paleisdami darban ir kanopas.

Tasai negailestingas „mūsų“ bagažo daužymas ir spardymas, it žiaurumo teatro spektaklis amfiteatre, palieka slogų įspūdį; vienas vaikis sako, kad nė už ką nenorėtų tokio darbo. „Pabelsk į medį“, — atsako jam kitas. Į statistiką visada žvelgiame su nepasitikėjimu, tačiau dabar paklausykit: toje ištvinusioje minioje senių nematyti. Pagyvenusių — irgi katino ašaros. Vyrauja dvidešimtmečiai ir vos vyrėlesni. Ir jų čia — legionas. Daugybė merginų — su žindomais kūdikiais. Airija už juos moka eurais, kurių kartais užtenka trijų kambarių nuomai naujuose Dublino rajonuose. Mamų tėvynė už juos nemoka nieko, ir tasai „niekas“ virsta aštrių derybų objektu. Tie žmonės savo istoriją pradėjo kurti ten, kur gavo žmoniškai apmokamą darbą. O darbas, kaip sakydavo nusipelnę mokytojai, žmogų puošia. Šiuo atveju — nepriklausomai nuo geografijos. T. y. — Airijoje.

Kaune, įsodinimo salėje, jie irgi išsirikiuoja į eilę dar lėktuvui iš Dublino nenusileidus ir taip prastovi porą valandų. Ta apmirusi eilės statika geriausiai atspindi požiūrį į darbo vietą. Deja, ne Seredžiuje. Jie stovi tvirtai, tokių lengvai neapeisi. Pasak vieno rinkos tyrėjo, tai jie ir yra geidžiamiausi „Akropolio" pirkėjai. Tai jų populiacijos plitimu ir suinteresuotas mūsų Premjeras su oligarchų svita. Žinoma, koks nors romantiškai nusiteikęs pilietis jums paporins, kad jie paprasčiausiai nori užsiimti geriausias vietas prie lango. Juk kiekvienas žvilgsnis į gražų tėviškės liūną lėktuve gali būti... paskutinis.

2.

Vyresni ir patyrę turi istorijas, kurias norėtų ištrinti. Tiksliau, tarp jų nėra nė vieno, kuris istorijos neturėtų: žlugę verslai, sugriuvusios santuokos, neištikimybės diegliai. Jie jokie avantiūristai, jie — žmonės, šitame pasaulyje jau matę viską, tačiau radę jėgų pakeisti plokštelę nepakeitus veido. Niekada nėjęs praradimais užgrūdinto peilio ašmenimis jų nesupras. Tereikia vieno — įdėmaus klausytojo. Kur tos jaunos žurnalistės, užfiksavusios svaigias kryčių ir skrydžių kronikas, kurios įkvėptų ir patį Emirą Kusturicą? Kur tie dramaturgai? Įdomu, kad jaunieji Airijos lietuviai ypač pamėgo fotografiją, tačiau juos domina ne atkakėlių buities kronikos, o vietos dvasia. Japonų skaitmenos padedami, jie kaip pamišę fiksuoja Airijos slėnių aveles ūkuose ir Dublino minią, išgriebdami kartais kokią pasimetusią dukrelę su kablais ir vakarine suknele. Jie tarsi seka Meko priesaku: rodyti džiugesį, o ne išvirkščiąją gyvenimo pusę. Jie rašo savąjį dienoraštį it nesibaigiančią padėką vietai, kuri juos priėmė ir patikėjo jais.

Man tasai fotomanų judėjimas, nelyg kokia fotobažnyčia, pasirodė itin gražus ir viltingas: vaikai žinos pakylėtą savo tėvų žvilgsnio kryptį.

3.

Pažįstamas architektas atveda du lietuvius į garsiąją „Bažnyčią" („The Church") — apleistoje šv. Marijos bažnyčioje įkurtą barą-restoraną-kavinę-klubą. Tai 1627 metais pastatyta pirmoji Dublino bažnyčia su galerijomis. 1986-aisiais ji užsidarė ir atgimė jau kaip *pub*'as, o vėliau kaip bažnyčia kabutėse. Tai išskirtinė vieta,

suteikianti daug peno kataliko ir girtuoklio (airiai su lietuviais čia tikrai tame pačiame klube) viename asmeny apmąstymams. Beje — tam tikra giliausiąja prasme — irgi pakylėtiems. Alkoholis, žinoma, čia nestojo Dievo vieton, tačiau Apvaizdos akis mato kiekvieną viskio auką. Kiekvieną šliūkštelėjimą ir paslydimą. Interjeras nepriekaištingas, atmosfera ypatinga, imame tik po 20 g. Vargonų dar negirdėti, bet kažkas mūsų viduje jau aidi. Kadaise Romoje su ką tik paminėtu architektu nelauktai susidūrėme prie užrakintų mažytės bažnytėlės vartų, už kurių, kaip paaiškėjo, Shane'as kažkada susituokė ir ligi šiol nežada skirtis su likimo išrinktąja. Neklausiu, ar apsidžiaugtų, jei ta bažnytėlė irgi kada nors virstų smukle. Klausiu ko kito: kaipgi tiems airiams, po šimts paralių, pasisekė? Kuo jie pasirodė ypatingesni už kitus? Juk lietuvių merginos, dirbančios provincijos baruose, duoda jiems pylos kiekviename žingsnyje? Shane'as, prieš tai nusiskundęs klasikinę *pub*'o „rūkstančią" atmosferą žudančiais europotvarkiais, atsako paprastai: tą ekonomikos šuolį lėmęs padorių ir protingų politikų susitarimas. O tiksliau — jų susitelkimas vienoje vietoje tam tikru istoriniu momentu. Pačios žvaigždės, regis, taip norėjusios. Padorių, kartoju, ir sykiu protingų. Arba — atvirkščiai. Opozicijos lyderis, iš profesijos buhalteris, išmokęs Europarlamento pamokėles, vieną gražią dieną užspaudė smuklės kampe pozicijos lyderį, ir po kelių gineso pintų vyrai susitarė gelbėti Airiją. Kai mes, airiai, pakilsime! Vardan Tos, sakė apsiputoję. „Mes jūsų nebepjausim, — esą ištaręs pirmasis antrajam. — Bet su viena sąlyga — jūs nedelsiant imsitės nepopuliarių priemonių, prigriebsit savo begėdžius turčius ir korumpuotąją šutvę, sutvarkysit mokesčius, kaip įmanydami skatinsit smulkųjį ir vidutinį verslą..." Ir ką gi? Jie sukirto rankomis. Dabar jums kiekvienam žingsnyje tautiečiai paporins, kad Tarybų Lietuva atrodžiusi geriau už to meto Airiją pagal visus rodiklius, išskyrus... laisvę. O gal tą sakinio pabaigą aš nuo savęs pridėjau? Vis dėlto „Bažnyčia" buvo priešpaskutinė mūsų ilgo vakaro stotis.

4.

...dar laukė pasimatymas prie Spyglio — taip lietuviai vadina įstabų 120 metrų aukščio Šviesos paminklą centrinėje Dublino gatvėje, pastatytą IRA susprogdintos Nelsono kolonos vietoje. Te-

roristai koloną nunešė 1966-ųjų kovo 8 (!), o štai prieš kelerius metus išdygęs nevienareikšmiškai sutiktas špilis jau tapo tikru miesto simboliu. (Kokiu niekad, deja, netaps Valdovų rūmai.) Miesto, kuriame faktiškai nėra aukštuminės statybos. Ir tai, patikėkit, pritrenkia kaimietiškų dangoraižių prislėgtąjį. Dublinas — žemas, gaivus, tarsi vieno metų laiko miestas. Pilotai pargrįždami dar danguje lengvai atranda savo namus ir pamėgtas aludes kaimynystėje. Gatvės it muskulai, o plytinių dviaukščių sodeliuose už paulauskiškų tvorų žaliuoja egzotiški augalai. Kiekvieno tikro airio pasididžiavimas — išlaki palmė, praauganti pro šalį pravažiuojantį dviaukštį autobusą su arabais ir lietuviais antrame aukšte. Autobusas vinguriuoja siaurom gatvelėm beveik užvirsdamas šaligatvį kairiuoju begemoto šonu. Bet išsilaiko ir išvinguriuoja! Išsilaiko ir lietuviai — Lietuvos ir Airijos garbei.

....

2008

Šuoliai į tolį imperinėje tuštumoje

1.

Ar pastebėjote, kad niekas nebenušoka toli į tolį? Tas pats — aukštai į aukštį. Nuskristi boingais — taip, nusibelsti iškeltu nykščiu į tolimiausius pasviečius — taip, netgi pasi-e-ve-rest-in-ti — taip, bet štai savo treniruotom kojom preciziškai atsispyrus nuo lentelės stadiono lėkštėje ar manieže — jau nebe. Nebyliu susitarimu visa mūsų lengvoji atletika susiaurėjo ligi vieno disko metiko ir vienos maratono bėgikės rezultatų užsienyje. O tiksliau — tapo sunkiąja. Prarasdamas šuolius, nūdienos lietuvių sportas prarado poeziją — kūno skrydį erdvėje. Puikiojo Aleknos diskas geriausiu atveju išsviedžia mus ten, kur niekada nesame buvę — mitų Antikon (lengvai įsivaizduoju taip pavadintą barą „Akropolyje"). Dailiosios coliukės Balčiūnaitės pasirinkta rungtis irgi citata iš to paties laikotarpio istorijos vadovėlio. Paprasčiau — tos rungtys niekada neįsidaigins mūsų erdvėje, nes neturime nei stadionų, nei maniežų, nei Niujorko maratono. Mūsų „antikėnams" iš „Akropolio" rūpi (tik ar ilgam?) atominė elektrinė, o ne lengvoji atletika, kažkada vadinta sporto karaliene.

2.

Tebus alsus 1979-ųjų — priešolimpinių metų, padovanojusių sovietiniam folklorui garsiąją frazę: „Pergyvenom blokadą, pergyvensim ir olimpiadą",— gegužis Maskvoje. Jau geras mėnuo tryniau džinsus Visasąjunginiame kultūros darbuotojų kvalifikacijos kėlimo institute, į kurį mane buvo pasiuntęs gimtasis Operos bei baleto teatras. Naiviai graudūs buvo tie kursai: ideologijos bacilą atmiešdavo tik susitikimai su žymiais rusų muzikinio teatro meistrais (vien ko verti Borisas Pokrovskis ar Algis Žiūraitis!) auksinėse vardinių muziejų dulkėse. Čia grandai atsipalaiduodavo, trumpam pamiršdavo anapus eksponatų tvyrančią nykumą, pasakodavo anekdotus iš savo ir kitų pusdievių gyvenimo, netgi

nebijojo pasirodyti trapūs ir savi. Su Vilniaus operhauzo pažymėjimu lengvai įeidavau (kartais net per atvirą pirmojo aukšto langą) į elitinius Aktorių, rašytojų bei žurnalistų namų restoranus, kur šeimininkavo jau kiti pusdieviai: niekada nepamiršiu, kaip vos įžengęs „kunigaikštis" Nikita Michalkovas puldavo glėbesčiuoti padavėjų ir virėjų, o Galinos Brežnevos meilužis romas iš Didžiojo teatro choro čia pat, ant šaligatvio priešais Puškino paminklą, vos per kelias pėdas nuo Valstybinės autoinspekcijos būdelės ant „vištos kojelių", pasistatydavo savo kreminį mersą ir su šuneliu po pažasčia, šiurendamas aukso grandinėm įkrypuodavo į trumpam nuščiuvusią salę. Čia mano jaunystės draugas Tarmo Urbas skambino Bulato Okudžavos gitara, o pakeliui į gastroles kapšalyse užsukę iškilūs tarybinio lietuvių teatro meistrai Kostas Smoriginas ir Arūnas Storpirštis kaip lygūs su lygiais lakė su Tagankos žvaigždėmis, kurios į visus mus kreipdavosi vienodai: *„Ak ty, žydionok!"* Vodkė, buvo sakoma tais laikais, yra tik dviejų rūšių — gera ir labai gera. Trumpai drūtai, maždaug taip ir atrodė tie „kultūros darbuotojų" kvalifikacijos kėlimo kursai. Būta ir vienos subtilybės: jau tada, nepaisant privalomo sovietinio kevalo, nors ir netarnavęs kariuomenėje, ėmiau skirti kirgizą nuo kazacho, o azerą nuo čečėno. Ir juos visus drauge — nuo „didžiojo brolio". Sumos kišenėse buvo panašios, skyrėsi garbės supratimas. Moterys, be abejo, buvo labai gražios. Ypač — Aktorių namuose.

3.

Gerai pamenu tą dieną (ilgainiui dienas pamename geriau nei metus): rytą mus „švietė" (t.y. — švitino) kažkoks TSKP CK ideologijos sektoriaus šulas, o po pietų mano draugas Arvydas Sabonis turėjo šuoliuoti „Lužnikų" stadione. Ligi Maskvos olimpiados buvo likę vos metai, Arvydui būtinai reikėjo „užskaityti" tuos kvalifikacinius 8 m. Bent kartą per trejetą metų — to reikalavo rinktinės trenerių patvirtinti nuostatai. Tiek jo kūnas jau mokėjo nuskrieti be ypatingo vargo, tačiau idealiai atsispirti ar prisiderinti prie vėjo kaitos — ne visada. Lygiai kaip ir prisiderinti prie rinktinės „žaidimo taisyklių" — kyšių ir chemijos. Legendinis Janas Gadovičius ir jo mokinys buvo ŠVARŪS — šiandien turbūt sveiku protu šito paaiškinti neįmanoma.

Ideologijos šulas pakeltu idioto balsu tarkavo Andrejų Tarkovskį. Jo pagrindinė mintis buvo paprasta: elitinis kinas tarybėje santvarkoje neįmanomas pagal apibrėžimą. Įdomiausia, kad pilkaskverniui užkliuvo netgi du ligi juostos pliki vaikiščiai *Ivano vaikystės* pabaigoje. Tą nekaltą „poetizmą" jis pavadino pornografišku. Sėdėjom nudelbę akis, neišlaikė tik mano kambario kaimynas kirgizas: „Na, nėra ten jokios pornografijos, gerbiamas drauge lektoriau!" „Yra! — atsikirto lektorius. — Taip ir norisi tokiais atvejais pavaryt iš automato į filmavimo grupę!" Dabar nutilo netgi kirgizai. Šulas buvo karo veteranas, nešiojantis kostiumą it uniformą. Tokių robotų tada buvo pilni universitetai, leidyklos, sporto komitetai. Visi jie kalbėjo rezoliucijų ir nutarimų kalba. Visi jie vėliau urmu sugarmėjo į holivudines pasakas apie Rusiją. Ir vis dėlto — čia, gegužės mėnesį priešolimpinėje Maskvoje, jam niekas neplojo. Kitos paskaitos nebeklausiau — išvažiavau į „Lužnikus".

4.

Olimpinio stadiono prieigose nelyginant savam kieme sostinės kaukaziečiai kepė šašlykus. Aitrus dūmelis kilo į saulėtą dangų. Garsiakalbiai transliavo „melodingiausią pasaulyje" rusų estradą pramaišiui su ne mažiau melodingais italų komunistų šlageriais. Tada dar negėriau alaus, tad prisileidau šalto gazuoto vandens už 1 kapeiką iš automato. Su stikline rankoje netrukus atsidūriau baltomis plytelėmis išklotame persirengimo kambaryje po tribūnomis, kur Arvydas Sabonis buvo bebaigiąs apšilimą. Po akimirkos jį nelyginant Kafkos Jozefą K. nusivedė požemių koridoriais, o aš pakilau į tribūnas. Vien tik telio ekrane matytas svarbiausias imperijos stadionas buvo tuščias — daiktais sušvytuodavo varžybose nedalyvaujantys atletai su margais treningais, o po kojomis plytėjo rusvų bėgimo takų bei sektorių tinklas. Šuolininkams berods buvo skirti net keturi. „Lužnikų" stadiono tuštuma pratęsė pačios Maskvos pavasarinę tuštumą — tą politikos pratęsimą architektūrinėmis priemonėmis.

Arvydui nesisekė. Jis tai peržengdavo, tai atsispirdavo per anksti. Vienas šuolis buvo fantastiškas, teisėjai keturpėsti tyrinėjo plastiliną, bet galiausiai sudaužė dar vieną olimpinę lietuvio viltį. Beje, viskas pasikartojo po metų, kai išvakarėse blakių sukandžiotas

miniatiūrinės merginos miniatiūriniame Volgogrado prospekto kambarėlyje Arvydas išėjo bandyti laimės paskutinėje atrankoje — atvirame Maskvos čempionate. Rinktinėje jo, „švaraus", nenorėjo niekas — nei teisėjai, parinkę nepatogiausią, vėjų košiamą sektorių, nei pats šuolininkų bosas Vitoldas Anatoljevičius Krejeris. „Neimam tavęs į olimpiadą", — burbtelėjo jis. O po akimirkos prisiklijavusi radijo stoties „Majak" korespondentė pasveikino... ką tik iškeptą olimpietį ir paprašė interviu. Iš apmaudo ir nuostabos Arvydas negalėjo ištarti nė žodžio. Diagnozė netrukus pasiekė aukščiausiąją sporto valdžią Vilniuje: „Atsisakė kalbėti rusiškai ir dalyvauti olimpiadoje!"

5.

Genialaus (tuo nė kiek neabejoju) buvusios pasaulio rekordininkės Vilmos Bardauskienės, Europos vicečempiono Kęstučio Šapkos ir Arvydo Sabonio trenerio Jano Gadovičiaus likimas man nežinomas. Legenda byloja, esą Nepriklausomybės pradžioje jį matydavę tarp ne paskutiniųjų „Gariūnų respublikos" prekeivių. (Beje, niekada nesu buvęs Gariūnuose.) O štai vokiečių karo belaisvių pastatytame, o gal ir suprojektuotame stilingiausiame Vilniaus stadione — ne kartą. Dėl Jano ir Arvydo. Dėl Arvydo ir Jano. Dėl to „Dinamo" stadiono parke. Dėl žmogaus kūno, įveikiančio žemės trauką jau užmirštu būdu. Dėl poezijos, be abejo. Ir dar dėl daugelio žodžiais nenusakomų dalykų.

....

2008

Vaivorykštinių upėtakių sunkmetis

1.

Turėjom juos kepti lauke šeštadienį. Ir nors, kaip rašo per 15 minučių suskaitomas ir per 15 sekundžių pamirštamas laikraštis, sunkmečio migla prabangos neužgulė, — neiškepėm. Sunkmetis yra sunkmetis — tai ne kokia nors banali krizė, kurią pakrizendami išgyvename su raminamųjų ar alaus bokalo pagalba. Kalbininkai pasirinko operatyviai ir teisingai (o tai, neslėpsime, jų vėluoti linkusiai tikrovės virsmus įžodinančiai sistemai ne visada pavyksta): *laiko tarpas, kai sunku pragyventi, išsilaikyti, išmisti* (DLKŽ, t. XIV). Tad palaikyk tuos upėtakius šaldiklyje, Lineli. Kada nors supjaustysim chromuotu pjūkleliu. Sunkmetis išmuša šaltu prakaitu, o paskui įsisunkia, įsimeta kaip pelėsis. Tai, pakartosime, ne „krizės“, ką tik išrinktos Rusijos 2008 metų žodžiu (2009-iesiems prognozuojamas favoritas — „naujieji skurdžiai“, bet galimas ir kitas variantas — „naujieji vargšai“), žiedeliai, arba *krizantemos*. Dviskiemenė, veik nesvari „krizė“ implikuoja laikinus sunkumus, kurie po trumpo atokvėpio vėl viską sustatys į savo vietas. Na, pakeis Krapikas vieną afroamerikietį kitu, pusamžis turčius vieną žmoną kita tokia pat, instaliuos pastarąją per pažintis *glamūro piktoriale*, palakstys *mociku* su kaukolėm išdabinta skarele ant galvos, nusipirks aplink pasaulį vis tebeplaukiančioje jachtoje vieną atkarpą iš Papagonijos į Bambarmiją, ir ką? Ir nieko — pavems savaitę, bet vaikai išaugę, pirmoji žmona tebemyli ligi grabo lentos ar kolumbariumo urnos, *mociką*, žiū, vėl keičia *mersikas*, vietelė *Stiliuje* garantuota ligi žurnalo galo, Slovakijos sniegas niekuo ne blogesnis už Šveicarijos, kurios laikrodis ant dešiniojo riešo kartais rodo netgi laiką. Pirtelė draustinyje tebestovi, ten, po trofėjiniais ragais, kurių pavydėtų pats Prezidentas, galima su verslo draugais prisiminti tuos senus gerus laikus, kai visi turėjo tiek pat, bet kažkaip dėl to niekas nesuko (vienas kitam) galvų. Arba, kaip sakydavo papa Hemingway'us, visi gėrė kaip kiaulės, bet niekas

neprarasdavo žmogaus linijinės apybraižos. Ten, į tą trobelę Labanore, tiesą sakant, vis labiau linksta šuntuota širdis — stovėtum sau prie varstoto, naujam gyvenimui prikėlinėdamas kokį seną krėslą ar šėpą, iš grotuvo savo sidabrą tyliai pūstų Milesas Davisas, kurį po naminukės vis tiek nuneštų dzūkų genijaus Miko Matkevičiaus tenoriukas, prieš miegus gal net knygą atsiverstum — štai kiek neskaitytų, o tik iš teismo kronikų pažįstamų rašytojų vorele iškeliavo ten, iš kur sugrįžtama tik klasikais!

2.

Krizius krizena, ožys mekena, bėdoj abudu vienodai stena — štai jums ir sunkmečio repas! Jį galėtų atlikti koks nors balsingas naujo judėjimo — *fryganų*, arba laisvųjų veganų — atstovas spaudai. Šitie vaikinai ir merginos, protestuodami prieš begėdiškai išaugusį vartojimą, eksploataciją, aplinkos taršą ir kitus kapitalizmo palydovus, maitinasi vien tik iš prekybos centrų į šiukšlių konteinerius išmetamu maistu. (Valgo faktiškai viską, ką randa, išskyrus greitai gendančią mėsą ir žuvį.) Prieš tai jie atlieka skrupulingą išmetamų atliekų reviziją: ką meta, kur meta, kada meta. Naktimis (dažniausiai dviračiais su pritaisytais krepšiais) žaibiškai surenkamo „šiukšlinio maisto“ atsargos kaupiamos įvairių ekojudėjimų būstinėse. Vokietijoje, pavyzdžiui, geresni radiniai kartais atiduodami ten populiarioms „sriubų virtuvėms“, aptarnaujančioms šunis apsikabinusius šaligatvių ir požeminių perėjų bei stočių „aristokratus“. Šiukšlių konteinerių, žinoma, irgi būna įvairių — kai kurie dvokia per gatvę, o kai kurie primena odontologų kabinetus. Laisvųjų veganų pastebėjimu, valgomo maisto išmetami kalnai. Tikrų tikriausi akropoliai, brolyti. Maždaug trečdalis konteineriuose atgulančio maisto, sako jie, puikiausiai tinka jauniems organizmams. Štai kaip brutaliai su produktais elgiasi kapitalizmas! Kai galiojimo laikas dar nepasibaigęs, bet pakuotė supurvinta ar prairusi — lauk metamas absoliučiai geras maistas. Ir nors supermarketų šiukšlės yra pastarųjų nuosavybė ir vogti išmestą maistą draudžia įstatymas, *fryganai* policijos nesibaido: bet koks viešas dėmesys jiems leidžia skelbti savo idėjas apie ekologiškai žalingą neatsakingai maisto kalnus supilančią visuomenę. „Už maistą greičiau genda pati visuomenė“, — teigia *fryganai*. Supermarketai, žinoma, nesnaudžia — spygliuotom vielom

apsitveria šiukšlių konteinerius. Tokie veiksmai *fryganus* verčia ieškoti naujų kovos su destruktyvia vartojimo visuomene būdų.

Lietuvos supermarketuose visada pritrenkia vis naujos (beje, tebebrangstančios) duonos rūšys: kas jai nutinka galiojimo laikui pasibaigus? Koks šito mūsų *know how* likimas? Ir pagaliau — kam mums tokia duonos įvairovė?!

3.

O štai Žydų alėja Klaipėdos „Akropolyje“ tuščia. Ir ne dėl to, kad mieste seniai nebeliko žydų. Mano draugas iš Tel Avivo ką tik nusipirko gerokai atpigintus batus. Jis dabar laimingas, paguldęs senuosius į naujųjų dėžutę firminiame maišelyje. Kitų konkurentabilių klientų nematyti — vien tik nuščiuvę batai. It būtume užsukę į Osvencimo muziejų. Ir pardavėjos it iš reklaminių skrajučių. Iš neturėjimo ką veikti, tuoj, regis, ims skaityti Nacionalinės premijos laureatų eiles. „*Mano batai buvo du...*“ „Žinai, kuo recesija skiriasi nuo depresijos?“ — klausia Lazaris. Papurtau galvą, nes anekdotus mėgstu. „Recesija,— aiškina bičiulis,— kada iš darbo išmeta tavo kolegą. Depresija — kada tave.“ O sunkmetis — kada depresuojančius išveža sunkvežimiais, norėčiau pridėti jau aš, bet nepridedu. Tik papasakoju, kaip viena pažįstama po to, kai potvynis nusinešė jos gyvenimą *štatuose* („apsėmė baldus, knygas, viską; pasiėmėm katiną, kompą, amerikoniškus pasus ir išėjom į niekur“), nusprendė pasisukioti seniai nematytoje, bet nuolat godotinoje gimtinėje.

Pradėjo, kaip ir „priklauso“, nuo pasakų miesto, nuo Vilniaus. Išmoko netgi 54-to autobuso maršrutą. „Juokingiausia buvo IKI parduotuvėj, norėjau nuolaidų kortelės, tie prašo paso ir 50-ties litų, o aš su savim turiu tik DL (vairuotojo teises) ir CC (kreditinę kortelę), sako, nežinom, ar galim duoti *us*'ams, bet girdėjom, kad baltarusiams duoda; dar lygtai lenkams duoda.“ Nespėju bjauriai pajuokauti, kad lenkai tuoj susirinks visas įmanomas ir neįmanomas kortas bei korteles. „Tada ir išaiškėjo, kad tik apsimetu lietuve! Maniau *tichariom* gausiu, bet ne! Pasirodo, reikia ateit darbo metu, t.y. iki penktos valandos, kad jie galėtų kažkam paskambinti ir paklausti, ar patikimi yra *us*'ai.“ Adamkui turbūt skambins — dilgteli mintyse. Na, sunkmetis sunkmečiu, bet juk mes drauge Irakui demokratiją diegiam, Jurgą dainuoti

į Afganistaną siunčiam ir panašiai. Turėtų duoti. „O kai paklausiau, ar negalėtų jie tuo savo šventu „darbo metu" pasiklausti ir jau žinoti, kai aš kitąsyk ateisiu „ne darbo metu" — tai, turiu tau pasakyt, kad labai keistai į mane pažiūrėjo, Rolandai, labai." Na, nemėgsta, matyt, belgai Busho pakalikų. (Įdomu — jie belgo kortą turi?) Toks maždaug pokalbis su depresuojančia recesijos šalies ponia sunkmečio Lietuvoje. O kam dabar lengva?

4.

...taip sendaikčių turguose akyse užderėjo daiktų. O gal iš tikrųjų, užuot pirkę — išneškim viską? Gal reiktų palengvinti savo interjerus sunkmečiu? Spintų ir komodų turinius? Knygų lentynas? Juk neįpirks tų foliantų knygynuose niekas — nei profesoriai, nei studentai, nei įprasti „knygų durniai". Pasidalinkime tuo, ką turime geriausia, su visais. O rūsyje žiūrėjot? Garažuose? Garaže visą dieną transliuoja radijas. Net iš gretimų katakombų atėjo pasiklausyt grūmojančio filosofo balso:

> Dėl ko atsitiko krizė Lietuvoje? Būtent dėl pertekliaus ir prabangos. Mūsų pačių neuždirbti pertekliniai pinigai skatina ištvirkavimą. Yra tik viena išeitis. Mažinti gamybą. Bet gamybos mažinimas atves prie socialinių katastrofų. Prie maištų, masinių riaušių, nusikalstamumo augimo, teroro ir panašiai. Nebegalima jos mažinti. Viskas. Reikia forsuoti toliau, gaminti ir pribaigti šią planetą. Tada jau įsikiš nebe prezidentai, politikai, bankininkai, bet biologinės jėgos.

Ne, nenoriu apie tai galvoti. Ypač garaže. Nenoriu tų biologinių jėgų vizualizacijos. Paskambinsiu geriau draugui: Linai, kada eisim vaivorykštinių upėtakių kepti?

5.

Pastebit skirtumą? Ne gaudyti, o kepti.

• • • • • • • • • • • • • • • • • • • •

2009

II. SKRAJOJANTIS KATINAS

Berlynalijos

• •

The 'purity' of the gaze is not just difficult but impossible to obtain.

WALTER BENJAMIN

Man įdomi nežinia iš kur sklindanti šviesa, slenkanti fotografuojamo objekto paviršiumi, kartais naikinanti pačią formą. Įbrėžimai, taškai, brūkšniai, tonavimas – tai tarsi fotografijos įgarsinimas, suteikiantis vaizdui papildomos informacijos. Fotografijose niekada neįvardiju konkrečios vietos...

REMIGIJUS TREIGYS

Kaip poetas Griuvėsis eina tėvynainio fotomenininko Remigijaus Treigio pėdomis, bet nenueina toliau fotoreportažo klasiko nuotraukos, kurią įgarsina keturi vokiečiai ir dvi rusės

Einu tavo pėdom, Remigijau. Berlyne. Mieste, kuriame penki aukštai — norma, o septyni — jau nukrypimas nuo jos. Tai nereiškia, kad čia nesama dangoraižių. Esama. Tačiau dangų jie raižo devynis kartus pamatuotoje ir vienąkart atkirptoje kad ir Potsdamo aikštėje, kur architektai grumiasi su savuoju donkichotiškumu. O iš tikrųjų — senosios miesto širdies vieton sodina naują, pereidami į rizikingą urbanistinės kardiochirurgijos sritį. Deja, kova su vėjo malūnais ne visuomet išgelbstį grožį, kuris pašauktas išgelbėti pasaulį. Einu tavo pėdom pavasariui einant į mane. Senam popiežiui ir senstantiems draugams, kuriems užteko laiko išpažinčiai, bet pritrūko išrišimui, mirštant. Einu tavo pėdom, Remiga, pro išvirtusias laukan kavines, kurios turbūt geriausiai simbolizuoja neužtvenkiamo gyvenimo bėgimą. Kaip toje Roberto Capa'os 1945-ųjų rugpjūčio fotografijoje: bažnyčios jau subombarduotos, bet kavinių publika ant Kurfiurstendamo šaligatvių parketo amžina.

Viskas aplinkui, regis, sugriauta, išskyrus nenumaldomą norą gerti kavą ir skaityti laikraštį saulėje. (Štai nurysim dar šlakelį, o paskui, nesubombarduotieji, eisim ekonominio stebuklo kurti!) Kai evoliucijos eskalatoriuje žmogų nuo katino, rodos, skiria vos viena pakopa. Geriau būti katinu atokaitoje negu kareiviu atsargoje,— sukniaukia pacifistas manyje. Už tų staliukų nuotraukoje turbūt niekas nekalba apie kareivius. Čia veikia tobula tabu sistema, atimanti kai kuriems žodžiams-nešėjams teisę paleisti pašnekesio orbiton dar taip neseniai, sakytume, neišvengiamus palydovus. Iš principo tai paprasti žodžiai: fiureris, tėvynė, karas. Moteris pirmam plane, spėju, sako: „Šitos suknelės nevilkėjau turbūt nuo...“ Ir susigėdusi droviai nuleidžia akis. Tarsi ketveri be vyro neramiai pramiegoti metai būtų užsiuvę mergystės plėvę. Kurį laiką sėdi palenktu kaklu, bet laibai tiesia, „gėlėta“ nugara. Nevalingai delnu paglosto kulkšnį — už tą „nevalingumą“ mamelė paauglystėje suduodavo per nagus. Išlygina smuktelėjusią kojinę. Žemyn aukštyn. Ir dar kartelį. Nevalingai patrina audinį it vaikystės riešutmedžio lapą tarp pirštų. Lapas išties ne pirmo šviežumo. Skrybėlėta senučiukė atitaria: „Už madų žurnalo prenumeratą pinigų tikrai nebeatgausim, Ilma.“ Pastaroji vienintelė geria kavą. Kitos sukrapštė mažam alaus. Kaimynei išpuoselėta šukuosena priešais pasisekė labiau — jos kirpėjas visą tą laiką, kol lijo bombomis, nedarė nieko kita, tik kirpo ir kirpo. Tik čeksėjo ir čeksėjo žirklėmis. Tą kirpyklos perkusiją kažkas nusinešė su savim ir į kapus. Kai paskutinis klientas pakilo palikęs ant grindų kaugę plaukų, miestas jau skendėjo griuvėsiuose. Nauji klientai išdygo kaip iš dulkių plaukę. Įsikūnijo tiesiog iš šlamo. Kai kurie rusų karininkai turėjo utėlių. Kai kurios karininkienės apatinius palaikydavo vakarinėm suknelėm. Ar sumokėdavo (ir kaip) už paslaugas — nepasakoja. Vyrai už gretimo staliuko juokiasi, prisiminę kažkada dievinto vartininko negrabiai praleistą golą: „Įsiutęs nusimovė bucą ir, vanas, paleido pavymui!.. Bucas, vanas, įstrigo tinkle!..“ Tačiau nė vienas nekalba apie gimnazijos draugus, vos prieš metus įstrigusius kitam, tragiškai nenusisekusio grafo Clauso Schenko von Stauffenbergo pasikėsinimo prieš Hitlerį, tinkle. Nekalba apie bydermajeriškai storą stalo koją Vilko guolyje, išgelbėjusią fiureriui gyvybę, pulkininkui Brandtui perkėlus prie jos po stalu grafo paliktą portfelį su paskutines tautos vado gyvenimo sekundes skaičiuojančia

bomba. Nekalba apie vado odoje įstrigusias medžio skeveldrėles su jo paties pridžiūvusių snarglių liekanomis. Nekalba apie penkis tūkstančius kaipmat išžudytų neva su sąmokslu susijusių žmonių, kurie jau po pusmečio būtų sudarę pokario vokiečių elitą — tik pataiso savo svirduliuojantį staliuką pakišdami po koja keturiskart sulankstyto laikraščio šmotelį. „Panaudojai pagal paskirtį, vanas", — susijuokia Hansas žiūrėdamas į pasilenkusį draugą. „Vėl imam keliaklupsčiauti tvarkai", — atsikerta tasai. „Prieš karą ir šaligatviai buvo lygesni", — sako pirmasis ir čia pat nutyla, tarsi padaręs nedovanotiną klaidą. *„Ir tas karas, kaip dekoracija lietuje"* — sutvinksi smilkinyje dar universitete įstrigusi garsaus varliaėdžio eilutė. Jie ilgai tylėdami žiūri vienas į kitą — dvi saugiai perkeltos sielos, stirksančios Stikso kavinėje.

Šiandien kažkur visai čia pat, per keliasdešimt žingsnių nuo minimos nuotraukos, priešais gurmanų aptūptą kavinę, griežtų raudonų raidžių įvardytą CARAS, saulėje šildosi rusakalbės katės su nebeatplaunamu grimo sluoksniu. Pastarasis — neabejotinai irgi kultūrinis. Ir toji neatplaunama gaiva, neslėpsime, traukia vaikštūną. Prisėdu šalia. Girdžiu, kaip vienas *katinėzungėnas* sako kitam: „Ar tu pastebėjai, Liuska, kad iš penkių jų vaikinų nenuplikęs būna tik šeštas?" „Kiekviena turi savo statistiką, Lenka", — atsako siauraakė kaukė. Ir čia pat prideda: „O ką, gal tau nemalonu tą plikę susigrūst tarp kojų?" „*Tipo* — atgal gimdytum?" — pagauna toną pirmoji. Nieko nelaukdamas sudedu *espresso* ilgio „orientaliją": *„Turėčiau rašyt viduj, bet rašau lauke. / Bulvaro saulė daro mane laukinį. / Griuvėsiai atrodo gražiau erdvėj, mano drauge, negu laike, / kurį skaitmenos makšty suslėps paveiksluojanti kinė."* Nors mergina, vardu Lena, gali būti ir tuvė. Arba dar gražiau — čiukčė. Tačiau ko poetas nepadaro dėl rimo! Užverčiu bloknotą, ir kol manęs „neužvertė" „Caro" kačių globėjai, skubiai susimokėjęs nuleidžiu saulės akinių „Persol" uždangą. Ir vėl patraukiu tavo pėdom, Remigijau.

Kaip poetas Griuvėsis juodžemio Kristuje atpažįsta performerį Beną Šarką ir susimąsto apie ritualinio meno visagalybę

Bohemiškos Kaštonų alėjos ir Šveto (toks miestelis) gatvės sankryžoje savo dienas vamzdijoje baigė net socializmą pergyvenęs

vamzdis. Iš abiejų pusių darbininkai išrausė tranšėjas: dešinėje išaugo rausvo, beveik pliažinio smėlio, o kairėje — molingo juodžemio krūsnys.

Pastarosios vietoje vieną rytą šaligatvių šlifuotojai išvydo milžinišką šaukiančio Kristaus galvą. Apvainikuotas nuo sienos nuplėštais vijokliais erškėčių vaidmeny Išganytojas sykiu buvo panašus į rūstų Grünewaldo tapinių nukryžiuotąjį ir... Klaipėdos performerį Beną Šarką. Įdomu, kad savo juodžemines akis be vyzdžių jis buvo nusukęs nuo kuklaus lipduko su širdute SEXY GIRLS lange, kitoje Kaštonų alėjos pusėje, ir atgręžęs į 69-ąjį numerį „savojoje“.

Porą dienų sudiržusiais skulptoriaus delnais iš juodžemio nulipdyto (tiksliau — nutapšnoto) Dievo niekas nedrįso ir pirštu paliesti. Trečiąją kažkas vis dėlto nebeišlaikė ir nuspyrė vieną šnervę. Pakeliui nunešė dar ir pusę smakro. Tačiau ir vienšnervio, ir pussmakrio tranšėjos juodžemio Kristaus pusmetrinė rėkianti burna vertė sulėtinti žingsnį ir pamąstyti apie keletą dalykų išsyk: 1) net ir toks, nepasakyti „bulvinis“, Dievas apsireiškia laiku ir vietoje; 2) tikram menininkui nėra blogų medžiagų; 3) norėdamas patekti pas *sexy girls*, tūlas vis dėlto turi Jį praeiti. Arba išgirsti Jo nebylų šauksmą išeidamas. Užsimerkti šiuo atveju pavojinga — pravažiuojantis M1 maršruto tramvajus gali nurėžti sekso pirkėjui galvą.

Netrukus tranšėja buvo sutvarkyta, žemė sugrįžo į žemę, tačiau didoka juodžemio krūva dar ilgai gulėjo ant šaligatvio. Tarsi kažkas būtų neseniai palaidotas. Taip vaikai, probėgšmais pažvelgdami į šviežią kapo kauburėlį, stebisi, kodėl tiek dirvožemio (arba kapožemio) liko viršuje. Ir kodėl mirusieji tiek daug jo išstumia į paviršių. Kodėl ir po mirties užima tiek vietos. Girdžiu pastoriaus tenoriuką skambutyje tranšėjininkų vyresnybei: „Vyrai, tik susimildami, kai užkasinėsit, pasistenkit *biškį* diskretiškiau, gal taip sutemus, ką?!“

Būta ir mažo stebuklo. Man išvažiuojant viešnamio langas jau be SEXY GIRLS (manau — tik trumpam) buvo virtęs dėlionių krautuvėlės vitrina. Jų dėžės su kainomis dabar viliojo preciziškų žaidimų mėgėjus. Kristaus veidą, be abejo, irgi buvo galima sudėlioti. Kaip ir Bruklino tiltą su dar gyvais „Dvynukais“ už jo — „tik“ iš 3 000 gabalėlių. Klijai jiems tvirtinti irgi stingo dėžėse.

Kaip poetas Griuvėsis medituoja žiūrėdamas į atitarnavusių ir spintose iš mados išėjusių drabužių konteinerį „Humana", o po to leidžiasi į U8 metro liniją

Eiti tavo pėdom, Remiga, vadinasi, pakartoti tavo gyvenimo būdą Berlyne. Sutapti su tavąja, žinau, vienatve ten. Su šalčiu, nes tau būnant buvo šalta, man — jau žydėjo medžiai, nenešantys nieko, išskyrus charakiriškus žiedus pavasarį. Tad atleisk man tą šilumą, partneri. Žinau, kad nepataikei su rūbais — vaikščiojai vienplaukis ir vienbarzdis su palaikiu juodu apsiaustuku. Žvairakiavai į purvinai geltonus Humanos arba Raudonojo kryžiaus konteinerius — nelyginant didžiules pašto dėžutes, kur laiškų vietoje įmetami marškiniai, švarkai ar kelnės. Sykį mačiau tipą, bandantį sugrūsti ten keletą ryšulių — jam, atvirkščiai, pritrūko rankų, dešine nuleidęs rankeną (paramos konteineriai iš serijos „Žmogus žmogui — sponsorius" būna su rankenom ir be), viena kaire jis nebepajėgė į prasivėrusią pailgą angą įgrūsti ryšulio, nes „pašto dėžė", matyt, jau buvo artipilnė. Tada it nebyliojo kino „komikadzė" (filmas galėtų vadintis *Second hand ieško trečio/s*) išbandė visas kombinacijas. Net prilaikė rankeną pilvu, laimėdamas dvi laisvas rankas. Net bandė sukandęs dantimis laikyti atitarnavusių ar tėvų spintoje iš mados išėjusių drabužių prikimštą plastikinį maišą. Ir vis tiek vienas ryšulys sukliudydavo kitam. Galėjau, žinoma, jam padėti. Bet praėjau pro šalį, nemesdamas jo pertekliaus ant savojo skurdo svarstyklių. Palikau jį galynėtis su technine paramos puse — pakeliui į šventumą, kuriame komiškoji pusė yra neišvengiama nusižeminimo dalis. Ir dalia, kaip pasakytų dar ciniškesni vaikštūnai. Pagalvojau, kad gal ir tu kišai į tą konteinerį ranką, partneri, gal net buvai užčiuopęs kokią striukės ar neišdžiūvusio lietpalčio rankovę. Arba glitų apykaklės kailiuką. O gal ir nekišai, bijodamas sumaišyti letenas ir per žioplumą įmesti kiaurymėn savo mechaninį juostinį maitintoją „Pentax". Iš vienatvės įsivaizduoti galima viską — netgi embriono poza tuose konteineriuose it kokiuose urvalizdžiuose įsirausiusius „humanoidus". Arba „raudonkryžius": pagaunančius ir nebepaleidžiančius tavo rankos! Kartoju: niekas geriau neužgauna vaizduotės stygų nei vienatvė didmiestyje. Tik skurdas, deja, kartais ją susiaurina ligi kebabo už du euru.

Eiti tavo pėdom, Remiga, vadinasi, maitintis donerinėse, *ergo* — gausinti trečiojo pagal dydį turkų miesto pasaulyje gerovę. O tiksliau — tankinti amžino siužeto tankį. Beje, ligi šiol taip ir nesupratai, ką turkų paaugliai it sukučiai nuo aušros ligi vidurnakčio veikia vėjuotose ir traukinių prakaitu trenkiančiose požeminėse *U-bahn*'o stotyse. Aš tau paaiškinsiu: „stumdo" narkotikus, partneri. Dozuoja laimę. Štai tu ryji šaltį, o kažkas ryja laimės formules, virtusias tabletėmis ar milteliais. Tu fotografuoji kolonas ir kiaurymes tarp jų, atnašaudamas tuštumai, o kažkas tuo pat metu leidžiasi į reginių šulinius ir atsiduoda pilnatvei, kuri neužfiksuojama ne tik jokiais žodžiais, bet ir aparatais — kad neliktų įrodymų, seni. Kad išliktų tik ligi diegiančių dyglių nenumaldomas noras kūne — pakartoti regėjimą. Štai tą komuniją ir suteikia turkų vaikučiai sukučiai želė suteptais plaukučiais. Kažkodėl ligi šiolei „ne-pa-riš-ti".

Kaip poetas Griuvėsis „Makom" kavinėje prie Siono bažnyčios sutinka kumpanosį Rytų Pražuvėlį, iš kurio burnos tarsi iš fokusininko cilindro ima lįsti viena už kitą beviltiškesnės meilės istorijos

Pastačiau jam kriaušių degtinės ir savo vilkiškas ausis. Slovėnai tą gėrimą vadina *viljamovka*. Geografija, kaip matysite, čia svarbi. „Buvau vedęs dvigubai už save jaunesnę dizainerę, kuriai grėsė neeilinė karjera,— pradėjo naują siužetą Kumpanosis.— Amžiaus skirtumas manęs nebaidė — laimingi skaičiuoja valandas, o ne metus. Mūsų vedybos sutapo su didžiojo lūžio epocha, nacionalistų sąjūdžiais ir nomenklatūros virsmu buržuazija. O medaus mėnuo — su Balkanų karo pradžia Slovėnijoje. Simboliška, ar ne? Trečdalį jojo praleidome slėptuvėse (juokingas žodis *zaklonišče*) barokinėje Liublianoje, vydami šalin mintis apie trečiąjį pasaulinį. Po karo Europa negali nesiruošti karui, ar ne? — Kumpanosis nurijo šlakelį ir užsirūkė.— Prabėgo dveji metai. Mūsų santuoka ėmė byrėti it smėlio pilis, pagraužta greitų uošvės pinigų, kuriais ji nuolat papirkinėjo ir popino studentę dukrą. Tiksliau — rodė vietą neturtingam žentui. Tad nusprendėme pagyventi atskirai. Aš turėjau kvietimą į kalbininkų vasaros stovyklą Dubrovnike. Žmona nuo tos krypties atkalbinėjo, drauge išgyventi neprognozuojamų sviedinių sprogimai ir pasakojimai apie serbų

žiaurumus (vėliau paaiškėjo, kad žiaurumas ir Balkanuose neturi tautybės) mus vėl bloškė vienas kitam į glėbį. Jos ekstaziškas „Atleisk man už viską!“ teikė vilčių ateičiai. Išvykau beveik įsitikinęs, kad ji netrukus atbildės iš paskos. Tačiau laikas ėjo, o ji vis nevažiavo ir nevažiavo. Telefoniniai „myliu“ visados skamba kaip variokai, metami ubagui ant grindinio. Ar ne? Laiškų jos kartos merginos jau neberašo. Tik atvirukus, *tipo* „Nuo švedų nykumos bėgame vandeniu į Kristianiją žolytės parūkyti. Bučiuoju — Silvija.“ Maždaug taip. Ir tiek. Kalbininkų stovykloje man į akis krito aukšta raudonplaukė vokietė iš Miuncheno, vardu Barbara, išdirbusi keletą metų rusų audėjų mieste Ivanove. Rami liekna slavistė, kalbanti gal šešiom ar septyniom kalbom. Nejučia vis atsidurdavom greta, atsitrenkdavom visais ego šarvais viens į kitą gatvelių pinklėse, už to paties kavinės staliuko (kliba, reikia pakišt servetėlės tamponą po koja), netgi sūriam jūros vandeny (čia pilna ežių!). Ji turėjo ilgas švelnias rankas, kurioms netrukus davė valią. Nuo vaikystės manęs niekas nebuvo taip lietęs. Kaip sako vienas pažįstamas pajūrio poeta, ji „apsivydavo visom savo rankom“. Ar toji mano kamieną apsivijusi glamonių gyvatė jau kišo erotizmo geluonį? Ir taip, ir ne. Prisilietimų gausa buvo itin natūrali mūsų užgimusio dialogo tąsa. Barbara buvo ne tik glamonių, bet ir pokalbio meistrė. Šimtarankė ir šimtaausė vokiečių geiša! Tik neklausk, ar aš troškau daugiau. Nepaisant žmonos sykį aptiktų prezervatyvų kelionmaišyje, buvau jai ištikimas ligi kaulų smegenų. Laukiau jos išnuomotame bute su balkonu į jūrą. O ji vis nesirodė ir nesirodė. Tad nereikia stebėtis, kad vieną vakarą tame balkone išdygsta ugniaplaukė Barbė. Kad jos vyriški marškiniai virsta kilimu mums po kojomis ir, neslėpsiu, nugaromis. Pameni rašytoją, iš inercijos vadinamą Šekspyru: „*Jie darė dvinugarį žvėrį*“? A? Kad veiksmas netrukus perkeliamas į miegamąjį. Lemiamu momentu, užuot paprasčiausiai paėmęs ją, aš kažkodėl imu pasakoti istoriją apie vokietę, kuri atvyksta į nepažįstamą miestą prie Adrijos, įsimyli mįslingą personažą, ateina į svetimą butą jam atsiduoti ir... dingsta amžiams. Tu neįsivaizduoji, koks siaubas apėmė tą didelę nuogą moterį su storais plaukais ligi sėdmenų ir drėgna makštimi, kai aš ėmiau improvizuoti Miuncheno policijos pranešimą spaudai! Ką ten ne juokais — ji mirtinai manęs išsigando. Pusnuogė išskuodė į gatvę! Pasivijau tik prie autobusų stotelės,

kur drebėdama rūkė su Händelio oratorija ausinėse. Vargšė bijojo pražūti iš tikrųjų. Bijojo išeiti ir nebegrįžti į savo saugų miesčionišką Miuncheną. Tarsi nebūtų gyvenusi tam suknistam audėjų mieste Rusijoj..." Kumpanosis trumpam nutilo, parodė barmenui du pirštus ir paėmė baigiamąjį akordą: „Tą pačią naktį mano jaunutė žmona išlipo iš kažkokio slovėno Gregoro (vos ne Zamzos, ar ne?) vairuojamo džipo Krokuvoje. Tėvams buvo pranešusi, kad vyksta pas vyrą į Dubrovniką. Gerą savaitę niekas nežinojo, kur ji. Uošviai jau buvo beskelbią tarptautinę paiešką. Gal pats turi *blatą* Interpole? Mintyse palaidojau ją. Susitikome tik per skyrybas, po trejų metų. Barbara? Ne, ji nepasekė sesių iš Raudonųjų brigadų pavyzdžiu. Ištekėjo už turčiaus ir pagimdė jam dvynukus. Vieną dieną išėjo pas masažistę ir... negrįžo. Jauti jėgą? Paliko tviskančius apartamentus, du ryžučiu dviaukštėje lovelėje ir pilną barą. Spintą, prikimštą kleinų ir versačių. Visą „haiteką". Ne, aš nejuokauju. Kodėl turėčiau? Štai laikraštis su policijos pranešimu ir nuotrauka",— iš vidinės languoto švarko kišenės Kumpanosis išsitraukė nuzulintą iškarpą. Į mane žvelgė atviro veido strazdanota mergina, nufotografuota kažkokiam priemiesčio balkone. Banalioje laikraštinėje nuotraukoje reikėjo atpažinti asmenį, o ne grožį. Atidžiau įsižiūrėjus, antram plane galėjai pamatyti plytinčią jūrą.

Kaip poetas Griuvėsis, nesustabdytas ministro kūnsargių, atsiduria Joschkos „Matryoshkos" Fischerio laiptinėje, tačiau tuo jo VIP-laimė neapsiriboja, ir jis patenka į urologinę pasaką

Aš buvau Joschkos Fischerio laiptinėje! Ir galiu paliudyti — jis tikrai gyvena su normaliais žmonėmis normalioje Tucholskio gatvės Nr. 13 laiptinėje. Ir aš ten buvau, nes mano sena draugė man paskyrė pasimatymą savo masažistės laukiamajame. Taip, paspaudęs skambutį ties užrašu „Manufractur", aš be vargo patekau į Joschkos Fischerio laiptinę. Jo kūnsargiai su iš ausų kyšančiais laidais tik nužvelgė mane, ir tiek. Aš buvau Joschkos Fischerio laiptinėje. Mes galėjome susiliesti su juo pilvais prasilenkdami ant laiptų — belaukiantys šefo kūnsargiai kuitėsi aplink tviskantį vieno galingiausių Europos ministrų automobilį. Aš buvau Joschkos Fischerio laiptinėje! Tačiau tuo mano laimė nesibaigė. Kai

mes su masažistės rankų įelektrinta drauge išėjom į sužydėjusį pavasarinį Berlyną, ant to paties kampinio namo sienos, jau Oranienburgo gatvės pusėje, aš staiga išvydau urologo paslaugų iškabą. Daktaro pavardė buvo Andersen! O vardas, be abejo, Christian. Hanso nebereikia, nes daktaras — fricas. Paprastų žmonių kalba šnekant — hansas. Taip iš Joschkos „Matryoshkos“ Fischerio laiptinės mes papuolėme tiesiai į dr. Anderseno pasaką „Apie urologiją“.

Kaip poetą Griuvėsį, įstrigusį tarp monumentalaus Reichstago ir kartoninės dabartinio Bundestago ir Valstybės kanceliarijos architektūros, ištinka regėjmas, kurį geriausia pavaizduoti juodais baltais diafilmo kadrais

Vienintelis Lietuvos uostamiestis. Raudonojo kryžiaus ligoninės palata. Guli dviese — pageltęs senis ir paauglys jau be apendikso. Vėžio į vyžą susuktas ūsorius — dviejų karų veteranas. Pridėjus pilietinį — trijų. Suomijos — keturių. Paauglys — pradedantis literatas ir dėkingas klausytojas. Nebeužtvenkiamas priešmirtinis prisiminimų srautas negailestingai susiaurėjęs ligi vienut vienos temos: meilės kare. Fronte. Apkasuose. Kada, kaip, kiek, su kuo. Akto statistika sykiu yra jo tikroji poetika. Rusai, žinoma, geresni vyrai už vokiečius. „Vienareikšmiškai“,— gurgteli senis. Todėl vokietės be ilgų kalbų „pasirašydavusios“ vaduotojams. Ant grindų (parketo?), ant stalų (šalia veidrodis? šeimos sidabras?? o gal tardant???), ant šieno (šalia rusui nematyti gyvuliai?). Štai jaunas inteligentiškas (jūs tikite?) karininkas. Pavadinkime jį Komendantu (ne Komandoru — nesišaipyk!). Štai didžiūnų pilis kur nors Lands... knechtijoje (-bergijoje?). O štai jos savininko fon Fono (von Vono?) dukra. *Ja ja.* Amžina paauglė su, regis, amžinai balta suknele. Muštro ir vašelio madona. Aitri aistra išvydus naująjį Komendantą. Būtinoji pultis. Būtinoji gintis. Pirmieji kraujo lašai iš priežastinės vietos. Pirmasis kraujo kibirėlis (tarp kojų telpa tiek kraujo?). Kruvinas angelas ant ąžuolinių laiptų. Nugulėtos palangės. Altanos. Nuospaudos ant menčių. Nuotrynos ant alkūnių. Lyties išlydžiai ir išlydos. Dūžtantis porcelianas. Tėvo fon Fono sausa rauda ir savižudybė (pakaruoklis apsimyža, apsišika, apsivafliuoja?). *Ja ja.* Neslepiamas (net ir nuo tarnų?)

meilės triumfas jos akyse. Žvėries valanda. Perkūniškas Politruko įsikišimas. Komendantas su nuplėštais antpečiais. Stalino šmėkla. Paskutinis papirosas. Portretas užmerktom akim. Senis kosti. Skrepliuoja. Girgžda. Su skrepliais išspjauna ir naują istoriją.

Tebus vokiečių miestelis. Tarkime, Esenas po Reichstago paėmimo. Karštas parako tvaikas dulkinam ore. Po ilgos pertraukos oazėse tarp griuvėsių atsidaro pirmosios aludės ir kavinės. Rusų karo reporteris vienoje iš jų. Tiksliau — visose iš jų. Kažkur priemiestyje. Po kelių bokalų pastebi „gėlėtą“ nugarą prie lango. Šviesiaplaukė *frau* rūko užsimerkdama. Žiūri į jos violončelę iš užpakalio. Mato jos virpančius vokus, kai toji pasigręžia. Kruopščiai išskustus antakius. Ryškiai dažytas lūpas. Jų atspaudą ant bokalo. Liemuo, „aparatūra“, šilkinės kojinės — viskas „groja“. Klasės nenusipirksi, berniukėli. Kaip ir meistrystės — nepragersi. Užsisako dar. Vokietis neima pinigų (jau buvo pinigai? nepertraukinėk vyresnių, myžniau!). *Frau* irgi pakartoja. Pritrūksta pfenigių. Jis užmoka už ją. Šypsena be menkiausio nuolankumo šešėlio. O štai ir pirmosios frazės: „Atleiskit, bet truputis putos liko ant skruosto“; „Tai nuvalykit, jeigu toks geras“. Jis kalba beveik be akcento. Sugeba neužduoti nė vieno nepatogaus klausimo. Ji neišgirsta užkariautojo gaidelių. Neprieštarauja dėl pasimatymo. Žiūri jam tiesiai į akis. Į burną. Į rankas. Abiem viskas aišku. Kur? Po valandos ten ir ten. Ne, po dviejų. Jis trumpam sugrįžta į dalinį. Nusiskuta. Persirengia civilio eilute. Neatpažįsta savęs veidrodžio šukėje. Vypteli. Tai spazmas. Tai meilės spazmas, vaikyti. Šalna paslėpsniuose. Paskutiniai trofėjinio odekolono atomai. Įtrynė. Išėjo. Liko valanda. Ką tik. Tik tak. Ką tik. Tik tak. Toji gatvė turėtų būti kažkur netoliese — keikiasi, kad nepatikrino žemėlapyje. Kampe dar viena aludė. Ką gi, išmes burnelę. Šnapsas padės atgauti pusiausvyrą. Jau padėjo. Pažvelgė į „svogūną“. Dar pusvalandis. Pasidarė suktinę. Išpūtė Saturno žiedus. Dar penkiolika minučių. Išgėrė vėl. Ir vėl. Ir dėl šventos ramybės trečiąkart vėl. *Fliukas* nepaėmė pinigų. Pasitikslino adresą. *Ja ja*, ten, už kampo. Išėjo laukan. Saulė švietė visai kaip vaikystėje. Pakibęs ore virpėjo miesto atspindys. Tarsi koks naujas ir nesvarus, vilnijančių spindulių varstomas, jis būtų tvėręsis akyse. Po penkių minučių vos vos svirduliuodamas priėjo reikiamą *štrasę*. Pažvelgė į laikrodį. Paskui į namo numerį. 12. Ji lauks prie 16-to. Turėjo dar kelias minutes. Gatvėje nebuvo nė

gyvos dvasios. „Kaip po karo“, — pagalvojo ir susijuokė. Patraukė tolyn. Priėjo 13-tą numerį. 14-tą. Pagaliau 15-tą. Ir galiausiai tai, kas turėjo būti jų laimės skaičius. Tą namą, nors tai buvo ne visai namas. Ir čia, vaikyti, sustojo it stabo ištiktas. Už tvoros dunksojo barono von Kruppo (ar kito velnio) fabrikai, o tiksliau — plieno liejyklos, dėl kurių miestas ir buvo negailestingai bombarduojamas. Tai, kas buvo likę iš jų, driekėsi per gerą kilometrą. O gal ir daugiau. Tiksliai — daugiau. Supratai? Kada susiėmęs už tabaluojančios širdies atšnopavo į pasimatymo vietą, ten terado tik dvokiančią stipeną. Kažkokį Dievo užmirštą seną kuiną. Arklio puvėsius. (Poetas Griuvėsis po dvidešimties metų tokius pamatys Ludwigo muziejuje Kelne, viename Matthew Barney'o ciklo *Cremaster* filmų — apipuvę žirgai vos pavilkdami kojas bėgs hipodromu lenktyniaudami tik su menininko vaizduotės chimeromis.) Tuščioj, bombų išakėtoj pokario gatvėj. Vienam vokiečių mieste, iš kurio it iš rašalinės išlieta mirtis apliejo mokyklinius žemėlapius. Tarkime — Esene. Praėjus dienai po mūsų didžiosios pergalės prieš rudąjį marą. (Paauglys prisimena, kad po šitos tirados pageltusio senio spalva vakarėjančios palatos paletėje jam pasirodžiusi beveik tokia, kaip jo ką tik nusakytoji. Čia tiktų vokiška lūpinė armonikėlė. Arba kas nors iš Kurto Weilio. Na kad ir ta, pamenat, na, ta... tata.. tatata... Arba dar geriau — „Rusai“ iš „The Tiger Lillies“ *The Brothel To The Cemetery!*)

Kaip poetas Griuvėsis pagaliau atranda didžiausias Vokietijoje *Weißensee* žydų kapines, kad per Prižiūrėtojo jam suteiktas keliolika minučių ir be šlikės suvoktų, kas tapo amžinaisiais čia palaidotųjų kaimynais ir pašnekovais

Išvažiuodamas į pavasarinį Berlyną buvau davęs žodį trūks plyš atkakti į Vaizenzė žydų kapines, kurias prieš mirtį fotografavo žinomas Klaipėdos fotografas Raimundas Urbonas. Vokiškos, rečiau hebrajiškos raidės antkapiuose ir sausa (nuotraukose ji visada sausa) įvairaus „ūgio“ kapinių žolė bei it kokia šliaužiojanti revoliucija neišnaikinami vijokliai jo kadruose sudarė vos ne heraldišką pynę. Norėjau į tuos kadrus įžengti neskubriai, gal net praleisti ten kokį pusdienį, išgerti atsinešto vyno, pafilmuoti nuo delno, pasikliaudamas vien žvilgsnio intuicija visoms juslėms

palaimingai aprimus/apmirus. Deja, ištaikiau tik priešpaskutinį viešnagės rytmetį, be to, užmiršau žemėlapį, tad pravažiuojančio taksisto turbūt nesuprastas pasukau nuo Berlyno alėjos į priešingą pusę, apėjau kelias evangelikų kapines, net vieną raudonų plytų beprotnamį tarp jų, o prie „savųjų" atsidūriau tik gerokai po pusiaudienio. Prie vartų mane pasitiko pusamžis Budintis prižiūrėtojas su stora aukso grandine, atsispindinčia visuose jo naujutėlaičio sedano paviršiuose. Mano pridusęs *shalom* jo širdies nesuminkštino, nes pasiteiravęs, ar nekalbu hebrajiškai, tarsi rodydamas į smilkinį jis dūrė pirštu į savo šlikę, paskui numojo ranka ir pridūrė: „Turi mažiau nei pusvalandį, nenueik per toli, nes tada vartus rakinsiu jau nebe aš, o policija." Anapus išvydau kapinių darbo grafiką rodantį tablo su įdedamais skaitmenimis — visai kaip mokyklos sporto salėje ar stadione. Tablo rodė 15, o tai reiškė, kad šiandien penktadienis, nes kitom darbo dienom bei sekmadieniais kapinės lankomos ligi penkių. Tad toli nenuėjau — vienu mostu nufilmavau artimiausius vaizdus, išdidinau kai kurias pavardes ir gražesnius šeimyninius antkapius, įsileisdamas į kadrus ir saulę, ir dangų, ir sausą lapų šlamėjimą po kojomis, ir, žinoma, tai, ką pražiopso akis, užtat patikimai fiksuoja japonų skaitmena. „Filmuok kaip kvėpuoji", — prisiminiau vieno operatoriaus priesaką ir tirpstančia nuo ilgos panoramos ranka mėginau vis dėlto pabaigti sekvenciją „nesudrumsdamas" Panowskių ir Cohenų šeimų ramybės. Vyną išgėriau lygiai trečią, jau šiapus. Tada sulėtinau žingsnį ir ėmiau žvalgytis aplinkui, skaitinėti krautuvėlių bei gatvelių pavadinimus, dėbčioti į balkonus, melsdamas bent vieno nuogo peties. Ir čia padariau pirmąjį atradimą — beveik visos į Vaizenzė žydų kapines vedančios gatvės buvo pavadintos kompozitorių vardais — Bizet, Gounod, Chopino, Mahlerio, Meyerberio, Puccini'o, Smetanos, ten pat driekėsi Arnoldo Schönbergo aikštė — regis, nepamiršau nieko. Nenorėjau aiškintis to pasaulio muzikos klasikų „topografinio" susitelkimo priežasties ištakų. Man ji buvo aiški kaip dieną: čia, ir niekur kitur Europoje (o šios žydų kapinės, kur palaidota 115 000 berlyniečių, ne tik didžiausios Vokietijoje, bet ir vienos didžiausių kontinente), iškiliųjų kompozitorių vėlės, atėjusios nusilenkti geriausiems savo atlikėjams ir ištikimiausiems klausytojams, tarsi sustingo ir pasiliko amžiams, ir visas žydų motinų bei

močiučių muštras staiga įgijo belaikį metafizinį matmenį. Prie pianinų ar smuikų prirakintų vaikų kankintojai dabar saugojo jų pomirtinę ramybę! Kažkodėl norėjosi papildyti Cioraną, pasakiusį, kad gimdami praradome lygiai tiek, kiek prarandame mirdami: viską. Su viena sąlyga, Emili, magėjo ištarti tą penktadienį Vaizenzė žydų kapinių prieigose: jeigu nepaliktume muzikos! Tad prarandame viską, išskyrus muziką. Mes mirštame, o ji skamba atblokštiems į mūsų vietą.

Likimas man už tokią nemigos nuolat kankinto suprancūzėjusio rumuno pataisą maloniai atlygino: netrukus priėjau kultūrinių prekių krautuvėlę „Wohlthat", kur mielojo Alfredo Brendelio pirštai, prikeliantys Ludwigo van Paties sonatas fortepijonui, kainavo vos daugiau nei eurą. O Luchino Visconti *Ludwigo* vaizdajuostė — lygiai eurą. Tarsi Europa mokėtų pati sau, pamaniau skaičiuodamas centus. Arba dar geriau — tarsi kultūrinis komunizmas būtų iškovotas vienoje atskirai paimtoje vokiečių sostinės vietoje.

Įdomu, ar kas nors iš Vaizenzė kapinių gyventojų užsuka į šitą krautuvėlę? Miestietis juk ir po mirties — miestietis.

Kaip poetas Griuvėsis atsiduria „DaimlerChrysler" galerijoje parodos „Private/Corporate III" atidaryme ir stebi ne tik Dr. Warhallys & Co siautėjimą, bet ir vienos lankytojos mėginimus apsaugoti Rosemarie Trockel skulptūros be pavadinimo privatumą

Beeidamas Tavo pėdom perkeistų simbolių miestu, Remigijau, nusigavau iki turtuolių ir soliariumų mulatų pamėgtos galerijos Potsdamo aikštėje. Neslėpsiu, ėjau dėl brangaus vyno, ypač gausiai pilstomo tokiose vietose. Tą vakarą kuratoriai buvo iškepę parodą, kurioje gendančius įžymių dailininkų dantis taisiusios Heliodės Spiekermann privati kolekcija sanguliavo su galingosios korporacijos naujai įsigytais artefaktais. Man ypač patiko ištaigingame parodos kataloge aprašyta Diuseldorfo dantistės kaimo namų aplinka: tarp kiaulių, žąsų ir avių ten vyną prie prūdelio gurkšnodavo (žinau tą dailininkų „gurkšnojimą"!) gyvi vokiečių dailės švietalai. Už išgelbėtas ar pakeistas iltis (tapytojai, žinome, itin dažnai gauna į dantis) bei ištrauktus nervus ir šaknis minėta publika atsilygindavo menais (o gal padarydavo nuolaidą, ir tiek), kaip kažkada Picasso savo siuvėjui susimokėdavo paveikslais už

pasiūtas kelnes. Sykiu prisiminiau kažkada virš „Volksbühne" teatro filialo Prateryje kabėjusį užrašą: „Dantistams įeiti draudžiama". Išimčių pasitaiko visose profesijose, rečiau — burnose. Mūsų odontologė ilgainiui virto tikra šiuolaikinio meno fanatike ir, neslėpsime, žinove, o kadangi visas menas kažkada buvo šiuolaikinis, arba dar geriau: ir šiuolaikiniams menininkams skauda dantys, — savąją kolekciją ji pradėjo rinkti prieš ketvirtį amžiaus, kai daugelis „šiuolaikinių" dar nebuvo mados vyskupų legitimuoti. Surinko ištiės atsakančiai — įvairius polkes, penckus, baselitzus ir kippenbergerius. Iš vidaus pažino ne tik jų burnas, bet ir studijas. Tas — apšnerkštas ir neregėjusias moters rankos (tik kojas!), ir tas — sterilias it stomatologiniai interjerai. Gręžė ir šlifavo iš grynojo meno idėjos, o ne vien už paveikslus. Dabar tą įkūnytą idėją sutiko parodyti elitinėje erdvėje Berlyno Respublikoje — taip vokiečiai kartais pavadina savąją sostinę, pabrėždami jos vis didėjantį atotrūkį (ypač — kultūrinį) nuo kitų krašto didmiesčių. Sostinės visados yra atskiros planetos, išimčių čia nedaug. Berlynas tiesiog atsiima savo, tad ir menininkai tampa tos Respublikos, arba „planetos", palydovais. Kai kurie — nežmoniškai brangiais ir frau Heliod kirpimo kolekcininkams nebeįkandamais. Bet eikime prie reikalo. Kai vernisažas įsisiūbavo ir kelios galerijos salės virto vos ne Maskvos metro stotimis spūsties valandą, man pavyko saugiai įsikurti ant palangės priešais Rosemarie Trockel skulptūrėlę „be pavadinimo". Idiliškuose kolekcininkės namuose ji stovi ant fortepijono nematydama vargo. „Ji" — tai pusmetrinė apversta tuščiavidurė juoda vaza, ant kurios matome mažytį postamentą, o ant jo — kaukolytę žingsniuojančio vyro kojomis. Ta kaukolė vyro kojomis tarsi byloja apie žmogaus prigimties mirtiną neišbaigtumą. Arba dar aiškiau: mirtį, kuri visados su tavimi. Tavyje ir — iš tavęs, bičiuli. (Taip iš sulamdytų kelnių drauge su žingsniais byra ir gyvybė, ar ne?) Parodoje skulptūra buvo padėta ant balto kubo, o jos „teritorija" pažymėta, tiksliau — apvesta plonomis neprikaltomis lentjuostėmis. Vernisažo publika į tas *lyžtveles* nekreipė dėmesio, ir netrukus išdygusi aukšta trumpaplaukė gyvenimo šiek tiek per daug mačiusiu veidu ėmėsi reguliuoti eismą. „Atsiprašau, tai meno kūrinys", — vis kartodavo ji netyčia į nužymėtą zoną įžengusiems lankytojams. Greta manęs ant palangės įsitaisiusi reguliuotojos draugė springo juoku, nes vokiečiai

gavę pastabą visi kaip vienas imdavo atsiprašinėti ir pirštų galais ištipendavo iš pažymėtos teritorijos, arba uždraustos meno zonos. Tad neapsikentęs nusprendžiau nutraukti kiek užsitęsusį ir žmones į nejaukią padėtį statantį performansą. Įžengiau į „gardą“, demonstratyviai patrypčiojau ir net pavaikščiojau lentjuostėmis it lynu. Privačios Artefakto erdvės saugotojai tai nepatiko. „Elgiesi kaip koks rumunas“,— pasakė toji Miss Auschwitz. Staiga prisiminiau, kaip viena pagyvenusi baltarusių filosofė Stokholmo galerijoje *Magasin 3* į ant grindų patiestus tekstilės gabalus nei iš šio, nei iš to ėmė... valytis kojas. Išraudęs kaip vėžys, mažais žingsneliais atatupstas ištipenau iš šiuolaikinio meno šventovės Potsdamo aikštėje. Sumautas rumunas su nusitrynusia itališko „Bisono“ oda, kuri tik Tiranoje ir pagerintų jo įvaizdį. Ten už ją būtų galima susidėti išmuštus priekinius dantis.

Kaip poetas Griuvėsis gryno atsitiktinumo dėka sėdi greta nusirenginėjančios jaunutės belgų aktorės, o iš tikrųjų — tarp šiuolaikinio teatro visagalybės ir negalios: *zwischen Allmacht und Ohnmacht*

Einu tavo pėdom, Remigijau. Į legendinį Franko Castorfo teatrą „Volksbühne“, kurio kolonas atpažinau tonuotam sidabro želatininiam atspaude ant popieriaus. (Kitų tavo nufotografuotų pastatų kolonas atpažinti galėjo tik Berlyno architektūros žinovai.) KUNST IST TOT — skaitau ant sienos pakeliui į teatrą. Nesiginčysiu. Grafitininkas pasirašė skliausteliuose — VAMPIR. Šalia paguodos aidas — LOVE IS POSSIBLE. Kiek tolėliau lygiomis rudomis raidėmis pagal trafaretą: MY MOTHER TAUGHT ME WELL SO I REBEL („Motutė gerai išmokė, todėl patapau kitOkia“,— kažkodėl neabejoju, jog purškė merga.) Arba vėl kietai — KILL YOUR EGO. Teatras — ego apoteozė ir paskutinis jojo bastionas. Vieša paslaptis, jog didybės valiuta čia padengta nusižeminimo ir pažeminimo kasdienybe. Šįvakar žiūrovai pateko ten, kur ištikimiausieji Melpomenės tarnai vaikšto nusiėmę kepures ir persiavę atsineštais batais, — į sceną. Legendinė trupė „ZT Hollandia“ iš Eidhoveno vokiškai vaidina *Dievų žūtį* (pagal to paties pavadinimo jau minėto Luchino Visconti 1969-ųjų metų filmo scenarijų), leisdama scenoje susodintai publikai pajusti už artistų ir gyvai grojančių muzikantų nugarų atsiveriančios tuščios žiūrovų salės platybes.

Ir tai, mano drauge, Sibiro platybės! Ta aukštyn kylanti raudono pliušo stepė visada pritrenkia,— štai ką mato aktoriai! Net užpildyta žiūrovų galvų — it kokių akis vartančių gyvių — toji anga turbūt niekad nepraranda kosminio matmens. Dabar tas tuščios salės „kosmosas", tie pliušiniai nasrai, tai praryja, tai vėl atrajoja nacizmu apsinuodijusią šios žemės galingųjų šeimą. Spektaklis gyvas, filmo, kuriame nacizmas buvo traktuojamas kaip seksualinis iškrypimas, prisiminimai dar gyvesni, o užvis gyviausia mano kaimynė iš dešinės — jauna stipri mergina storais šukas laužančiais plaukais. Į veidą panelė įsivėrusi kelis gramus metalo, kurie teatro šviesoje atrodo kaip spuogai. (Neatsilieka ir kaimynas iš kairės: mažame bloknotėlyje spalvotais pieštukais jis persipaišė scenografiją ir dabar be perstojo savo storulei palydovei komentuoja aktorių vaidybą: „Mėgėjiška! Lėkšta! Banalu!") It kokia atsidavusi basųjų seserų ordino eilinė ji dar prieš prasidedant vaidinimui nuspyrė šalin basutes, o dabar maždaug kas penkios minutės nusirengia po drabužį. Pirma — striukelę, paskui nertinį, tada — marškinėlius, o likusi tik su vienais itin „funkcionaliais" apatiniais, visu kvepiančiu kūnu pasvyra pirmyn (aš norėčiau, kad svirtų į kairę), kur per kelis žingsnius vienas techniškiausių mano kada nors matytų aktorių Jeroenas Williamsas (nepainioti su prisiekusiu lapių medžiotoju ir pudelių „tėčiu" Jeremy'u Ironsu!) jau verčia savo partnerę iš koto ant menčių ir kelia aukštyn jai sijoną. Tą pat akimirką prie guolio prieina Kažkas Iš Techninio Personalo ir nuščiuvusiai salei praneša, jog išėjus iš rikiuotės šviesų programai, spektaklis laikinai nutraukiamas. Aktoriai ir muzikantai, it Kalėdų senio nuvilti vaikiščiai, gūžiasi tolimame scenos kampe, technikai ima zuiti pirmyn atgal ir aukštyn žemyn, o mano kaimynė puola tyrinėti programėlę. Netrukus ji manęs angliškai paklausia, ką reiškia *verknupft*. Sukaupęs visą lingvistinę intuiciją, mėginu suprasti sakinį, kuris pažodžiui verčiant skambėtų maždaug taip: „Vokiečių pramonininkų klano prototipais tapo Kruppų šeima — šeimyninėje sagoje nacių laikais susipynė valdžios ir seksualiniai interesai." „Susipynė",— atsakau jai angliškai. Netrukus sužinau, kad mergina belgė, pradedanti aktorė, kelioms dienoms atvykusi iš Antverpeno. „Kas buvo Kruppai? Kas tas Visconti?" — klausia ji manęs. O, Kruppai! — vėl prisimenu pageltėlį vėžininką ir jo istorijas, o, Visconti! — ašarotam regėjimo lauke matau Dirke'o

Bogardo fon Ašenbachą, mirštantį pagal Mahlerį alpiame Lido paplūdimyje. „O jūs tikit, kad ta pertrauka ne tyčinė?" — staiga paklausia ji manęs. Tikiu, nes šiek tiek, neslėpsiu, irgi pažįstu teatrą. „Nebūkit toks tikras. Kai technikas pasakė: „Ačiū už dėmesį", aš atkreipiau dėmesį į užrašą jam ant nugaros." Ir kas gi ten buvo parašyta? „Ačiū už dėmesį!" — išgirdau triumfo gaideles pradedančios belgų aktoriukės balse. Maždaug po penkiolikos minučių šviesų partitūra buvo galutinai palaidota. Tas pats technikas kantriai prasėdėjusiems „mums" (nė vienas žiūrovas neapleido savo vietos!) pranešė, jog spektaklis toliau bus vaidinamas tik su „budinčia" šviesa. Aktoriai stojo į vietas, ir Jeroenas Williamsas netrukus vėl palindo partnerei po sijonu.

Po vaidinimo, palydėto vokiečių publikai įprastomis ovacijomis ir kojų trypimu, sprendžiau dilemą: paimti kvapniosios belgės e. pašto adresą, ar ne. Vis dėlto nepaėmiau: mergina, nežinanti Visconti, snobiškose mūsų kartos dėlionėse — mušta korta. Ir sykiu labai aiškiai žinojau: dėl visko kalta išėjusi iš rikiuotės šviesų partitūra. Jeigu nebūtų buvę tos nelemtos pertraukos, pusnuogės merginos kvapą ir odos švytėjimą teatro prieblandoje aš būčiau išsinešęs su savim į Berlyno naktį, būčiau užkonservavęs atminty tramvajaus ratams dundant ir parsivežęs į Lietuvą, kur Klaipėdos Teatro aikštėje gerdamas su tavim alų, mano Remigijau, pasakočiau dabar apie stambių bruožų būtybę, nusirenginėjusią spektaklio metu it strip pokeryje. Palyginimas su Basųjų karmeličių ordinu netektų prasmės. Teatras — ne bažnyčia, seni. Ir ačiū Dievui. Norėjau pasakyti — už dėmesį.

Kaip poetas Griuvėsis Fotografijos muziejuje dar sykį įsitikina, jog mirtis perkeičia ne tik paties mirusiojo, bet ir jo darytus kitų „charakterių" portretus

Viename vėlyvųjų eilėraščių Anna Achmatova rašo, jog mirus žmogui pasikeičia jo portretai: kitaip ima žiūrėti akys ir lūpos šypsosi kita šypsena. Autorė teigia pastebėjusi tai po vieno poeto laidotuvių ir nuo tol dažnai tikrindavusi savąjį spėjimą. Ir jis visados pasitvirtindavęs! Helmuto Newtono fondas Berlyno fotografijos muziejuje veikia ir kaip nuolat kintanti fotografo bei jo žmonos June darytų nuotraukų (daugiausia portretų), ir kaip nuolatinė menininko gyvenimo daiktų ekspozicija. Šalia šarvuoto komiško

džipo ar išeiginių kostiumų čia pat eksponuojami bloknotai, užrašų knygutės ir laiškų faksimilės (iš kažkokio „pafloridės“ viešbučio Newtonas rašo kolegai Dickui Avedonui, kaip vis dėlto gera būti garsiam ir turtingam, ar ne?). Parodoje „Sex and Landscape“, kurią aplankiau kitą dieną po Jono Pauliaus II mirties, jau žinodamas apie prasidėjusią Jo ėmimo dangun misteriją (*Santo subito! Santo subito! Santo subito!*), dvimetrinės Newtono nuogalės pasirodė ne tik tradiciškai rūsčios, bet ne juokais nuliūdusios. Ir ypač toji su domino — tuo tuščiaviduriu begalybės ženklu ir juodom pirštinėm ligi alkūnių, sujauktam patalo marmure, dešine ranka pasirėmusi į sulenktą šlaunį, o kairėje gracingai laikanti cigaretę pelenine galvute. Kuo ilgiau į ją žiūrėjau, tuo aiškiau mačiau jos akyse besitvenkiančias ašaras. Atrodė — tuoj pabirs pro pailgas domino angas žemyn ant parketo. Ir teks kviestis bažnyčios bei kokios akademijos protokolininkus stebuklui užfiksuoti. Paradoksalu, bet domino „drėgną“ žvilgsnio liūdnumą tik išdidino: taip plyšys tvoroje pasako daugiau negu atvira plynė. Kuo čia dėta Achmatovos spėlionė? Paklūstant jos logikai, pakisti turėjo paties mirusio fotografo atvaizdai, ir tiek. Beje, laikas irgi svarbu — tą pokytį atvaizduose velionį pažinojusieji geriausiai pastebi tuoj po laidotuvių. Tačiau šįsyk turime reikalą su komplikuotesne priežasties (žmogaus mirtis) ir pasekmės (pakitę jo portretai) grandine, perkelta į portretinės fotografijos valdas: 1) miršta pats fotografas, ir pakinta jo bruožai žmonos darytuose savo vyro portretuose; 2) mirus fotografui, pakinta jo modelių bruožai; tačiau 3) tam suvokti prireikia dar vienos — šiuo atveju, paties Popiežiaus, mirties. Aišku, kad toji hierarchinė išklotinė susidaro tik suvokėjo sąmonėje. Aišku ir tai, kad esama kažkokios Didžiosios, arba Mirčių, mirties, kuri perkeičia viską aplinkui. Viską iš eilės. Tad ir Helmuto Newtono „antžmogė domina“ su domino Milano „Grand Hotel“ it stebuklingai ašarojanti madonos statula tik iš pirmo žvilgsnio Dievo užmirštose provincijose — čia ne išimtis.

Kaip poetas Griuvėsis, beeidamas fotografo pėdomis, kartais pasižiūri ir sau po kojomis

Vis tebeinu tavo pėdom, Remigijau. Kojos vaikštūną neša vis sunkiau. Vis labiau pampsta venos ir trumpėja žingsnis. Taip su amžiumi suvoki, kad patogi avalynė — vienas didžiausių gyvenimo

teikiamų malonumų, partneri. Mąslus stebėjimas vaikščiojant — tai visų pirma įvairių paviršių kontempliavimas. Padais, beje, taip pat. Plonapadis visad užčiuops daugiau negu storapadis. Šaligatvis, tu tą žinai, irgi paviršius. Gatvės danga ar mozaikinė atkarpa prie senos bažnyčios, krantinių ruplėtas akmuo — pasakoja savas istorijas. Šiukšlėmis, lapais, šlamu... Sudžiūvusiais kraujo kūneliais... Kiekviename mieste vis kitaip. Štai Varšuvoje visų tautų estradose apdainuotus rudens lapus po kojomis seniai pakeitė masažo salonų (nuostabūs sumauti išgyvenimai; rinktiniai sumauti apartamentai; aukštaūgiai sumauti veidrodžiai; žavios sumautos padykėlės) ir palydovių firmų (plati sumautų paslaugų gama; greitas sumautas atvykimas kiaurą sumautą parą; sumautas malonumas ir sumautas slaptumas garantuoti) vizitinės, kurias už automobilių valytuvų užkiša — kas? Neatspėjai — kuklios, vos išsiritusios iš nimfečių amžiaus gimnazistės su vabalo dydžio kuprinėlėmis ant pieniškos nugaros. Ir jos, tos dar vakar Lolitos, tą daro veik nepastebimai, to greito tikslaus judesio joms galėtų pavydėti ne tik Rytų kovų meistrai, bet ir šnipai, atėję iš šalčio. Žinoma, ne mažiau išradingai jau atviruko dydžio skelbimus prie telefonų būdelių stiklo iš vidaus panašia į kramtomąją guma klijuoja Londono bėdžiai. Tačiau ligi vieno iš Europos katalikybės bastionų gimnazisčių jiems toli. Automobilių savininkai paprastai bloškia vizitines žemėn, rečiau — suplėšo, dar rečiau — įsikiša į vidines švarkų kišenes ar nugrūda į *bardakėliais* kažkada vadintas dėtuves po priekiniu stiklu. Ten, beje, jas, seniai užmirštas ir „nepanaudotas“, ir aptinka žmonos. Tos mažos vizitinės su nuogomis merginomis limpa prie padų, it katės glaustosi apie kojas, jas nešioja vėjas, bet jos, žvitrių tikybos pamokų pirmūnių kontroliuojamos, niekada nenukeliauja toliau automobilių priekinio stiklo. Išmestų ar suplėšytų vieton dar tą patį vakarą stoja naujos. Jeigu automobilis pamirštamas kelioms paroms, jų susikaupia visa krūva, primenanti apmusijusių banknotų pundelį. Čiabuviai jų gausybės rago tarsi nepastebi, svetimšaliai — negali juo atsistebėti. Jie parsiveža jas namo it suvenyrus — taip vokiečiai į savo „žemes“ parsiveža, tarkime, tailandietes.

Palydovių vizitinių vietoje Berlyne — tik mašinų mechanikų ir buitinės technikos taisyklų laminuotos kortelės. Retkarčiais pasitaiko gundantys naujų restoranėlių aprašai. Šiaip Berlyno

šaligatviai švarūs, išskyrus gausius šunų šikalus, kurių geriausieji šuns draugai, deja, rankom nesusemia į išverstus plastikinius maišelius. „Ta prasme“ Berlynas nusileidžia Stokholmui ar Ciurichui, kur apskritai kiekviename žingsnyje specialios šunų „stotys“ su atsarginiais paketais bei dėže po jais, ir šinšilų kailiniais apsisiautusios damos plius skrybėlėti ponai vos ne keliaklūpsti valo savo dievinamų keturkojų apdergtą grindinį. Berlyne to nedaro niekas, todėl turi nuolat žiūrėti sau po kojomis, bičiuli. Tada atrandi trečią svarbiausiąją šiukšlę — gausių muzikos klubų, efemeriškų teatrų, kinų ar galerijų kvietimus. Sykiu — tikrą fotografijos apoteozę! Tame mieste tu VAIKŠČIOJI KULTŪRA, partneri, tu mindai ją, tu esi jos atakuojamas iš visų pusių. Iš apačios — taip pat. Kartais, padauginęs, Vaikštūnas užmiršta išjungti vaizdo kamerą, ir tada juostoje matyti tik „sukultūrintu“ grindiniu einantys batų galai ir girdėti keiksmai keliomis kalbomis išsyk. Garso takelis šiuo atveju atstovauja civilizacijai. Žinoma, galima įsivaizduoti ir padoresnį atvejį. Tarkime, tokį: „O, kaip aš kartais nekenčiu fotografijos! Kaip nekenčiu pasaulio, sutverto, regis, tik tam, kad papultų į kadrą! Ar tautų — pavyzdžiui, japonų,— sutvertų tik tam, kad tuos kadrus be perstojo daugintų. Kaip nekenčiu skaitmenos, visų tų pikselių šmikselių, visų tų dūmų zūmų ir pan. Visų tų kvaišų, atrodančių nuotraukose it wittgensteinai. Ir sykiu nepaprastai gerbiu tuos, kurie lyg Pilėnus gina savo veidus nuo juos marinančių fotografų. Ir sykiu sustingstu priešais kokią tik iš pirmo žvilgsnio nekaltą berniūkščio su katinu ar dar „nekaltesnę“ mergiščios su vienkoje lėle *fotke*. Ir žiūriu į juos nelyg į žvilgsnių nulaižytus šventaisiais paverstų venerikų atvaizdus kur nors Ermitaže ar „Gemäldgalerie“. Ir nieko negaliu padaryti, tik su ašara balse ir akyje kartoti įkandin bendravardžio prancūzo:

> Bet kurioje nuotraukoje jau slypi mūsų būsimos mirties šauktukas — net jeigu ji, regis, patikimai įrašyta į pačius žmogaus gyvenimo tirščius, pašaukia kiekvieną iš mūsų po vieną, už bet kokios bendrijos (bet ne transcendencijos) ribų.

Tad gera nuotrauka yra ta, kuri pašaukia mane ir išsiveda — nesvarbu, į veido, kūno ar Mėnulio kraterių atvertį, negrįžtamai užtrenkdama duris.

Kaip poetas Griuvėsis atsisveikina su fotomenininku Remigijumi Treigiu Berlyne prie Trečiojo Reicho oro pajėgų ministerijos, kad vėl susitiktų su juo Klaipėdoje, barelyje „Senoji Hansa"

Ir sykiu klausiu savęs: kur išbarsto pėdas fotografas? Ir dar toks kaip tu — programiškai nefotografuojantis žmonių, paliekantis kažkokias radioaktyvias brydes negatyvuose, kurios vėliau, jau nuotraukose, jautresniam žiūrovui sukelia baugų belaikiškumo įspūdį. Tarsi sapno katile spragsėtų biografijos „popkornas". O dar geriau — *popkormas*, kaip sakydavom kapitalizmui triumfališkai įžengiant, pardon — įvažiuojant, į Lietuvą. Tos „brydės", tie įbrėžimai, o dar tiksliau — įdrėskimai man labiau panašūs ne į pirštų, ne į vienišo katino nagų, o greičiau jau į jo bėgiojančio, neramiai punktyriško geltonų akių žvilgsnio judesius. Ten, kur Roland'as Barthes'as paranojiškai ieškodavo naujo prasminio nuotraukos taško, arba *punctum*'o, apverčiančio jau susidarytą vaizdą bei nuomonę apie jį aukštyn kojom, tavo atveju tektų ieškoti punktyro. Į skaidulas sutrūkinėjusio nervų mazgo čia nebeduota atrasti. Ta žvilgsniu nužymėta teritorija, be abejo, neatsirado intuityviai, tu jau nešiojaisi ją savyje nuo pat menininko kelionės pradžios, t. y. nuo to momento, kai tavo vaizduotėje atsivėrę tamsiai rudi tušti interjerai ir eksterjerai, patiltės ir kolonos, dulkes susiurbę alijošiai ir atitarnavę rakandai vienu balsu, panašiu į *tinnitus* spengimą ausyje, pareikalavo būti išleisti į laisvę, kurioje turėjai skubiai surasti jų atitikmenis. Savo išnešiotų vidaus peizažų atitikmenis, Remigijau. Ir tada objektyvu it storu švirkštu pradėjai imti atkampių pakampių mėginius. Į(si)švirkštei beketiškos tuštumos dozes. Įvėmei atgal tai, ką seniai buvai susapnavęs. Eidamas tavo pėdom, turiu padaryti tą patį: įvemti tikrovę, kurią mačiau tavo nuotraukose. Tą šmėklaerdvę. Filmą, iš kurio, apleidę garso takelį, drauge su režisieriumi visi kaip vienas nusiplovė ir artistai, palikdami tik scenografiją — taip dekoracijos pergyvena spektaklius. Miestą po neutroninės bombos. „Berlyną", kurio seniai nebėra. Gal tu ir buvai tas negailestingai egocentriškas scenografas, nenorintis aukoti dekoracijų blogai vaidybai? Gal dėl to ir rinkaisi ne naujus miesto tikrovės pavidalus, o Muziejų salos monumentalius karpinius? Fotografuodamas nesubombarduotų ir ilgainiui muziejais tapusių rūmų sienas bei kolonadas, tu tarsi

rodei mums sudžiūvusius faraonų kūno lopinėlius. Miesto odą vietoj paties miesto. Tačiau operacija jau vyko mieste be kaizerių. Vieninteliai tavo konkurentai čia buvo ką tik iškeptas ir atrestauruotas sienas įkvėptai dergiantys Berlyno grafitininkai. Bet kas, sakyk, jei ne senas geras *graffiti* — tas tavo punktyras, bičiuli? Juk tu, braižydamas negatyvą, iš tikrųjų pasirašinėji regėjimo lauke įrėmintame kadre. Arba įkadrintame rėme. Šiuo atveju — tai viena ir tas pat. Kadras juk ir yra erdvės koncentratas plokštumoje, partneri. Ir sykiu — erdvės karstas, ar ne? Kiekvienas geras fotografas — tikrovės karstadirbys. Tad palieku tave, kursai dar esi, Berlyne, kurio jau nėra. Niekur, išskyrus nuotraukas.

....

Berlynas–Palanga
2005

Juosta dviem

I ....

DR. RIMTUI M.

1.

Kad ir ką kalbėtų prezidentai — nebrauksiu praėjusių metų iš savo biografijos. Ir kitiems nerekomenduoju. Nėra nesėkmingų metų tam, kas sėkmės nematuoja skaičiais. Kas nesveria, o svarsto. Yra tik inercija kasdienybės griūtyje nepastebėti savojo *sacrum* — kad ir kas tai būtų: mylimosios akių šviesa ar sakuros žiedas pavasarį. Būta visko — ir baugios statikos, ir pakylėjimo akimirkų kur nors dzeno sode Hantingtono parke Pasadenoje ar *Joshua Tree* nacionalinio parko slėnyje pakeliui į Las Vegasą, kai jukos, tas iš pirmo žvilgsnio kažkoks keistas kaktuso ir pušies hibridas, saulės laidoje atrodo nelyg taiki piligrimų kariauna užgęstančio dangaus ir nesibaigiančių kalvų fone, o tos kalvos, tiksliau jų viršūnių punktyras, be galo primena pereinančius vienas į kitą atloštų veidų (gal išžudytų indėnų?) profilius. Veidų, žvelgiančių Dievopi. Tu linkolne, bičiuli. Pakeliui iš Kalifornijos į Nevadą. Gruodį. Nors metų laikai čia pulsuoja kitu bioritmu. (Jau minėtame Hantingtono botanikos parke po atviru dangumi žiemą žydėjo: alavijai, australiškosios kasijos, ankstyvosios magnolijos, Himalajų vyšnios, *Sasanqua* kamelijos, šilokai ir dar keletas į B. Piesarsko žodyną netelpančių augalų. Nekalbant jau apie banalias rožes. Ir tas metų skirstymas pagal žydėjimą, toji botanikos, vos nepasakiau: chlorofilo, mėnesinė padala, čia, Kalifornijoje, atrodė logiškesnė negu nepastebimas žiemos virsmas pavasariu, kurio mes, kalendoriniai šiauriečiai, kasmet turime nusipelnyti.) Automobilį vairuoja lietuvis chirurgas (tarpais regisi, kad viskas atvirkščiai — t.y. automobilis operuoja jį), bet vingiuotame Mohavės dykumos kelyje jis elgiasi kaip Brundza ir Girdauskas jaunystės greičio ruožuose. Vadinasi — virsta jais! Neslėpsiu, kartais sedanas išlekia oran, kad nusileidus dar ilgai skrandyje

šokčiotų žuvys bulvėse ir aluje. Tiksliau — mėgintų išlįsti lauk. Bet ką daryti žuvims ir bulvėms dykumoje? Trasoje, kur nė gyvos dvasios — tik du tautiečiai, 110 mylių per valandą greičiu vis bandantys atitrūkti nuo besivejančių tėvynės šmėklų. Čia — Mirties slėnyje. Kiekvieno tikro lietuvio svajonių krašte. Kur avarijos seniai išstumtos į pasąmonę.

2.

Per vieną paskutiniųjų Niujorko streikų stebinusi nuostata leisti tiltus pervažiuoti tik automobiliams su keturiais ir daugiau keleivių Kalifornijos greitkeliuose turi savo analogą — pirmąją juostą (iš keturių). Ji skirta dviem ir daugiau mašinoje. Kada ir kur važiuotum — pirmoji juosta apytuštė: skubančiai porai ar porelei ji — išsigelbėjimas (greičio apribojimų nesilaiko beveik niekas), vienišiams — juodo pavydo zona. Juosta „Dviem ir dg." man pasirodė genialus išradimas ten, kur, sakytumei, viskas seniausiai išrasta: ratuotų dvikojų valdose. Tasai išradimas ne tik padeda mažiausiam pasaulio kolektyvui (aš, jis / ji ir auto) lengviau nukakti į tašką B, bet ir patikrina vairuotuojų bendruomenės padorumą (įsivaizduokite tą juostą kur nors pakaunėj spūsties valandą), paversdamas trasą ne tik spartesnio judėjimo, bet ir mąstymo lauku. „Ar negalima pasisodinti šalia kokios pripučiamos barbės?" — nevykusiai juokavau vizito pradžioje. (Taip sovietmečiu vienos simpatijos tėvas, tik įvažiavęs į gamtos draustinį, tuoj prie galinio lango nerūpestingai pametėdavo svetimą milicininko *furažkę* — suveikdavo mirtinai.) Ir sykiu nuolat negalėdavau atsistebėti Amerikos vienatve, taip nedviprasmiškai išsipildančia būtent greitkeliuose: vis po vieną, po vieną, po vieną! Vienatvė *van*'uose ir venose. Keturiese automobilyje Niujorke — vadinasi, trys mašinos miega garažuose. Sutaupė stovėjimui. Dar lieka metro (taip Kalifornijoje vadinamas visas viešasis transportas), kuriuo, tarkime, Los Andžele toli nenuvažiuosi — vadinasi, nenuvažiuosi niekur. Traukiniais — taip pat. Autobusais — kažkur į kalnelį, už lango viduje sušmėžuos pora vargetų: akių kiaušinienė su krauju. Kalifornijoje kojos — su stabdžiais suaugusios automobilio dalys. Rankos — vairo papuošalai. Liaudiškai — *tjūningas*. Pėsčiųjų čia nerasta. Pagal apibrėžimą ir iš idėjos. Na, galbūt viename atskirai paimtame LA centro (visai ne europietiškąja

prasme) kvartale, kur policijos automobilių apsuptyje daržovių egzistenciją jau iš kitos idėjos atkartoja pulkas *bomželių* — benamių kažką be perstojo švebeldžiuojančiomis burnomis ir žvilgsniui nebetarnaujančiais veizolais. Visa jų gyvenimo manta tilpo parduotuvės vežimėlyje — ekologiškai švariausioje Amerikos transporto rūšyje. Slystame pačiu gatvės viduriu, apšnerkštus šaligatvius nugulusios žmogystos mūsų tarsi nemato, tačiau tame „tarsi" telpa ir antracitinės žiurkės neapykanta gyvenimo lenktynėms, ir pastarųjų įkaito baltaodžio baimė filmuoti pro langelį. Todėl nedrįstu pakelti kameros nuo kelių — esu kažkokioje nerealioje tabu zonoje, žinau, kad filmuodamas „tarsi" šaudyčiau tuos baisius sutvėrimus, kurių vietoje atsidurti tau dar neduota šiandien, bet visada įmanoma rytoj. Stora pusnuogė su viena šliure ir šimtmetį neskalbta gėlėta suknia visomis krūtimis užgula kapotą, bet, laimė, neužsibūna per ilgai pakibusi tarp žemės ir dangaus. Kažką rodo mums mediniais pirštais. Aiman, negalime atsakyti tuo pačiu. Nemokame jos kūno kalbos, tik tylėdami vinguriuojame *bomžynu* apsimesdami niekuo dėti. Kelios kūtvėlos žvengia, Dievas mato, šįsyk ne iš mūsų. „Kai amerikonai nesupranta mano humoro,— sako daktaras R.,— tenka pridėti: *Just kidding!*" „Ir ką — dažnai tenka?" „Beveik visuomet",— sako jis. Ir čia pat prideda: „Juokauju".

3.

Važiuoti Mirties slėniu ir nežinoti, kad esi ČIA — beveik palaima. Ir ypač — kai suvoki tą geografiją atbuline data. Esamuoju laiku — kaustantis nušvitimas (net ir prikimštu skrandžiu). Refleksija — tik būtuoju. Nušvitimui dykuma ir sutverta: greitis čia trumpina laiką, žvaigždžių šviesa trupina orą, o kalnų grandinės tarsi pasmerkia tave nesugrįžimui. Vienas kelias teikia vilties, o ją įkūnija su automobiliu suaugęs mano šeimininkas. Iš tikrųjų — greičio šeimininkas, koks ir yra kiekvienas, atmetęs saugų tiesaus taikymo greitkelį *The Route 10 freeway* ir pasirinkęs tuštumą, kurioje nėra nei keturių juostų, nei reklamos skydų,— vien regimąją užmaršties formą, paprasčiau — regėjimo lauko trynimą, jeigu automobilį laikysime „reaktyviniu trintuku". Dykumoje tu vaduojiesi iš bet kokio sociumo — vien dėl to verta išbandyti tą grynojo važiavimo iš niekur į niekur idėją. Nežinau, ką galvoja

R., nemažindamas greičio posūkiuose. Gal taip „ima Ameriką“, nes vertų varžovų aplinkui nematyti. Tik jukos, kaktusai, kalnai, stingdantis žvaigždėtumas. Ir numanoma nežmoniška tyla, nuo kurios mus gelbsti linkolno motoras ir Žilvino Žvagulio *čiastuškos* — vietoje skausmą malšinančiųjų. Antraip iššoktume ir imtume staugti it kojotai. Raitytis it gyvatės. Ir staiga — iš nakties išnyra nesibaigianti karinių mašinų vilkstinė, ją lenkiame iš kairės daug nemąstydami. Kariūnai grįžta po manevrų į bazę Dvidešimt devynių palmių miestelyje. Ir tai ne bet kokia, o didžiausia jūros pėstininkų bazė pasaulyje. „Ką, ten yra jūra?“ — sukirba pajūrio gyventojui. Ir tą pat akimirką suprantu, kad išvertus klausimėlį jis skambėtų taip: „Ar Irake yra jūra?“

4.

Ką pirmiausia išvydai Las Vegase? Svaigią šviesų jūrą Strip bulvare. Ir hondos (jos ten karalienės!) numerio kirilicą — baltą kaip nuotakos suknia meksikiečių vestuvinių rūbų krautuvėlės vitrinoje (LA centre jos kiekviename žingsnyje): МОСКВА 5 su aukso apvadais. Ir dar sykį mažesnėmis raidėmis po apačia. „Oi, toli nuvažiavo dukartmaskva“, — pagalvojau balsu. (Kitą dieną mus aplenks dodžas su vardiniu numeriu PIZDETS.) Mes irgi buvome ne iš kelmo spirti — neleidom rusui atitrūkti. O ties kažkuria sankryža „padarėm“ jį palikdami greta furgono, tampančio pirmyn atgal stendą su ant visų keturių išsirietusia didžiapape (implantai „valdo“): „Karštos mergos tiesiai tau“. „Pirmąsyk matau čia tokią reklamą“, — nusistebėjo dr. R., kadaise daug operavęs Nuodėmės mieste. Aš nesiginčijau. Vienas automobilyje būčiau žinojęs, kam ji skirta. Buvome dviese. „Tiesiai jums“ — kažkaip neskambėjo.

II ....

1.

Čia nėra tarpinės būsenos — arba tu judi, arba tu be greitosios tarnų pagalbos ligi garažo nebeprišliaužiantis kaktusas emeritas. („Draivynuose“ kartais susidurdavom su vis dar tebevairuojančiais devyniasdešimtmečiais — tada mano draugai imdavo vienu balsu stebėtis, kaip tokie už storo, neperšaunamo akinių ir paties sedano stiklo užsislėpę „tam tikri senukai“ prasitęsia teises, ką?)

Šiukšlių vazonu virtęs — irgi pensininkas, tiktai priklausantis jau nuo „meteodovanų". O kadangi orai čia ligi pasaulio ir istorijos pabaigos nuolat puikūs, tad rytą vienodai prabundama ant šaligatvio ir golfo lauke. Štai kur tikroji palaima, štai dėl ko gyvenama ir mirštama Kalifornijoje,— dėl to ridenimo lauko kitapus miegamojo stiklo! Kasryt prabusdavau tokiame visą savaitę, baltmarškinių vartininkų saugoma teritorija už mūrinės tvoros buvo pavadinta *Rancho Mirage* (visai netoliese dar neseniai gyveno Frankas Sinatra), ir tame miegamajame golfo emeritų rojuje nebuvo pėsčiųjų, išskyrus ispaniškai čiauškančius trumpakaklius klombų kirpėjus ir laistytojus. Klombos buvo nežmoniškai gražios, sodininkai — specialiai sutverti animacinio siaubo prikimštiems simpsonėliams gąsdinti. Jau auštant purvinai oranžiniai personažai su žirklėmis, lapų bei nuvytusių žiedų siurbliais ir čiurkšlėmis iš absoliučiai visur išvedžiotų drėkinimo arterijų imdavo kelti erzinantį gerovės šurmulį. Gerovės akustika buvo to paties pensininkų rojaus garsyno dalis. Rytmetinio solfedžio čiurkšlės žvaliai apšmirkšdavo žalumynus iš mažyčių, golfo žymeklius primenančių skylučių. Visoj teritorijoj nebuvo jokių šaligatvių, asfaltuotais takais čia zujo tik golfomobiliai, vairuojami neįskaitomo amžiaus lazdų (paprastai jų būna 14) virtuozų. Atidengdami baltąją dantų keramiką, golfynų ponai ir ponios pasveikindavo mane priešmirtine pajaco šypsena ir vėl panirdavo į teisingo mosto nirvaną. Kiekvienas smūgis čia galėjo būti paskutinis. Jų priešmirtinės šypsenos buvo kupinos nujaučiamos pomirtinės ramybės, už kurią turėjai dėkoti tik golfo etikai ir plastinei chirurgijai. Ir — visai išgaravo iš galvos — sąskaitai banke. Be šešių nulių tu čia buvai nulis. Kartkartėmis pro tą žingsniuojantį nulį pravažiuodavo su vairu suaugę saugos tarnybos mėsgalviai, kuriems išsiviepęs ligi ausų suspėdavai pamojuoti anksčiau, nei tie picagalviai susimąstydavo apie iš dangaus nukritusį vaikštūną. O ir mokėjo jiems ne už mąstymą — už nesibaigiantį važinėjimą ratu ir to važinėjimosi keliamą saugumo iliuziją. Prie kai kurių ridenimo laukų glaudėsi tvenkiniai su antelėmis, kurioms paukščių gripas grėsė tik susirgus kaimyninių rančų šeimininkų vaikaičiams. „Praeitą savaitę čia vieną vis dėlto apšvarino",— žvaliai pranešė šeimininkas. Dievas mato, tai buvo gera žinia: šeši nuliai nuo to beveik nenukenčia, bet sužinai, kad gyveni vis dėlto

Žemėje, o ne miraže. „Kaip jie įvažiavo?“ — paklausiau prisiminęs baltmarškinius rojaus raktininkus. „Turbūt apsimetė sodininkais.“ Rojaus sodininkais, — knietėjo pataisyti iškilųjį tautietį, bet susilaikiau.

2.

Vieną dieną tame miegamajame golfo lauke praleidau nuo–iki: mirkau šiltoje mozaikinėje *džiakuzėje* ir gaivaliojausi trijų grybšnių ilgio plaukimo baseine su vaizdu į neryškius kalnus ir tolimą plentą. Plentas gaudė kaip uodų *back vocals*. Čia pat driekėsi ir Miražo tvora, už kurios plytėjo kitas pasaulis: su statybinio šlamo krūsnimis, sulaužytais baldais ir pastipusiais šunimis. Tokias kinematografiškas negyvų daiktų perspektyvas vadinu postneutroninėmis. (Staiga toptelėjo, kad pati Kalifornija yra išdygusi panašioje „postsprogiminėje“ erdvėje: juk ne tik senelių užpakalių valytojai, bet ir palmės čia atsivežtinės!) Visai ne į temą prisiminiau tokią pat plynę anapus stačiatikių sektoriaus San Mikelės kapinėse Venecijoje. O gal ir į temą — visas nesaugomas pasaulis sykiu buvo nenaudojamas, vadinasi, miręs. Nenaudojamas, čia pat pasitaisiau, kapų ir baseinų gyventojų. Pažeisdamas pastarųjų vidaus taisykles, buvau atsinešęs dūžtamo krištolo, kuriame teliūskavo madingas sezono raudonasis (regis, „Casillero del Diablo“). Kaimynystė atrodė it išmirusi, už sublokuotų vienaukščių vidinių langų matėsi tik padengto stalo sidabras ir žvakidės, masyvūs odiniai baldai ir neįrėminti natiurmortai ant sienų. Kėliau taurę į vaiduoklių sveikatą, į kalvų sveikatą, į lainerių sveikatą, į tolimų mylimųjų ir jų vaikų sveikatą, į NATO ir ES sveikatą, į savo kojų ir pėdų sveikatą. Būčiau išgėręs (ko nepadarai išgėręs!) ir į prezidento Krūmo sveikatą, tačiau vyno atsargos net ir rojuje trumpam išsenka. „Renkis, — išgirdau šalia pritūpusio šeimininko balsą. — Važiuosim valgyti.“ Jis persėdo iš pelės pilkumo linkolno į kaulo baltumo *Bentley* GT *Continental*, surado sedano tašką G, ir mašina be jokio auksinio raktelio erotiškai suvinguriavusi sutvisko visomis varsomis, kad užgrojo visomis savo kvadromuzikomis ir sliuogte išsliuogė į Kalifornijos naktį! Tik dabar pastebėjau, jog šeimininkas po odine lakūno striuke tebevilkėjo *elektrik* spalvos operacinės pižamą. Ligi tikrojo nūdienos grožio trūko tik kraujo dėmių. Arba Suslavičiaus padažo.

3.

„Bentlis Baltoji Naktis" veikė magiškai. Kada it koks Mobis Dikas be garso prisišvartuodavo prie restorano / baro / kavinės centrinėje Palm Springso dalyje, kalifornietės spiegdamos suskrisdavo it plaštakės į šviesą, keldavo kojas tarsi biliardo žaidėjos tolimam smūgiui, o viena vos neapžergė mąslaus mašinos snukio, vos neišsitiesė ant kapoto (sutrikusių skaitytojų akyse besipumpuruojančios lietuvių pornografės be užuolankų rašytų: „Masturbavosi ant kapoto"). Mes stovėjome per keletą pėdų su cigarais nasruose ir nerašytais balais vertinom jų vertinimus. „Štai mašina!" — sakė mūsų žvilgsniai. Cyplės ir spieglės dažniausiai būdavo atitrūkusios nuo vyriškųjų pusių, toms prisiartinus jų poorgazminis „automobilinis" šnopavimas kiek atlėgdavo, ir mano šeimininkas, neišleisdamas iš burnos cigaro, teikdavosi mestelėti porą trumpų „banginio" charakteristikų. Tuo laiku tose vietovėse metalo laužų, kaip suprantate, apskritai nepasitaikydavo, bet mūsų bentliukui lygių — irgi ne. Po tokios uvertiūros įkirsdavom kreminės sriubos bei *risotto* su jūros gėrybėmis pas italus gėjus (vyną jie nešdavo ragauti jaukiose stiklinaitėse), o paskui nutūpdavom kaimynystėje ant kalvelės įsikūrusiame prancūziškame restoranėlyje prie baro. Stuomeningas barmenas žinojo šeimininko vardą ir pareigas. (Jeigu atvirai — įsipareigojimą grožiui, kam daugiau?) Skonį ir pomėgius. *Cosmo* ir margaritos pamalonindavo mūsų vienišas širdis. Čia pat sėdintis gunktelėjęs taperis, toks panašus į velionį Balį „Bolką" Žiūraitį, imdavo skambinti tarsi specialiai mums. Žiemos šiokiadienį vieta būdavo apytuštė, tad šeimininkas net nenusivilkdavo piloto striukės, to tikrojo „dariausgirėnizmo" aksesuaro. Tualete ant sienų kabojo grafikos lakštai, kurie nepadarytų gėdos jokiai bienalei. Toks vyriškas kvartetas, arba skulptūrinė grupė (vos neparašiau: keturi komunarai) — barmenas, pianistas ir du tautiečiai, — vyšninio aksomo ir pabronzintų atkalčių fone valandai virsdavo sala, ne, netgi ne sala — planeta žmogiškojo išsipildymo ir sykiu neišsipildymo kosmose. Tėvynė, kaip patys suprantate, tą akimirką atrodydavo irgi nelyg artefaktas, kurio šauksmas seniai virto įrémintu kapitalu. „Neklausk, ką tėvynė duoda tau", — jau norėdavo užgiedoti lūpos, bet širdis laiku pasufleruodavo kokį oportunistišką atsitraukimą. Kad ir tokį: „Rytoj po pietų važiuosime į Las Vegasą."

Las Vegase siurbčiosime litrines margaritas iš plastikinių pusmetrinių Eifelio bokštų. Ir apsimesime nepastebį lošiančiųjų. Tarsi kokių luošių.

III ....

1.

...„padarę“ tipą su Lužkovo sostinės vardu numeryje, pasukome iš Strip bulvaro kairėn ir neonų bangos nešte įnešti it serferiai nutūpėme prie Jelcino „Baltuosius rūmus“ primenančio daugiaaukščio paradinio įėjimo. Atidavę sedano raktelius uniformuotiems vartininkams, įžengėme kilimu vidun, kad pasikėlę eskalatoriumi ir įveikę pagundą keliose lošimų salėse išnirtume... Romos aikštėje prie fontano. Tasai pliekė taip čaižiai, kad reikėjo arba rėkti, arba tylėti. „Dykumų kur plyti akrai, dangų remia simuliakrai!“ — sušukau kompanionui į ausį. Dangus su debesėliais Las Vegaso „Ciesorių rūmuose“ buvo pieštinis — visą parą žydras it pradedančio Picasso nutepliotas cirko kupolas. „Saulės“ irgi nebuvo per daug — pats tas, kad po vidurnakčio kokiam prasilošėliui neimtų raibti automatų žaltvykslių išvargintos akys. Laisvą staliuką kelneris atrado prie pat fontano diedų — sparnuotas žuvis pasibalnojusių raumeningų Neptūnų. Nuo originalo Romoje jis skyrėsi tik tuo, kad visą laiką atrodė kaip naujas. Kaip ir priklausė simuliakrui — buvo tikresnis už originalą. Apsižvalgiau. Šimtai kramtė ir dar tiek nuolat zujo pirmyn atgal pro šalį. Šalia pavakarieniavusi kilo jauniklių kompanija — ant sustumtų stalų liko vos paknebinti įvairiaspalvių ledų „kolumbariumai“. Nebaigtas kabinti desertas priminė ne tiek antiką, kiek sovietinę Gruziją. „Paskui važiuosim į Paryžių“, — pasakė šeimininkas. Ligi to „paskui“ turėjo praslinkti gera valanda — pavakarieniavę aplankėme „Ciesorių“ krautuvėles. Tiksliau — aplankė jis, panūdęs išbandyti „Valentino“ firmines pardavėjas. Viena slogavo, tad nuolat siūlė arbatos arba kavos, kol sveikoji nešiojo į matavimo kabiną vis naujus švarkus ir megztinius. Išėjau į gatvę ir prisėdau ant suoliuko, žvelgdamas atgal į ką tik paliktą spindintį vidų. Tiktai gatvė, priešingai nei pardavėjos, čia irgi buvo dekoracija. Krautuvėlės užsibaigdavo romantiškais langais, už kurių gyveno Niekas. Tylios palėpės stūksojo po dirbtiniu dangumi. Pro šalį vis tipeno

ir tipeno japonės su firminiais maišeliais, prigrūstais firminio šlamštelio. Viskas, ką buvau girdėjęs apie mirtiną japonyčių aistrą *leiblams*, buvo šventa tiesa. Netgi dykumos mole, iš vidaus primenančiame „mūsų Akropolį", jos išnirdavo it Kalėdų seniai su maišais, pilnais *gučių* ir *versačių*. Pastarieji tuose dykumų moluose kaštavo triskart pigiau nei LA centre. (Beje, tame megapolyje derėtų sakyti „centruose", kadangi vieno vienintelio ten nerasta.) Tad jeigu paklausite, kur geriausia *šopintis* JAV, atsakysiu be pauzės: dykumose, bičiuliai! Retkarčiais it fontano milžinai tarp japonių iškildavo kaubojai. Las Vegase tomis dienomis vyko kažkoks rodeo čempionatas. Skrybėlėti kaimiečiai su nukleištais pentinuotais batais ir (taip ir knieti parašyti — jaučių vardais) išsiuvinėtomis striukėmis buvo tikri, tik ne tokie ereliški kaip ekrane. Pakalę nagliai su fermų neringomis po pažastimi, suleidę letenas joms į *stanikus*. Praeidami pro „Valentino" vitrinas jie nesulėtindavo savo krypuojančio žingsnio. Tik neringos mesdavo ilgesingą žvilgsnį į deimantų vėrinius ant begalvių manekenių kaklų. Ašarai atsakydavo spindulėlis.

2.

Į „Paryžių" atvykome prieš vidurnaktį: *parkavomės* džipų prigrūstame požeminiame garaže ir kilome liftu jau nebepamenu į kurį aukštą, kad atsidurtume gerokai ištuštėjusiame... Lotynų kvartale. Krupjė kai kur uždarinėjo savo „ūkius", padavėjos su bikiniais atsipūtinėjo prie barų, tik mes, du lietuviai per šviesmetį nuo Tėvynės, ėjom kiaurai su litrinėm margaritom plastikiniuose Eifelio bokštuose. Mastas neliko nepastebėtas: kažkokie velvetiniai kandžiai saliutavo mums it žemaičiai savo prezidentui, bet mes tik ėjom ir ėjom pirmyn tarsi Meko aprašyti odisėjai. Pro lošiančiųjų, t.y. monetų manos laukiančiųjų, vienatves, kurios tiksliausiai įsikūnydavo nugertuose kokteiliuose prie automatų. Lošėjo seniai nebėra, o stiklas su šiaudu tebestovi. *Aistros išgarinti* — magėjo pavadinti filmą. Viename bistro vyko dainuojančių pianistų dvikova: nė vienas iš jų nebuvo panašus į Geniušą, tačiau skaldė ir bliovė ne mažiau talentingai. Publika buvo pasidalijusi į dvi stovyklas, mokančias visas melodijas ir visus žodžius, tad pergalę galėjo lemti tik decibelai. Damos buvo jau pasvirusios, kai kurios įsijautusios mėgino aprangos dalių skaičiumi susilyginti su Sher,

be galo mėgstančia pliką apačią. Sumanymas man patiko: vieną vakarą kaunamasi roko, kitą — baladžių, trečią — prancūzų šansono *etc*. valdose. Tokia *karaoke live* su svaigaus pianizmo doze. Muzika ir sportas viename. Prieš apleisdami Lotynų kvartalą, užėjome į suvenyrų krautuvėlę. Visi suvenyrai buvo paryžietiški. „Netikėk",— pasakė šeimininkas. Kadangi fiziologiškai neapkenčiu suvenyrų, jo įspėjimas nuaidėjo it balsas tyruose.

3.

Sunkiausia buvo bagažinėje įtvirtinti nugertus bokštus. (Tik dabar pastebėjau kraujo spalvos popierinį „Valentino" maišelį.) Dar sunkiau — vėl išvažiuoti į trasą. Neklausiau, kur dabar. Tik žinojau, kad pilti „Pilėnų" ar „Žalgirio" kazino neteks. Pusiau snūduriuodamas prisiminiau *Ariją* — seną muzikinį filmą, kuriame keletas garsių režisierių pateikė savą pasirinkto operinio fragmento versiją. Tokią operą-novelę. Niekaip negalėjau užmiršti tos, pagal Richardo Wagnerio *Liebestod* (*Tristanas ir Izolda*), pasakojančios apie dvigubą jaunų įsimylėjėlių savižudybę Nuodėmės mieste. Jie (visai kaip mes) įvažiuoja dykumos saulei leidžiantis, šypsodamiesi regi visus neoninius Stripo gundymus, galop apsigyvena viešbutyje, bet taip ir neišeina iš numerio. Liūdnai pasimylėję, per sueitį sudužusios stiklinės šuke (jo ar jos pirštų pakelta?) persipjauna drauge šiltoj vonioj venas, ir *basta*. Liekni kaip medžiai, beveik tobuli. Seksas irgi vadovėlinis. Ir muzika dangiška. Patosas vaikiškai perregimas: NIEKADA nenusileisime ligi lošiančių pensininkų. Ligi idiotų su plastikiniais eifeliais. Geriau jau mirtis negu jūsų kairiarankiai banditai ar pokerio stalai. Jūsų vertybės, kitaip tariant. Jūsų sąskaitos bankuose. Jūsų investicijos į ateitį, kurioje nėra nieko, išskyrus senatvės marazmą. Ir susimaišęs kraujukas, sutekantis į vonios skylutes. Ir vėl automobilis auštančioj dykumoj. Su kita pora tuo pačiu maršrutu. Arba ta pačia — į dangų.

Prabudęs iš seno kino sapno supratau, kad vėl atsidūrėme naktinės dykumos tuštumoje. „Užmiršau pasakyti, kad nakvosime viešbutyje už miesto",— pagaliau paaiškino šeimininkas. Tos 17 mylių naktį atrodė trigubai ilgesnės. „Sveiki atvykę į *The Ritz-Carlton, Lake Las Vegas*",— saliutavo kepurėtas blondinas su livrėja. Patikėjome jam viską, išskyrus tas ligi gyvenimo galo neišgeriamas margaritas. Vestibiulis buvo paverstas kalėdine

instaliacija. Kol draugas tvarkė formalumus, pavarčiau reklaminį spaudalą: Nevados dykumoje Viduržemio architektūrai „atstovaujančiam“ 349 kambarių (35 liuksai) viešbučiui buvo tik dveji su puse. Amerikos automobilininkų asociacija (AAA) spėjo įvertinti jį penkiais deimantais. Ta ratuota draugija vertino viską iš eilės: viską, kas privažiuojama. Tiksliau — 57 000 nuosavybės objektų kasmet. Ypač norėjau pamatyti triaukštę *Pontevecchio* tilto kopiją — atradęs Paryžių, dabar dar atrasiu Florenciją. Tiltas su 64 brangiausiais apartamentais buvo pastatytas didžiausiame privačiame dirbtiniame Pietvakarių Amerikos ežere. Legenda byloja, kad kažkoks Ronas Boedekkeris, skrisdamas naktį iš Los Andželo, išvydęs dykumoje kraterio dydžio skylę, kurios gylis vietomis siekęs 150 pėdų. Jeigu taip užliejus tą skylę vandeniu, mintijo dėdė Ronas, tai ji atrodytų visai kaip Komo ežeras Šiaurės Italijoje. Kaip tarė — taip padarė. Po penkerių metų pasakiško Toskanos kaimelio klonas Amerikos dykumoje buvo sukurtas. 600 privačių vilų (įskaitant Celine'os Dion) kalvose veidu į ežerą ir du aukščiausios klasės viešbučiai — „Hyatt Regency“ ir naujutėlaitis „Ritz-Carlton“, kurio vestibiulyje mano šeimininkas ką tik pasiėmė liukso apartamentų raktus. Keisčiausia, kad išgirtasis Galileo baras nebeveikė: barmenas žongliravo rankšluosčiu ir aiškino, kad atvykome šiek tiek per vėlai. „Durnius“,— atsakėme choru. Du lietuviai — jau choras. Kažkoks žieduotas lašinių maišas trumpam iškišo galvą iš cigaro dūmų debesies, bet klausimo neuždavė. Ir gerai padarė — būtume surengę buduliui politvalandėlę „Toskanoje“. Algio Greitai stiliumi.

4.

O rytą pro langą išvydau tai, kas tapo mano kelionės ikona. Tačiau ryto dar reikėjo sulaukti.

IV

1.

Aitri dykumos rytmečio saulė rusvą „Ritz-Carlton“ interjero gamą gesino dar stipriau, perjungdama nuotaikos bėgį į pastelinius ir muziejinius tonus. Čia ant sienų, baldų apmušalų ir kilimų galėjai rasti visus rausvos ochros atspalvius — nuo nesupjaustyto

ananaso žievės ligi išdžiūvusio kraujo rudėsių. Toji krikščioniškai liūdesinga sueižėjusios žemės plutos ir tik eilėraščiuose visu ūgiu išsitiesiančio rudens spalva tolimu nusižeminimo aidesiu skalambijo apie pasaulio skurdą. Simbolinis varpas galbūt siūbavo ispano Jose Rafaelio Moneo suprojektuotoje Marijos Angelų Karalienės katedroje Los Andžele — irgi rudai auksiniame begalinio sakrališko jaukumo erdvės rūme su šventųjų figūromis gobelenuose ant sienų. Saviškiai — karalaitis Kazimieras ir palaimintasai Jurgis Matulaitis — petys petin, profilis profilin žengė vienoje gretoje su rūsčia ir neklystančia tikėjimo kariauna. Mintyse susikūriau pomirtinės poilsio vietos įsigijimo trajektoriją: atskristi į Kaliforniją tam, kad pervažiavus Mirties slėnį atsidurtumei Las Vegase ir išloštumei kazino pinigų išsipirkti sau kapo vietą vienoje iš 6 000 kriptų prieš trejetą metų pastatytos katedros mauzoliejuje. Pirmosios ispanų kolonistų gyvenvietės Kalifornijoje architektūros bruožus atkartojančioje šventovėje, kurios bendras plotas 5 388 kvadratiniai metrai ir kuri tik 93 kvadratiniais metrais mažesnė už Paryžiaus katedrą, tačiau 33 centimetrais aukštesnė už šv. Patriko Niujorke. Interneto kloaka išsaugojo lietuvišką „Meksikono“ (toks *nick*'as) komentarą:

> Los Angeles meksikonu labai daug, kas metai tukstanciais privaziuoja legaliu ir nelegaliu. Mes meksikonai zinome kaip yra svarbu daug vaiku tureti. Mes Kalifornija uzimsime be ginklo. Musu meksikieciai sudarys zmoniu dauguma. Katedra padeda, kad mes turetumem daugiau vaiku. Katedra prisipildys, o po to musu dauguma ir Kalifornijos valdzia uzvaldysim. Meksikonu ateitis su Dievo palaima ir seksu kara laimeti... Nejuokauju.

2.

Stengdamasis neišbudinti dar miegančio kompaniono tyliai nusiritau nuo lovos (niekur pasaulyje žmonės nemiega taip aukštai kaip Amerikoje) ir, užuot išsitiesęs stačiakampėje „opalinio“ marmuro vonioje, užsitrenkiau už neperšaunamo dušo stiklo tik tam, kad ant lašais nusėto kūno priglustų firminis per liemenį ant pakabos per naktį suveržtas „cukrinis“ viešbučio chalatas. Kaip tik toks, kokį galėjo dėvėti Roberto Redfordo vaidinamas Didysis Getsbis! Tada priėjau prie salono lango ir pro skaitmeninės

filmavimo kameros objektyvą pažvelgiau žemyn: tebemiegančių gražuolių kojų nesudrumstas baseinas kairėje tvėrė veidrodinėje ramybėje, o dirbtinis dirbtinės Toskanos ežeras priešais tyvuliavo vėjo šiaušiamas. Tačiau tikrojo smūgio kryptis siekė anapus vandenų — Nevados kalvų prieigas. Ten iš rudų marsietiškų dulkių kilo nauji La Scala vadinamos gyvenvietės statiniai. Jų „koralai" įvairių „rangų" omnipotenciją nuolat patiriančio piliečio nestebino. „Statybinę" jo atmintį vienu ypu sujaukė tik tai, ko galbūt jis ir neturėjo pamatyti, kas iš tikrųjų nebuvo skirta jokiam euforiškam „ketvirtojo pasaulio" turistui — juolab „Ritz-Carltono" prabangos atpalaiduotam: sienų ir perdengimų skurdas. Tai, ko kaina prasidės nuo banalaus milijono, buvo tveriama vien iš dar banalesnių medienos drožlių plokščių bei banaliausių balkių. Čia nereikėjo patyrusių statybininkų — užteko vinių kalikų. Visa „Toskana" buvo pastatyta tuo pačiu Holivudo dekoracijų (pjūklo ir plaktuko, primenančio tarybinį „laužtuvą ir kažkokią motiną") principu. Taip ir magėjo pacituoti rašytoją, iš inercijos tebevadinamą Šekspyru: „*Kartuvės tvirčiau pastatytos negu bažnyčia.*" Tai filosofuojantys *Hamleto* duobkasiai (originale — klounai) apie Daniją, kuri, puikiai suprantame, su tikrąja turi tiek pat bendra, kiek Las Vegaso „Italija" su Italija. Vienas Kalifornijoje prakutęs kaunietis (Los Andželas yra jų!) formulavo dar negailestingiau: „*Universal Pictures* dekoracijos tvirčiau pastatytos negu gyvenamieji namai." Atstovaudamas tą rytą Lietuvos pajūriui, kuriame medinė prieškario architektūra naujalietuvių ir vietos valdžios baigiama su sadistišku nirtuliu išnaikinti programiškai, mintyse ėjau dar toliau: o ką, galbūt kada nors ir pas mus atsiras koks pamišęs klonuotojas („klounas duobkasys"), pasišventęs perkelti smetoninę Palangą kurion nors pasviečio dykumon — ar maža po saule dykrų? Su Kurhauzu, kuris neatiteks VP globalistams, su visom pliažo ir pieno kavinėm, visais jūros perlais bei akimis. Su patina ir sepija saulės nudrengtose svetainėse, su Danieliaus Dolskio ir Aleksandro Vertinskio balsais estradose, su konjaku sunkiose ropinėse, su džiovintų stintų asambliažais...

Vėliau, jau Pasadenoje, išėjęs iš puikaus „Borders" tinklo knygyno, vidiniame kieme irgi trenkte atsitrenkiau į kylantį dviaukštį su kolonomis: visą nuo pamatų ligi stogo kalamą iš drožlių plokščių. Mano palydovas kiek susigėdo, bet greitai atgavo žadą: „Čia

gi žemės drebėjimo zona, ko norėt,— argi malonu būtų Richteriui ėmus kelti balus gauti per galvą plyta?“ Plokšte, be abejo, maloniau. Tačiau prieš tai ji „apaugs“ statybine kosmetika, kuri degtukų dėžutę pavers pseudodevynioliktо amžiaus pseudovila. Gal net su balkonu, kuriame dūsaus pernokusi paauglė su baltais krinolinais. Pro tą balkoną velniaižin kam prajos kabaljeras „Meksikonas“ (kompas taiso į „Leksikonas“). Nusineš aikštę ir namą. Nusineš namą ir balkoną. Nusineš paauglę su krinolinais ir tatuiruote. Nusineš tatuiruotę ir netgi kolonas. Ką ten kolonas — vijoklius taip pat. Gana. Užteks dirbtinės Italijos Nevados dykumoje. Laikas grįžti į Kaliforniją.

3.

Beje! Pasadenoje mačiau ir originalų, teisingiau, lenkiškai — „autentikų“. Tai buvo keistai amorfiški „Menų ir amatų“ (*Arts & Crafts*) stiliaus trobesiai, sykiu panašūs į kokią prieštvaninę Škotijos trobą su ilgiausia kamino traukos prielipa prie fasado bei skiedromis dengtu banguotu stogu ir... į didžiulį grybą. Troba-grybas! Amerikos *jugendo* trendas, pašauktas pramoniniu būdu palengvinti Viktorijos laikų sunkiasvorį dizainą! O kur dar amžini vijokliai, nebeatplėšiami nuo sienų, kur skroblų paunksmėje dunksančios pavėsinės, kur medžio mebliuotė interjere — su visom lydytom detalėm, tarsi sutvertom tavo delno įlinkiams ir išlinkiams, su slaptais stalčiukais mįslingose lentynose ir sekreteruose, su klevo grindimis, kainuojančiomis tiek pat, kiek apartamentai Lake Las Vegas „La Scaloje“, su Williamo Morriso kėdėmis ant tų protėvius menančių tviskančių grindų! Su saldžiasnukiais katinais *vurdalakais* toms grindims šiūruoti! Su vitražais stiklintomis durimis, su audekliniais tapetais, su granito ir marmuro citatomis!

Bet visą tą brangios medienos dizaino džiazą nunešė viena vienintelė šaligatvio plytelė, brolyčiai. Prie Zitos ir Dariaus Ūdrių namo ramioje E. Villa gatvelėje toj pačioj Pasadenoj, kurioj kažkada gyveno nenugalėtas pasaulio šachmatų čempionas Robertas (Bobby) Fischeris. Tai štai — kiekvieną rytą Zita ir Darius praeidavo arba pravažiuodavo pro tą plytelę su užrašu „J. E. Haddock Pasadena Contractor 1930“. Rangovo Haddocko pakloto šaligatvio niekam ir į galvą netoptelėjo keisti ištisus 75 metus. Įkalėme viskio į jų abiejų — rangovo ir šaligatvio — sveikatą. Tostas buvo

mažne filosofinis: „Kad nediltų dangos! Kad kojos jomis didžiuotųsi! Ir kad retsykiais pasilenktume prieš nusilenkdami savajam istoriniam paveldui!“ Mažos raidelės kvadratinėje plytelėje buvo iškalbingesnės už prirašytus tomus. Jos atstojo ištisą civilizacijos istorijos atkarpą. Medituodamas ties tuo kvadratu žinojau viena: net ir žemės drebėjimo zonoje joks simuliakras neatstos tikro daikto. Darius ir Zita Ū. ėjo ta pačia kryptimi: savo trobelės interjerą jie restauravo suteikdami jam pirmykštį „Menų ir amatų“ stiliaus pavidalą. Ypač brangiai kainavo naujos medinės grindys. Už jas buvo „paklota“ tam, kad jas paklotų taip, kaip klodavo kadaise. Už tai, kad nauja būtų autentiškai sena. Patikėkite, tam reikėjo nemažos sumos, bičiuliai.

4.

Dėl tos plytelės vertėjo perskristi vandenyną.

....

2005

Roma minus muziejai

I ....

1.

Visi keliai veda iš Romos. Tikram europiliečiui čia ir derėtų pradėti, geriausia — iš jaunumės. Tai jums ne Atėnai — miestas-turgus minus Akropolis. Absurdiška, kad didžiausią visų laikų lietuvių *know how* pavadinome ne paprasčiausia agora, o to, kas geriausiųjų dvasios pastangų dėka pakylėta aukščiau turgaus, vardu. Prekijams nėra kelio dangopi. Dabartinė Roma, žinoma, ne tik muziejus po atviru ar bažnytiniu skliautu (Panteono lubų kiaurymė, *oculus*, kaip tik ir katapultuoja tiesiai į žvaigždes), ne tik perteklinė artefaktų sangrūda, bet ir išsvajotasai japonų prekybinės piligrimystės taikinys. Čia esama netgi parduotuvės, kur visi užrašai, išskyrus dizainerių pavardes ant sėdmenų, išpaišyti hieroglifais. Japonai su firminiais maišeliais Amžinajame mieste „užknisa“ kaip niekur kitur, jau pirmųjų eitynių grūstyse aiškiai supranti, kad tai priklausomybė, klinika, visiškas *šopingo* triumfas prieš *fakingą* (matyt, ne veltui žydinčios vyšnios saloje dulkinamasi mažiausiai!). Todėl neišvengiamai esi priverstas trumpinti klasikinius promenadų maršrutus, tačiau kad ir kur pasuktum, vis tiek atsitrenksi į kokį Berninio fontaną ar frontoną su bareljefais. Taip vos pasukęs iš savojo viešbučio feliniškoje *Via Veneto*, gretimoje Siksto gatvėje atsidūri priešais namą, kuriame Nikolajus Gogolis rašė *Mirusias sielas*. Per keletą metrų išvysti dar vieną, jau mažesnę, balto marmuro lentelę kito XIX a. genijaus — lenkų poeto Kamilio Ciprijono Norwido — atminimui. Čia pastebi, kad vieno ir to paties namo fasadas turi po keletą numerių, kažkada žymėjusių atskirus įėjimus. O besileisdamas žemyn link Ispanijos laiptų toje pat pusėje praeini namą, kuriame pagyveno ir froidistiškiausių pasaulyje pasakų meistras Hansas Christianas Andersenas. Jie visi buvo čia! Tą pat akimirką topteli paprasta kaip uoliena iš vieno mineralo arba dar paprasčiau — kaip visa, kas genialu, mintis: visada keliaujama atgalios, praeitin ir beveik

niekad — ateitin. Kuo labiau civilizaciškai bei istoriškai pritvinkusi kelionės vieta — tuo labiau ATGALIOS. Į muziejų ir galerijų tankmę, kemsynus, analų (istorija ir yra pats tikriausias analinis seksas) bei archyvų tamsą. Romoje, kur viskas seniai sugriauta ir vėl pastatyta (jau, duokdie, nesugriaunamai!), tai akivaizdu kaip dukart du. Beveik kiekvienuose rūmuose čia juk ir vyksta Europos mirusių sielų baliai! Miruolių pokyliai! Visi į tave nukreipti gražuolių žvilgsniai portretuose — negyvi. Visi tave pasitinkantys gidai lydi į Hadą!

2.

O ar galima keliauti pirmyn? Galima, jeigu nesirinksite istorinių maršrutų. Neskaitysite *Lonely Planet* klubo keliautojų užrašų ar fanatiškai savąją topografiją įsimylėjusių euforiškų čiabuvių (puikus tokios lektūros pavyzdys — Giedrės Jankevičiūtės *Pasivaikščiojimai po Romą su Giovanna*), nunuodysite visus gidus (Romoje senokai gyvenantis pažįstamas pastėro paprašytas pavedžioti tautietį takais, kur turistai nevaikšto) ir gyvenimo mokytojus, nežiūrėsite tam tikrų kabelinio paketo kanalų, žodžiu tariant, programiškai atsisakysite eiti kitų pėdomis. Tai įmanoma? Romoje, ko gero, ne. Kad ir kur besustingtum — lauke už staliuko (žiauriai brangu) ar viduje prie baro (kartais pakenčiama) — žvilgsnis visada atsitrenks į ką nors velnioniškai (pardon, dieviškai) reikšminga. Visada įsikūnys paslaugus informatorius. Viešbučio portjė įsiūlys nepakartojamą maršrutą. Ir po pusvalandžio tu vėl atsidursi praeityje.

Žinoma, stovėdamas kur nors su vietiniais kišenės dydžio smurglinėje visiškai banalioje iš pirmo žvilgsnio gatvėje, gali su kuo nors susipažinti, po trečios graputės apsikeisti adresais ir telefonais ant servetėlių ir sykiu pamanyti, kad jau nujauti kažkokias ateities trajektorijas, kad jau brėži kažkokių iliuzijų punktyrą: tarkim, tavo ką tik nušvitęs pažįstamas turi gražuolę kumpanosę dukrą ar bebaigiančią pernokti sesę S pečiais ir XL užpakaliu. Gal jau gana nuolat svajoti retrolietuviškai, ką? Juk galima ir futuristiškai? Graputė tam ir sukurta! Štai tada siužeto paraštėse imi suprasti visai naują naujausiųjų kartų keliautojų, pasivadinusių miestų erdvių tyrėjais (www.infiltration.org), potraukį apleistoms teritorijoms, nebeveikiantiems fabrikams, transporto tuneliams

ir netgi kanalizacijos šachtoms. Šitie urbanistinio kirpimo bastūnai renkasi zonas, kurios atviros transformacijai, kurių ateitis dar įmanoma, o praeitis — nebeprivaloma. Vadinasi, vienintelė kelionė su ateities perspektyva būtų kelionė ten, kur nieko nebėra; arba niekada nebuvo. Tai idealios dykumos paieškos. „Ta prasme“ Naujoji Akmenė yra perspektyvesnė už... Romą. O ką jau bekalbėti apie Senąją.

3.

Bet neskubėkime nurašyti Romos — savąją kelionę po miestą-muziejų galima pradėti ir sugrįžus, kai atminties juosta staiga ima ryškėti kad ir žurnalo *TimeOut* komentarų „vonelėse“: pasirodo, tu ten irgi buvai, tu matei tą aikštę to nežinodamas, tą Mykolo Angelo baltalytį marmurinį Kristų su nevėkšliškai užmaukšlintomis bronzinėmis (kuo ne Dolce su Gabbana!) trumpikėmis, tu irgi gėrei vyną ne bet kokiam, bet *Palazzo del Berberini* vidaus kieme, kur Senovės meno muziejuje tuose pat rūmuose kabanti brolio Filippo Lippi „Madona su kūdikiu“ glaudžia „galbūt bjauriausiąjį kūdikėlį Jėzų tapybos istorijoje“. Štai taip.

Be abejo, bičiulio paprašytas, tu dešine ranka per kairįjį petį įmeti smulkią monetą į Trevi fontaną, nugara pasisukęs į tą rokokinę kriokiančio vandens *extravaganzą*. Tą patį daro dar dešimtys išsirikiavusių kreivakojų japoniukių ir pora naujųjų rusų šeimų. Visur pleška skaitmeniniai fotoaparatai. Aplinkui zuite zuja į indus panašūs (jeigu panašus, vadinasi, toks pat) vaikinai, pardavinėjantys suvenyrinį mėšlą: ant grindinio šokčiojančias varles, fosforinius skritulius, ore sulimpančius magnetinius akmenėlius ir muilo burbulų pūtiklius.

Repertuaras prie kiekvieno žymesnio fontano irgi amžinas. Triračius tų „indusų“ motorolerius su trapiomis spynelėmis rakinama viso gyvenimo manta skardinėse priekabose matei išrikiuotus ne vienoje Romos aikštėje. Vaikinai turėjo lietaus monopolį: jie išnirdavo tavo regėjimo lauke su skėčiais už penkis eurus penkios minutės prieš pirmąjį penkių lašų pakrapnojimą. Prieš antrąjį tu jau būdavai iš jų nusipirkęs „Burberry“ kopiją, įkalintų merginų pagamintą kokiame nors pradvisusiame rūselyje. Romiečiai man pasakojo, kad „indusų“ pasirodymas visada reiškia nekvestionuojamą lietaus pažadą. O netrukus — ir patį lietų. Iš

pradžių šitie draugai man kėlė keistą pasidygėjimą, tačiau ilgainiui ėmiau jiems šypsotis, iššaukdamas saldžiausią atsaką. Fellinio Roma, regis, jų dar nebuvo įsileidusi. Berlusconio — be jų atrodė it be dabarties.

4.

„*Ar Romoje verta iš tiesų Romos ieškoti?*“ — perfrazuodamas Sępą Szarzynskį, perfrazuojantį Ianusą Vitalį Palermiškį, klausia naujųjų piligrimų Czesławas Miłoszas. Prisimindamas, jog mūsų nobelistas poeziją ir bet kokį kitą meną laikė yda, „*primenančia žmonių visuomenėms, kad nesame sveiki, nors ir kaip sunku mums būtų tai pripažinti*“, leisdamasis Ispanijos laiptais aš automatiškai renkuosi dar vieną nuvaikščiotą maršrutą (iš tikrųjų tai jis renkasi mane!) ir kirsdamas Romos širdį — *Piazza di Spagna* — su dar vienu tėvo ir sūnaus Berninių barkaso formos fontanu vidury, įsilieju į prabanga šnopuojančią *via dei Condotti* tik tam, kad vienoje seniausių miesto kavinių *Caffè Greco* (A. D. 1760) atsisėsčiau priešais Miłoszo nuotrauką ant sienos ir pasakyčiau: „Ne, Romoje tikrai neverta Romos ieškoti, metre. Romoje verta ieškoti tik tų vietų, kuriose pabuvojo ir kurias aprašė tavo pažįstami ir bičiuliai. Jeigu tai kavinės — ką gi, tuo geriau.“ Tai dar viena kelionės filosofija — eiti draugų (gyvųjų ir mirusiųjų) pėdomis. Eilėraščiu ar „personaline esė“, kaip pasakytų profesorė Baranova, tikėti labiau nei turistiniais vadovais. Surasti vietą (TĄ stalą, TĄ kėdę, TĄ padavėją), kuri padėjo bičiuliui patirti kad ir menkiausią nušvitimą,— didžiulė sėkmė vaikštūnui. Toji vieta, viliesi, pasakys apie draugą daugiau negu kasdienio bendrabūvio dešimtmečiai. Todėl tu čia. Deja, atėjai per vėlai — „graikų laimė“ jau užrakinta. Ką gi, teks ateiti rytoj. Batuoto katino kojos jau įsiminė maršrutą.

II ....

1.

Nuo baro artėjo žilas sausylas kelneris su fraku, panašus į visus kada nors knygose ir ekranuose sutiktus jo profesijos brolius. Gera buvo galvoti, kad vienoje iš trijų seniausių pasaulio kavinių jis pradėjo darbuotis dar netašytas paauglys, kuriam kažkas

pataręs saugoti darbo vietą kaip savo akį. Ta akis bus regėjusi daug ką. Na, jau nebe Byroną su Goethe, nebe Keatsą su Shelly'u (jų muziejus ir guolis per keliasdešimt žingsnių), nebe Casanovą ar Buffalo Billą, — bet italų bohemos ir politikos liūtus ji bus tikrai mačiusi iš arti. Nuo Nobelio premijų galbūt gaudavo „arbatos". Jeigu svita daro karalių, tai ponai daro tarnus. Apie graiko Nicola'os della Maddalena įsteigtą kavinę mano jaunystės stabas Giorgio di Chirico yra pasakęs: „Štai vieta, kurioje galima laukti pabaigos." Kaip ir pridera metafizinės tapybos grandui, paliko atvirą to finalo lauką: savo ir pasaulio. Bet topografiją pažymėjo teisingai — tokioje kavinėje viską pabaigti išties būtų tauriausia.

Mano kelneris su plonarėmiais ant virvelių po varlyte kabančiais akiniais jau gviešėsi išskleisti meniu lapus. Aš tik papurčiau galvą ir, žiūrėdamas sykiu į jį ir į dieviškojo Czesławo nuotrauką ant sienos, ištariau keturis žodžius: „Be abejonės, *una grappa*!" „*Bellissimo, sir*!", — atsakė jis visas nušvitęs ir netrukus grįžo su stikliuku ant mažo pasidabruoto padėklo. Tokiose vietose — laiku prisiminiau senų žydų pamokas — meniu paprastai neskaitomas. Čia pasitikima kelnerio skoniu. Kad ir kaip vartytum, alternatyva dažniausiai tėra viena ir ta pati: mėsa ar žuvis, baltasis ar raudonasis, arbata ar kava, juoda ar balta, su cukrumi ar be. Todėl dar/jau ore delnu atstūmus neišvengiamą valgiaraštį, paprastai sakytina: „Mes nusprendėme pasikliauti paties skoniu, drauguži." Ir kelneris tokiu atveju niekada „nepaveda Lietuvos (tfu, Italijos!)". Aš pasirinkau trečiąjį kelią. Be apsunkinančių priedų.

Antico Caffè Greco buvo daugelio klajūnų priebėga. Jų autografai atgulė po stiklu, dar labiau suspausdami tarsi automobilių stovėjimo aikštelėje prie „Akropolio" susigrūdusius artefaktus. Kito tokio portretų, peizažų, graviūrų, piešinių ir bronzų beigi sidabrų susitelkimo, atmiešto gausybės įvairaus dydžio veidrodžių, neteko matyti jokioje viešojoje erdvėje (apie muziejus, pamenat, Romoje nekalbame!). Ta kavinė faktiškai ir buvo PATI ROMA, bičiuliai! Ji priminė keistą ištaigingo traukinio sąstatą, kur iš salės į salę (o iš tikrųjų — iš salono į saloną) lengvai svirduliuodamas eini ir pailgu siaurutėlaičiu koridoriumi, ir kupė labirintu, pasibaigiančiu pusapvale mene. Kai kuriuose jos salonuose marmuriniai vienas kitą beveik liečiantys stalviršiai lūkuriavo galvų kaktomušos ir alkūnių sinchrono.

2.

Aš pasirinkau popietę, tad laisvų vietų dar netrūko, galėjau be vargo kontempliuoti įstiklintą nobelisto su nepaklusnia sruoga ant kaktos atvaizdą ir eilėraštį po juo (Poetas fotografijoje ranka pridengęs lūpas ir nudelbęs akis žemyn — tarsi bijotų susidurti žvilgsniu su... savąja mūza? savuoju demonu?). Vyšninio pliušo raudonį. Griuvėsių perteklių tapiniuose ir brokatą vietoj tapetų. Čia neišvengiamai tenka prisiminti Lawrence'ą Durrellą, vieno personažo lūpomis teigusį, esą tikrieji Europos griuvėsiai yra jos didieji žmonės. Czesławo Miłoszo eilėraštis „Caffe Greco" atvirai polemizuoja su *Aleksandrijos kvarteto* autoriumi. Poetas kreipiasi į savo bičiulį (jiedu sėdi drauge toje kavinėje) krokuvietį Jerzy'į Turowiczių, ilgametį vienintelio visame sovietiniame bloke nepriklausomo katalikų savaitraščio *Tygodnik powszechny* redaktorių, maždaug tokiais žodžiais:

Daug regėjom ir daug sužinojom.
Byrėjo valstybės, kraštai nunyko,
Žmonės žuvo ar ėjo nelaisvėn.
Romos kregždutės išbudina auštant,
Tada jaučiu laikinumą, atsijungimo lengvybę. Kas esu, kas buvau,
Nebe taip ir svarbu. Todėl kad kiti,
Taurieji, didieji palaiko mane,
Kai mąstau apie juos. Apie būties ir būtybių hierarchiją.
Tie, kurie paliudijo savąjį tikėjimą
Ir kurių vardus nutrynė ir įtrypė žemėn,
Mus toliau tebelanko. Jie, sakyčiau, suteikia estetinį
Mūsų darbų, planų ir svajų mastelį.
Kuo gi išsipirks literatūra,
Jeigu ne pagyros melopėja, himnu
Tegu ir netyčiniu? O Tu mane stebini,
Nes pasiekei daugiau, nei čia sėdėję
Genialūs ir žėrintys mano kompanionai.
Nesupratau, kodėl juos kamavo dorybės stygius,
Iš kur toji sąžinės graužatis, nors dabar jau aišku.
Su amžium sykiu praeinant ir XX amžiui
Įvertini proto dovaną ir paprasčiausią gerumą.
Kažkada mūsų skaitytas Maritainas

Būtų laimingas. O man: vien tik nuostaba,
Kad Roma tebestovi, kad vėl susitinkam,
Kad dar tebesu akimirksnį ir aš, ir kregždutė.

Itališkai tai turėtų skambėti ne ką blogiau (t.y. žymiai geriau), nes skambumas yra tos kalbos akustinis turtas ir pasididžiavimas, o prasmė čia ir taip svarbesnė už akustiką.

Kai mano kelneris išnyra su sąskaitėle mažame firminiame vokelyje, diskretiškai plaštaka parodau į fotografiją ir eilėraštį ant sienos: „Turėjau laimės šitą žmogų sutikti". „Kas jis toks?" — nelauktai paklausia padavėjas, versdamas mano antakius kilnotis taip, kaip kilnodavosi vešlūs nobelisto (kompiuteris visada taiso į „novelisto") antakiai. „Vienas garsus lenkų poetas ir, neslėpsime, šioks toks mano pažįstamas",— užsimota gal kiek per drąsiai. Vilnius ir Krokuva trumpam suspindi erdvėj, o tiksliau — suspazmuoja. „Visada norėjau nuvažiuoti į tuos kraštus,— atitaria kelneris.— Moterys ten, sako, tikros gražuolės." Nesiginčiju, tik pasižiūriu į sąskaitą: TOTALE 16 EURO perbraukti tušinuku ir pakeisti į 8. Net jei ir taip — tai brangiausia grapa, kurią esu gėręs į poeto sveikatą. „Keista,— sakau.— Praėjusį spalį iškilmingą tos nuotraukos kabinimą aprašė visi lenkų ir italų laikraščiai." „Žinot, čia tiek visko būna",— gūžteli frakuotais pečiais oficiantas. Tą pat akimirką pro duris įpūškuoja kailiniuota storulė su didžiuliais auskarais ir kūdikiu vežimėlyje, kuris vos vos išsitenka kavinės koridoriuje. Itališkai žiemai tų kailinių aiškiai per daug. Kelnerių vyresnysis su baltu kiteliu nužvelgia atvykėlę su neslepiamu pasidygėjimu ir sykiu liūdesiu: ką gi, nauji laikai, plebėjūkščiai jau užsidirba, papročių nebeliko, viskas eina velniop. O aš užsisvajoju, kad norėčiau čia dar sugrįžti, įžengti lengvai apsnigtu paltu (ne — pelerina!): joks šešėlis, joks demonas, tik Tavo draugas, šiame gyvenime supratęs mažiau negu nieko, bet draugystės it kortos nemėtęs ant brangiausio marmuro žemėj. *Piną*, beje, atsiskaitydami klientai čia įsiveda patys — visai kaip Palangoje.

3.

Greta Miłoszo nuotraukos kabo kito kavinės senbuvio, Adomo, mūsų Mickevičiaus, portretas. Jau nebepamenu — virš ar po ja. Du litvinai Amžinajame mieste. Trūksta tik Stasio Eidrigevičiaus,

kurio paroda, regis, šitos kavinės irgi neaplenkė. (Ar kurią nors svarbią vietą po saule aplenkė Stasio menas?) Europa — kaip viena nesibaigianti kavinė. Ir sykiu vis dėlto muziejus. Vis dėlto griuvėsiai. Tą jos susmulkėjimą ir sueižėjimą su amžiumi pajunta daugelis kultūros darbininkų. Didieji vienas po kito pasitraukia (persikrausto į fotografijas ant sienų), ir štai tada suskamba mūsų balsai. Užkimę, pikti, gaižūs. Kelneris yra virtuvės ir baro gidas, o ne sienų nekropolio specialistas. Kiekvienam — savo... Bet kažkokia svarbi jungtis tarp jo ir kultūrinių sluoksnių „kailio" tarsi būtų pradingusi. Tarsi romiečiams būdingu atsainiu judesiu į vietą numota ranka — jos dvasia, suprask, tveria ir be manęs. Tu, laimingasis atvykėli, ją gaudai, o aš čia, atleisk, dirbu, ir tiek. Mūsų naudos — nesusisiekiantys indai. Ir apskritai — džiaukis, kad radai neužimtą staliuką po veidrodžiu su vaizdu į barą ir į *via dei Condotti* — tikrą *šopingo* rojų. Dievas mato, didieji miruoliai jau nebeužsisakys grapos ir neduos „arbatos". O du japonai dažytais plaukais štai pasidėjo ant grindų *Prada* ir *Gucci* maišus — atrado tą aukštosios mados parduotuvę, kur viskas pavadinta japoniškai. Išstudijavo meniu. Tuoj smaližiaus kaip reikalas. Tuoj storame žinyne flomasteriu pasižymės dar vieną įveiktą „kliūtį" — čia buvome mes, kurie jau buvome beveik visur. Amžinajame mieste. Žiemai bučiuojantis su pavasariu. Tuoj storajame žarnyne atguls Romos virėjų paveldas.

4.

Kuo mes skiriamės — aš, atėjęs tik dėl Meistro fotografijos, ir jie, atėję dėl to, kad čia buvodavo visų galų meistrai? Juk visi ieškome to paties momentinio nušvitimo, tos epifanijos... Tik vieni ją atrandame eilėraštyje, o kiti — *Gucci* maišelyje. Eilėraštis, viliuosi, vis dėlto pergyvens maišelį. Japonai, viliuosi, niekada netaps europiečiais, o mes ir Romoje liksime laukiniais iš girios.

III ....

1.

Klasikinėje kelionių filosofijoje esama vienos geliančios — turisto ir keliautojo — perskyros. Arba — atskirties. Turistas turi bilietą atgalios. Jis netgi ne visada suspėja iškrauti lagaminą. Brutaliausia

prasme — jis visados keliauja dėl varnelės, dėl nuotraukos šalia vieno iš pasaulio stebuklų ar prašieptų krokodilo nasrų. Tuo tarpu keliautojas perka bilietą tik į vieną pusę. Tačiau toji „pusė“ yra naujas atskaitos taškas, kuriame per ilgai neužsibūna nei kūnas, nei žvilgsnis, nei... siela. O jeigu ir užsibūna, tai niekada sau (ir ypač kitiems!) neprisipažįsta užsibuvę. Tasai galutinio taško programinis atmetimas, toji kelionė minus tikslas, kaip iš anksto suplanuotas siekinys, yra keliautojo programinė nuostata ir sykiu būsena, deklaruojama nuolatiniu bėgimu NUO, o ne Į. Kažkas kelionių aistrą yra pavadinęs mėginimu pabėgti nuo mirties. Ponia M. ateina su dalgiu į tamstos namelius, o šeimininko nėra namie. Pūkuotuko trobelė tuščia. Tik fotošopinė mėnesiena nušviečia sodybos apybraižas. Likimas pasibeldžia tamstai į duris, o durų nėra kam atidaryti. „Ponas išvykęs“, — unisonu atsako tarnai, baldai, grindys, paveikslai ant sienų. Nežinoma kryptimi, sako jų (tarnų, veidrodžių, portretų) baikščiai gudrios akys. Ponas keliauja. Taigi. Kur dėti dalgį?

Keliautoją gena ne smalsumas ir ne snobizmas, o atsivėrusi dykuma. Dykuma, kuri dabar visados su tavimi, bičiuli. Štai nuo tos vidinės dykumos ir bėgama į tikrąsias. Niekada nepamiršiu vienos Maxo Frischo *Dienoraščių* frazės, sukrėtusios mane paauglystėje: keliaujama tam, kad sutiktumei žmones, kurie nemano pažįstą tave kiaurai. Štai dėl ko vaikai bėga iš namų — nuo tėvų jiems nukaltų „pažinimo“ grandinių! Nuo žudančio gimdytojų (vėliau mokytojų, bendradarbių, viršininkų) atsainumo, atmetančio bet kokią nuoširdaus dialogo galimybę. Vaikai bėga „teisingai“ — neskaičiuodami! Juos atranda nežinia kaip atsidūrusius nežinia kur. Tasai aklas dūris jau išpranašauja vaike tūnantį klajūną — toks nesustos. Tokio lengvai nepapirksi tėviškų ar patriotiškų banalybių rinkiniu. Tokiam tėvynė bus visas žemės rutulys ir netgi dar kažkas daugiau. Tokio nepririš jokia korporacija. Toks neis mirti už gražius žodžius. Toks paprasčiausiai eis. Eis ir eis. Kol nekris ant molinių aslos grindų kur nors Maroke. Taip ir nepasiurbčiojęs arbatos Sacharoje. Nusėstas musių. Visas.

2.

Būna ir taip, kad turistas pamano esąs klajūnas. Ką ten turistas! Visi žinome naujausią kelionių atmainą — komandiruotę. Arba —

gastroles. Štai baletiniai ir operiniai veik niekados neišlenda iš teatro — repeticijas gena spektakliai, o spektaklius įrašai. Režisieriai, pasakojantys kitų kūnais ir balsais apie mūsų geidulius bei sopulius, apskritai nemato nieko, išskyrus savo bambos sceną. Sportininkai tik nakčiai apleidžia stadionus ir hales. Simpoziumų ir seminarų dalyviai — konferencijų sales. Politikai — savo užstales. Globalizmo laikais visi tampame komandiruotaisiais. Komandiruotė daugeliui — vienintelė žinoma kelionės forma, neįgyjanti jokio apčiuopiamesnio turinio. Tenoras atvažiuoja, sudainuoja savo ariją ir išskrenda į kitą teatrą, kur pakartos tuos pačius judesius ir gaidas. Ta prasme nuo jo nesiskiria ir kokie nors „Rollingai" — savo paties įvaizdžio ir funkcijos (pinigų kalimas) aukos. Šuolininkas į aukštį įveiks arba ne kartelę (jis laisvesnis už tenorą, nes retsykiais turi teisę „nepaimti gaidos", pardon, aukščio). Filosofas perskaitys pranešimą ir išskubės į oro uostą, palikdamas po savęs klaustukų kometą ir keletą neaiškiomis tezėmis suviliotų protų. Fizikas — formulių spiras ką tik nuvalytoje lentoje, kurią dabar užgulęs prievartauja chemikas. Politikas apskritai mechaninė lakštingala: jis suokia ir suokia vis tą pačią patarėjų sukurptą kalbą. Kai kurie stiklinėse palubių kabinose įkalinti sinchroniniai vertėjai netgi nusiima ausines ir verčia neklausydami. Bet juk ir komandiruotieji (minus politikai) gauna kelias laisvės valandas! Ką jie daro? Užuot sėdėję ir murkę it katinai kavinės staliukų atokaitoje, puola į muziejus. Arba parduotuves. Virsta turistais. Persikelia praeitin. O juk tos trys valandos — anga į nežinią, į tikrąją keliautojo erdvę! Kada (nusi)metus viską — kostiumą, kaklaraištį, nekenčiamus padėjėjus, — dar galima išeiti į naujųjų rusų (ir baltarusių!) nusėstą *via Veneto* (ar jos atitikmenį bet kurioje „civilizuoto" pasaulio sostinėje) tik tam, kad pabėgtum iš jos, tos prestižinės, *bliamba*, gatvės, kur akys veda, kur kojos neša. Vilniuje — į Užupį. Romoje — į Užtibrį.

3.

Na, neįsijauskime. Pabėgti nepavyks, bet susikurti trumputę pabėgimo iliuziją visai įmanoma. Štai ir mes Tebaldo krantine temstant jau beldžiamės Garibaldžio tilto linkui, sugerdami šniokščiančios upės vėsą ir gaivą. Iš viršaus matome palei sraunų vandenį bėgantį vyriškį su raudonais marškinėliais. Jo figūrėlė

pilkame statmenos sienos fone šokčioja nelyg taškelis snaiperio taikiklyje. Tas plikame regėjimo lauke bėgantis žmogus dabar atrodo it prarastos ramybės garantas. Bėgsmas irgi gali būti pabėgimo forma. Siksto tiltu einame sparčiau ir sparčiau — neatsigręždami į tyvuliuojančią žiburių jūrą už nugaros. Kojos pačios nuneša į ramią *S. Maria in Trastevere* aikštę, kur keli kandžiai geria vyną iš butelių. Tai geras ženklas. Bažnyčia priešais atrodo kaip šaltinis, prasimušęs iš pragarmių. Fasado mozaikos vos įžiūrimos, bet Marija krūtimi tebemaitina Kristuselį. Štai TOJI istorija nesibaigia niekad: Jis kryžiuojamas kiekvieną dieną ir SYKIU kiekvieną dieną maitinamas Marijos pienu! Tą „sinchroną“ suvokti niekada ne vėlu, jis nušviečia viską aplinkui — čia, Užtibryje. Tada ir fasadų pleiskanos suskamba, ir šiukšlės virsta rožėmis. Ir surūdiję motoroleriai atrodo kaip asilėliai, o geriantys kandžiai romūs it piemenėliai. Ir sukilęs apetitas nemeta jokio apsirijimo šešėlio, ir turkiška „Kebabų planeta“ Užtibrio „Didžiojoje“ gatvėje joks tavo katalikiškųjų genų įžeidimas. Pavalgyk, neramus žmogau. Atsipūsk. *Couscous freddo* bus pats tas. Ir *baklawa* prie dvigurkšnio *espresso*.

4.

Grįždamas supainioji tiltus. Ir visiškai netikėtai, trasuodamas iš *Trastevere* nesvariam transe, atsiduri valties pavidalo akmens lėkštėj vidury putojančios upės. Granitas po kojom minkštas ir šiltas it marmuras (o gal tai jis?), veik visą salos paviršių užima keisti statiniai — dar nežinai, kad tai viena seniausių Romos klinikų, XVI a. bonifratrų įkurta gydykla, kad ji stovi medicinos dievo Eskulapo šventyklos vietoje, kad tu apskritai atkakai į legendinę Tiberio salą. Vienut vienas. Naktį. Tau, chirurgo ir pediatrės sūnui, negalėjo nutikti kitaip. Vos ne visą ligoninės kompleksą gali apeiti palei pat sunkiai regimą, bet lengvai girdimą vandenį, kai kur šviečia palatų langai, kai kur nuaidi vienuolių seselių balsai, bet iš tikrųjų — tai oazė. Ir čia pat prisimeni, kad klajūnai dykumoje mato tik oazės miražą. Tu beveik laimingas — pasiunti draugams keletą žinučių (tai apsėdimas), darsyk apeini salą, darsyk įkvėpi tai, ką iškvėpia vietos dvasia, ir sustingsti visoms juslėms palaimingai apmirus. Tu Romoje, vidury Tibro, tu gyvas, o jeigu ir nebe, tai sala juk ligoninė. Plaukiojanti klinika.

Deja, ją it inkarai laiko Cestijaus bei Fabricijaus tiltai. Pasirenki pirmąjį, tada Garibaldį, tada vėl patrauki visiškai tuščia krantine, staiga suvokdamas, kad romiečiams patinka murkdytis jų miesto tirščiuose, o tu tik musė, nesąmoningai ištrūkusi iš kultūros barščių. Bet juk ir musė kada nors gali pasijusti paukščiu, ar ne? Štai tą galimybę tau ir suteikia Tibro krantinės. Jų neapšnerkšta geometrija, jų erdvi naktinė tuštuma. Žvaigždėto dangaus prieglobstis. Ir toji sala — padėta tau kaip dovana, nes ėjai neturėdamas jokio tikslo, išskyrus ėjimą. Kelias valandas pabuvai keliautoju. Iš komandiruotojo atvirtai į žmogų, kurio niekas neišdrįso apibrėžti sykį ir suvisam. Kurio nenužudė tėvų meilė ir tėvynės mitas. Dėl to vertėjo skristi į Romą. Išsitiesti naktį visu ūgiu Tiberio saloje ir užkaukti ragais į dangų: „Aš esu KITAS! Ir jūs, šunsnukiai, niekada nepažinojote manęs!“

• • • • • • • • • • • • • • • • • • • •

2007

1 BIT Biglietto Integrato
a Tempo - 75 min
Metrebus Roma
p. IVA 06341981006
Euro 1.00
Vale 75 minuti
una sola corsa metro
Rotalo: 000000456
Emiss. 26/02/2007 08:57
Scad.: 26/02/2007 10:02
26022007 08:47 02020637 M

Kalėdos Briugėje

I ....

1.

Žvarbų Kalėdų rytmetį mes sėdėjom automobilyje ir lazdelėmis valgėme sušius. Vasabi krienai ir marinuoti imbierai taip pat gulėjo po pailgėjusia ranka. Sušiai buvo susukti Kūčių stalui Briuselyje, jų su kaupu būtų užtekę kokiems Nazareto nakvynės namams. Jie ir sakė buvo mūsų atsakymas šventvakario ėdrūnams Tėvynėje*. Su šunimi pro šalį ėjęs flamas iš nuostabos negalėjo atitraukti veizolų nuo priekinio saabo stiklo. „Eikite jau, eikite!" — pagaliuku parodžiau flamui kryptį ir išlenkiau klebonišką konjako iš nusuktos gertuvės galvutės. „Su Šventom!" — atitarė šeimininkas. „Su", — atsakiau ir apsižvalgiau aplinkui: mūsų stovėjimo aikštelė, įvesta į palydovinę navigacijos sistemą dar sostinėje, buvo per kelis žingsnius nuo Briugės (kompiuteris vis taiso: „Brizgės") policijos nuovados. Atkakome čia per valandą, stebėdami ne greitkelį, o žemėlapio tinklelyje ekrane it kraujo kūnelis judančią raudoną rodyklę ir paklusdami navigatorės ko-

* Įtakingiausiame lietuviškos virtualybės plote, interneto klube tėvams (! — *RoRa*) www.supermama.lt (tai be penkių minučių galingiausia krašto partija), užtikau keletą metų besitęsiančią diskusiją, kurios du fragmentėlius pateiksiu jūsų dėmesiui. Noa: „Na, as ne rytiete, bet is to, ka anakart nusipirkau maximoj pavadinimu susi, tai nelabai sudetinga ji pagamint. Receptura: isverdi savo vaikui ryziu kose. Paimi ryziu, kiek reikia kudikiui, o kitus palieki puode iki rytdienos. Tada imi tuos vakarykscius ryzius be jokio prieskonio, susuki i kazka, gali ir nesukt, ikisi mazyyyti gabaliuka zalios lasisos ir viskas :) Serviruojant patiekti su sojos padazu. 8 gabaliukai — 9,99 Lt :) Skonio nekomentuosiu, bet taip ir nesupratau, kas ten tokio skanaus... Lasisa zalia vis tiek be skonio, lapas irgi be skonio, o ryziai yra ryziai. As, ko gero, tundra :) Taigi i klausima, kaip gamint, atsakymas aiskus, o kas atsakys i klausima — kodel gamint?" Supermamai Noa atsako supermama Foxenas (! — *RoRa*): „As cia mat kucioms susiruosiau sushi pridaryti: padarai po dvylika skirtingu Sushi / roliku zmogui, ir nereik sukti galvos del dvylikos skirtingu patiekalu... Gudru, a ne? O kas link komentaro, kuriu galu zmones nori darytis sushi — pasakysiu tik viena: kol nebuvau paragavusi TIKRO sushi, daryto japonu virejo, man irgi tai buvo gili paslaptis. Lygiai tas pats del „mazheeechio" zuvies gabaliuko. Normaliai ten tos mesos deda ko ne lygiom dalim su ryziais..."

mandoms. Angliškas palydovės balsas šeimininką pjovė, tad pasirinkome prancūzišką. Knietėjo paklausti, ar vairuojanti dama gali tikėtis savojo navigatoriaus atitikmens — kokio nors palydovinio „jų“ Andriaus Kavaliausko. Ar Vlado Bagdono. „Pavairuok tamsta pusvalandžiuką užsimerkęs“,— vis erzinau kompanioną. „Jūs atvykote į vietą“,— ištarė aukštybių balsas. Štai tau ir mechaninis angelas. Tavo mobilusis navigatorius.

2.

Šokoladu pertekusi Šiaurės Venecija atrodė taip, kaip ir tikėjomės. Ji priklausė Neapviliančiųjų lygai. Europa čia rodė tai, ką turėjo geriausia,— paveldą. Į tokias vietas reikia vežti visų postsocializmo gildijų „marketavičius“ su jų nupirktų architektų svita — saiko grožiui įsisąmoninti. Pasakos apie tai, kaip architektūrai neabejingas Hitlerio generolas ant kelių meldė nebombarduoti Briugės — nepamaišys. Oligarchai mėgsta diktatorių biografijas. Ypač tas vietas, kur tautos vadas lengva ranka pasiunčia myriop tūkstantį, bet pasigaili kokios nors varguolės sergančio vaiko. Šeimininkui nepasakiau, kad atsibeldžiau vis dėlto ne neogotikinių fasadų tyrinėti (tie tikrieji, mediniai, XVII a. iš gaisrų baimės buvo uždrausti), o sapno scenografijos tikrinti. Pasąmonę apsėdęs (šiuo atveju — apsėmęs) vaizdas rodė mane skuodžiantį palei kanalus įkandin kažkokios „špakliuotos“ ilgasuknės giltinės apnuoginta krūtine. Ta nelyg iš Paulo Delvaux paveikslų plaukusi moteris persekiojo mane daugel metų: tai išnirdama prie kanalo, tai iškildama ant katiniškai išlenkto tiltelio, tai nukaukšėdama širdį veriančiais kulniukais jau tik kaip garso instaliacija. (Kas prisimena savo sapnų garso takelius?) Vos prieš kelerius metus Briuselyje norėjau drauge su Jurga Ivanauskaite nueiti į muziejų pasižiūrėti Delvaux originalų, tačiau Jurga jau sunkiai vilko kojas (ten, Eurosostinėje, jai viskas ir prasidėjo), tad mielaširdingai paleido mane vieną grožėtis belgų siurrealisto išsapnuotomis geležinkelio stotimis. Pamenu, kaip matydamas Didžiąją keliautoją vis atsiliekančią ir atsiliekančią (kas buvos jos navigatorius?), tą tarp mūsų augantį šaligatvio atstumą irgi stūmiau sapno pusėn — jos dievinamo Delvaux teatrališkų drobių ir piešinių erdvėn, nenujausdamas, kad tai tikrų tikriausia mirties erdvė. Dabar, Briugėje, toji erdvė rodė savo nesugriaunamą gyvastį. Kalėdų rytą miestas buvo

apytuštis, dar viena koja viduramžiškam sapne, tad mes beveik nesustodami ėjome kiaurai kanalų ovalo įrėmintu labirintu, tokiu nepanašiu į apgaulingą tikrosios Venecijos akligatvių ar kiemų-šulinių pasjansą, nuolat pasitikrindami maršrutą pagal slenkančių debesų padėtį bažnyčių špilių atžvilgiu. Nepaisant pliusinės temperatūros, kanalai buvo ledo sukaustyti, tačiau plonas ir nejudantis gyvo vandens sluoksnis kuo puikiausiai atliko amalgamos funkciją. Tame kanalų veidrodyje suvirpėdavo smailėjančių fasadų langai ir skulptūros, driekėsi ant tiltų sustingusių vaikštūnų kontūrai. Kamera sukosi apie savo ašį, palikdama juostoje vaizdą-komentarą, nes originalas jau buvo atitirpęs operatoriaus esybėje. Gal ir supainiosiu linksnius, bet grožį čia galėjai išgyventi kažkokiu giluminiu nuščiuvimu; būdamas pirklių pasamdytų statytojų matematiškai apskaičiuotas, jis sykiu buvo „agramatiškas" — pastūmėtas į grynosios geometrijos valdas. Pastarųjų paveikumo nesinorėjo nei įžeminti, nei įžodinti. Tada pasirodė japonai.

3.

Mano šeimininkas, beje, kendo meistras, iš pradžių juos palaikė korėjiečiais. Apžergę dviračius, kažką žvaliai šūkčiodami, jie artėjo grindiniu palei kanalą iš uosto pusės. Kai kurie mynė tandemus. Pravažiuodami pro mus visi kaip vienas ėmė linkčioti ir šypsotis. „Tik susimildami neįkriskit į vandenį", — pasakiau mintyse. Jie buvo trigubai už mane jaunesni. Ir vėl stojo tyla. Poeto širdis neišlaikė: o, atvažiuoti čia pavasariop, apsigyventi su mergina (liežuvis neapsiverčia sakyti „moterimi") išsinuomotame bute prie vandens, važinėti tandemu naktį, gerti dramblinį „Delirium tremens" alų po tiltais, skaičiuoti varpų dūžius ir mesti monetą, kam kloti lovą, kam spausti sultis, kam tepti... „Gali nepigiai atsieiti", — perskaitė mano mintis šeimininkas. „Dar niekam *delirium tremens* neatsiėjo pigiai", — atsakiau be pauzės. „Žiūrėk, — pasakė šeimininkas, — čia niekur nematyti palydovinių antenų!" Mes vis dėlto ne Rumunijoje, knietėjo atsakyti, bet nutylėjau.

Grįžinėjome griežtų dviaukščių kvartalu, gatvelės buvo siauros, išdabintos keraminiais niekučiais, medinės durys su belstukais išdažytos ryškiomis spalvomis. Viduje, kitapus tų su gatvės grindiniu mažne suaugusių durų, briugiečiai buvo sustingę į nejudančius Kalėdų luitus, kur ne kur bolavo ančių paštetu nukrauti

stalai, išganingai tviskėjo ropinės su kvapniuoju „Pere Magloire" kalvadosu... Ak, lietuvi, prikąsk liežuvį! Miesto žaislinis pobūdis bei matmuo buvo turistinio raciono dalis. Tačiau visai čia pat šnopavo Šiaurės jūra. Mažieji olandai iš savo kasdienybės rėmelių išplaukdavo į bekraščius vandenynus. Žemėlapiai ant sienų čia nuolat konkuravo su tapyba. Pastaroji buvo skirta ne vien akiai — sielai taurinti. Ko nepasakytumei apie Kalėdinę mugę Briugės centrinėje aikštėje, savo begėdišku *kitsch*'u niekuo nesiskiriančią nuo Jūros švenčių šėtrų ar Vasaros sostinės sezono pradžios prekybinių vilionių prie sesės Baltijos. Negrabiose medinėse trobelėse prekiavo viskuo — nuo lenkiško gintaro (trūko tik svarbiausiojo Varšuvos lauko prekystalių komponento — batų raištelių) ligi keraminių nindzių (trūko tik panevėžietiškų molio namelių, beje, iškeptų pagal flamų architektūros pavyzdžius) ir niekam nereikalingų galvos apdangalų. Stabtelėjome tik karšto vyno maukteléti. Senos prekyvietės centre, pakylėta it bokso ringas, dunksojo čiuožykla su aptverta Kalėdų egle vidury ledo arenos. Mažiau patyrę čiuožėjai vis atsitrenkdavo ir atsitrenkdavo į tą aptvarą. Patyrusių čia buvo katino ašaros — vienas juodis atlapota krūtine ir į dangų užverstom akim vis suko ir suko piruetus: jis irgi, matyt, vijosi savo svajonę, savo ledinį, nežinia kokių vėjų atpustytą sapną smėlio dykumoje.

4.

„Ne griekas išgerti ir *kriek*'o, arba vyšninio alaus",— pareiškė šeimininkas. Geresnes vietas jau buvo užsėdusi kalėdinė liaudis, tad pasirinkome rūstoką priebėgą kitos aikštės kampe. Aludė nebūtų padariusi gėdos nė vienam Rytų Europos stočių rajonui. Interjeras čia buvo išlikęs dar nuo tų laikų, kai žodį „pedofilija" galėjai užtikti tik specialiojoje, tarnybiniam naudojimui skirtoje literatūroje. Helovyno palikimas bylojo apie audringus vietos demonų vakarėlius. Ūsuotas kelneris vyšniniu veidu koja atidarydavo duris į dujomis apšildomą lauko šmotelį. Ilga kreiva nosis, išmušti priekiniai dantys ir pomada sutepti vieninteliai vienintelio užeigėlės kelnerio plaukai galėjo reikšti viską, išskyrus meilę artimui. Tad alų teko neštis patiems. Norint pasiekti bedurį tualetą, reikėjo pereiti dvi tamsias patalpas kitapus baro. Dešinėje stovėjo nedidelė pakyla su apdaužytu pianinu. Kairėje, negilioje nišoje,

už apvalaus apšnerkšto stalo sėdėjo apyjaunė moteris ir, atrėmusi galvą į sieną, verkė. O jeigu atvirai — raudojo. O dar tiksliau — žliumbė. Tualete, per kelis salėje girdimus žmogaus lašus, aš niekaip negalėjau prisiminti, kur tą moterį esu matęs. Kokioj krantinėj, kokioj kavinėj, kokiam sapne.

II ....

1.

Grįždamas iš tualeto dar sykį užmečiau akį į raudotoją: stačia nugara prigludusi prie sienos, ji sėdėjo palei šonus nuleistom rankom ir leido ašarom netrukdomai riedėti skruostais. Žvelgiau į ją kaip kažkada nusipelnęs Paryžiaus vaikštūnų treneris Charles'is Baudelaire'as žvelgė į iš žvėryno ištrūkusią gulbę jau nuo sostinės prisilietimo išpurvintom plunksnom: „*Kiek ji priminė mitų, senų ir keistų!*" (vertė T. Venclova). Jeigu tą Kalėdų rytą būčiau į Briugę atkakęs vienas vienužis, turbūt jau mėtyčiau klausimo blizgę: gal madam norėtų pasivaikščioti dulksnoje, pasižvalgyti po kalėdinį dangų, ar dar kvailėliau. Net girdžiu jos atsakymą: miestuose nėra dangaus, todėl atsiknisk, senas mačiste, ir panašiai. Taip, miestuose dangaus vietoje plyti lubos. Arba pliekia lietus. Mano šeimininkas buvo delikatus žmogus, nereikalingais klausimais nepripėduojantis abipusio tylėjimo lauko. Vis tiek nieko nesakiau jam apie per keletą žingsnių nuo mūsų, salytės alkovoje, verkiančią tamsiaplaukę. Juk vis tiek neišvengiamai būtume pradėję ieškoti to verksmo priežasties, o gal ir viso priežasčių kamuolio, kuris imtų vyniotis paskleisdamas abortų, svetimavimo ir kitų blogio gėlių aromatą. Pažįstamas kvapas, vienžo, kaip sakoma maksimalių išbandymų Lietuvoje. Tad sėdėjome kiekvienas su savo *kriek*'u, persimesdami žodeliu kitu, perskrosdami žvilgsneliais stiklinę sieną, skiriančią mus nuo lauko staliukus po dujiniais šildytuvais apsėdusios publikos. Vienas jaunas plikis su auskaru savo merginai po nosimi juodu flomasteriu baltam lape paišė kažkokius satanistų papuošalų eskizus. Mažos kaukolytės dabino kryželius. Mergina irgi buvo verta grieko (pašalinę priežastį — pašalinate nuodėmę). Storulių šeima šlamštė nesveiko maisto klombas: radikali jų žandikaulių sinchronija kėlė sveiką pavydą. O ji sėdėjo tiesia nugara ir verkė. Pajutau vienos literatūrinės aliuzijos dieglį.

Dar visiškai jaunutis tėtušis Hemingway'us aprašinėja vienišas Kalėdas 1923-ųjų Paryžiuje. Tame, kuris visada ne su mumis.

2.

Toronto Star Weekly reporterio tekste mane visad jaudindavo žodis *juggernauts*: Londono sutemų sniege autobusai gergždžia it žali „džagernautai", t.y. it viską šluojanti jėga. Ir sykiu tas Dievą Višnu įkūnijantis žodis reiškia tiesiog didžiulę krovininę mašiną; o kas užginčys, kad žmonės — ne krovinys? Ir toliau: *„Sniegas niekur nebūna toks gražus kaip mieste."* Štai dangaus, kaip menamame apsikeitime replikomis ką tik sakė mūsų verkiančioji, miestas be, užtat sniego jame per akis. Krituliai ir anuliuoja dangų. Tad verta stovėti Paryžiuje ant tilto per Seną ir pro sniego skraistę žiūrėti į Luvro luitą ir gausiais tiltais perdengtą upę. O kur dar mieguista Paryžiaus katedra! Ir taip toliau, ir panašiai sniego ritmu. Ir pirmas nerimo dūžis: gražu tai gražu tam Paryžiuj, tik baisiai vieniša per Kalėdas. Tada Hemo kamera pasigauna porelę, atkulniuojančią Bonaparto gatve iš krantinės pusės ir užkopiančią į mažytį restoranėlį antrame vieno Jokūbo gatvės namo aukšte: dvi salytės, keturi nykštukiniai staliukai ir... katė. (Hemas — idealus vardas katinui.) Čia gaminami kalėdiniai specpietūs. (Beje, būsimojo nobelisto tekstas rašomas trys dienos prieš Kalėdas.) Toliau girdime tipišką „magnetofoninį" Hemo dialogą: mergaitei visa aplinkui nelabai panašu į šventes, o vaikinas norėtų spanguolių. Kalakutas (nepainioti su džagernautu), supjaustytas keistomis geometrinėmis porcijomis, kuriose mėsos — katino ašaros, užtat kremzlių tinkle begėdiškai puikuojasi didelis plikas kaulas. Paliktų namų tema ant lėkštutės: ten ir kalakutas būdavęs kitoks (be kremzlių!), ir apskritai neaišku, ar jie kada besugrįš namopi. Jie — jauni menininkai, atvykę užkariauti Paryžiaus. Tokie prieškariniai ano amžiaus Svajonė ir Paulius Stanikai. Restoranėlio šeimininkas atneša neaiškų desertą ir mažytį raudonojo buteliuką. Mergaitė, išvydusi pastarąjį, pravirksta. *„Aš nemaniau, kad Paryžius toks,* — sako ji. — *Aš maniau, kad jis linksmas, pilnas šviesos ir labai gražus."* Vaikinas apkabina ją — tiek čia leidžiama. Netgi šiek tiek daugiau. Viskas pasikeisią, miestas irgi — juk jie čia vos trys dienos! Netrukus porelė vėl patraukia apdainuotosios sostinės gatvelėmis, vis dar sninga (Dieve,

koks sunkus žodis!), o Hemas pažaidžia šiurpėmis, primindamas sostinės bulvarais zujojančius vilkus ir juos medžiojančius žmones, dar pakelia kamerą viską mačiusiais fasadais aukštyn, tik fasadai dabar sustingę ir Kalėdų nepaliesti. Paryžius, regis, sau, o Kalėdos — sau. Tačiau tai pirmosios jaunuolių Kalėdos svetur. Žodis niekur neištariamas, bet kalbama apie emigraciją. Finalinis akordas stiprus: „*You do not know what Christmas is until you lose it in some foreign land*" („*Jūs niekad nesužinosit, kas yra Kalėdos, kol nepamesit jų kurioj nors svečioj šaly*"). Pamestosios Kalėdos, pamestųjų Kalėdos, tau neateinančios Kalėdos. Jų neatėjimas piešia (kas kad snaigėmis!) nejaukią perspektyvą — tokių porelių daug, o pasiseka vienetams. Stanikams, regis, pasi-. Tamsiaplaukei Briugės knaipėje — turbūt nepasi-... Tiksliau — visai nepasi-.

3.

Kas aš toks, kad sakyčiau jai: nepasiduok, moteriške! Ji juk gali verkti ir be aiškios priežasties — profilaktiškai, tarkime. Gali verkti prisiminusi kokį liūdną filmą. Liūdną aktą. Ar net Hemo apsakymą. Ašaros kartais būna pakabintos ant adatos smaigo. Kekėmis — it vynuogės. Biografijos akupunktūra — itin plonas reikalas. „Be pusės litro čia nieko nesuprasi",— garsiai sakau šeimininkui. „Apie ką jūs?" — truputį išsigandęs klausia jis. Iš- ties — apie ką aš? Nejaukiai susigūžiu, per plauką neužsirūkau. Paskutinį kartą užsitraukiau praeitam amžiuj. Plikis tebepiešia gotų papuošalus. Storulių šeima akyse storėja. Jie nesustos. O tu? Briugė išvaikščiota, netgi porąsyk nusileista į nemokamą „Mako" tulį rūsyje — valytoja šluotkočiu parodydavo tuščių kabinų duris. Vyrai ir moterys it „Mako" mėsainiai ėjo pramaišiui. Visi pisuarų prieigose kažkodėl mįslingai šypsojosi. Gamtinių reikalų priespauda buvo geriausias mūsų gyvasties įrodymas.

4.

Ir vis dėlto. Nuo tų Kalėdų jau prabėgo patys matote kiek. O jos siluetas neišsitrina, nors tu ką. Laikosi it graviūra atminties plokštėje. It ištatuiruota aguona ant strazdanotos storulės papo. Štai ir dabar, rašydamas šitas eilutes saulėtą vasario dieną ketvirtojo lietuvių miesto, vardu Dublinas, knygyno „Eason" kavinėje,

žvelgiu į du vaizdus išsyk: į geltonus dviaukščius „džagernautus“ O'Connelio gatvėje ir į tamsų kampą Briugės smuklėje. Šalia sėdinti jauna akiniuota pelėda žaiboraščiu baigia primarginti antrą lapą. Tokiu greičiu rašomi tik isteriški atšąlančios meilės laiškai ir moteriški romanai. Nežinau, ar moteris iš Briugės yra parašiusi daugiau negu porą prašymų policijai ir socialinei rūpybai. Atviruką santechnikui iš firmos „John Lennon And Son“ — kaip tik dabar jo raudonas autobusiukas sustoja prie tame pačiame pastate plytinčios „Penneys“ išparduotuvės. Visi ateina ir išeina su popieriniais firminiais maišeliais. Marškinėliai su Che (ne Kuoliu!) — 4 eurai. „Penyje“ jų laimė,— sakau pats sau. Revoliucijų išparduotuvėje mums jau seniai nėra kas veikti. Bet tai jau kita, oi kita istorija, bičiuliai.

....

2008

Sofija su sniego kailiniais

I ································

1.

Visą savaitę Sofija it apledėjęs sfinksas stingsta po sniegu, su kuriuo niekas nė nebando susiremti. Reti baltai užbrūkšniuojami „animaciniai" praeiviai maklinėja viduriu gatvės, bet klaksonų šitoj vatinėj erdvėj negirdėti. Automobiliai migloje prasmunka taip lėtai, kad pėstysis gali vairuotojui pridegti cigaretę ir, kol šis užsitrauks, paburnoti dėl oro sąlygų Vidurio Europoje, tarsi patvirtindamas Peterio Handke's teiginį, esą meteorologija tėra vienintelis šio darinio skiriamasis bruožas. Ir nurimti išgirdus atsakymą: „Sniegas geriau nei dulkės". Prie „Sheraton Sofia" nuvalytos tik artimiausios prieigos, tad valiutinė darbininkė dirbtinio krokodilo aptemptais sėdmenimis ir natūraliais puskailiniais ant nuogų pečių priversta konkuruoti su čiabuvius bei retus turistus puldinėjančiomis čigoniukėmis ir būrėjomis, besibūriuojančiomis ant šv. Nedelios (tai moters vardas) cerkvės laiptų. Čigoniukės baksnoja į tuščias saldainių dėžutes ir pajuodusias lūpas. „Duok levą! Būk žmogus, duok levą!" — šaukia jos nuo gimimo prikimusiais balsais. Ant vieno levo nupaišytas šv. Ivanas Rilskis — vienintelis bulgaras, apie kurį, kaip teigia teatro kritikas Nikola, kaip ir nepavyksta pasakyti nieko bloga.

Prie viešbučio laiptų susisuko lizdelį valandų valandas mažytę armonikėlę virkdantis berniukas su žieminėmis drapanėlėmis apvilktu šuneliu. Iš nugaros šuo panašus į mergytę gelėta striukyte, iš priekio — į barzdotą moterį. Ligi sutemų ant užpakalinių kojų sėdintis šuo — tikras budistas profesionalas, galintis ištverti šekspyriškas audras ir politines bufonadas (t.y. carą Premjerą ir ekskomį Prezidentą), jausmingesnių tetų mėginimus pataisyti nuo ausų nuslinkusią pionieriaus kaklaraištį primenančią raudoną skepetą ir vaikiščių patyčias. Kai stotinka, ta bulgariška centakapeikė, suskimbčioja pintinėlėje, šuo, it inteligentiškas restorano pianistas, nežymiai linkteli. Ir vėl sustingsta prispaudęs

priekines letenėles prie krūtinės. Berniukas maigo vargšų vargonėlius palaimingai užsimerkdamas — nežinia, nuo šalčio ar nuo įkvėpimo. Čigonės jam ne konkurentės, pagaliau, kuo šaltesnė diena ir gilesnė pusnis, tuo daugiau (ne)konvertuojamo gailesčio aplinkui.

2.

Šalimais, nelauktai švarioje požeminėje perėjoje ir sykiu metro stotelėje „Serdika" (metro Sofijoje kursuoja viena tiesia linija), ant šlifuoto granito atbrailos pasidėjusi tvarkingai sulankstytą apsiaustą, pati kaip gerai įtempta styga, griežia jauna smuikininkė. Nesu didelis smuiko literatūros žinovas, tačiau su profesionaliomis simfoninių orkestrų ar kvartetų smuikininkėmis eičiau ne tik į lovą, bet ir į žvalgybą Tora Bora labirinte. Teigiu: šitas pirmas Sofijos perėjos smuikas nepadarytų gėdos jokiam tėvyninio orkestro, įskaitant ir Sauliaus Sondeckio kamerinį, pultui. (Gaila, kad dešimtmetį švenčiantis TV kanalas „Mezzo" nerengia tiesioginių transliacijų iš metro stočių ir požeminių perėjų!) Ji pjausto iš peties ir iš širdies, nė akimirksniui neprarasdama oraus pasitikėjimo šeimos (ar giminės) pasirinkimu. O tiksliau — visiškai jį pateisindama. Jos verslo planas dorai dera su atlikėjos meno technikos tobulinimu, o gal atvirkščiai. Praeiviai trumpam stabteli, akimirkai išsijungia iš inertiško kasdienybės tinklo ir neatpažinę opuso gėdingai nupėdina savais keliais. Stotinkų jai mesti niekas nedrįsta, bet, neslėpsime, vienas kitas levukas su šventuoju Rilskiu įplaniruoja futliaran.

3.

Pirmąją Naujųjų dieną miestai atrodo it išmirę. Sofija — ne išimtis. Tiksliau išimtis — tiesiogine prasme, nes mano apledėjęs žvilgsnis nuolat atsimuša į miruolių akis. Tos akys žvelgia nuo medžių kamienų ir stiklinių bankų durų, nuo parduotuvių vitrinų ar banaliausių sienų. Net savo laikinojo būsto laiptinę kvartale B5 sutemus atpažįstu iš nužudyto dvidešimt trejų metų gražuolio Koko šypsenos. Viename gedulingame A4 formato plakatėlyje apie mirties metines informuoja tėvai ir bobutė, kitame — jo mergaitė Ani. „Žinau, kad tu amžinai liksi mano širdyje", — praneša ji miestui ir pasauliui. Kildamas gergždžiančiu ir siūbuojančiu liftu į dvyliktą

aukštą, matau dar kelis prie butų durų prisegtus įvairaus amžiaus mirusiųjų veidus. Pareikšti savo liūdesingą solidarumą su išėjusiais čia gali kiekvienas. Viename (šįsyk spalvotame) gedulo skelbime puikuojasi pusnuogis skustagalvis su riebia aukso grandine, arba *cepura*. „Mes Tavęs nepamiršime, Niko!“ — rašo anonimai bendražygiai. Tokia mirusiųjų vizualizacija iš pradžių šokiruoja, vėliau, aišku, imi nebekreipti į „Charono kelionių agentūros“ klientus dėmesio. Tiesiog praeini pro tuos atvirukus iš Hado, prilipusius prie visų įmanomų miesto paviršių. Abejingumas — tikroji gyvųjų privilegija. Tai jie, mūsų mirusieji, meldžia akimis stabtelėti. Jų *memento mori* man skamba Sofijoje kaip smuikas perėjoje, kaip akordeonas sniege. Kol girdžiu tą muziką, tol turbūt esu gyvas.

4.

Vienų didžiausių Sofijos kapinių pavadinimas irgi „limpa“ — Orlandovcai. Antras tramvajus nugabena jus ten tiesiu taikymu. Beje, kitame maršruto gale plyti didelė kaip praeitis Rusijos ambasada. Bet mums ten, ačiū Dievui, jau seniai nebereikia.

II ....

1.

Atminties keliai nežinomi, bet kartais ir didžiausiam topografiniam idiotui nušvinta cikliškumo (vis stringi ir stringi toj pačioj vietoj, tarkim, ties Sirijos oro linijų agentūra po apsnigtų padangų prikrautu balkonėliu) bei savistabos svetimuose kraštovaizdžiuose žvaigždė. Iš esmės (ir iš principo!) pradėti galima iš bet kurio atminties taško. Kad ir nuo šunų prie dieną naktį saugomo Žydų kultūros centro Sofijoje, kur Aleksandro Stambolijskio bulvarą it trombas išplečia tramvajų žiedas. Tramvajaus dundesys, Vilniaus ir Klaipėdos merų dėmesiui, miesto akustiką tik sutaurina. Tačiau nenukrypkim per daug į šalį. Kai kuriuos mišrūnus su vilkšunio priemaša (ir persvara!) jau tariuosi atpažįstąs, kai kurie galbūt jau atpažįsta ir mane. Prasilenkdami pasikeičiame žvilgsniais. Sykį netgi turėjau peržengti skersai šaligatvio prigulusią nepraustakailių porelę. Ta migruojanti beaistrė publika apsireiškia ir pranyksta netikėtai. Bulvaro šunys atrodo

mažumėlę kvaištelėję, kaip sakydavom jaunystėje — „apsinešę“ (dabar sakoma — „paplaukę“), signalai iš smegenų žievės ne visada pasiekia uodegą: toks apsinešėlis yra kiek išsiderinęs, tarsi sudėliotas iš kelių skirtingų temperamento ir skirtingos muskulatūros brolių ir sesių dalių. Numarinę visas valios pastangas, jie bėga vos keldami kojas, bet neatrodo leisgyviai. Niekad nemačiau, kad juos kas maitintų, prie tos šunaujos, priešingai nei katinijos, neprisigretina jokia mįslingai besišypsanti Skudurinė Onutė su išėdų ar žuvies grobų lauknešėliu.

Bulvaro šunys kartais bėga ratu tramvajaus žiedu. Tasai bėgsmas atsiduoda hipodromu. Beje, čia pat stūkso apleistas kino teatras „Atgimimas“, kur dar visai neseniai veikusiame lažybų punkte tūlas galėjo išbandyti laimę Anglijos ir Amerikos žirgų lenktynėse. T. y. ne tik mintyse priglusti prie vibruojančio ristūno kaklo, bet ir sumokėti už šitą „sukentaurėjimą“ daugiau ar mažiau apvalią sumelę. Seni plakatai su žokėjų ir žirgų vardais tebekaba po stiklu (ten iškabinti net 1934 metų Saratoga Springs lenktynių dalyviai: Dark Wizard, Magnanimous, Budding Star ir Blue Gardenia!), bet lošyklos aistras seniai išstūmė „Eurofutbolo“ (šios atšiaurios žiemos sniegą irgi galima pavadinti „eurosniegu“) bukmekerių kontorėlės. Kai kurie mano bičiuliai praloštų ten visus kontorose žmonų užkaltus pinigus.

2.

Jau žinau šį bei tą. Žinau, kurioje krautuvėje it ilgas žalias pirštas lentynoje stirkso geriausios rakijos „Burgas 63“ butelis. Žinau, kad balto to paties butelio pirkti nereikia. Žinau, kad geriausia degtinė — „Targoviste Special“, nors iškilus „kompaktinis“ piratas Liubo ką tik lenkiškai pašnabždėjo į ausį: „Vladimir“ irgi lygis“. Dėl rakijos jis nesiginčija, kiekvienas regionas turi savo ypatingą rūšį. Beje, rakiją čia geria stipriai atšaldytą, užkąsdami šviežių daržovių salotomis su sūriu. Raudonųjų vynų lygoje mano gomuriu be konkurencijos nubėgo kolekcinis Asenovgrado regiono „Mavrud“: kvapų, nepasakyti vynadulkių, pilnatvė gerklės oloje neapsakoma, sunkaus svorio (jam atstovauja beveik visi vietos merlotai) nereikia skiesti puikiu šaltinio vandeniu „Devin“. Dar žinau, kad nieku gyvu nereikia eiti į kino teatrą „Maskva“ — žiemą jis nekūrenamas, paauglės seanso metu rūko be perstojo, gyviai

ir šikniagalviai kiekvieną pliką papą ekrane palydi ištiktukų salvėmis. Arkties šaltis „Maskvoje" numarinęs netgi tuliko bobulenciją: rausvi, į vaikystės sąsiuvinių spaustukus panašūs sukarpyti tualetinio popieriaus gabalėliai ant kėdžių ir skelbimas apie mokamas paslaugas atrodo nelyg dar viena eurokonceptualistų išdaiga *à la Soros*.

Be abejo, žinau, kur geriausias dolerio kursas bulvare ir mieste. Žinau, kad bene visos gražiausios Sofijos gatvės pavadintos carinės Rusijos generolų bei kunigaikščių, neaplenkiant anei grafų, vardais: ką, meldžiamieji, jūs girdėjot apie generolą Josifą V. Gurko? Ar kunigaikštį Dondukovą? (Ar tik ne apie jį poezijos negras Puškinas parašė garsiąją epigramą *„В академии наук заседает князь Дундук"*?) Arba grafą Ignatjevą? Ar Varnoje dar išliko daktaro Jono Basanavičiaus (*bulg.* БасАнович) gatvė?

3.

Žinau, kad „agrofilosofas" Aleksandras Stambolijskis (1879–1923), studijavęs filosofiją Halėje ir agronomiją Miunchene, buvo Bulgarijos žemdirbių liaudies sąjungos ideologas ir tribūnas (kurį laiką netgi premjeras!), tačiau, užuot siekęs proletariato bei žemdirbių suartėjimo, pirmasis Bulgarijoje pradėjo ieškoti „trečiojo kelio". Uždegantis oratorius su visad užriestais ūsais, jis kėlė balsą ir prieš buržuazines partijas kaip tokias, ir prieš revoliucinį pūslėtųjų rankų bei komunistinių spuogų „bėrimą". Aiman, karinis (Teodoro Živkovo laikų enciklopedija būtinai prideda „ir fašistinis") perversmas 1923 metų birželio 9 dieną užbraukė visas „agrofilosofo" viltis. Protofašistai nukirsdino jam... galvą. Ta galva dabar bronzinė. Likimo ironija — į kalėjimą Stambolijskį buvo įkišęs dabartinio Bulgarijos premjero Simeono Saxe-Coburgo, buvusio caro Simeono Antrojo, senelis Ferdinandas.

4.

Picerijoje „Mamma mia" užtinku dailių atvirukų iš serijos „Pasiimk dykai". Čia bulgarai mus pralenkė. Net latviai jau leidžia tokią seriją. Viename vienišas ir užsimąstęs į pingvinuką panašus paukščiukas. Kitoje to paties atviruko pusėje skaitau: „Ką pats galvoji apie Bulgariją?" Iš septynių pateiktų atsakymų reikia pasirinkti vieną, po to parašyti savo miesto vardą ir datą. Pasira-

šyti nebūtina. Taigi atsakymai: „a) Gyvensim geriau? (kaimo dialektu. — *RoRa*); b) Kuo toliau, tuo geriau; c) Visi kiaulės (aš irgi); d) Tai ne gyvenimas, o išgyvenimas; e) Daugiau nebežaidžiu šitų žaidimų; f) Čia kaip ir visur; g) Tegyvuoja monarchija!“. Įdomu, kad visuose draugams paimtuose atvirukuose jau buvo pažymėtas atsakymas c. Lietuvaičiams turėtų patikti. Ypač „ekonomikos“ daktarui Veselkai: ar tik ne bulgaras tas mūsų ugningasai oratorius, ar tik ne Aleksandro Stambolijskio geno aidą jo tiradose girdime?

....

2002

Hotel Europa

I ....

OSKARUI K.

1.

Beveik cirko dydžio šėtra stovi po šimtamete liepa Bad Godesbergo Kurparke. Visai čia pat gyveno Ludwigas van Pats — t.y. Beethovenas. Iš ryto palapinės tuštumoje įsivaizduoju trapecijas, saltomortales, dresuotas kiaules. Pastarosios buvo tarybinio lietuvių cirko pasididžiavimas. Kampe jau sustumti stalai su metaliniais termosais dramaturgams, vadinamiesiems Bonos bienalės patronams. Kai kurių nemačiau aštuonerius metus — nuo euforiško „pirmojo karto" 1992-aisiais, kai mes Vakarams tebuvome egzotiški klounai, atėję iš šalčio, iš niekur. Tokie apsišaukėliai pusgalviai pusbroliai, besigviešiantys savo palikimo dalies. Tada mūsų dramos bylą gynė Eimunto Nekrošiaus *Kvadratas*. Pamenu neįtikėtinai tvankioje salytėje Kostą Smoriginą su šimtasiūle: lygiai tokią pat kažkada bandė skutais su pomidorų padažu ir degtine suėsti vienas beprotiškas lažybas kirtęs Palangos girtuoklėlis Niuka. Šimtasiūlė salės pilve vokiečiams atrodė it pasiskolinta iš muziejaus — Europoje buvo prasidėjusi sienų trynimo era, ir mes su savo lagerio metafora vėlavome gerą dešimtmetį. Mūsų pūliai atrodė užkonservuoti, o cukrus priminė hepeningų pionierių ekscesus. Vokiečiai norėjo dabarties kūno, virstančio maita tik scenoje. O mes rodėme maitą, kuri nieku gyvu nenorėjo virsti gaišena. Žinoma, buvo ir kitaip matančių. Kitamačiams atstovavo islandai. „Štai kokie jūs, lietuviai!" — su ašara balse ir akyse vis kartojo laiba ir strazdanota geizerių krašto dukra. Kai ji pasilenkė manęs pabučiuoti, tos strazdanos atrodė it konfeti lietus.

Rimui Tuminui su jo į mirtį keliaujančiais žydais po ketverių metų sekėsi kiek gerėliau: holokaustas tarsi išplėštas iš chronologijos, tarsi neatplaunamas „faktas ant veido" (deja, ir ant mūsų

su tamstomis), tarsi stigma žemėlapyje. „Niekada negalėčiau atvažiuoti į Vilnių",— prisipažino žinoma olandų autorė Judith Herzberg. Į Vokietiją, kur statomos jos pjesės, atvažiuoti, be abejo, lengviau.

2.

Iš termosų išbėga kava, iš dramaturgų burnų — frazės apie save. „Aš esu Markas Ravenhillas",— sako jaunas plikagalvis išraiškingai gniaužomais kumščiais. Tamsūs polo marškinėliai švelniai apnuogina jo tatuiruotę ant kairiojo bicepso. Ir tuo pat metu — žvilgsnis tarsi pro šalį, virš visų ir virš visko. Ir tuo pat metu — paslaugaus kaimyno kuždesys į ausį: „Jis, kiek žinau, serga AIDS." Ir ta nepatikrinama, bet mirtina informacija — jau lemianti mano žvilgsnį ir mąstymą apie jį, tas žaibiškai siaurėjančios egzistencijos žaižaravimas, it koks *zapping*'as, kai šimtai būties skeveldrų pasiutusiu greičiu ima suktis aplink juoda skyle virstančią ašį. Ką galvoja žmogus, žinantis, kad pašnekovas irgi žino, kad jam liko galbūt mažiau negu nieko? Ar nuo to keičiasi jo regėjimo lauko intensyvumas? Žiūros rakursai? Noras įkvėpti pasaulį kasdien minkštėjančiais plaučiais? Noras paliesti TĄ liepą, TĄ torsą, TĄ kavos puoduką? Ligoniui visi pasaulio daiktai su žymimuoju artikeliu. Ir sykiu negali nepastebėti, kaip nejučia tampi tos informacijos (taip, taip — ne pačios ligos, o informacijos apie ją!) įkaitu, kaip kiekvieną kartą susidurdamas su pasmerktuoju žvilgsniu imi nevalingai šypsotis saldžiarūgšte kaimo kunigo šypsena. Net ir Marko tekstai žinantiems tampa kitokie — staiga pagauni save galvojantį, kad tokioje padėtyje rašytum kitaip. Ir sykiu supranti, kad tai nesąmonė — jau pats rašymas yra mirtina liga. Tik rašydamas naujas pjeses, tik virusu smogdamas į virusą jis gali prailginti tą svaigų būties smigimą į jusles.

Vėliau, Londono teatrui „Išniręs sąnarys" vaidinant (mano nuomone, itin prastai) Marko *Polaroidus*, matau jį verkiantį — ypač toj pritrenkiančioj scenoj, kai slavas gėjus ateina į kliniką atsisveikinti su mylimojo kūnu. Pastarasis, valanda prieš morgą, jau keikiasi iš anapus, o teksto autorius dar sėdi salėje, ir ašaros rieda gyva mirties kauke. Ar būdamas greta turėčiau paliesti dramaturgo ranką? Tokiu veik nepastebimu, itin erotišku gyvaplaukių prisilietimu? Naktį, su „Veltins" alumi, įpiltu Tanios iš Elektrėnų,

prie tos pačios cirko palapinės, pasakoju bronzine striukele apsitempusiam Ravenhillui apie Šiaurės Jeruzalę, kur visos komedijos nuolat virsta elegijomis, ir atvirkščiai. Šėtroje skamba kažkoks amžinybei į nasrus spjaunantis *techno*, ir *Šopingo* autorius atsiprašo jūsų lietuvio: „Dar taip norisi pašokti!“ Ir pasileidžia strimgalviais į gan vangų sūkurį, striukelė pasislenka aukštyn... Dar aukščiau... Ne, jokių dėmių ant kūno. Tik baltas marmurinis torsas. Ir ta iš galvos neišeinanti ančiasnapio Quentino Tarantino frazė, kvailokai stuksenanti į smilkinį: „Vyriškumo riba yra pečių lygyje. Aukštėliau prasideda homoseksualizmas.“ Šokantis aukščiau galvos iškeltomis rankomis neišvengiamai yra... Pasitikrinkite tai statistiškai. Marko kūno kalba, laimė, atrodo it sveikatingumo apoteozė.

3.

Mariangela Gualtieri studijavo architektūrą Venecijoje. Vėliau susirgo teatru, iš arti stebėjo Kantorą ir Grotowskį. Drauge su savo vyru režisieriumi Cesare Ranconi įkūrė eksperimentinę trupę „Teatro Valdoca“. Trapi, vos girdimu balsu šnekanti ilgaplaukė kas rytą didesniu už save dviračiu sukaria po keliolika km. Mes išsyk atrandame bendrą kalbą, tiksliau — nuotrupų tylą, nes dar neteko sutikti laisvai angliškai kalbančio italo. Mariangela yra žodžio filosofė. Ją domina žodžio likimas scenoje. „Ten jis dažniausiai atrodo kaip ką tik įneštas lavonas,— sako ji.— Iš teatro aš reikalauju stebuklo — atgaivinti miruolį.“ Ją domina į žodynus nepatekę būsenos bei reiškiniai. Pavyzdžiui, tyla nuščiuvėlė prieš pat prasidedant spektakliui (koncertui, rungtynėms etc.). Arba banalių banaliausia tyla prieš audrą. Arba vaiko netekusi motina. „Nusakyk tai vienu žodžiu“,— vis kartoja ji man. Įdomu, kad kai kurie jos neologizmai jau pateko į literatūrinę italų kalbą. Tiksliau — juos vartoja ir kiti autoriai, nes Italijoje daug svarbių tekstų teberašoma dialektais, arba tiksliau — vietos kalbomis. Žinoma, visada lieka žvėriška kūno kalba — mūsų vienintelė *lingua franca*.

Mariangela žaliu rašalu girdomu auksaplunksniu parkeriu nuolat rašo jos pačios padirbtame (t.y. išvirtame) ir susiūtame popieriuje. Niekada negalėjau rašyti gražiose užrašų knygelėse ar brangiuose bloknotuose. Esu skiautinių literatūros adeptas.

Mano amžinosios plunksnos, visos tos *Montblanc* ir *Waldmann*, saugo nekaltybę futliaruose. Dūla rašomojo stalo sarkofaguose.

4.

Plati upė, vardu Reinas. Ir barža, vejanti baržą. Dauguma tuščių, it kanojos skrodžiančių į abi puses. Tviskančios saulėje, be menkiausio rūdžių išbėrimo, jos veik negirdimos praplaukia kelių varovų iš mažytės kabinos laivagalyje varomos. „Būtų gera dabar būti ten", — sakau šalia ant aukšto kranto sėdinčiam Oskarui Koršunovui. „Ir išmesti tuos varovus iš kabinų į vandenį, — atsako jis. — Iškabinti juos iš ten ir patiems nuvairuoti Reinu." Sėdime ant suoliuko su vyno taurėmis — amžinas pensininkas ir jau nebe toks jaunas režisierius. Kitame krante dunkso miškais apžėlusios kalvos su kur ne kur išdygusiomis viduramžių pilimis. Oskaras ką tik parodė savo 15 minučių tarptautiniame projekte *Hotel Europa*, ir tos itin intensyvios, geliančios „Patrioto kliento" ir „Patriotės prostitutės" pasimatymų kambarėlyje, šešiskart iš eilės vis prieš naują publiką išgyventos akimirkos niekam neprailgo. Atvirkščiai: susidėliojo į rišlią lyčių traukos ir atstumties istoriją. Oskaras turi rečiausią savybę — nesusisaistyti viena poetika, viena maniera, viena ištarme. Jo vis platėjantis diapazonas suteikia pritrenkiančių galimybių aktoriams, apie kuriuos jis visada atsiliepia su neslepiama meile. O, jeigu tai meilei bent iš tolo prilygtų mūsų valstybės ir privačių mecenatų jausmai programiškai nepramoginiam teatrui!

5.

Trumpoje Oskaro atkarpoje yra momentas, kai nuogas ligi pusės lietuvių Johnu Malkovichiumi praminto Viktoro Korpušenkovo personažas pasirenka iš publikos merginą ir pakviečia ją šokiui, kurio metu paseka partnerei-aukai *Miegančiąją gražuolę*. Iš principo tai — spektaklio apogėjus. Viktoro pataikymai visada tikslūs. Merginos iš pradžių dažniausiai purto galvas, muistosi, bet vėliau nesąmoningai paklūsta nuogo torso bei plėšraus liūdno žvilgsnio traukai. Kai kurios šoka užsimerkusios, it užhipnotizuotos. Tasai somnambulų valsas Bonoje nepavyko tik sykį — viena pakviestoji ėmė isteriškai kūkčioti, įkaitindama fragmento įtampą ligi virimo temperatūros.

1.

Į teatrą reikia eiti tik davus įžadą, kad neišeisi po pirmo veiksmo. Ištvėręs antrą, trečiame apskritai gali pajusti palaimą. Mažiau savimi pasitikintys režisieriai paniškai bijo pertraukų, viską sudėdami į valandą pusantros. Nors visada salėje atsiras tokių, kurie jau pirmąją pertrauką palaikys spektaklio pabaiga. Vasarą, kai rūbinėje kabo vien skėčiai, fojė ir lauko (t.y. įprasto gyvenimo) takoskyrą paprastai žymi tik vyno taurė rankoje. Su vyno taure žmonės kažkodėl po miestą dar nelaigo — tarsi su alaus ar šampano buteliu atrodytų tauriau! Gurkšnodami reinvynį, Bonoje jie stoviniuoja ant teatro laiptelių, stebi arabes su burkomis, visada dėmesį patraukiančias juodas baltas poreles ir akyse tamsėjantį dangų virš Bad Godesbergo pilies griuvėsių. Tuose griuvėsiuose įsikūrusiame restorane kažkada praleidau porą nepamirštamų valandų su Maxu von Sydowu.

Dienos tvankuma tąsyk pranašavo mažą kataklizmą, ir toji visada oda jaučiama audros grėsmė puikiai derėjo su lenkų režisieriaus Krystiano Lupos *Lunatikais* — aštuonių valandų ir keturių pertraukų sraigės greitumo vyksmu tamsoje iš beveik paros ilgio projekto pagal Hermanno Brocho romaną. Atsėdėjusiems viską pažadėtas katarsis. Režisierius sako nepykstąs, jeigu vienas kitas neišlaikęs užsnūsta, o po valandėlės neaiškaus, fragmentuoto miego prabunda romano statistu. Gerai, jeigu tik statistu, užkulisių pele, o kas, jeigu protagonistu — kokiu nors Eschu arba Hugenau? Jeigu staiga panūsta užkopti į sceną, sėstis prie stalo ar gultis palatoje į lovelę? Arba, žiū, jau lenkiasi pabučiuoti vienintelės ir nepakartojamos Majos O. (tai dėl jos, įmagnetinusios mano širdies raumenį, ir tūnau tarp knarkiančių vokiečių kritikų) vaidinamos viena akim žvairuojančios žydaitės Mari petį? Skruostą? Kelį? Aktorės brolis Jakubas, diplomuotas vargonininkas, čia pat, salėje, komentuoja veiksmą sintezatoriumi. Tarpais gyva, iš miego budinanti teatro mišių muzika susilieja su jų tėvo Jaceko, beveik visų Lupos spektaklių kompozitoriaus, tikrąja partitūra, o aš galvoju, kur (t.y. su kuo) praėjusią naktį miegojo Maja, jeigu jos brolis tvirtina grįžęs į tuščią viešbučio „Insel" kambarį. Tas klausimas tuoj neduos ramybės ir visai trupei, žinančiai, kad aktorė

išsyk po gastrolių drauge su sužadėtiniu turi išvykti į Keniją. Storalūpis Jakubas mįslingai šypsosi, nors praėjusią naktį, tiksliau ketvirtą ryto, kai sesuo it raudonas sukutis tai išnirdavo, tai pradingdavo balkanų ansamblio iš Vienos užvirtame šokio verpete, aš jam sakiau kaip žinodamas: „Saugok seserį!“ Neišsaugojo, nes magnetas amžinai pasmerktas pritraukti tuos, kurie savo kūnais bent trumpam apsaugotų nuo kiaurai košiančios kasdienybės. Tos, kuri tampa *kosher* tik scenoje. Arba romane, perkeltame į sceną. Tu, mano laimingasai konkurente, galvoji, kad miegojai su Maja O., o iš tikrųjų — su Gelbėjimo armijos savanore, viena akim žvairuojančia žydaite Mari. Situaciją aitrina ir tai, kad Maja O. gyvenime net iš toli neprimena savo herojų. Tiesiog mažytė juodaplaukė su raudonos odos striukele. Tiesiog tokia, kokią dabar matai. Tik pirma turi užsimerkti. Tą pat akimirką pasigirsta pirmas griaustinis. Net kurtieji pakelia akis į dangų.

2.

Iki viešbučio dešimt minučių. *Lunatikų* pertrauka ką tik prasidėjo, tad galima žirglioti skėčio. Pasaže aikštės gale, kur pamišęs siuvinėtojas daugel metų kasdien kryželiu siuvinėja stirnas ir briedžius, tave sulaiko žaibas ir kurtinantis driokstelėjimas. Tarsi NATO bombarduotų save patį. Vaikai ima ieškoti kelio atgal į mamų pilvus, siuvinėtojas pūškuodamas paskubom lipdo briedžiui ragus, vėjo gūsis plėšia arabėms skaras. Iki požeminės perėjos su automatiniais eskalatoriais, iškeliančiais tamstą beveik prie namų, šimtas žingsnių. Tiek pat ligi teatro. Mes negrįžtame, mes bėgame kaip jaunystėje tarp lietaus lašų, mes įveiksime tuos kelis šimtus metrų su bitlų dainele nasruose, bet... natūra vėl numeta bombelę. Gamtos sviedinys sprogsta visai čia pat, baltasienių vilų rajone, Reinlando alėjoje. Diktas klevas už nugaros virsta ant amžių išstovėjusios geležinės tvorelės, kuri smūgio vietoje subyra į šipulius. Ir tą pat akimirką priešais pakyla pieno baltumo sūkurys — tarsi gamta pirštu maišytų cukrų gatvės stiklinėje. Lietaus siena paverčia tave, prisiglaudusį prie tujos, šlapia vieta. Aplinkui skraidžioja medžių šakos, plastmasinės kėdės, kažkur dūžta stiklas, kitoje gatvės pusėje liepa prislegia volkswageną. Viešbučio laiptai visai čia pat, reikia ryžtis. Dviem šuoliais išdygsti prieš portjė. Išvydusi kiaurai permirkusį Charlie Chapliną, ji pratrūksta

juoku. „Einu į dušą", — sakau jai. „Bet jūs ką tik iš ten", — sako ji paduodama raktą. Audra liovėsi. Kiemas pilnas išvartytų medžių, kambarys — vandens. Braidau kilimu it Čepkelių raistu. Mano pažliugęs gyvenimas tęsiasi. Už puskilometrio lenkai lyg niekur nieko tebevaidina *Lunatikus*. Maja O. užmiega scenoje. Publika mato jos gundančias kojas.

3.

O dar už kelių žingsnių, mano jau aprašytoje Kurparko palapinėje, jaunieji Europos dramaturgai su Mariumi Ivaškevičiumi ir vokiškai rašančia Berlyno lietuvaite Arneta Aley priešakyje skaito savaitę gludintus savo genialių dramų fragmentus. Nuolatos besišypsančio Mariaus fragmente rusų karys išvaduotojas (t. y. okupantas) kalbasi su lietuvių ūkininkaite. Įdomiausia, kad buožės išpera puikiai supranta okupantą (t. y. išvaduotoją) — tarsi senokai būtų jo laukusi ir lankiusi rusų kalbos kursus. Jiems besvarstant kai kurių rusiškų žodžių etimologiją, žaibo pakirsta liepa užgriūva šėtrą. Viena iš dramaturgų mokytojų, gražuolė serbė Biljana Srbljanovič, sukrėstomis smegenimis išvežama į ligoninę. Kažkam iš padavėjų sulaužoma ranka. Per patį gražumą nušvilpiama baro kasa — toks metalinis lagaminėlis, tiesiog sukurtas stverti ir dingti. Arneta vėliau man papasakojo, kad daugelis iš tikrųjų ne juokais išsigandę. „Todėl, — sako ji, — netikiu tais, kurie, pavyzdžiui, aprašinėja žemės drebėjimą patys jo neišgyvenę. Arba bombardavimą. Arba egzodą. Netikiu ir pati nesiruošiu apie tai rašyti." Jos naujausia pjesė — apie Vytautą Mačernį. Jo biografijos paskutinis taškas — irgi sprogimas. Ir kažkokia neįsivaizduojama skeveldra, it meteoritas perskrodžianti poeto krūtinę. Turiu prisipažinti, kad niekada per daug netikėjau oficialia Mačernio mirties aplinkybių versija. Ak, visai pamiršau, — palapinės vokiečiai nebeprikėlė. Tiesiog aptvėrė raudona STOP juosta. Tiesiog žaibiškai perkėlė festivalio linksmybių centrą į keletą metų nenaudotą „Hertie" universamą, kuriame prieš aštuonerius metus drauge su Vytautu Balsiu pirkome „Tuborgo" alų. Prie baltų, dar menančių parduotuvės šurmulį ir pfenigių skimbčiojimą plytelių sienos nusifotografavome su Maja O. Stoviu ten kaip turkas bedarbis triušio akimis, ji — kaip juodaplaukis angelas su sidabriniu, turbūt sužadėtinio padovanotu žiedu ant kairiojo nykščio.

Tik nuotraukoje pastebėjau prie plytelių priklijuotą plakatėlį, prašantį visus naudotis per naktį nerakinamos teatro fojė tualetu. Nuo tų plytelių iki teatro — geras šmotas kelio. Todėl net vokiečiai, pamenu, keberiodavosi kažkur laiptais aukštyn ir atlikinėjo gamtinius reikalus tuščiame parduotuvės labirinte, autentiškuose kapitalizmo griaučiuose, kuriuose ir buvo vaidinamas *Hotel Europa*. Kloakos irgi turi savo spindesį.

4.

Chtoniškoji gamta, kad ir ką sakytų feministės, be abejo, yra moteris. Jau senovėje buvo žinoma, kad ji prikaustyta prie gamtos kalendoriaus, tad jųjų (moters ir gamtos) pasimatymas neišvengiamas. „*Graikų modelis,* — rašo Camille Paglia, — *kuriame laisva valia veda prie* hybris *(t. y. išpuikimo), o pastarasis prie tragedijos, atspindi vyro dramą, kadangi moteris dar taip neseniai nepasiduodavo laisvos valios miražui. Žinodama, kad nėra laisvos valios, žinojo, jog nėra laisva. Neturėjo jokio pasirinkimo, išskyrus susitaikymą su lemtimi. Nepriklausomai nuo to, trokšdavo motinystės ar ne, būdavo gamtos griežtai stumiama vilkti brutalų bei ritmingą dauginimosi jungą.*“ Aktorystę galime suvokti kaip dar vieną mėginimą išsivaduoti iš lemties. Tuo metu, kai miniatiūrinė Maja O., didžioji lenkų teatro ir kino viltis, scenoje keitė savo pavidalus, jos sesuo (ir tikroji valdovė!) gamta Bonoje pagrasė kultūrai pirštelių. Nenorėčiau būti serbų dramaturgės vietoje.

III ....

1.

...visada bus nejaukus, prirūkytas, blogai apšviestas festivalio klubas, kur pavargusiems demiurgams pirmi sutiktieji aiškins tvėrimo akto klaidas *post factum*. Čia visi bus reikalingi, išskyrus tą dieną vaidinusią trupę. Pastaroji netruks nuo visų atsitverti šokiais ir alkoholiais. Taip spektaklių tvėrimą scenos visatoje vainikuos atsivėrimas gyvenimo, įskaitant ir karnavalinę festivalių rutiną, kasdienybėje. Net praėjusių metų *Theater der Welt* Berlyne lygiai tas pats — atskira pietaujančių (paprastai po vidurnakčio) rengėjų komanda, baro prieigas okupavusi bulgarų egzilų ir Sofijos semiotikių (nerimuoti su „nuotykių“!) sekcija, kažkur septintame

plane — neaiški lietuvaitė iš neaiškaus universiteto (visoje planetoje zuja jų išblaškytas, bet neišsiblaškęs tuntas). Net ir lauke, po liepom, trūks oro — teatralai it kuprą velka erdvės įkalinimo raktus. Visur bus daug girtų lenkų, vadinasi, neišvengsi nei Mickevičiaus, nei Vilniaus sindromo. Visada ir visur reiks atsi(p)rašinėti ne tik dėl to, kad apskritai gimei, bet visų pirma dėl to, kad gimei žydšaudžių Lietuvoje. Įspraustas į kampą, atsimušinėsi O. K. ir E. N. koziriais, nors visada atsiras ir pasiskiepijusių nuo lietuvių genijų poodinės ir poledinės charizmos. Visada sėdės koks nors Budha su skrybėle ir kaukės panieka kiekvienam, priartėjančiam prie Jo didenybės arčiau nei per pėdą. Visada bus Mama Žąsis iš Vakarų, prie kurios lipte lips ambicingos ir negražios Vidurio Rytų europietės — režisierės, prodiuserės ir jų ištikimos palydovės. Visada bus atgrasių piktapročių kritikų virtinė. Visi žinos viską, bet žinojimas ir bus didžioji yda. Filosofavimas apie teatrą atstos mąstymą apie gyvenimo, kurio schemas geriausiu atveju galima atrasti patikrintų ir madingų sociologų raštuose, reprezentacijas. (Kertu lažybų, kad garsiame belgų spektaklyje-kantatoje *Ruanda* pasirodanti autentiška skerdynių liudininkė daktarė Yolande Mukagasana teatralus verčia galvoti ne apie skerdynes, o apie gydytojos virsmą tą patį tekstą nuolat kartojančia aktore.)

It seniai užmirštas palydovas „Mir“, varomas vienos legendinės motinos varoma degtine, suksis buvusių *sovietikų* staliukas — mūsų išsyk atpažįstamas skraidantis objektas, juokinga lėkštė, žaibiškai nušluojanti maisto klombas nuo švediško stalo. Tie amžinai išalkę „buvę tarybiniai žmonės“ (sykį tarybinis — visą gyvenimą tarybinis) vis dar tikisi (ir dažnai — ypač Vokietijoje — ne be pagrindo) dividendų iš tariamo paskutinės tiesos ir kančios monopolio. (Žr. Alfonso Nykos-Niliūno *Dienoraščio fragmentus. 1971–1998*: *„Aš nieko kita taip nebijau, kaip meilės ir išganymo per prievartą.“*) Ir — tai naujausioji tendencija — bus per daug anksti pražilusių serbių. Elegantiškos, daugiakalbės, jau turinčios kvotas jas ką tik bombardavusiose šalyse, jos geriausiu atveju primins sužeistus žvėrelius, blogiausiu — besiformuojantį XXI amžiaus amazonių taborą. O gal ir atvirkščiai.

Ir, ačiū Jėzui Kristui, visada bus bent vienas (du — jau perteklius) *enfant terrible*, koks nors makedonų genijus Dejanas Dukovskis, susivėlęs, auskarotas, žieduotas, po kelių *kokos* linijų su

tokia pat šukų nepažinusia mėlynlūpe meiluže iš Hamburgo antiburžuaziškai užsivedantis trumpakelnis kirstukas, įnešantis širdžiai mielą pavojaus gaidą į jungtinį savimi patenkintų vokiškų gaidžių chorą, nors ir vaikui aišku — visos gąsdinimo strategijos šiais laikais išsisemia dar negimusios, dar gąsdintuvo įsčiose, ir net Marko Ravenhillo peilis šiknoje, įeisiantis į dramos istoriją kaip *a knife thing*, tėra tik peilis vištose.

2.

Ar kad suvoktumei karaliaus Saliamono „Po saule nėra nieko nauja!“ (atkreipkite dėmesį į originalo šauktuką), būtinai turi išeiti iš kambario? O gal — iš salės? Teatras geras tuo, kad avangardas, kitose srityse (įskaitant ir politiką) visus ir viską prievartavęs „naujumu“, čia dažniausiai rodydavo (ir teberodo — žr. gana „pritemptus“ Thomo Ostermeierio „naujojo realizmo“ postulatus) bicepsus ne scenos, o manifestų plotmėje. Būti savo manifesto įkūnytoju, o ne įkaitu, teatre, ko gero, nepavyko niekam (vienintelė man žinoma išimtis — Tadeuszas Kantoras) — štai kodėl pasaulyje taip aukštai kotiruojamas Eimunto Nekrošiaus manifestinis tylėjimas. Manifestų (įskaitant ir gabiausius rašančius režisierius — Artaud, Brechtą, Brooke'ą, Grotowskį, mieląjį Efrosą etc.) pozos iš esmės yra literatūros (nepainioti su dramaturgija!) pusėje. Tai ne žodis kūnu, o priešingai — kūnas žodžiu virsta teatre, ir tojo virsmo žaizdre turėtų būti nukaltos visos „tendencijos“. (Tikrąjį manifestą režisieriui parašo jo spektaklių kritikas!) Sutinku su Borisu Groysu, teigiančiu, kad akivaizdžių „inovacijų“, kažkada prilygusių „laisvei“, pagirių metu turėtume ieškoti teritorijose, kur „naujuma“ nebebūtų prievartinė.

Be abejo, jaunesnės kartos pasaulį išgyvena kitu tempu ir kitu ritmu, bet kas su ranka prie širdies ryžtųsi tvirtinti, kad tasai temporitmas irgi nėra mados rinkos primestas? Vos ne visų reikšmingesnių Europos festivalių šiandien keliamų trisdešimtmečių autorių ir režisierių bumą nulėmė ne tik ir ne tiek jų kūrybinės potencijos, kiek bendraamžių prodiuserių pasiryžimas išstumti įsisenėjusią ir iš tiesų kartais nemenku kliuviniu tapusią teatrinę oligarchiją. Banaliai šnekant, tai autsaiderių maištas prieš insaiderius, užgrobusius ir „archyvą“ (istorinę atmintį), ir manipuliacijas jo „bylomis“. Galime tai vadinti ir visiškai natūralia kartų

kaita — nuo to nei Lietuvoje statyti ir girdėti Markas Ravenhillas, nei kur kas silpnesnis Marius von Mayenburgas netaps geresni už, tarkime, Haroldą Pinterį ar Thomas'ą Bernhardą. Ne literatūrinėje teksto kokybėje, o jo pajėgume produkuoti naują mitą (insaiderio atmintis čia vėl kliuvinys) slypi pirmųjų jų pjesių pasaulinė sėkmė. Skaitant vėlesnius jų opusus aiškiai matyti, kaip dirbama iš esmės su ta pačia „sėkmės" schema, kaip tampama ne tiek pasaulėjautos, bet jos struktūros (o tiksliau — klišės) sizifais. Meninėje praktikoje, kuri teatre itin nedviprasmiškai susijusi su pirkimo / pardavimo aktu, toks prisirišimas „prie receptūros" savaime suprantamas dalykas — minėti modernizmo klasikai elgėsi lygiai taip pat. Kitaip elgėsi tik rašytojas, iš inercijos tebevadinamas Šekspyru. „Jų" (kai kurių manoma, kad būta bent dviejų asmenų) tiesiog gyventa „naujovėms" patogesniais laikais, kai visa — įskaitant ir pačią anglų kalbą — tarpo tvėrimo ir tapsmo stadijoje. Kai įsakmi akimirkos pilnatvės būtinybė (gyvenime ir teatre!) stumte stūmė autorius vis naujų struktūrų medžioti.

3.

Sapne — mergina. Labai panaši į Špokaitę. Palengva įsuka ir staigiai išsuka iš choreografiškų glamonių verpeto, sakydama: „Išsaugosiu tuos judesius Otelui", žmoniškai net nepaaiškindama katram — spektakliui ar Bagdonui. Išblaivėjimo nejaukybę sustiprina jos atbula ranka įjungta šviesa: sapno scena pasirodo esanti banalus miegamasis su lovoje gulinčiu iki ausų išsišiepusiu fotografu Gintautu T., kuris, viliuosi, pamatytos informacijos nenorės panaudoti savo kultivuojamame mene. Savo garsiuosiuose pinholuose.

• •

Bona–Palanga

2000

Kartą Edinburge

1.

Bobutė su skarele. Ir su šuneliais ant vejos ežiuko. Kas? Spėkit iš trijų kartų. Anglijos karalienė? Elžbieta II tikriausiai? Karališkajai šeimai skirto mėnraščio sename numeryje, kurį kažkada lankydamas dainininkės Gintarės Jautakaitės sūnų tėvą išsitraukiau iš jo tualeto šiukšliadėžės „Kosmoso" viešbutyje Maskvoje, daugiausia redakcijos dėmesio buvo skirta šuneliams. Gaila, nebepamenu veislės. Lyg ir korgiai, o gal ir dorgiai, berods atsiradę iš pirmųjų sueities su Princesės Margaritos taksais, nors rankos kirsti neduočiau — prireiks vėliavėle mojuoti. Bet signalas aiškus: susirenka, tarkime, Rotušės aikštėje visos jorkšyro terjerų šeimininkės su augintiniais ant rankų — tai būtų džiaugsmo Elžbietai II! Kodėl nesuorganizavus tokio *flashmob*'o (liet. „minia ant smūgio")? Jokios ypatingos logistikos nereikėtų, užtektų vaikiško mobiliojo ryšio postūmio. Naiviai gražios mergaitiškos euforijos. Neabejoju — Karalienė patirtų epifaniją! Bet juk ateis turbūt su tautiniais drabužiais, vąšelinėm kepurėlėm, gintarotos. Su kanklėm ir lumzdeliais. Ne, su šuneliais būtų stipriau. Vienareikšmiškai stipriau. Ir nebūtinai vien su jorkšyrais — galima ir su labradorais retriveriais. Ir čia staiga prisiminiau vieną saulėtą dieną Edinburge — prieš dešimtmetį. Kur kaip įbestas nuo ankstaus ryto su šaligatvių liaudimi laukiau karališkojo kortežo įvažiuojant į savąją vasaros rezidenciją. Šaligatviai buvo atitverti, visur budėjo juodom uniformom aptempti ir blizgančiais diržais suveržti juodkepuriai su sunkia nešiojama racija. Terorizmas dar nebuvo visuotinė mada (škotai jau turbūt nebepasivys airių), tad niekas krepšių nekraustė ir šiukšlių dėžių nekratė. Tiesiog ramiai laukė, nors nepasakyčiau, kad kažkoks ypatingas jaudulys būtų nuvilnijęs Edinburgu, — Vilnius, manau, duos kruopų. Ir nenuostabu — į savo vasaros rezidenciją karališkoji šeima važinėja kasmet nelyg į kokią jų „vasaros sostinę".

Pirmi pasirodė škotų pėstininkai: baltais aulinukais su išlindusiom raudonom kutuotom kojinėm, sijonuoti, užsimetę šautuvus su nušveistais durklais ant kairiojo peties. Nuo tų durklų, vaikų džiaugsmui, turėjo šokčioti saulės zuikučiai. Paskui praėjo orkestras — seniai vienoj krūvoj nebuvau matęs tiek trombonų. Ir tada įdardėjo karietos. Karalienė sėdėjo dviejų iščiustytų raitelių, o ne banalių važnyčiotojų valdomoj dviguboj dvikinkėj. Iki šiol menu raudonus stipinus, herbą ant karietos šono ir pagaliau pačią Valdovę su raudona suknele ir raudona skrybėlaite greta savo gyvenimo vyro, pagarsėjusio itin saldžiarūgščiu humoro jausmu. Neatmetu netgi galimybės, kad puse lūpų (kaip moka tik britų aukštuomenė) jis skaldė žmonai naujus anekdotus apie škotus. Nebepamenu, ar kitoje karietoje sėdėjo Lady Di, bet raudonveidis Princas akvarelistas su paradine uniforma — tikrai taip. O gal jie važiavo pirma, nes tuoj už karališkosios poros, jei atmintis neklysta (o ji, aikštingoji, klysta nuolat), jojo raiteliai su šalmais ir apnuogintais stačiais kardais dešinėj rankoj. Kavaleristų riešo padėtis buvo visai kaip lauko tenisininkų. Škotai kiltuotiems savo pėstininkams plojo garsiau negu monarchijai, žilagalvė berniokiškai kirpta šaligatvio kaimynė (beje, su nešlifuotų gintarėlių vėriniu) išgyveno, kad Karalienės karietos nesuspėjo užsklęsti muilinės kadre. „Gausiu rioglintis ir kitąmet", — atsiduso. „Rioglintis" suveikė kaip sveikos ironijos lašas bendroje idilėje: stovėt! — mes, škoteliai, tai atstovėsim ir lietui pliaupiant, bet sveiką atstumą — tą per fotošūvį — tarp šaligatvio ir karietos išsaugosim. Gerbti gerbsim, bet garbindami per daug neįsijausim ir gerklių neplėšysim. (Vėliau naują atstą tarp karalystės piliečių ir Buckinghamo rūmų su beatodairiško arabų švaistūno padėjimu įteisins tik minėtoji ne mažiau beatodairiška „Širdžių princesė", ašarotekyje paskandindama ir čia pat vėl atidengdama kolektyvinėje pasąmonėje grūdintą priešiškumą anytai.) Norėjau žilagalvei pastatyti pintą gineso smuklėje „Juodoji kiaulė", bet ji mano pasiūlymo nepriėmė už gryną pinigą. O ir kam — dar būčiau leptelėjęs ką nors apie gintarus!

2.

Ta pati aikštingoji panelė Atmintis diktuoja ir šitų neva memuarų pseudoanderseninišką intonaciją. Viskas atrajojama tarsi „kaip

buvo iš tikrųjų", o sykiu bemat persikelia į pasakėlių rinkinio iliustracijas — su princesių sukniom, diademom, varinių kareivėlių žirgeliais. Na ir su žvitriais šunaičiais aplinkui. Kaip be jų! Šunys Elžbietą II supo visą gyvenimą, jų bendri atvaizdai (jaunos karalienės portretuose visur tik dideli kilmingi atvejai, senatvės fotografijose — maži trumpakojai lakstūnai) daugybę kartų apskriejo pasaulį, Velso korgiai tapo tikromis įžymybėmis! Matau tuos idiliškus vaizdus, suprantu „informacinio medaus" sindromą, bet toliau pasakos paveikslėlių *à la* Kęstutis Kasparavičius, toliau jaukių, tik britams būdingų „minkštakūnių" piešinėlių, toliau meškučių su būgneliais negaliu pažengti. Matyt, neturiu tokio geno, kursai sutaurintų karališkuosius akcentus. Suteiktų tradicijai nekvestionuojamos rimties. Net didieji mūsų vadovėlių kunigaikščiai kažkodėl neateina į pagalbą. O ir šiokia tokia šekspyrologinė patirtis nepadeda. Žinau tik viena: jei gyvenčiau Vilniuje, turbūt mojuočiau Karalienei drauge su kitais... pasakų skaitytojais. Ir šaudyčiau su visais iš muilinės. Pardon — skaitmeninės.

3.

Viena karalių diena Edinburge kaip pagal užsakymą saulėta ir gaivi. Net pilkšvi monotoniški smiltainio fasadai atrodo pažvalėję. Net nėšti lietaus debesys atsimainę į purius avinėlius. Pats laikas po parado užsirioglinti į ant kalvos dunksančią Edinburgo (nepainioti su Elsinoru) pilį ir pasigrožėti dangoraižių nesubjaurota antrojo škotų miesto panorama. Nuo vienos iš pilies terasų matyti nedidukų antkapių eilė palei pat atbrailą. Ir tai, mano bičiuliai, kariūnų šunų kapeliai! Ištikimiausiųjų iš ištikimiausiųjų! Per kelis žingsnius artileristai užtaisinėja armotas — tuoj trenks. Už Karalienę, už Drąsiąją Škotiją, už keturkojus narsuolių draugus. Miniatiūrinių kapinaičių esu regėjęs — tarkime, kūdikėlių sekciją San Mikelėje, Venecijoje. Ten pat, kolekcininkės Peggy Guggenheim muziejaus Palazzo Venier dei Leoni kieme, šalia iškilių modernistų Marino Marini ir Alberto Giacometti skulptūrų stovi paminklinis akmuo šeimininkės numylėtiems vilnoniams lhasa terjerams. Tačiau Edinburgo pilies kariūnų šunų kapinės man gražiausios. Atrasdama tą sužmogintą animalistinį (ir sykiu — minimalistinį!) matmenį, istorija nors trumpam tampa humaniškesnė.

Vakare, „Juodojoje kiaulėje“, jaunas teatro režisierius Johnas Mc. paklaustas, kaip pasitiko karališkąją šeimą, pasižiūri į mane kaip į nepagydomą ligonį. „Klausyk, — piktai sušvokščia jaunasis genijus, — juos visus reikia pakarti ant gatvės žibintų!“ Ir pakeltu balsu ima pasakoti, kaip septyni procentai nacijos pasiglemžia likusiųjų darbo vaisius. „Kuo čia dėta karališkoji šeima?“ — nedrąsiai klausiu genijaus, kuris po kelerių metų nuo narkotikų suduš į šukes. „Dėta! Dėta! Ir dar sykį *fucking* dėta!“ — jo balsas kiaurai skrodžia kietai prirūkytą smuklės orą.

4.

Žinoma, bus ir konkursų, vizitui pritaikytų „tetų betų viktorinų“: „Tai kuo vis dėlto vardu Elžbietos II korgiai?“ — paklaus eterio saldūnė. „Pharos, Swift, Emma ir Linnet“, — išpyškinsime vienu atsikvėpimu. Ir dar pridėsime dorgius: Brandy, Cider ir Berry. Ir jau visai dėl šventos ramybės — penkis kokerspanielius: Bisto, Oxo, Flash, Spick ir Span! Ot taip, rupūžvaikiai!

....

2007

Viena diena Sopote

1.

Pačiame karštymetyje Sopoto paplūdimiai nelauktai atrodė kaip šiuolaikinio meno galerijos šiokiadieniais — it pro miglas prisimenančios vernisažų šurmulį. Žvelgiau į juos nuo legendinio molo, tą vidurdienį irgi skendėjusio lengvame rūke. Žvelgiau į kadaise Lenkijos įžymybių vasaros bastioną „Grand Hotel", trumpai drūtai visų vadinamą „Grandu". Daugeliui jis primindavo garsiuosius Lido viešbučius, patupdytus ant smėlėto pajūrio delno. Vietos spaudoje garsi aktorė pasakojo romantiškas savo pažįstamų istorijas apie paplūdimyje pradėtus vaikus, o kažkoks savivaldybės išsišokėlis čia pat „antrino" teigdamas, jog tradiciją reiktų tęsti suteikiant taip pradėtiesiems Sopoto garbės piliečių vardus. Niekas neužsiminė apie įrodymus — smėlį naujagimių plaukuose, viešbučių pažymas, įrodančias gimdyvės buvimo vietą prieš devynetą mėnesių etc. Idėja buvo verta dėmesio, tik nugyventas „Grandas", įstrigęs seklumoje tarp dviejų ir trijų žvaigždučių, vargu ar galėjo tikėtis naujų įžymybių antplūdžio. Auksinės anos epochos pasididžiavimo — Sopoto dainų festivalio — dienos seniai buvo suskaičiuotos. Įžymybės rinkosi Maljorką ir Siciliją, Malaiziją ir Mauricijų. Jaunos mergaitės, užuot rizikavusios gauti šlapimtakių uždegimą ant naktinio Sopoto smėlio, tuntais traukė į Šiltus Kraštus. Kaip rašė modernybės dainius Baudelaire'as — *„Bet kur! Kad tik už šio pasaulio ribų!"* Atgal jas trumpam galėjo grąžinti nebent visur reklamuojamas „Morcheeba" koncertas ant molo su puikia apšildymo komanda „Telepopmusik" iš Paryžiaus. Jų užburiantis albumas *Genetic World* itin derėjo prie romantiškojo savivaldybės klerko prokreacinių nuostatų.

2.

Molo gale palapinėje buvo įsikūręs vaškinių figūrų muziejus. Kada nors, pamaniau, jį pakeis tų per pėdą nuo tilto ant smėlio pradėtų

vaikų kabinetas. Tokia miniatiūrinė kunstkamera. Skulptūros, nuotraukos, gyvenimo aprašai, interneto svetainės. O gal slaptų kamerų (kad ir CŽV agentų apmokytų žuvėdrų akyse!) dėka galėsime pagaliau išvysti ir tai, ko visą gyvenimą (su smulkiausiomis detalėmis!) taip ir nedrįsome iškvosti iš gimdytojų — pradžių pradžios akimirką, kuri, kaip mums atrodo, visados esti mįslingų aplinkybių epicentre arba, priešingai, kažkur rašaluotose ir prakaituotose paraštėse (niekas juk nepatikės, kad buvo pradėtas ant palangės kur nors VISI ketvirtų rūmų koridoriuje per „ilgąją" šokių pertrauką abiems figūrantams nenusimovus džinsų)?

Čia pat viena po kitos švartavosi „Raketos". Įvairiomis kryptimis zuidamos jos plukdė it iš Čechovo komedijų, tradiciškai paniojamų su tragedijomis, atkeliavusias šeimas, poreles ir vienišius. Keleivių nestigo. Prie kasos būdelės dėmesį patraukė reiso „Gdansk–Baltijsk–Gdansk" tik už 10 (!) zlotų (~8,5 Lt) reklama. Vėliau bičiuliai papasakojo, jog tai laivas šmėkla, nuleistas į vandenį tik tam, kad nepasiekęs galutinio ir niekam nerūpimo taško (t.y. taip ir neišlipus ant kranto!) leistų į valias apsipirkti laive veikiančioje neapmuitintų prekių (t.y. alkoholio ir tabako) parduotuvėje. Sumanymas man pasirodė genialus. Toks, pavyzdžiui, galėtų būti ir reisas „Palanga–Nica–Palanga". Įsivaizduokit saldų kapitono padėjėjo balsą, pranešantį, jog po akimirkos pasieksime išsvajotąją ir išsapnuotąją Nicą. Ir mūsų, amžinų keleivių, nepasitenkinimą: ką ten nepasitenkinimą — protestą, ryžtingą dainų švenčių ir mitingų išlavinto choro „ne"... latviškai Nicai. „Kur čia mus atplukdėt, bliamba karamba? Argi tai Prancūzija?! Apsukit ienas, kol dar visiškai nesutemo!" Ir t.t., ir pan. Ir dar saldesnį padėjėjo atsakymą: „Nesijaudinkit, ponai! Kapitonas Puzyrkinas už padarytą moralinę žalą kviečia vėl apsilankyti kuklioje mūsų krautuvėlėje, kur vyresnioji palydovė Gitana pasiūlys naujų gėrimų: „Paksinės", „Medalinsko karčiosios" ir „Brolių Matulevičių ypatingosios".

3.

Štai taip. Beje, ant molo irgi prekiavo. Ne taip gausiai kaip prieigose, kur apvalioje kolonadoje ratu buvo išsidriekusi žvilgsniu neaprėpiama vasaros prekijų vora, bet vis dėlto. Gintaru, kriauklėmis, sidabru. Atvirukais, žemėlapiais, idiotiškais ženkliukais.

Daugybė sunkių binoklių buvo nusukta, deja, ne moterų pliažo, o jūros pusėn. Už tolių tolius, be abejo, irgi reikėjo mokėti. Žvelgiau į juos plika akimi, nes tariausi jau seniai už viską sumokėjęs. Kadaise velionis Kauno fantazuotojas Albertas Stankevičius svajojo išsinuomoti sezonui Palangos tiltą, sutvarkyti jį Sopoto pavyzdžiu, kur už kiekvieną promenadą reikia pirkti bilietą. Legendinis Albertino svajojo apie tiltą kaip ypatingą zoną, kur švartuojasi grakščios fregatos ir barkai, vyksta parodos, koncertai, demonstruojamos mados. (Sopote kasmet vyksta Molo džiazo festivalis, ten rengiamos geriausių Europos šuolininkų su kartimi varžybos ir pan.) Tuo pat metu „Stumbras" siūlėsi tilto gale pastatyti restoraną, ir mes tą sumanymą, pamenu, žiauriai „Lietrytyje" išjuokėme.

Dabar, po daugelio metų, stovėdamas ant Sopoto molo, Alberto ir „Stumbro" projektus prisiminiau su lengva neišsipildymo nostalgija. Jie man staiga pasirodė visai patrauklūs. Kaip ir Palangos architekto Kastyčio Aleknavičiaus mintys apie Saulės laidos amfiteatrą. Sudėję visus tuos sumanymus į vieną daiktą, išgryninę juos, galėtume mąstyti apie tam tikrą atsvarą visiškai nesėkmingai Palangos pajūrio zonavimo strategijai. O tiksliau — visiškam jos nebuvimui, už kurį pastaraisiais metais ima keršyti net pati gamta.

4.

Netoli molo, Monte Kasino didvyrių gatvės — Sopoto „Basanavičiaus" — gale, po kelerius metus trukusio remonto vėl ėmė veikti legendinis teatro ir kino menininkų klubas SPATIF. Įėjau su sena to klubo VIP kortele. Joje buvo rašoma apie garbę matyti mus vienus arba su lydinčiu asmeniu (mus seniai lydi tik šmėklos) klube, kurio tradicijos siekia 1945-uosius. „Toji vieta buvo ir tebėra lenkų menininkų ir intelektualų, daugelis kurių pasiekė žymių laimėjimų ne vien prie baro, Meka",— skaitėme toliau. Durininkas paaiškino, kad kortelę galėsiu pa(si)keisti nauja pasirodžius šeimininkui. Dabar troškau tik vieno — kad barmenas mane atpažintų. Auksinė tėtušio Hemo taisyklė byloja: „Tik duodamas arbatpinigių amžiams išliksi barmeno atmintyje." Esu čia davęs. Ir ne kartą. Apkūnus pusamžis blondinas su juoda liemene anapus metalu apkalto baro pagavo mano žvilgsnį veidrodyje. *„Ach,*

panie Rolandzie, dawno tu Pana nie było!" — pasakė jis šluostydamas bokalą.

Kai paskutinįsyk čia buvau, vietos performeris P. nuogas miegojo gausiems lankytojams po kojom, o vėliau lakstė su cikorija šiknoje. Pamišėlišką interjero dekorą pakeitė blizgus metalas, kuris būtų patikęs architektui Ozarinskui (pamenate jo dizainą barui „NATO" priešais Jaunimo teatro kasas ir „Neperšaunamą liemenę" Lazdynuose?). Palubėje ligi valgiaraščiu paverstų baro veidrodžių driekėsi didžiulės girliandos su kadrais iš kultinių lenkų filmų. Aš patraukiau į savo numylėtą tamsų kambarėlį, kur kažkada kabojo bolševikinio *žlobo* portretas žemyn galva. Tame kambarėlyje vieną audringą spalį buvau laimingas. Dabar čia stovėjo tik stalas su degančia žvake. Ir kelios kėdės. Ant sienos priešais išvydau dvigubą Jėzaus ir Dievo motinos portretą. Abiejų širdys liepsnojo.

5.

Ir tada prisiminiau Baudrillard'ą:

> Tobulas nusikaltimas nėra tasai, kuris nepalieka pėdsakų. Tai tas, kurio neįmanoma rekonstruoti, nes jis neturi jokio motyvo ir, galiausiai, jokio kaltininko. Gamtos kataklizmai ir kai kurie istoriniai įvykiai yra tobuli nusikaltimai. Pasaulis pats savaime yra tobulas nusikaltimas — be kaltės ir be kaltininko; ir nematyti pabaigos to nusikaltimo džiaugsmui bei kaltės atpirkimui.

2002

Dwie Pizze w cenie jednej !!!
lub duża Pizza i dzban piwa (1.7 l)
w cenie Pizzy !!!

* Oferta ważna do 30 września 2002 roku.
** Oferta nie dotyczy dostawy na telefon.

oferta dostępna z tym biletem
w restauracjach Pizza Hut
w Gdańsku, Gdyni i Sopocie

www.pizzahut.pl

Tavernos ir taverniečiai

....

1.

Apie Atėnus viena Kipre gyvenanti mitomanė yra pasakiusi paprastai: miestas, kuriame neįmanoma miegoti ir pasigerti. Mintis aiški — nemigos pateptieji didelio pasirinkimo neturi. Atėnuose visi keliai veda į taverną. Kai gerokai po vidurnakčio matai ten tankias užstales su galvytes parėmusiais juodbruvais storuliukais, supranti, kad vaikai inicijuojami visų pirma ne gėrimo, o suaugusiųjų šnekų ir giminiškumo bei draugystės pasauliuosna. Net ir poetų šnekos paprastai išvengia to mūsų platumoms būdingo priešiškumo tretiesiems asmenims, tad užuot smaginęsi nedalyvaujančiųjų sąskaita, graikai ir pakeltais balsais turi ką gera pasakyti vieni apie kitus. (Filosofija čia paprasta — žmogus žmogui gali būti reikalingas.) Žinia, tie pakelti balsai daugiausia yra vyrų prerogatyva (tolstant nuo centro proporcingai mažėja moterų skaičius tavernose — ligi visiško jų išnykimo): berniukai, kalbėdamiesi su mamytėmis, anksti išmoksta naudotis Virgilijaus Noreikos intonaciniais stiklo rėžtuvais.

Išsimiegoti, t. y. surinkti sapnų taškus, visi mums irgi nežinomais būdais kažkaip sugeba. Laisvųjų profesijų (jaunystė — viena iš jų) žmonėms paprasčiau — atgulę paryčiui ir pakirdę, tarkim, dešimtą, jie su visa šalimi eina pokaičio siestos nuo pusės trijų ligi penktos. (Jeigu gali miegoti ligi šeštos — miegok į sveikatą!) Tuo metu jokie reikalai netvarkomi, o telefono skambutis įžeistų mirtinai. Kažkur apie devintą graikai kaip pamišę puola skambinti vieni kitiems derindami tavernos dislokaciją ir užstalės sudėtį. Per penkis milijonus persiritę ir totaliai „užparkuoti" Atėnai netgi taksistams kelia problemų — daiktais vienpusio judėjimo zonos virsta tikru galvosūkiu. Apskritai laisvą taksoną čia negreit atpažinsi iš degančio plafono, tačiau jo laisvė gali nesutapti su tavo gyvybiniaias poreikiais. Užimtus stabdai vienodai nesėkmingai kaip ir laisvus — kryptis visada yra derybų objektas.

Išsirikiavusieji prie viešbučių aptarnauja tik viešbučius, t. y. žiemą neaptarnauja nieko. Sutemus ne sykį įvairiose „miegapolio“ vietose mačiau pusę mašinos ant šaligatvio „padėjusį“ ir saldžiai keleivio vietoje įmigusį taksistą. Pasiklydęs vairuotojas čia niekad nepažvelgs į žemėlapį — ypač moters atkištą. Ir vis dėlto visi visur suspėja, nes vėlavimas įkalkuliuotas mažne į kiekvieną projektą ar renginį. Taip teatras laukia paskutinio žiūrovo. Tik jam įžengus ima taukšti Hamletas.

2.

Taverna pirmiausia yra paprasto kaip dukart du naminio maisto oazė. Tiksliau — miražas. Jos interjeras primena Chruščiovo laikų valgyklą kur nors Vabalninke, kur gera virėjos širdis visuomeninio maitinimo paslaugas už tą patį samana apaugusį rublį ir paversdavo naminėmis. Akmeninės grindys. Paprasti sustumiami stalai. Ne pačios patogiausios (tiksliau — pačios nepatogiausios) kėdės pintomis sėdynėmis. Vienkartinės staltiesės. Idiliški vaizdeliai rėmeliuose (žr. Šarūno Nako darbelį bekuratorinėje parodoje „Yvairus menas“ A. Mončio galerijoje: pusnuogė nimfa it silkė pasteliniuose pataluose!). Kokio nors vietos poeto *à la* Širvys opusas ant tradiciškai baltos sienos: „Šitoj tavernoj man vaidenos Žulkus *viernas*!..“ Arba kokia į tautodailės nemirtingumą apeliuojanti freska *à la* nesibaigiantis Žalgirio mūšis. Derva atsiduodanti retsina rausvai nupurkštuose ir šilumos nepraleidžiančiuose vario skardos ąsotėliuose — pilstomas vynas tavernose be išimties baltasis, kartais — nepakeliamo rūgštumo (gr. *hima*, rus. *chimija*). Pradžiai įplaukia šaltieji — česnakinis jogurtas su agurkais (*tzaziki*), virtos pupos (*gigantes*), marinuotas aštuonkojis (*htapodi salata*), žuvų pienių paštetas ir pan. Dar privalomos alyvuogės, keptos bulvytės, cukinijos... Aha, perėjom prie karštųjų. Čia repertuaras irgi paprastas, bet teisingas — pagyvenęs graikas su kruvina prijuoste specialiai atitvertam gardelyje prie pat laukujų durų jau kapoja ėriuką ir tuo pat metu stebi žinias per jų pirmąją programą: spectarnybos su euforišku žiniasklaidos padėjimu vaikosi trijų sučiuptų teroristų draugužius. (Bendravardžių Graikijoje marios, tad draugai nuolat pranešinėja vieni kitiems apie „pagautus“ ir „paleistus“ pažįstamus, palydėdami tą informaciją Sofoklio lygmens monologais.) Vienas buvo gerbiamas

salos meras. Kita — jo senų laikų meilužė. Trečias, berods, irgi su ja miegojo. Nenuostabu, nes graikai yra visų miegojimo su visais olimpiniai čempionai. Nuotraukose trijulė atrodo kaip LTSR nusipelnę mokytojai. Grupė kartkartėmis nukepdavo kokį slaptąjį amerikonų agentą (tuo, beje, ir realizuodama slaptųjų agentų slapčiausius troškimus). Šiaip ar taip, per ilgus dešimtmečius prikepė dešimteriopai mažiau nei bet kuri Panevėžio ar Šiaulių chebrytė (šįsyk savų). Užstalės intelektualai vieningi: „Prieš olimpiadą Graikija kaip įmanydama lenda Bushui Jr. į š…“ Paprastesnė liaudis pasisako griežčiau: „Išgaudyti tuos tarakonus!“ Matot — ir ten dvi Graikijos. Tačiau tvarka tuoj bus.

Viltį ir tikėjimą grąžina ėriuko kepsniai ant grotelių. Ožiuko kotletai (*paidakia*). Ir su galva ryjama ką tik nuo keptuvės atkeliavusi raudonoji kefalė (*barbounia*). Barzdutė, maža it akvariumo gyventoja, irgi tinka. Geriausios žuvies tavernos — uosto prieigose, Pirėjuje. Centre visi daugiausia renkasi bliaunančių ir mekenančių sutvėrimų mėsytę. Ir neapsirinka. Ir taip — kiekvieną naktį. Mėsininko prijuostė darbo pabaigoje atrodo kaip kokio krauju tapančio vokiečių akcionisto Nitscho drobulė. Sąskaita ilga kaip muslipdis. „Žydiška“ valiuta „ievras“ gerai prilipo: dešimties linksmuolių kompanija suplojo du šimtukus. Visos sąskaitos tavernoje keliauja pas garbios išvaizdos poną ar ponią, oriai it prie „Yamaha“ klaviatūros sėdinčius jiems irgi atitvertoje kertėje. Tie nuolat kalkuliuojantys tavernos vyr. buhalteriai nelyginant Kęstas Žilinskas savo sudegusio teatro restorane Klaipėdoje stebi visas užstales išsyk. Menkiausias lankytojo ar padavėjo judesys nelieka neužfiksuotas. O ką jau kalbėti apie gestus! Jie mus visus suskaičiuoja.

3.

Poetas, vardu Icaros, trečią nakties veža mane į barą „*au Revoir*“, kuriame prieš keturiasdešimt metų margaritas lakė Frankas Sinatra. Interjeras nuo tų laikų nepakitęs, barmenas — taip pat. Maži staliukai nutrinto medžio kišenėlėje. Pusrūsyje — visų įmanomų viskio stiklų kolekcija. Icaros, *Lolitos* vertėjas į graikų kalbą ir nostalgiško tinklalapio www.happyfew.gr šeimininkas, sudaro man „10 geriausių graikų dainų sąrašą“ (tokį prašiau sudaryti kiekvieno artimiau pažinto ir pažintos): 1. Leonard Cohen

„Famous Blue Raincoat"; 2. Bob Dylan *„Forever Young"*; 3. Neil Young *„Love to Burn"*; 4. George Harrison *„While My Guitar Gently Weeps"* ir t.t. Sąrašėlį pabaigia „Rollingų" *„Paint It Black"*. Atminty sukirba Antano A. Jonyno eilutės:

Kaip mes čia atsiradome
ir kada
seno parko estradoje
estrada

palūkėk dar pabūkime
neskubėk
skamba „Rolling'ų" muzika
„Paint It Black"

bent šiąnakt neskubėkime
į namus
mes jau žinom kad niekad taip
nebebus

aš nelauksiu atsakymo
ir neguosk
nebebus tokio vakaro
niekados

lig kitų nesimatymų
lig
kaip prieš dvidešimt metų
tik

Frankas su MM irgi savo vietose. Tik buzukininkų negirdėti. Beje, juos išgirsi ir ne kiekvienoje tavernoje. Vokiečiams ir japonams skirtose — taip. Naujieji graikai be jų irgi neįsivaizduoja savo užstalės. Mačiau vieną tokią Plakoje. Niekuo nesiskyrė nuo „Inturisto" epochos Maskvoje: į gruzines panašios rusės šiurena briliantais į taktą visų instancijų aprobuotam praustaburnių čigonų ansambliui. Taip pusbrangių perlų vėrinys tebekeliauja per giminės moterų krūtines.

....

2003

Graikiškas žodynėlis

....

AA

Atėnų arkivyskupo amerikietiško automobilio (be abejo, kraislerio) numeris. Teko gyventi netoli jo rezidencijos, tad kartais matydavau, kaip automatininkų saugoma bei sekretorių lydima rūsti sidabrinė barzda, sparčiai užkopusi gyslotais marmuro laiptais, išnykdavo už vidaus kolonų.

Afaja

Be reikalo su Atėne tapatinta vaisingumo deivė (beje — nekalta!), kuriai Aiginos salos (čia nukaltos pirmosios europinėje Graikijoje monetos) šiaurės rytuose 510 pr. Kr. pastatyta įstabi šventykla su prikaustančiu vaizdu į Saronų įlanką. Akivaizdus perlas medituojančiam turistui. To vaizdo nesudrumstė netgi du NATO naikintuvai, it bitės motinėlės be garso įskridę į regėjimo lauką. „Paksas jūsų namams", — atsiduso keliautojas.

Akropolis

Naktį puikiai apšviesta vieta kauštelėjusiems paklydėliams susiorientuoti. Pavadinęs Partenoną „graikų *Empire State Building*'u" (į pastarąjį, kaip žinome, veda visi keliai Manhatane), susilaukiau čiabuvių juoko ir vienos Anglijoje gyvenančios amerikiečių literatūrinės tetos kandžios pastabos, esą tik negrabi siela galinti prekybos centrą lyginti su šventykla. „Grabioms" sekėsi kur kas geriau — štai škotų lordas Elginas 1801 metais nukrapštė Partenono skulptūras, įgalindamas Britų muziejų Londone tapti pirmuoju antikos muziejumi pasaulyje. Beje, beveik keturis šimtmečius turkų alinami Atėnai XIX a. vidury buvo dabartinės Palangos dydžio miestelis. Todėl teigdami, esą turkų rakija „Yeni" — geriausia pasaulyje (o taip, ko gero, ir yra), rizikuojate būti nesuprasti. Šiandien Akropolis primena didelę statybų aikštelę — dešimtys laužtuvėliais ir keltuvėliais ginkluotų vyrų (sovietmečiu dar

pridėtume: „su kažkokios motinos pagalba") ten kiauras dienas kiloja skeveldras iš vienos vietos į kitą. Kas, jei ne buvęs tarybinis žmogus, galėtų geriau suvokti amžinųjų statybų (arba amžinojo remonto) svaigulį? Ir vis dėlto — vidurnaktį Partenonas iškyla kaip tobulas popierinės architektūros šedevras, į kurį užvertus galvą geriausia žiūrėti iš apačios!

alyvmedis

Amžino peizažo amžinas veikėjas amžinai į viršų sušiaušta ir į Saulę pasukta ševeliūra (trumpai senovės Graikijoje kirpdavosi tik vergai ir prastuoliai, įsigalėjus demokratijai jais, aiman, pasekė ir neatsparūs kilmingieji), Herakleito pavadintas „visų daiktų motina". Beje, ir amžini dalykai turi pradžią: alyvmedis irgi atėjūnas, šiuo atveju — Kretoje pasodintas ir išdygęs finikietis, kuriam buvo lemta pergyventi savuosius sodininkus su visa jų civilizacija. Net karo metu buvo saugomas ne tik Atėnės ir Dzeuso, bet ir valstybės. Vaisingiausi — šimtamečiai, bet jiems kartais nenusileidžia ir keliskart vyresni kolegos. Sako, pasitaiko ir per du tūkstančius persiritusių senolių, kuriuos galima atpažinti iš neįtikėtinai storo kamieno. Alyvmedis — vienišius, nepakenčiantis artimos kaimynystės. Taigi garsioji frazė „Neužstok man saulės!" (t. y. „Patrauk nuo manęs savo šešėlį!") laisvai gali būti priskiriama ir jam. Į veidą įtrintas aliejus apsaugo gražuoles nuo raukšlių. Alyvuogių eilės Centriniame Atėnų turguje — gurmano rojus.

atėnietės

Antakiai, juodvarniais lakstantys. Jeigu kam pasirodytų mažumėlę sustumtinės, prisiminkite Atėnę, gimusią iš Dzeuso galvos, neįvardytam akušeriui užvežus per ją dalba. Regis, tą smūgį genas dar mena. Į vienos gyvos klasikės tezinį klausimą „Argi graikai iš tiesų ne bjaurūs?", atsakyčiau taip: pagyvenę (ir vyrai, ir moterys) gražesni už jaunus. Yra tokių žvilgančių pusamžių „senukų", kuriuos tiesiog prie žaizdos (vos neparašiau kito panašaus žodžio) dėk. Tai yra — glausk.

Byron (lordas)

Viešbutis Plakoje su vaizdu į Akropolį. Dauguma miniatiūrinių Atėnų senamiesčio viešbučių išsaugojo 7 dešimtmečio interjerą

ir dvasią: čia gyvenama ir elgiamasi nelyg jaukiame lėlių teatrėlyje. Šeimininkai paprastai noriai bendrauja su klientais, Lietuvos vardas dažnai iššaukia geraširdišką nuostabą. Todėl dėmesio: nepasišiukšlinkite bent „Bairone“, tautiečiai!

Diamantopoulos

Krautuvėlės pavadinimas. Be abejo, prekiauja deimantais. Aplankiau parduotuves „Anna Riska“, „Naf Naf“, „Alain Manoukian“, „Rachevsky“. Mylimosioms viską nupirkau vietos jaunųjų dizainerių taške „Paranoia“. Ne sezono metu žvėriškai atpigusius drabužius parduotuvėse „Zara“ ir „Morgan“ šluote šluojanti „erogeniška“ korėjietė pasiteisina: „Aš juk moteris!“ Reiso pavadinimas: Seulas–Paranoia.

frazės

„Citrina nuo citrinmedžio netoli nurieda“. Apleistuose žiemos soduose citrinmedžių vaisiai krinta it obuoliai. Tas pat ir su apelsinmedžiais: Plakoje, vidiniame vilos kiemelyje, oranžiniai biliardo rutuliai ant smulkios, kaip bandito plaukai, žolės.

gėrimas

Be abejonės, vanduo. Skanesnio vandens iš krano neteko gerti niekur. Jeigu apie degtinę sakoma, kad ji būna tik dviejų rūšių — gera ir labai gera, tai apie gerą geriamą vandenį reikėtų sakyti: gaivus kaip Graikijoje. Jis palydi ir trijų rūšių juodą (*sketo*), pusiau saldžią (*metrio*) ir be galo saldžią (*vari gliko*) graikišką (nepasakyti turkišką!) kavą, jis pasitinka tave teatrų fojė, jis atskiedžia ciroziną baltąjį tavernose, jis sušvelnina perversišką anyžinės smirdą, jis nuolankiai sustingsta galvūgalyje, stiklo šarve atspindėdamas dvi suaugusias berankes statulas. Barų lentynose stovi viskiai, kurių kartais nematyti tėvynėje: „Haig“, „Glen Grant“, „Dewar's“ (visa kita kaip ir garsiojoje mūsų pajūrio viloje „Ilsėkis ramybėje“). Čia reiktų įsakmiai priminti, kad pamatyti girtą graiką — didelė sėkmė (plg. užsieniečiui nušauti vilką Labanoro girioje). Graikai — įstabūs *social drinkers* (t. y. geria tik kalbėdami, arba — pasakytą užsigeria). Užstalės dialogas veikia ne blogiau už metadoksilą. Ten gyvendamas negali negerti, bet užtat išsiverti be šlykščių žodžių „problema“ ar „priklausomybė“. Barmenas,

beje, pila iš akies. Sąskaitos atkeliauja mažose stiklinaitėse arba specialia sąvaržėle tvirtinamos prie stalo.

Kavafis

Konstantinas — poetas ir berniukų draugas, kurį iš visų kalbų, išskyrus graikų, išvertė Bložė. Nuotraukoje, nupirktoje Kosto G. Megalakonomou (štai kur pavardė, bičiuliai!) 1926 m. įkurtoje fotoreprodukcijų krautuvėlėje, kaip du vandens lašai panašus į Woody Alleną. Iš didžiųjų žmonių ir šiaip žvaigždžių atvaizdų fotokopijų besiverčiąs Ilja (prieš tris dešimtmečius emigravęs iš Kazachstano): „Kaip tėvynainiui padarysiu nuolaidą“. Suplojau 15 eurų. Už reprodukciją!

Mythos

Vietinis lageris. Myžalinis birzgalas.

reklamos

Dažnai artimos akiai ir širdžiai: NAKAS, VOURDALAKIS, BARDAKOS TOURS etc.

Specė

Anglų aristokratų bei prabangos ir prašmatnumo *specų* pamėgta sala, kurioje po dviejų dienų audros ir trečią neįmanoma išplaukti jokia kryptim (tuo pat metu tornadas Kipre!): ausys už žydrų viešbučio „Klimis“ žaliuzių naktį gaudo vien tik vėją, bangomūšą, lietaus perkusiją. Bangomūšos ir liūties kraujomaiša: kraujomūša. Ryte kioskas prie tą salą kažkada prikėlusio JAV cigarų magnato apleistų rūmų: „*Русские товары*“ su liūdna išbalusia pardavėja Maša ir apytuštėm lentynom viduje.

vietos TV

Šventikai, būrėjos, futbolas. Futbolas, šventikai, būrėjos. „Palmiros TV“, „Zalatorienės TV“, „Šulijų TV“ etc. Paskambini į eterį, ir tau čia pat, visų akyse, išmeta kortą. Kartais — paskutinę.

• • • • • • • • • • • • • • • • • • • •

2002

Skrajojantis katinas

1.

Kiekvienas save gerbiantis miestas turi tai, ko neturi kitas ne mažiau save gerbiantis miestas. Štai, pavyzdžiui, Malmė giriasi mažiausiu oro uostu pasaulyje. (Sunku patikėti, kad Lichtenšteinas ar Talinas turi didesnius.) Tai tikrų tikriausias uostas, miniatiūrinė prieplauka, iš kurios SAS'o katamaranas „Skrajojantis katinas“ 34 mazgų per valandą greičiu nugabena tamstą jau į Kopenhagos oro uostą. Žemė, arba tvirtas pagrindas po kojomis, virsta tranzito sale keliaujantiems oru ir vandeniu. Visą pasaulį galima apkeliauti taip ir neišlipus į krantą. Laive ir lėktuve viskis skanesnis negu sausumoje. Patikrintas dalykas. Tave patį toje prieplaukoje patikrina kažkaip atsainiai, tarsi atsiprašinėdami. Kopenhagoje daugiau nebetikrins. Ten gali paskambinti, kad atneštų kalašnikovą. Bet išsiversi ir be jo — eilėje pastebėjai Jėgos struktūrų ministrą su palyda: niūrūs, dirbtinį gintarą primenantys veidai.

Devyni iš dešimties aukštų Lietuvos pareigūnų atrodo it nebaigti raugti pomidorai. Ta nelemta amžinai bijančio suklysti išraiška, ta saldžiarūgštė mina: pusiau kunigo, pusiau klapčiuko. Vilniuje prie trapo jiems būtinai „paduos“ limuziną — savo kojomis tie ponai įveikia tik kilimais padengtas „gintarines mylias“. Sykį skridau vienu reisu net su dviem ministrais. Užsienio reikalai atėjo kartu su mirtingaisiais. Krašto apsauga atkaukė su sirenomis tiesiai prie lėktuvo. Išgąsdinti užsieniečiai gūžčiojo pečiais: gal patį popiežių, o gal uraną gabena? Ir tik pakilę virš debesų ir padarę gramą, jie trumpam atsipalaiduoja, atleidžia neskoningų kaklaryšių mazgus ir, nusiėmę ledo ritulio vartininkų kaukes, ima žvalgytis į stiuardeses ar pasakoti atsitiktiniams pakeleiviams tai, kas žemėje galėtų atrodyti vos ne valstybės paslaptis. Valstybės netenka paslapčių jų vadovams pakilus į orą. Ten ir turėtų vykti aukščiausiojo lygio susitikimai.

2.

Kodėl žmonės skraido nebijodami sudužti? Todėl, kad galėtų atsiduoti gėrimo už dyką iliuzijai. Tu skrendi, o tau vis neša ir neša. Vis pila ir pila. Toji palaima ypač palaiminga skrendant SAS ar „Swissair" verslo klase. Ūsuotas stiuardas įspėja tavo norus iš antakio linijos ir ausies atspalvio. Jis panašus į vieno gydytojo žmoną, kuri galėdavusi telefonu įspėti ne tik savo vyro išmaukto alkoholio kiekį, bet ir jo rūšį bei pagaminimo metus. Jis nekreipia dėmesio nei į varganus džinsus, nei į neskalbtus marškinius, nei į kvailelio kepurėlę. Šiais keistais laikais, kai elegantiški būna tik gangsteriai ir juodaodžiai (kartais tai viena ir tas pat), niekuo neverta stebėtis: gal ten sėdi koks reperio impresarijus, nevalyvas storulis iš manekenių agentūros ar pamišęs branduolinis fizikas. O gal šachmatų didmeistris su nukleištais skirtingų spalvų batais ir kreivai susagstytu švarku. Dešinėje sėdinti kreivakojė kinė geria tik sultis. Matematikė iš Šanchajaus skrenda į simpoziumą Ciuriche. Mąsto lygtimis, todėl brolio alkoholio niekados nevartoja. Ką gi, mums daugiau liks, kaip sakoma tėvynėje. Kaimynas kairėje prisijungęs prie nešiojamojo kompiuterio. Bankininkas ar biržos makleris? Iš skaičių kaitos ekrane sunku nustatyti. Iš batų — irgi. Su tokiais blizgančiais it samurajaus kardas Lietuvoje vaikšto tik mano teniso partneris aktorius Šinkariukas. Makleris, apsimetantis bankininku, — štai atsakymas. Jūs seniai nebuvote žemėje, kolega? — Seniai. Beskraidydamas išsiskyriau, vedžiau ir vėl išsiskyriau. Vaikai užaugo ir nuėjo vėjais. Sūnus prekiauja narkotikais Kristianijoje, o dukra dirba durininke lesbiečių bare Altonoje, Hamburge. Vakar biržoje pralošiau visus banko pinigus, todėl negaliu nusileisti jokiam oro uoste. Manęs visur tyko policija su šunimis. Kuo jūs vardu, bičiuli? — Aš esmi specialusis agentas Kuperis. — Su dviem „o"? — Su dviem. — *Prosit*, agente!

3.

LAL'u iš Stokholmo į Vilnių. Priešais sėdintis britas ką tik pakėlė triukšmą: „Kur šampanas?!" Slaviškas palydovės akcentas tampa ne tik girdimas, bet ir matomas: „Deja, baigėsi". „Kaip tai „baigėsi"?!" — nesupranta britas. „Liko tik alus." „Tai ne alus", — sako britas, su panieka žvelgdamas į niekam nežinomos vokiečių daryklos skardinę. „Rašykite skundą kompanijos direktoriui", — pa-

taria palydovė. „Aš noriu šampano!" — šaukia britas, akivaizdžiai pažeisdamas džentelmeno kodą. O aš noriu *Lietuvos ryto* su savo karikatūra. Yra tik *Lietuvos aidas* su penkiom Landsbergio nuotraukom. (Pamenate: „Viskas apie jį ir truputis apie orus"?) „Per dieną iš Lietuvos teliko tik aidas", — atsidūstu mintyse. „Aš noriu Utenos alaus iš mažo tamsaus butelaičio!" — sušunku pritardamas britui. „Aš noriu „Bočių" duonos ir Stakliškių midaus!" „Yra neblogo prancūziško odekolono", — sako palydovė. „Aš negeriu odekolono, aš geriu „Palangą"!" „Palangos" nėra." „Yra Palanga! — šaukiu rodydamas į iliuminatorių. — Ką tik praskridom!" „Aš noriu šampano! — kartoja britas. — Įpilkite, susimildama, man ir mano žmonai šlakelį šampano!" „Ar jūs esate ragavę lietuviško šampano „Sankt Peterburg?" — klausiu brito. — Su Petru Didžiuoju etiketėje? Puikus gėrimas!"

4.

Neapsakomai liūdna, kai tavęs, laimingai parskridusio, niekas nepasitinka blausioje, Mykolo Burokevičiaus šlovės muziejų primenančioje salėje. Nestovi su vardine lentele. Arba dukrele. Arba „Baltijos" alum. Kaip norėtum, kad čia susirinktų visi tavo draugai ir tos vienintelės, kurių vardai prasideda raidėmis A, B, C, Č, D, E, F, G, H, I, J, K, L, M, N, O, P, R, S, Š, T, U, V, Z ir, žinoma, Ž. Nieko nepraleidau? Rodos, nieko. Nė vienos aktorės iš sudegusio teatro? Nė vieno zuikio puikio? Kokią puotą iškeltum joms naktį! Su svetimų jūrų gėrybėm ir savų palėpių gardybėm. Kokias niekur negirdėtas Dolskio dainas padainuotum! Visos manytų, kad tai tik joms, o iš tikrųjų — vienam grimo ir nuobodulio nepažinusiam veidui, vienai archetipinei baltapūkei, kuriai jūra ligi kelių. Ir netrūktų ten raudonojo lietuviško vynuogių šampano ir alaus „G. J.", kurio puikaus skonio kažkada nesugebėjai tinkamai įvertinti. Net ir važiuoti niekur nereikėtų. Rinktis „Arkliukų laimės" ar „Laimės valandos parlamente". Susėstume sau oro uosto *pub*'e. Tik televizorių, amžinai rodantį Maskvos kanalą, išjungtume…

5.

Dar tebesu virš debesų. Pabaigti kelionę čia nebaisu. *Prosit!*

…………………

1995

Verkianti bronza

....

1.

Siužetas, kurį prieš porą mėnesių išsaugojau standžiajame atminties diske,— paprastas ir sykiu ne. Į jį derėtų pažvelgti pro šiokius tokius „teorinius“ akinius. O jeigu tiksliau — kelionių ir visuotinio kraustymosi (iš proto, beje, taip pat) eroje darsyk reiktų pamėginti apibrėžti patį keliavimo motyvą, kuris gali būti prievartinis, nulemtas darbo ir gyvenamosios vietos kaitos, ir nesuinteresuotas — „atostoginis“, arba sportinis. Štai panoro verslus lietuvaitis iš skraidyklės *pafotkinti* egzotiškas salas — ir į sveikatą! Daugiau tokių skrajūnų, panūdusių „sukultūrinti“ adrenaliną! Bet keliavimas juk gali išsiversti ir be šauktukų. Juk bėgame ne tik „į“, bet ir „nuo“ — savęs kasdienio, pabodusio (irgi visų pirma sau), sustabarėjusių mitų įkaito. Keliaujama juk ne tiek naujų vietų pamatyti (jųjų „skaitmeninę“ medžioklę verčiau palikime japonams ir jų pėdomis atidundantiems kinams), bet savęs KITO(KIO) išvysti, į(si)kalbėtų įpročių odos nusinerti. Tarsi galėtume tą senąją odą užkabinti už kokio Kelno katedros bokštelio ar Lisabonos šaligatvio mozaikos it kablio ir — drykstelėti vienu ypu, vienu greičiau mentaliniu nei fiziniu judesiu. Štai dėl to judesiuko ir trenkiamės turbūt į pasviečius, kylame virš debesynų ar panyrame žemės gimdon, kur pats Dante nesugalvotų susisukti „rato“. Ir ką gi randame tame magiškame galutiniame taške? Save senąjį, be abejonės. Arba dar kiečiau — ne tik kad nugaros nenusibraižiusį ir odos nenusimetusį, bet naujosios vietoje užčiuopusį... kiautą. Tai su niekuo nepalyginama patirtis. Dėl jos, neslėpsime, ir leidžiamės kelionėn. Dėl jos audrotą naktį išeiname į trąsą.

2.

Kažkas yra pasakęs, kad paprastai sugrįžtama į nusikaltimo vietas, į meilės — žymiai rečiau arba niekad. Aforizmų grožis visada slypi jų beapeliaciškai stingdančioje statikoje. Juk nepasiginčysi

su raidėmis, iškaltomis marmure ar antkapyje. Aforizmai sutverti negyvėliams. Juk ir pirmuoju atveju niekas nesutrukdytų meilės traktuoti kaip nusikaltimo: į kokią nors Veneciją, tą miestą-nuotykį, ne vienas lovelasas pargrįžta vis su naujomis ir naujomis aukomis, rizikuojančiomis pabaigti kelionę gatvės „kambaryje" ar kanalo „guolyje". O kartais viskas dar banaliau: traukia it likiminis magnetas koks nors tuoj pravirksiančios Madonos paveikslas muziejuje, klibantis staliukas tratorijoje su vaizdu į surūdijusį balkonėlį kitoje gatvelės pusėje, „katiniški" Atėnų halių kvapai (nesibaigiantys mėsos prekystaliai!) ar antikvariato poezijos lentyna Sicilijos alėjoje Holborne. Traukia kaip ne iki galo ištyrinėti pulsuojančios biografijos mazgai, kaip sapne pamiršti fragmentai, kaip dalys, be kurių neįsivaizduojama visuma. Atrišti, kad surištum, išnarstyti, kad vėlei sudėliotumei! Taip ligi apsėdimo primiršti pojūčiai, pagimdyti tuose mazguose, tose pauzėse, šaukte šaukiasi naujo prikėlimo, o tiksliau — restauravimo. Tad sugrįžimai į kažkada tave trumpam pavergusias vietas yra narkotinės priklausomybės dar sykį išgyventi būties korio suteiktą akimirkos pilnatvę forma. Pajusti jos su niekuo nesulyginamos auros gaivą, nors tai gali būti ir griuvėsiai ar kokia seno fabriko „radioaktyviomis" piktžolėmis apžėlusi teritorija, — kas supaisys!

3.

O dabar prie reikalo — aš trylika (!) metų svajojau sugrįžti į Malmę dėl dviejų mane pavergusių „taškų": „Tunneln" ir „Rooseumo". XIII amžių ir du karalius menančioje buvusioje Malmės gubernatoriaus rezidencijoje įsikūręs viešbutis ligi šiol man tebėra jaukumo įsikūnijimas, o 1901 m. pastatytoje jėgainėje 1988-aisiais švedų finansininko ir kolekcininko Fredriko Rooseumo įkurtas šiuolaikinio meno centras — nepralenkta tos rūšies erdvė (kur kvailiams, nepriklausomai nuo jų sąskaitų banke, smaugiančiai ankšta). Pirmajame gyvenau milžiniškame apartamente, kur nuo durų ligi karališkos lovos galėjai privažiuoti dviračiu, o penkios tailandietės tarnaitės (atmintyje jos tikrai „tailandietės" ir tikrai penkios!) rytais atrodydavo it nuo tapetų atšokusios čiauškančios paukštės. Jų mažytės „daugybinės" šypsenos mano atmintyje susiliejo į vieną didelę, animaciškai nusidriekiančią tai ligi gėlių tako, tai ligi madų podiumo, tačiau abiem atvejais neišvengiamai

pasibaigiančią ties jau minėtu horizontaliuoju baldu. Pamenu, kaip to apartamento „užpavydėjo“ režisierius Rimas T., niekaip nesupratęs, už kokius nuopelnus mus pakvietusio festivalio rengėjai niekam nežinomą provincialą paguldė geriau už kitus. Kiekvieną dieną viešbučio vestibiulyje ant specialaus staliuko prie biliardo stalo po stiklo gaubtu garuodavo kvapniausias Skandinavijoje pyragas, mano atmintyje ilgainiui įgijęs Prousto „madlenų“ statusą. Na o raudonplyčiame (raudonos plytos Malmėje — pats tikriausias danų paveldas) „Rooseume“ tarp ryškiomis spalvomis nudažytų jėgainės agregatų it palydovai ne tik kybojo įstabūs artefaktai (Clemente! Gordon! Schnabel! Kabakov!), bet ir plaukiojo mano akims astronautus klaidžiame šiuolaikinio meno kosmose primenantys suvokėjai. Ir aš, tada dar nepažinojęs Kęstučio „Cool“ Kuizino ir Co., jau buvau vienas iš jų! Nenuostabu, kad pionieriškai prisiekiau žūtbūt kada nors sugrįžti į „jėginę“ šaltojo meno šventovę buvusioje jėgainėje.

4.

Ir štai aš vėl tame nedviprasmiškame, akivaizdžią paveldo ir modernybės sąjungos sėkmę liudijančiame trečiajame Švedijos mieste. Tą jungtį, išsviedžiančią mus jau į postmodernybės erdves, čia geriausiai įkūnija Malmę su Kopenhaga sujungęs išlakus 8 km Orezundo tiltas, kuriuo per parą pralekia 14 000 automobilių ir jau užmiršau kiek traukinių. „Tam, kad be sustojimų pasiektume Lisaboną“, — juokauja švedai. Būsime čia dieną, tad maršrutai, supratote, aiškūs. „Rooseumą“ randu neišsyk, ir tai blogas ženklas. Gasverks gatvelėje nušvitęs mūrinukas verčia paspartinti žingsnį — ir štai aš jau seniai nešluotame kieme. Visa apmirę, mane it blogiausių nuojautų įsikūnijimas atsiveja kažkoks perbalęs nesustyguotas tipas juodai dažytais plaukais su ilga cigarete tarp pirštų. „Ar nepasakysit, kur daktaro Tokio-ir-tokio priimamasis?“ — teiraujasi kaliausė. „Čia muziejus“, — atsakau senbuvio tonu. Ir tą pat akimirką pamatau ant kaimyninio namo keletą iškabų, tarp kurių viena ir venerikų džiaugsmui. „Štai jūsų daktaras, užeikite“, — sakau išstypėliui, kuris NEŽINO „ROOSEUMO“! Jis lankstosi kaip sudrėkusi kartoninė lėlė. O aš skaitau lapelį prie įėjimo. „ŠMC“ uždarytas, ir vietos valdžia spręs jo likimą. Vėliau internete randu pasipiktinusiųjų peticiją, kurios esmė nevyniojama

į vatą: „Rooseumo" uždarymas būtų vienas kvailiausių dalykų visoje Skandinavijoje. Štai ir viskas. Spardydamas lapus išsliūkinu į gatvę ir patraukiu krantinės link. Mėlynais kombinezonais apvilktos paauglės kaišioja į laikiklius kalėdinius deglus. Žvarbu. Liūdna. Per keletą žingsnių nuo manęs, skverelyje ant skaldos, stovi bronzinis vyriškis su bronzine berete, susikišęs bronzines rankas į bronzinių apsmukusių kelnių kišenes, ir… verkia. Taip verkia tik madonos ir tik — krauju. Vyriškis verkia tikromis ašaromis, kurios plūsta siaurais fontanėliais iš vos įžiūrimų plonytėlaičių „chirurginių" vamzdelių, įtaisytų vyzdžiuose. Tokia tad visų įstabiųjų stebuklų paslaptis, bičiuliai. „Ar matėte kada verkiantį bolševiką?" — išspjauna poeto atmintis. Ne, verkiančio bolševiko, ačiū Dievui, nematėme. Matėme tik verkiančius aktorius. Tai vienintelė mums žinoma raudančių vyrų rūšis. Tad nenustembu sužinojęs, kad verkiantis vyriškis — žinomo švedų aktoriaus Gosta Ekmano bronzinė kopija, dėl kurios Malmės gyventojai, šveicarų pavyzdžiu, vos nesurengė referendumo. Ką jis apverkė tą žvarbią 2006-ųjų gruodžio dieną? Dar vieną šiuolaikinio meno pralaimėjimą muilo operai? Ar tiesiog šiuolaikinio vyro pralaimėjimą šiuolaikinei moteriai? Dievai žino. Jau namuose staiga prisiminiau, kad stovylo modelis — tai nepamirštamasai Picasso iš to paties pavadinimo kultinės švedų kino komedijos! Ir tada visa stojo į vietas: histrionas, apverkiantis savo herojus ir sykiu negalėjimą būti jais kasdienybėje! Ir tarp jų — patį didžiausią XX a. manipuliatorių stiliais bei moterimis! Tokia tad ta verkiančios bronzos topografija, bičiuliai. Tokia jos „maskultinė" paslaptis.

5.

Suvalgyti puraus „Tunneln" pyrago nebeturėjau jėgų. Ir gerai — tokio viešbučio Malmėje seniai nebėra. Jo vietoje puikuojasi keturžvaigždis „The Ramadan Mayfair Hotel" — paslaugus viešbučių tinklo kovotojas. Kas ateina valyti (o iš tikrųjų — kelti) erotinių dulkių — nežinia. Galbūt ir tos pačios penkios tailandietės. Juk jų amžius (o kartais ir lytis) — nenusakomas. O gal ir tautietės, kurių vis daugiau ir daugiau viso pasaulio viešbučiuose. Abiejose, taip sakant, kapitalizmo barikadų pusėse.

…………………

2007

III. TARP DŽINSŲ IR FRAKO

Neišnešiotas „Vakarų“ scenarijus

....

1.

Pilietis, eidamas į flegmatiško hipsterio Šiaurio Narbuto laidą, pagalvojo: „Esu tik šiukšlių dėžė, antikinė ketaus urna, kuriai joks dabarties poetas nesukurs odės.“ Pilietis buvo pajūrio literatas, o kiekvienas autorius yra vaikščiojantis neparašytų (arba pradėtų ir nebaigtų) romanų, apsakymų, pjesių, eilėraščių ir laiškų sąvartynas. Neišnešiotų bei pernešiotų personažų knibždėlynas. Arba dvikojis kapinynas. Iš jo torso kyšo daugybės stalčiukų rankenėlės. Girdėti prislopintos aimanos. Nuolat sunkiasi kraujas. Rašytojas yra vaikščiojanti supelėjusių aplankų prigrūsta spinta. Amžinas šėpos teatras. Neatplėštų ir neperskaitytų amžinai nežinia už ką dėkingų moteriškosios giminės skaitytojų egzaltuotų laiškų (pridėkite dar kelis kilmininkus) šūsnis. Popierinių infernalijų maišas. Rašytojas įkiša į save ranką ir ištraukia suglamžytą lapelį, kuriame išvedžiota: „Būk ištikimas savo prigimčiai“. Suplėšo ir ištraukia kitą: „Nuo šiandien — nė vienos sentimentalios eilutės!“ — (ir data). Skamba tarsi pradedančiojo poeto įžadas. Rašytojas nusispjauna ir bando dar sykį. Netikėdamas savo akimis garsiai perskaito: „Paskutinis punktas: tik nemeluok sau“. Tada pasižiūri į veidrodį ir po pauzės išstena: „Veidrodi, nusigręžk!“

2.

Viena garsi sostinės aktorė grimo kambario sugyventinių akivaizdoje ne kartą mėgino iššokti pro langą, širdyje tikėdama, kad pavydžių ir nedėkingų kolegų letenos vis dėlto išgelbės ją nuo baisios žūties. Visi atmintinai žinojo tą įkyrėjusį fokusą ir žiovaudami tingiai imituodavo žvaigždės „gelbėjimą“. O sykį ėmė ir numojo į savižudę ranka — mat veiksmas vyko senajame Vilniaus operos ir baleto teatre, kur grimo kambariai buvo gerokai žemiau gatvės lygio.

3.

Jis pavertė save šaldytuvu, kuriame laikydavo savo vidaus organus.

Jos vokai po daktaro delnu plazdeno it karštos peteliškės.

Bemiegis ir alkanas jis stovėjo Ermitaže ant marmurinių laiptų ir galvojo, kad kiekvienas žmogus yra vaikščiojantis muziejus. Vargas tam, kuris metų metais vaikšto su neatnaujinta ekspozicija.

Basas Vrubelio Demonas su purvinais suplyšusiais džinsais nemirksėdamas sėdėjo paskutiniame metro traukinio vagone.

Dvelkė amžina paauglyste.

Tikras komunistas yra tas, kuris savo išrinktajai skiria pasimatymus Lenino mauzoliejuje.

Vieniši vyrai žvelgia į vonios kambario veidrodžius vildamiesi juose atrasti moterų atvaizdus.

Ji mėgo stiprius vyriškus gėrimus ir švelnią, bet ne sentimentalią muziką. Ji tikėjo jausmais, bet ne meile.

Kačiuko akyse galėjai įžvelgti tikrą žiauraus vaiko švelnumą.

Jis buvo panašus į savo pomirtinę kaukę.

Jis lengvai pamiršdavo dūžtančius žmonių likimus ir griūvančius įsitikinimus, tačiau niekaip negalėjo užmiršti svyrančio degančios lentpjūvės bokšto.

Visi baisiausi keiksmažodžiai vaikų ir paauglių lūpose virto ištiktukais.

Fukt, furt, furlyk!

4.

Svetima žmona ir svetimo vaiko motina rašo tolimam mylimajam: „Tas keistas sapnas — be pradžios. Tu — švirkštu su ilga adata ėmei man kraują iš venos. Ištiesiau ranką, iš pradžių buvo baisu, bet visai neskaudėjo. Ir kažko nespėjau pasakyt.“ Ir vietoj parašo — pirmoji vardo raidė: Ž.

5.

Egzistuoja tam tikras manieringųjų natūralumas, susijęs pirmiausia su jų vidaus interjeru, jų reguliuojama vidine būsena. Neatidūs gali šitos vidinės sąrangos ir nepastebėti. Dar daugiau — įmantrumas ir manieringumas gali būti įgimti (t.y. paveldėti). Todėl klausimas „Kas buvo jūsų senelė?“ vis dar tebėra aktualus. Kiekvienas tikras vienišius yra manieringai natūralus. Arba — natūraliai manieringas. Prasminga yra vienatvė, sąmoningai prisiimama kaip vėžlio šarvas akimirksnį anksteliau, negu minia tave atstumia. Žmogus yra vienišas ne todėl, kad jį kažkas atstūmė, bet atstumtas todėl, kad vienišas.

6.

Pilietis, eidamas į Šiaurio „Vakarus“, staiga sustojo ir ėmė knistis švarko kišenėse. Vienoje surado Vilniaus „Medininkų“ restorano sąskaitą Nr. 443804. 1981 metų lapkričio 11 dieną jis sumokėjo 11 rublių 19 kapeikų už penkis „Medininkų kepsnius“, vengriško sauso vyno butelį, dvi duonos riekeles ir porą neįskaitomų patiekalų. Oficianto parašas taip pat buvo neįskaitomas. Pilietis atsiduso ir patraukė tolyn. Laisvė tykojo kažkur visai čia pat, už kampo. Reikėjo tik neprabundant išmiegoti dešimt ilgų metų.

....

1993

Du jaunuoju bernužėliu pro likimą ėjo

....

1.

Storas kosmetikos sluoksnis veidą pavertė kauke. Neklystančiai kirpėjai norėtųsi suduoti per nagus, kad nebūtų tokia pedantiška, — ir taip jau išdidi moteris tapo dar „vertikalesnė". Į apverstą šauktuką panašus bokštas nepasvirs. Nesusvyruos. Apie tokias sakoma: su charakteriu. Šitą žodį ištariame, kai nuo žmogaus padvelkia šaltuku, bylojančiu apie iššsyk įsivyraujančią distanciją tarp jo ir mūsų. Charakteris yra konkretus būdas reaguoti į aplinką, nušlifuotas iki automatizmo. Tai šarvai nuo pasaulio apsiginti. Tamsūs drabužiai išduoda gedėtoją, bet šilko ir kailio derinys — amazonę. Juodųjų serbentų spalvos lūpos apvestos plona linija. Visi *femme fatale* atributai kaip ant delno. Tiktai į šitą delną neišdrįstų pažvelgti joks chiromantas. Nežiūrėsime ir mes. Ji kalba apie lemtį. Antrame jos gyvenimo plane — tragiškas artimiausio žmogaus likimas. Vienas jo motyvas mane itin traukia: pašaukimo išsižadėjimas. Lūžio epochoje žmogus kardinaliai pakeičia savo gyvenimo kryptį. Pašaukimo įkalintas atsiskyrėlis aplinkybių verčiamas išeina iš savo bandymų celės ir pasineria į sociumą, patikėjęs jo teikiamomis galimybėmis naujai įtvirtinti savąjį „aš". Ir tas jam įspūdingų drąsaus proto operacijų dėka beveik pavyksta. Nuo stiklo viršūnės jis staiga pažvelgia atgal ir... ima ilgėtis anos, mokslininko, vienatvės. Nusprendžia sugrįžti į jaunystės laboratoriją, kur tebestovi jo konstruotas *perpetuum mobile* (ar koks nors kitas aparatas). Deja, sykį išsižadėto pašaukimo nebeduota prišaukti — jis miršta smurtine mirtimi. „Ar mažai žmonių pasaulyje miršta smurtine mirtimi? — klausia jo našlė, nepakeldama balso. — Ar galima viską suversti lūžio epochai?" Man, kambario (o ne salonų!) žmogui, nesinori ginčytis. Nenoras išlįsti iš savo urvo irgi gali būti inertiškas. Vangi vienatvės inercija. „Jūs man taip ir neatsakėte, — tęsia ji. — Ką jūs galvojat apie mirtį?"

2.

„Kaip kartą mes pradėsime suvokti save tik prarasdami draugus", — kalbėjo anaiptol ne draugas. Užmirštą, o kartais net paniekintą kasdienybėje prikelsime amžinybei. Šiais metais praradau du tolimus artimuosius — Gražuolę ir Pabaisą. Gražuolė gyveno Maskvos centre su nesantuokiniu sūnumi ir vertėsi atsitiktiniais vertimais. Buvo aštri, ambicinga, erotiška. Virsmo metais padarė saltomortalę ir paklausiusi poeto *(„žemė visur kieta — rekomenduoju JAV")* nusileido su sūnumi Niujorke. Dirbo didžiausiame rusiškame laikraštyje, rašė į save panašias apžvalgas: gerai sustyguotas, kartais pikantiškas, su slapto pavojaus gaida potekstėje. Tokiems autoriams sveikai sudirginti skaitytojai norėtų pasiųsti Kalėdų atviruką, bet paskutinę akimirką susilaiko, išsigandę ne savo drąsos, ne ironiško adresato juoko, o galimo... atsako. Gražuolę pakando vėžys, ji sunyko per kelis mėnesius, liko tik jos skambaus balso aidas, išlaikantis mus tarsi kosminiam ryšy. Viešpatie, kaip ji juokdavosi! Visa savim — virsdama ir skliautu, ir rezonatorium, ir dūžtančia į krantą banga! Gražuolės nebėra, tačiau jos juoko muzika visada su manim.

Tėvų kartai atstovaujantis Pabaisa gyveno Admiraliteto krantinėje „Kirovo vardo" Leningrade prie Nevos. Panašus į Marxą Kronštato eketės ruonių vadas su „budistišku" pilvuku, daugybės moterų laimė ir trijų žmonų vyras, jis padarė neišdildomą įtaką keliems Piterio genijams. (Genijai, ką besakytų anarchistiškos natūros, irgi turi mokytojus!) Gyvendamas mebliuotuose priešpaskutiniojo caro finansų ministro apartamentuose su latvių laikrodininko iš Ventspilio dukra, Pabaisa buvo ne kartą apiplėštas, sumuštas, sumaitotas. Bet nepasidavė. Vis prisikeldavo ir eidavo ieškoti vadinamosios teisybės.

Vieną pavogtą savo įspūdingos kolekcijos paveikslą per televiziją išvydo Londono aukcione. Jį buvo išstatęs Rusų kultūros fondas, kuriam tuo metu vadovavo Generalinio kompartijos sekretoriaus žmona, ne visai rusišku vardu Raisa. Pabaisa pasakodavo istorijas, kurios nebūtų padariusios gėdos *Dvylikos kėdžių* autoriams, o jo temperamentas jau seniai buvo virtęs legenda. Mirė nuo vėžio baisiose kančiose. Svajojo pastatyti brigą, kuris sujungtų Klaipėdą ir Piterį. To laivo brėžinys yra mano talismanas. Gražuolė ir Pabaisa buvo susiję su šių eilučių autoriumi

nematomais ir neįkainojamais saitais. Mirtis turėjo nutraukti draugystės bambagyslę. Nenutraukė.

Kalbuosi su jais veik kasdien. Kartais randu jiems daugiau laiko negu anais, tik iš pirmo žvilgsnio bevaisiais, laikais, kai abu dar buvo gyvi. Žinau, ką jie pasakytų toj ar kitoj situacijoj. Kaip pasielgtų. Kaip įsižiebtų jųjų akys. Abu buvo nepaprastai vitališki. Savo vidiniam ritmui, savajai „energetikai" dažnai nerasdavo terpės. Lyg ateiviai, iš kurių pėdelės atsigėręs pats tampi ugnies paukščiu. Avinas, virstantis Feniksu. Arba salamandra. Savo mirtimi pamaitinti ir palaikyti gyvuosius, — štai idealas.

Ar atsakiau į jūsų klausimą, madam?

3.

Tiesiausias kelias Berne iš Helvetijos aikštės į senamiestį — Kirchenfeldo tiltas per Aarės upę. Į miesto planą puritonams žiūrėti nepatarčiau, nes upės išlinkimas labai panašus į vyro skeptrą iš urologijos vadovėlio. Tuoj už tilto, jau senamiesčio valdose, stovi „Casino" — jo populiariame ir triukšmingame restorane manęs laukė kviestiniai pietūs. Nuo aukšto plieninio tilto matėsi užtvankos, keisti pastatai srauniam vandeny ir amžiaus pradžios vilomis apaugusios kalvos. Ore kabojo žydras balionas, reklamuojantis vieną iš Berno dienraščių.

Jau artėjau prie tilto galo, jau mačiau „Casino" iškabą, tik staiga atsitrenkiau į juodu džinsiniu kostiumu vilkintį vyriškį, keistai persisvėrusį per turėklus. Jis buvo tarsi pakibęs per pėdą nuo žemės, visas sustingęs meditacijoje. „Pone, ar nesutiktumėt manęs nutraukti atminčiai?" — kreipiausi į užsimąsčiusįjį tiesdamas „muilinę". Jis atsigręžė ir, pažvelgęs tuščiomis akimis, teištarė: „Pažiūrėk žemyn". Pačioj apačioj, ant gatvės grindinio, gulėjo vyro lavonas. Policija buvo ką tik atvykusi ir dabar statė aplink miruolį sulankstomą tvorelę. „Jis ką tik nušoko", — paaiškino Džinsai. Dar sykį pažiūrėjau žemyn. Mes stovėjome taip aukštai, jog ten, po mumis, žmonių figūrėlės ir automobiliai atrodė it žaisliniai. Persisvėręs nufotografavau savižudžio lavoną ir besikuičiančius prie jo policininkus. Džinsai nufotografavo mane. Grįžęs išryškintoje juostoje pasigedau vieno kadro. Vietoj scenos su lavonu teišvydau juodą stačiakampį. Angelas, kuris gelbėja netikėtai mirčiai skirtuosius, taip prarasdamas dieviškąsias savybes ir pats tapda-

mas žmogumi, šįkart neatvėrė išganingo glėbio akmens greičiu krentančiam vyriškiui. Nesuskubo? Vaikščiojo kitu tiltu? Berne jų — 11.

4.

Savižudybė turi nemažai priežasčių, ir pačios regimiausios pasirodo buvusios ne pačios veiksmingiausios. Retai žudomasi viską gerai apsvarsčius. Krizės atomazgos beveik neįmanoma susekti. Laikraščiai dažnai kalba apie „intymias širdgėlas" ar „nepagydomą ligą". Tačiau reikėtų sužinoti, ar tą dieną nusivylusiojo draugas nekalbėjo su juo atsainiai. Tuomet jis yra kaltininkas. Nes to pakanka, kad visos nuoskaudos, visa apatija, lig tol tarsi kabojusios ore, užgriūtų jį. (Albert Camus)

....

1994

ОПЛАЧЕНО

Форма № 3-Г
Утверждена приказом Мин-ва Финансов
Российской Федерации
от 13 декабря 1993 г. № 121

ОАО «Гостиница Октябрьская»
Санкт-Петербург

СЧЕТ № 07515

от 28 сентября 1999 г.

Гр. ______ (фамилия, имя, отчество)

Комната № 385

№	Вид платежа	Сумма
1	За телефонные переговоры	206.26

Итого получено по счету двести шесть (сумма прописью)

руб 26

Портье

Saliečio epistola žemiečiams

....

1.

Rašau iš jūros vidurio, į paskutinį gyvenime išgerto alaus butelį sprigtelėdamas ne popierinį sos veislės drugį, o brukdamas laišką dienraščių lyderiui. Nežmoniškai ilgai keliavau sausuma ir vandeniu, kad vėl atsidurčiau Gotlande — savo saldžiarūgštėje tremtyje, savo celėje su nuolat besikeičiančia plačiaformate jūra languose ir dangų šturmuojančiais debesimis, pakaitom ganomais tai Davido Lyncho, tai MKČ. Esu arti ir toli nuo jūsų, dešimčia litų pabrangę tautiečiai. Žinutę apie pakeltus atlyginimus užtikau Interneto visatoje, tad sveikinu iš visos širdies, tiksliau — iš to, kas iš jos belikę. O liko tik ištampyta raumenų guma ir aimanuojančio katino gama. Tabaluojantis gyvenimo muskulas, geriausiu atveju prisakantis sėdėti vienoje vietoje ir vos šnopuojant stebėti, kaip tavo (t.y. mano) atvaizdas lango stikle brėkštant lipa ant kalkakmenio katedros, ant amžinų viduramžių stogų ir tingiai praplaukiančio kelto NORD GOTLANDIA žiburių po ta pačia kryptimi genamom dangaus karavelėm (vos neparašiau — karamelėm). Rašančiojo atspindį kartais sujaukia rytiniai švedai su artimo sau temperamento labradorais. Amžinai priekabiaujantis vėjas, rodos, atpūstas iš tėvynės. Varpas, mušantis pusvalandžius. Draugų atsiųsti popieriniai angelai ir piešiniai — ant marmurinės palangės. Plastikinis žaibiškai susivyniojančios užuolaidos laikiklis, it pakaruoklis siūbuojantis virš galvos.

2.

Taigi: sala. Atskirtis, leidžianti vienu metu būti arti ir toli. Arti ribos, kurią fiksuoja pirštu pasiekiamo horizonto linija, ir toli nuo lietuviškos kasdienybės „kūno“, kuris retkarčiais prasimuša iš radijo žadintuvo (ačiū Dievui, negirdėti jokių „ultravirusių“ ir „ultrakepusių“, jokių „Pabudome ir keikimės!“) ir iš atvežtų bjauriai sumaketuotų savaitraščių puslapių. Už tos linijos tarsi moneta į

taupyklę, tarsi ostija į burną ką tik nuplaniravo perregimas mėnulio apskritimas. Tavo paties kūnas nuo savo minimalių funkcijų kasdienybės pabėgti, žinoma, negali, bet čia jis vis tiek išplėštas iš senosios erdvės ir įdaigintas naujoje. Gotlando erdvė švari, sutverta vėjo varpų varpelių aidesiais apipintai biografijos pauzei. Šitoje saloje tu esi išmestas iš biografijos (vos neparašiau — banginis), išsviestas iš jos kasdienio tęstinumo konkrečioje geografijoje bei istorijoje. Sala yra miniatiūrinės tremties bandymas. Arba modelis. Čia gera išjungti ne tik Vilniaus radiją, bet ir istorinę bei asmeninę atmintį. Arba atvirkščiai: klausti, ką ji stumia į pirmą planą ir ko tas planas vertas. Pasakyk, ką tu prisimeni, ir aš pasakysiu, kas tu... O teisingiau: ko neprisimeni. Arba: ką bijai prisiminti. Laimė, tu ne bėglys. „Vidaus“ ministras, ledine pavarde Žiemelis, tavęs dar nesiveja, o „saugiam“ generolui, darželine pavarde Jurgelis, tu per smulkus. Tu tik išplaukęs (vos neparašiau — „nuplaukęs“) nelyg butelis su romantišku laišku viduje. Į nusikaltimo vietą vis tiek teks sugrįžti. Nors įstatymui nenusikaltai, tačiau biografija kaip tokia jau nusikaltimas: kitų liečiama, ji pati liečia (ir žeidžia!) kitus. Išsipildydama pavergia, neišsipildydama — verčia kaltę kitiems ir pasauliui, t.y. skleidžia neapykantos teršalus. Biografija visada surimuota su prievarta ir smurtu, kuris, pasak Jeano Baudrillard'o, šiandien Vakaruose yra pasiekęs „kseroksinį lygį“ — t.y. pasmerktas ligi begalybės atspindėti ir kopijuoti pats save. Biografija sunaikina Kitą: pašnekovą, mylimąjį, oponentą. Biografija tvinkte pritvinkusi egoizmo: trokšdamas meilės, žmogus išstumia iš savo gyvenimo kitus, siekdamas idealo — numarina bendravimo džiaugsmą ir, užuot gyvenęs, tik kalba apie gyvenimą. Dažniausiai — pats su savimi. Taip mintis tampa TIK žodžiais, kurie netenka menkiausios grįžtamojo ryšio perspektyvos: žodis jau niekada nebevirs kūnu. Todėl namuose paliktos kasdienybės „kūnas“ ir yra žodžių lava, paliekanti po savęs žodžių pelenus. Diena, kaip sakė poetas, sudega it baltas puslapis, palikdama dūmų ir pelenų saujelę. Saloje trumpam gali atsipūsti ne tiek nuo tele-, radijo ar laikraščių pranešimų griūties, kiek nuo tėvynėje jau kuris laikas neapleidžiančio jausmo, jog tasai pranešimų gausybės ragas nė per nago juodymą neatspindi čia ir dabar gemančios tikrovės. Tikrovė ne įvardijama, o tik „apkalbama“. Ir tas *pletkais* grįstas plyšys, tas įtrūkis, toji properša

tarp tikrovės ir jos įžodinimo nuolat plečiasi ir gilėja. Tikrovė ima gyventi be kalbos, o kalba — be tikrovės. Pats žodynas virto valstybe su visom prievartos struktūrom, gramatika — gumine policininko lazda, sintaksė — elektrošoku ir pan. Ir sykiu toji valstybė yra mirusi planeta, užgriūvanti mus kaip milžiniškas Tunguskos meteoritas.

3.

Naujoji jūsų (pardon, mūsų) tikrovė yra artefaktas, kopija to, kas seniai neegzistuoja: liberaliojo kapitalizmo, gyvo tik ekonomistų pasakose, normos, kuri „laisvajame pasaulyje" seniai virtusi anomalijos kultu, pozų rinkinio, kuris tampa natūralus ir prasmingas tik kelių kartų paveldėtas, pagaliau ir negyvo žodyno, kurio mirtiną tvaiką ypač jaučia jauni organizmai. Jiems gimtoji kalba virsta pančiais visų pirma todėl, kad jos rūsti reglamentacija nebesutampa su nebereglamentuojama tikrove. Kaip ir patirtys: tėvai ir seneliai subrendo visai kituose pasauliuose, kurių atitikmenų vaikų ir anūkų sąmonė dabartyje vis mažiau ir mažiau beužtinka. Ir greitai visai neužtiks. Jau girdžiu pastatytus balsus: „Dekalogas, žmogau, nesikeičia". Kol esi bažnyčioje — *oh, yes!*

4.

Išbrėško. Jūra nebeslepia žilo bangų kaltūno. Betoninis angelas ant katedros stogelio panašus sykiu į plūdę ir į šauktuką. Ten, kur žmogus pridėjo ranką, mes pridėsime žodį. Anapus žodžių liks peizažas. Režisierė gamta. Paradoksalu, bet įvardyti tam, kas žodžių visai neprašo, mes turime po ranka (ir liežuviu) per amžius neblėstantį repertuarą. Gal tai reiškia, kad gamta nėra mūsų tikrovės dalis? Tiksliau: ne (visai) mūsų. Tada kieno?

....

1997

Puslapis iš Henry'o Millerio

1.

Atplėšti ir prakirpti vokai ant rašomojo stalo: moterų laiškai, ištrūkę iš popierinių vienučių. sos šaukiniai laisvėje. Jeigu galėtum atsakyti visoms iš karto, kaip kad Guilaume'as Apollinaire'as, siunčiantis vieną ir tą patį eilėraštį septynioms adresatėms! Deja, krūva laiškų, į kuriuos neatsakyta, didėja, nevilties, pagalbos šauksmo bei rožinių iliuzijų mikrobai susimaišo su knygų ir fotelių dulkėmis, nusėda ant paveikslų, kaktusų, užuolaidų. Pro dulkių šydą žvelgiančiam į pasaulį sunku įžiūrėti veido bruožus ir akių spalvą, pakeltų antakių klaustukus ir skliaustus, sulaužyti virpančių lūpų šifrą. Laišką atneša ne pašto, o kalėjimo balandis. O, tie Lukiškių lūkesčiai! Vienišosios sos iš celės į celę, iš kameros į kamerą, nors ji (Ana, Marija, Miriam) mano — kad į laisvę. Laiško negalima permesti akimis, būtina atlikti jo struktūrinę (vos neparašiau — kriminalistinę) analizę, antraip geriau visai neatplėšti voko. Guosti raštu nebemoki, nes parašytum ne laišką, o dar vieną „rožinį" grožinį tekstą. Guosti žodžiu nepajėgi, nes nesi kunigas. Nesuteiki sau tokių įgaliojimų, ir basta. Ištroškusiam reikia paduoti vandens, o ne imti pamokslauti apie artimo meilę. O tai visų sunkiausia. Belieka guostis, kad ir į tavo geliančius laiškus jos niekad neatsakė: sužadėtinės, svetimos žmonos, meilužės: anos, marijos, mi... Permesdavo akimis ir padėdavo į stalčių. Šalia kitų vyrų dvasinės makulatūros. Ką galėtum šiandien pasakyti joms visoms, kuo atsidėkoti? Puslapiu iš Henry'o Millerio trilogijos *Rožinis nukryžiavimas.*

2.

Tą akimirką, kai aš nuspręsdavau veikti, tapdavau kitu žmogumi — aktoriumi. Ir, be abejonės, visada „pervaidindavau". Įtariu, kad šito keisto elgesio pagrindas buvo nepagydomas pasibjaurėjimas apgavyste. Nemėgau apgaudinėti žmonių net ir tada, kai tekdavo gelbėti

savo kailį. Palaužti moters pasipriešinimą, priversti ją pamilti tave, pažadinti jos pavydą, praradus vėl ją laimėti — ne, neturėjau jėgų tokiems žygiams, net ir nesąmoningai naudojantis leistinais metodais. Nejausdavau nei triumfo, nei pasitenkinimo, kol moteris nepasiduodavo savo valia. <...> Niekas nepalaužia moters greičiau negu visiškas pasidavimas. Moteris yra pasirengusi priešintis, ištverti apsiaustį: taip ją auklėjo. Nesulaukusi pasipriešinimo, ji beregint papuola į spąstus. Sugebėjimas visiškai atsiduoti yra didžiausia gyvenimo teikiama prabanga. Tikroji meilė prasideda būtent šituo ištirpimo momentu. Asmens gyvenimas apskritai remiasi priklausomybe, abipuse priklausomybe. Visuomenė yra vienas nuo kito priklausančių individų visuma. Anapus visuomenės ir asmenybės ribų egzistuoja kitas, turtingesnis gyvenimas, tačiau jo negalime pažinti, negalime ten įsiskverbti, pirma neįveikę asmeninių džiunglių viršukalnių ir bedugnių. Norint tapti didžiu meilužiu, hipnotizuojančiu ir katalizuojančiu, akinančia ir įkvepiančia pasaulio bamba, pirmiausia reikia patirti gilią buvimo absoliučiu kvailiu ir juokdariu išmintį. Jokia moteris neatsilaikys prieš vyrą, kurio kilni širdis daro jį beprotišku pajuokos objektu ir pagaliau paverčia griuvėsiu. Turiu galvoje — jokia mylinti moteris. O tų, kurios paprasčiausiai nori būti mylimos, kurios ieško vien tiktai savojo atspindžio veidrodyje, nepatenkins jokia, netgi pati didžiausia meilė. Nieko nuostabaus, kad alkaname, meilės ištroškusiame pasaulyje tiek vyrų ir moterų leidžiasi apakinami savo atspindėto ego kerų ir blizgesio. Nieko nuostabaus, kad revolverio šūvis yra paskutinis reikalavimas. Nieko nuostabaus, kad bėgius šlifuojantys metro traukinio ratai, nors ir supjaustę kūną į gabalus, neišdistiliuoja meilės eliksyro. Egocentriškoje prizmėje bejėgę auką įkalina jos pačios užlūžę spinduliai. Ego miršta savajame stiklo narve. (Henry Miller. *Sexus*. London, 1970, p. 209–210.)

3.

„Aš jam atidaviau viską, bet jam to pasirodė per maža!“ Atidavusi viską, likai be nieko. Nenuostabu, kad jam kažko ėmė stigti. Tam žmogui. Tam vyrui. Tada, kai atidavei viską. Kai nieko nebeturėjai. Menas — neatiduoti visko išsyk. O kartais, kai turi nedaug, tas „viskas“ irgi tėra tik trupinys. Manei, kad atiduodi brangakmenius, o atidavei saują smėlio. Arba žvyro. Pagaliau nebūtina atiduoti „viską“. Užtektų tik save. Ne, ne kūną. Savąjį „aš“. Tačiau

nežinai, kur jo ieškoti. Ne veltui geriausias Henry'o Millerio draugas Lawrence'as Durrellas rašė:

> Nėra didesnio skausmo, kaip mylėti moterį, kuri leidžia pavergti savo kūną, tačiau nepajėgia atiduoti savo tikrojo „aš", kadangi nežino, kur jo ieškoti.

Palikime žodį „pavergti" vertėjo sąžinei. Kadangi šių eilučių autorius ir yra citatos vertėjas, jo sąžinė rami. Beje, ar, atiduodama viską, ji atidavė ir sąžinę? Apsaugok Viešpatie nuo tokių dovanų! O vergo ir šeimininko santykiai nėra tokie paprasti, kaip gali atrodyti romantiškai nusiteikusiam tiesos ieškotojui. Būti vergu ir šeimininku vienu metu — štai idealas! Tikra moteris tik vergaudama įgyja galią, t. y. pavergia vyrą. O ir jis — užkariautojas, pavergėjas, diktatorius — tėra tik savosios vergės vergas. Henry Milleris sako: nebijokit atsidengti, atsiverti, išsiduoti! Nebijokit būti juokingi! Pripažinkit savąją vergystę kaip dovaną. Tada net nepajusit, kaip susirišit visom gyslom slapčiausiais saitais. Jeigu negali atsiverti mylimajam, vadinasi, tavo meilė tik įsikalbėta. Arba tuštybės padiktuota. Galbūt dėl to niekas nekaltas. Bet mylinčiam iš tikrųjų — nuo to ne lengviau: štai jis atsidengė, o tu užsidėjai šarvus. Arba atvirkščiai: tu atsivėrei, o jis net nepastebėjo. Ir toliau liko sėdėti su laikraščiu priešais televizorių. Galbūt esi pamilusi idiotą, malką? Nepaisant jo sąskaitos „Dresdner" banke. Nepaisant merso ir makarovo. Nepaisant „Nijolės" kailinių, kuriuos jis tau nupirko vakar, o šiandien tu jau abejoji dėl jų sukirpimo. Štai čia palengva ir įplaniruoja klaustuko dirižablis. Žiūrėk: galbūt tas bedarbis iš bendrabučio, bėgiojantis rytais pro jūsų grotuotą balkoną, būtų tūkstantį kartų brangesnis tavo širdžiai? Taip taip, tai pačiai, kuriai neįsakysi.

4.

Ji atnešdavo kitiems vienas nelaimes, jis — irgi. Jie galėjo būti puiki pora.

....

1994

Apie stabligę

....

1.

Skirtinguose miestuose du žmonės tyli apie savo jausmus vienas kitam. Tyli savaitę, mėnesį, pusmetį. Retsykiais bando skambinti, bando rašyti, bando netgi susitikti. Viskas veltui. Žodžiai neišsako jų jausmo, neišsemia, neįvardija. Susitikimas dar baisesnis, nes reikia ne tik kalbėti, bet ir kažką veikti. (Tarkime, bekiniam ir beklubiam provincijos miestelyje.) Dvi mylinčios sielos tampa savo jausmų belaisvėmis. Kas joms trukdo suartėti? Galbūt buities baimė. Jausmas kitam staiga paverčia tave išrinktuoju, bet sykiu atitolina, užtveria igrekui visus kelius fiziniu gestu priartėti prie iksės. „Aš tave myliu, bet kodėl gi turėčiau tau virti sriubą?" Laimi tas, kursai atranda ne žodį, o veiksmą. Ne jausmo įžodinimas, o jausmo įveiksminimas teturi prasmę. O seksas? Mes kalbame apie meilę: pirmas postūmis visada nematerialus, ne kūnas, ne kvapas, o kažkoks apvalkalas, dėklas, nimbo švytėjimas, nenusakoma ir neapčiuopiama trauka sutveria tą geliantį dulkių kamuolį, iš kurio išsirita nuolat persekiojantis miražas. Karšta lytimi pavergti kitą — tai nelyg pačios meilės įžeidimas. Tikra meilė visados NSO. Kartais pasiunčia kokį signalą, sušmėžuoja skliauto trasose, bet niekados neįsikūnija kasdienybės virtuvėje. Kosminis meilės laivas sudūžta atsitrenkęs į buities uolą.

O tikrasis gyvenimas ten — uolos oloje. Ten verda kasdienybės barščiai. Nėra nieko baisesnio už neįvardytą meilės jausmą, virtusį pančiu. Čia turi įžengti trečias personažas su žirklėmis. Čekšt čekšt. Kai du vienišį beduinai dykumoje gieda apie juos siejantį troškulį, laimi trečias, atnešęs gertuvę su vandeniu. Laimi aiškumo ir tikrovės pojūtį, kurio trukmė vienam Dievui težinoma. Darytojas šią akimirką įveikia dūsautoją arba godotoją. Jo pergalė neturi jokių ateities garantijų. Bet vis dėlto — tai pergalė. Tad leisk bent palaikyti už rankos...

2.

Negaliu užmiršti vieno susitikimo, tiksliau — vieno žvilgsnio, kuris sukaustė mane prieš daugel metų Piteryje. Mėgau Aleksandro Bloko vietas prie Moikos, kur maklinėdamas nejučiom patenki į apleistą skverą, parkelį, aptrupėjusių statulų ir užkaltų bokštelių valdas. Mėgau Naujosios Olandijos kanalus karštą vasaros dieną, kai sklando topolių pūkai ir kiemo šulinyje suskamba bambukinė rusų hipio dūdelė.

Gera sugerti tą karštį, atmieštą kanalų vėsa, gera dalintis tų likiminių dekoracijų geometrija su beveik nepažįstama mergina, kuri virpėdama priglunda prie tavęs pusdieniui ir leidžiasi bučiuojama ant visų tiltų. Jos inicialai tebus L. L. — labai liekna, labai laki, labai linksma. Ji man išrodo vietas, kurių anksčiau nebuvau užtikęs. Štai apleistas ąžuolynas vidury miesto — vienas kitas paukštis, vienas kitas girtuoklis ant žolės, prabėga šuo. Lapija sugeria didmiesčio gaudesį, nors iš visų pusių skverą laiko suveržusios gatvės, pavaldžios orą teršiantiems rusų kledarams. Gatvė priešais kiek siauresnė, akys atsimuša į saulės nutviekstą seno fabriko sieną. Šaligatvis palei raudonų plytų ekraną tuščias, ir man, stovinčiam ūksmingoje oazėje, tasai per amžių nepakitęs urbanistinis fragmentas primena sceną ar filmavimo aikštelę. Tą akimirką ten sušvinta balta suknelė, sujuda plaukų kupeta, galva pasigręžia mūsų pusėn, ir didelių akių pora ima mane glamonėti žvilgsniu. L. L. iš oro pražydusios moters nemato, ji toliau gražiai čiauška apie viską ir apie nieką, o aš negaliu pajudėti iš vietos. Tereikia pereiti gatvę, ir gyvenimas pasikeistų. L. L. tampo mane už rankos, pagaliau pajudu, o mergina kitoje gatvės pusėje irgi pajuda ta pačia kryptimi, neatitraukdama nuo manęs akių. Neįžvelgiu jos bruožų, amžiaus, bet žinau, kad ji skirta man. Žinau ir dvejoju. Tačiau oazė baigiasi, mus susiurbia Leningradas, o moteris ištirpsta minioje.

Gerus šimtą žingsnių ėjome sukaustyti viena žvilgio grandine. Šuolis per gatvę — ir būčiau ją sustabdęs. Ne suvisam išėjo, tik suvisam negrįžo. Likimo dovanos nevalia atpažinti. Reikia būti tiesiog gyvam. Perbėgęs gatvę, būčiau atsitrenkęs į raudonų plytų sieną. Grįžęs atgal, būčiau neberadęs L. L. Tik sapne pereinu į kitą pusę. Tik sapne išdrįstu. Jūs nė neįsivaizduojat, kas įvyksta paskui. Ten, prie sienos.

3.

Apie žmogų, kurį mylime, mes mažiausiai galime pasakyti, koks jis. Mylime jį, ir tiek. Kaip tik tai, jog meilė mus verčia garbinti gyvą žmogų, būti pasirengusiems sekti jam iš paskos, kad ir kur šis eitų, ir yra meilė, jos stebuklas. (Max Frisch)

Noriu, bet negaliu. Noriu taip smarkiai, kad negaliu iš tikrųjų. Todėl ir nepajudu iš vietos. Pajudėčiau — sunaikinčiau stabą, prie kurio neišvengiamai turėčiau prisiliesti. Ta prasme meilė visados — stabligė. Todėl nevirsiu kitam sriubos. Mano stabas, srebiantis viralą? Ne, nepakelčiau tokio vaizdo. Mano idealybė, mėgstanti silkę su raudonaisiais svogūnais ir karštomis bulvėmis? Degtinę? Ne, tai neįmanoma. Mano grėsmingoji paskutinė instancija suplyšusiom kojinėm?

4.

Kur įvyksta berniuko iniciacija į slėpiningą meilės pasaulį? Atmetus klasikinį pavydą tėvui — pirtyse, stadionuose, paplūdimiuose. Ten visada atsiras paslaugus degeneratas, suteikiantis paslapčiai kvapą gniaužiantį pagreitį, kurio pavydėtų ir patyrę pornografai. Paauglio susidūrimas su „įžeminančiu“ (ir pažeminančiu) tekstu, su išvietės diskursu — svarbus brendimo laukas. Prisimenu apleistą gelbėjimo stotį išdaužytais langais ant jūros kranto, visą išpaišytą ir išrašytą baisuokliškais piešiniais bei tekstais. Tasai vaikystės tvinpyksas vis iškildavo atmintyje: žalias medinis namelis vėjų pagairėje, sezonui pasibaigus padabintas šlykščiais sueities ženklais. Degeneratas netgi mėgino rimuoti: „By..is ir py..a iš vieno lizdo“. Anoniminė lietuvių poezija pasakytų apie tautą daugiau negu visi „Baltijos tyrimai“. Tiesa, Baltijos jūros tyrimai vasarą apie tautą irgi pasako nemažai. Kompleksą įvarantį baimių komplektą paauglys pasiima iš užsirūstinusių ant likimo bendralyčių lūpų. Ar tas pats atsitinka ir mergaitėms? Grafičių rinkėjai pasakoja, kad užrašai ant moterų viešųjų tualetų sienų dar aštresni ir dramatiškesni, netekę kareivinių humoro prieskonių, be kurio tikras vyras visada bus netikras. Sesuo rašo seseriai be užuolankų. Atmenu, kokį šoką sykį patyrė viena psichologė senųjų, dar ikiprezidentinių „Stiklių“ tualete išgirdusi nepilnametes katytes besidalijančias mineto technikos subtilybėmis. Mei-

lės dalykiškumas yra tikrasis jos priešas. Reikalavimas susidurti (t.y. nudurti!) pagal taisykles meilę daro kultūros fenomenu, kokiu ji niekada negali būti, ir ypač — nusimetus drabužius. Sakydami „sekso technika“, mes kalbame jau ne apie meilę, bet apie žaidimą, t.y. kultūrą. O bet kokiame žaidime svarbiausias dalykas yra taisyklės. Tikrovėje gi jų beveik niekas nesilaiko, ir už tą ne(su)silaikymą (t.y. distancijos praradimą) tenka brangiai mokėti: abortais, išsigimėliais, savižudybėmis. Meilė yra sritis be taisyklių. Ji visada tokia individuali, kad jokie bendrieji kriterijai ir nuostatos čia negelbsti. Lygiai kaip ir religiniai įsitikinimai, meilė yra asmeniškas potyris (tikintysis, tiesa, turi užkoduotas potyrių neutralizavimo formules — poterius), nepripažįstantis jokių tradicinių suvaržymų. Su meile nežaidžiama. Štai žodžiai, geriausiai išreiškiantys jos esmę. Mūsų vaisingas bendravimas, zuiki, gali būti paremtas tik abipusiu susitarimu, kuriame kalbama ne apie meilę, bet apie savitarpio pagalbą. Ir pasitikėjimą! Kuo labiau save apribosime, tuo daugiau laisvės įgysime. O tu juk visada norėjai būti laisva. Tad marš prie puodų, gyvate!

5.

Dviejų tylėjimas dovanoja paslaptį. Veiksmas — ją sunaikina. Arba atvirkščiai — meilės paslaptis dovanoja tylėjimą. Žodžiai tarsi išnuodyti, nes nėra ko atverti. Stabas, netekęs nimbo, staiga gali išgąsdinti savo banalumu. Išnykus paslapčiai, išnyksta ir meilė. Stabilų ryšį garantuoja vien pagarbus atstumas. Veiksmas — garantuota destabilizacija. Buitis — taip pat. Todėl atsisveikinkime nesusitikę. Neįžodinę savo jausmo. Neišžaginę jo. Tik pralaimėjimas tegali išsaugoti išsipildymo iliuziją. Tad pralaimėkime. Sudužkime. Beveiksmiai, bežodžiai, bekūniai.

6.

O meilė Tėvynei? Sakyk, irgi per atstumą? Irgi. Ir jokių abejonių? A? Jokių.

. . . .

1995

Tarp džinsų ir frako

I ....

ROMUI „KISAI" KISIELIUI

1.

Pradėkime nuo akustikos. Tebus Niujorko metro perėja tarp Leksingtono prospekto ir 59-osios gatvės ne pačios tirščiausios spūsties valandą. Smuiko aidas sodrus, nors iki smuikininko dar eiti ir eiti. Po žeme žmonės vaikšto greičiau negu viršuje, tad netrukus išvystu ir patį ašarų spaudėją. „*Vežike, nevyki arklių*",— verkia smuikas treninginio ruso pjaustomas. Futliare dar nedaug pinigų. Metęs žvilgsnį į neskustą veidą, bloški keletą *kvoterių* ir brauki tolyn. Muzikantas spėja oriai linktelėti, o tu — suvokti visą padėties gražumą: čia, megapolio centre, ruso smuikas gieda apie tai, jog daugiau nebėra kur skubėti ir ko mylėti. Tada prisimeni istoriją apie kitą požemio virtuozą, šįsyk juodaodį, smuikuojantį Grand Central stoties prieigose. Vaikinas metų metus griežia patį įvairiausią repertuarą ir per daug nepersiplėšdamas uždirba daugiau negu visi Lietuvos stygininkai kartu paėmus. Vieną gražią dieną jis išsinuomoja Karnegio holą ir sukviečia savo publiką „ant rečitalio". O publika, kaip jūs suprantate, visas Niujorkas! Štai čia, malonūs skaitytojai, pats laikas įžengti Kernagiui, nes Karnegio holą mes jau seniai rimuojame su Kernagio holu, o Vytauto publika — visa Lietuva, be vargo sutelpanti kuriame nors Niujorko rajonų. Kad ir Kvynse. Ar išsitenkanti — kitas klausimas.

2.

Naujosios komunikacijos mokykla (NKM), skirdama savo kasmetinį prizą, išliko nuosekli: naciją formuoja ne aukštosios kultūros eunuchai, ne snobai ir net ne... genijai, kurių susitelkimas viename kvadratiniame kilometre Lietuvoje viršija visas leistinas ribas. Naciją formuoja dainininkai, muzikantai ir šoumenai. Atimkite iš Amerikos Sinatrą arba iš Lietuvos Povilaitį — kas beliks?

Mažiau negu nieko. Na, Amerikoje dar liks „bliuznytojai" ir kaubojai, Lietuvoje — aliukai ir jungtinės folkloro pajėgos. Šitie legionai nacijos, deja, neformuoja, jie patys išplaukia iš banginio pilvo, išvirsta iš tautos versmių, išsilieja plačiai iš archetipinės atminties gelmių ir nusėda nesibaigiančiose užstalėse. Net Erlickas yra to paties banginio įsčių vaisius Juozapas: pati tauta jį pasirinko savo ruporu, ir epas, apie kurį tiek svaičiojo lietuvaičių kartų kartos, pagaliau bus sukurtas. Ir tą pat akimirką... neteks autorystės, nes KAŽKAS juk turėjo TAI užrašyti! Mūsų visų lūkesčiai ir godos pagimdė autorių, kuris iš esmės yra kolektyvinis: kaip žmogžudystė Rytų ekspresė, kaip visi „Žalgiriai", ir pagaliau — kaip pirmasis Sąjūdis. „Ir niekam neleisime pasisavinti!" — kaip sako geri komunistai blogai partijai.

3.

Nepaisant visuotinio populiarumo, NKM laureatai Povilaitis ir Kernagis yra „išstoję iš choro". Jie atpažįstami iš pirmos frazės, jų tikrasis veidas — tai visų pirma jų tembras. Ne tiek Stasio klausa, kiek tartis, prie kurios neprisikabintų nė pats Aldonas Pupkis su Vytautu Vitkausku, yra jo firmos ženklas: norėdama užtraukti drauge ir susitapatinti su maestro, užstalė priversta taisyklingai dainuoti pačia sunkiausiąja Europos kalba — lietuvių. Jeigu Stasys, neduokdie, kada nors numirtų (turiu omeny kūną, o ne balsą), antkapyje derėtų iškalti: „Dainavo lietuviškai ir be klaidų".

Vytauto dainavimą galėtume pavadinti melodeklamacija be melo: net ir virsdamas juokdariu, jis visados išlikdavo savimi — reakcingu romantiku, šaukiančiu kurmį pakelti galvą ir susimąstyti ištiesinto stuburo pozicijoje. Net ir propaguodamas rizikingesnes, „sveiko" miesčionio akimis, padėtis (*„veidu į samanas"*, *„po žvaigždėmis šiandien gulsimės"*), ypač akustinio periodo dainose Kernagis rėkte išrėkė tylos būtinybę: tyloieška čia kaip dievoieška. Jo deklaruojama tyla — pirmiausia asmeninio apsisprendimo ir įsisąmonintos vienatvės erdvė. Išeiti iš kambario į lietų (pats gražiausias lietuvių estradoje lietus čia ne liūdesio, o nuolat atsinaujinančios gamtos bei energijos ženklas), atsiduoti kelionei, pakilti be narkotinių degalų — štai jo ankstyvoji programa.

Šitos programos logiška pabaiga — Andriaus Mamontovo kūryba. Jeigu Kernagis siūlo klausytojams ištiesinti nugarkaulį, tai

Andrius jį katapultuoja į kosmosą, kurio paragauti Dariaus ir Girėno pasekėjams neleido joks Brežnevas.

4.

Įsitempęs, pakylėtas, nuolatinio starto būsenoje Vytautas greitai atrado ir ištobulino dar vieną ginklą, tapusį jo savastimi — ironiją. Tai ji padėdavo išlikti, kai norėdavosi — tarp dangaus ir žemės, o reikėjo — žeme ir pažemiu. Tos ironijos apraiškas jau galima užtikti meistriškai nuoširdžiose *Kukučio baladėse*, kur atlikėjas nesusitapatina su gudriu Marcelijaus Martinaičio kvaileliu, o tarsi per atstumą su vos juntama skausmo gaidele perpasakoja Kukučio bandymus parodyti likimui špygą. Kitoks pasirinkimas visados po ranka, tik jis susijęs su prakeiksmu, „išėjimu iš žaidimo“, bepročio dalia ir mirtimi.

Kabaretinis Kernagio periodas sutapo su sovietinės stagnacijos dykuma. Scenoje išdygęs užprogramuotas ironistas nedviprasmiškai parodė, kokia praraja skiria romantinę nuostatą ir tikrovę. Ir vis dėlto — jo užtaisas neprarado nei energijos, nei entuziazmo. Kai visi mirė iš nuobodulio klaikiausios entropijos viešpatijoje, Vytas ragino nesubliukšti, neišsigąsti savojo atspindžio veidrodyje. Taip, jis neparašė ir nepadainavo tų „kaktomūšinių“ tekstų, kurie atnešė visaliaudinę šlovę Vladimirui Vysockiui ir Aleksandrui Galičiui Rusijoje. Taip, jam pristigo drąsos pasikliauti savo poetiniu talentu ir tapti tikru bardu. Tačiau visa, prie ko jis prisiliesdavo, sužėrėdavo jo asmenybės šviesa: joks Vyto dainuojamas poetas turbūt neišdrįstų pasakyti, jog estrada subanalino jo „nemirtingus“ posmus. Aš pažįstu vos vieną „ta prasme“ Kernagiui giminingą menininką — Mareką Grechutą mūsų jaunystės Lenkijoje.

5.

Viename interviu Kernagis pavadino save nevykėliu. Ką gi, pasakykime taip: „Niekas neformuoja nacijos geriau už nevykėlius.“

II ....

1.

Naujosios komunikacijos mokyklos „Šlovės hole“ turėtų stovėti nacijos ugdytojų vaškinės figūros, o sumažintas jų kopijas ne-

prošal išsiuntinėti visiems norintiems už prieinamą kainą jas užsisakyti. Piktavaliai, pavyduoliai ir konkurentai smaigstytų į jas adatėles, gerbėjai — vežiotųsi audinėse vietoj karūnų-gaiviklių, o vaikai paleistų ganytis tarp barbių ir robotų. Apie skulptūras parkuose ir skveruose kalbėti dar ankstoka, nes, bestatydamas paminklą Pranui Zapyškiui, ilgametis NKM direktorius Saulius Paukštys įsivarė skrandžio opą, kurią rengiasi išsigydyti paminklu Čiurlioniui. (O jūs manėte — Yoko Onai!) Girdėjau balsų, jog toks oportunistiškas sprendimas prieštarauja mokyklos principams, kurie, kiek mums žinoma, niekada nebuvo virtę rūsčių priesakų ar plieninių įžadų sąvadu. Naujosios komunikacijos mokyklos įkūrėjas Ernestas Parulskis yra pabrėžęs fiktyvų komunikacijos (aš sakyčiau: bendravimo) su miestu (tai urbanistų žaidimai!) pobūdį: nebūtus dalykus publika turėtų priimti už gryną pinigą. Taigi „Naujosios komunikacijos" judėjimą derėtų laikyti socializuotu, arba *piliečių fluxus*. Įvairios mokyklos akcijos dažniausiai apeliuoja į kolektyvinę sąmonę, pabrėžia vajaus svarbą, siekia grandininės reakcijos. Ir tuo pat metu primena intravertų vaikų žaidimus pagal nerašytas, čia ir dabar gimstančias taisykles. Tokiuose veiksmuose svarbiausias pirmasis postūmis. Kaip ir kiekviename Tvėrimo akte jis turi būti beapeliaciškas, išsiversti be žodelaičio „gal". Ištaręs „O dabar tversime tą ir tą" Dievas dažniausiai nusiplauna rankas, nes mokytiniai toliau patys padaro ką reikia. Didžiausias mokyklos privalumas — nepalikti vietos nusivylimui. Dalyviai taip gudriai „įpingaliojami" į subtilius veiksmus, kad pralaimėjimo jie patys nebepajėgia atskirti nuo pergalės. Tai pavydėtina negalia.

2.

Žaismės geno inžinerija nėra jau toks nekaltas užsiėmimas šitame šiaurės vakarų krašte. Franko Zappa'os biusto istorija tai patvirtina: su miestu, nėt jeigu jis ir sostinė, taip lengvai nepajuokausi. Visada atsiras garbių piliečių, kurie tavo žaidimus suvoks kaip patyčias ir šviesiausių idealų išniekinimą, vers rimtai aiškinti paskatas, nors išverstos į „normalią" (logiškai pagrįstą, dokumentų etc.) kalbą jos kaip tik ir pasirodys absurdiškos. Norintysis nubrėžti absurdui ribas dažniausiai jį tik padaugina. Tokioje padėtyje, mano galva, atsidūrė ir Vilniaus miesto tėvai, NKM ofenzyvos išprovokuoti

griežtai ir suvisam nustatyti pirmumo teisę pretendentų į monumentus sąraše. Aiman, tokios reglamentacijos bandymas niekuo nesiskiria nuo privilegijų ar lengvatų nomenklatūros: bet kuri galingesnė ir įtakingesnė grupuotė (politinė, ekonominė, „giminių“) atras savo būdą patvirtintą sąrašą pakoreguoti, o eilę — apeiti. Bet kuri eilė Lietuvoje pagimdo jos apėjimo mechanizmą. Žinoma, galima viltis, kad ir šitas prioritetų vajus tėra tik žaidimas *à la* Naujoji komunikacija, jog visos nuostatos bus palaidotos seife, archyve, Grigiškių popieriaus kombinate. Ir tai dar ne pats blogiausias variantas. Būtų liūdniau, jei kurią nors dieną apsireikštų pajėgūs tuos projektus įgyvendinti personažai. Žiūrėkit, net velionio Vytauto Kašubos talentas pasirodė per menkas Gediminui, dėl kurio įamžinimo būtinybės niekas per daug ir nesiginčijo! Neužmirškime, kad lietuviai — ne tik krepšininkų, bet ir skulptorių (vos neparašiau — dievdirbių) tauta: konkursai čia tęstųsi amžinai, o jiems pasibaigus staiga paaiškėtų, jog stovylas jau pastatytas! Visi pakraupę gūžčiotų pečiais, klausdami, o kas gi leido. Ogi ponas Niekas. Štai Klaipėdos centre, priešais buvusią Lietuvos dailininkų sąjungos vietos būstinę, buvo pasodintas plikas jaunikaitis, kurį galėtum palaikyti seksualinėms mažumoms gintaro krašte tekusių kančių simboliu. Tačiau „sėdylas“ reiškia šį bei tą daugiau. „ATMINK TAUTOS KANČIĄ“ iškalta ant neaukšto postamento graudžiajam faunui.

3.

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis Vilniuje turi du vietininkus — vienas jį nuolat skambina, kitas diriguoja. Pergabenti sostinėn svarbiausios MKČ kūrybos dalies — paveikslų — turbūt niekam dar nešovė į galvą, nors tokia akcija Naujosios komunikacijos mokyklai tiktų labiau negu dar vieno paminklo mūsų didžiajam vizionieriui statymas. Su paminklais mums nesiseka. Tai faktas. Todėl nacionalinis vaškinių figūrų muziejus verkiant reikalingas. Toji didinga (ir kvapni!) institucija nušautų du zuikiu: 1) leistų pagaliau skulptoriams užsiimti grynuoju menu; 2) numalšintų begalinį natūralizmo (tikroviškumo, gyveniškumo, atpažinimo) troškulį: ir Kernagis čia būtų visai kaip gyvas, ir Povilaitis su Kęstu Antanėliu, ir Mačiūnas su Meku, ir Miltinis su Blėdžiu, ir Kastukas su Zoliuku. Ir signatarai sėdėtų suoluose kaip Tadeuszo Kantoro

mokinukai, ir didieji kunigaikščiai jotų pasisodinę priešais ne vaidilutes ar įtartinas kitatautes, o pasaulio čempionatų ir olimpinių žaidynių nugalėtojas bei prizininkes. Su politikais irgi nebūtų didelių rūpesčių — pralaimėjusiems rinkimus užtektų vieno sandėliuko, iš kurio po naujų rinkimų jie vėl sugrįžtų į savo ankstesnes vietas. Pagaliau ir bitininkai (nepainioti su šūdo spaudėjais) turėtų gražaus bei prasmingo darbo. Ir Saulius Paukštys išsigydytų tą nelemtą Zappa'os įvarytą opą. O vaškiniai Kernagio džinsai atrodytų ne blogiau už vaškinį Povilaičio fraką. Vaškas sumažintų tautos susipriešinimą, korys įveiktų paminklų koridą.

4.

Apskritai imant, santykiai su broliais lietuviais labai sunkūs, drauge dirbti visuomenės labui beveik neįmanoma. Kiekvienas, nors kvailas, jaučiasi gudrus, o į pažangius žmones, kurie tikrai ką nors gali padaryti, žiūrima įtariai ir nepalankiai. Ir tai ne iš piktos valios, kiek dėl stokos išsilavinimo ir supratimo. Tai tikrai savosios visuomenės dar neturime, dar ji tik kuriasi. (Čiurlionis broliui Povilui, 1909 m.)

....

1997

Metimas, arba Puslapio dydžio romanas

....

1.

Štai rusų rašytojo Igorio Pomerancevo trumpis (amer. *Short/ Short*) „Nuodėmingas Kampionės oras“:

Kartkartėmis aš pietauju su savo draugužiu p. A. Š-ovu Londono kazino „Barracuda“. Anglų ten beveik nematyti. Vis klientai iš Azijos ir Afrikos, tad kazino restorane kelneriai tūpčioja apie mus vos ne kaip apie garbiuosius britus. Šitame kazino nepaprasta valiutos keitimo kasa. Nieko panašaus bankuose ir keityklose banaliems turistams nesu regėjęs. Koks ispanų peseto ar serbų dinaro kursas, juodoje lentelėje prie kasininko nieko nepasakyta. Užtat apie piniginius PAR, Bahreino ar Jungtinių Emyratų vienetus pranešta kuo detaliausiai.

Sykį prie pietų stalo mano draugužis paprašė papasakoti apie Kampionę. Tai toks taškelis Šveicarijos teritorijoje, vidury Lugano (tačiau tai ne sala! — *RoRa*) ežero. Tą vietelę popina abi šalys, nes joje pastatytas kazino, o puritoniškoje Šveicarijoje lošimo namai yra už įstatymo ribų. Nors į Kampionę patekau irgi genamas aistros, bet manoji su lošimu neturėjo nieko bendra. Man atrodė, kad šitame italų taške vynai ir brendis parduodami žmoniškomis kainomis. Išsikeitęs frankus į liras, aš išplaukiau kateriu į Kampionę. Po gerų dvidešimties minučių mes prisišvartavome. Įžengiau į ištuštėjusią aikštę. Laikrodžiai rodė popietę. Aikštės pakrašty dunksojo kazino rūmai. Man ten nereikėjo, tad leidausi ieškoti gėrimų krautuvėlės. Suradau ją gan greitai, bet, mano nuostabai, lirų ten nepriėmė, o vynai ir brendis kainavo dukart brangiau negu Lugane. Vis dėlto nusipirkau pūzrelį brendžio, kad turėčiau kuo užmušti laiką ligi kito Lugano katerio. Skardingose Kampionės gatvėse nesimatė nė gyvos dvasios. Tik retsykiais pasitaikydavo kostiumuoti ir pirštinėti vyrai su privalomais kaklaryšiais. Man buvo koktu. Aš sunkiai atradau dykvietę su suoliuku ir atkrapščiau pūzrelį. Gerti buvo nelengva, mat kakliuke stirksojo plastikinis filtras. Vis dėlto man pavyko iščiulpti kokius šimtą penkiasdešimt ir

atkusti. „Aišku, kodėl jie su kaklaryšiais,— mintijau aš,— kad bet kurią akimirką, išgirdę sielos šauksmą, galėtų užsukti į kazino. Juk bet kokių nuplyšėlių ten neįleidžia.“ Aš užsukau kamštelį, nusileidau į prieplauką ir netrukus vaikštinėjau Lugano krantine. Vasaros estradoje griežė pučiamųjų orkestras. Tolumoje mėlynavo Kampionė.

Papasakojau visa tai draugužiui per pietus kazino „Barracuda“, bet, garbės žodis, mylimoji, aš nepažeidžiau priesaikos: niekas niekada taip ir nesužinos, kaip tu išbalai stačioje Kampionės gatvėje išvydusi nepažįstamąjį su pirštinėmis, ir prisiglaudei prie manęs kairiuoju, taip, kairiuoju petim.

2.

Trumpiuose nebūna prošvaisų — siužeto tankis sureikšmina viską. Autoriui nėra kada ir kur atsikvėpti. Arba — vienu iškvėpimu išsakoma tai, kas pritiktų gyvenimo storio romanui. Kazino įvaizdis iš abiejų pusių suveržia ką tik perskaitytą tekstą. Lietuviškai tokį įrėminimą galėtume pavadinti „lankausku“. Skaitytojas jau žinojo, kad gyvenimas — tai teatras (Shakespeare), virtuvė (Wesker) ir kabaretas (filmas su Lisa Minelli pagal Isherwoodą). Dabar jis gauna dar aštresnę gyvenimo metaforą — kazino. Lošiama iš meilės. Statoma moteris. Nesunku įsivaizduoti kresną barzdočių mėsinga nosimi ir patinusiais paakiais pasakotojo vietoje. (Trumpiai — biografijos stigmos.) Apkūnus, nuolat prakaituojantis pusamžis emigrantas ir... Ir — kas tas žydrasis angelas, ar ne? Keliom dienom iš rutinos glėbio ištrūkusi svetima žmona? Bendros redakcijos bendra sekretorė? Mergina iš skelbimo? Ne, tokioms neprisiekinėjama. Jeigu svetima, tai tuo atveju, ko gero, itin artimo bičiulio moteris. O gal tolima gerbėja, kokia nors beatodairiška Marina, kuriai jokie ežerai ir Alpės niekada ne kliūtis permiegoti su mylimu autoriumi? Ypač jeigu šis apmoka kelionę. O už garantuotą abipusį orgazmą vyrai visada pasirengę pakloti tūkstantį kitą (kad ir šveicariškų frankų).

Nuo Lenino laikų Šveicarijoje tradiciškai daug rusų. Vienoje Berno smuklėje esu sutikęs barmenės padėjėją Iriną iš Rygos, kuri bėgo į Šveicariją nuo sadisto (jos versija) lietuvio vyro. Ciuricho parkelyje kartą netyčia prisėdau prie dostojevskiškai čiauškančių merginų, kurios be baimės aptarinėjo visus įmanomus būdus turčiams išsunkti. Tą akimirką pasigailėjau, kad negimiau (ne, ne

turčiumi!) moterimi — tokia užtikrinta atrodė patalus kaip valstybes ir valstybes kaip patalus keičiančių čiauškalių ateitis. Kaip pasakytų burnelės mėgėjai, jos keitė vyrus stiprėjančia tvarka. (Ne veltui teksto pradžioje minima tam tikrų šalių valiuta.) Toje iškeistųjų grandinėje įmanomos ir silpnos grandys: pamestasis keršydamas kopiančiajai vyrų laiptais gali ją ir palikti, trumpiau — mesti. Šiuo atveju „mesti“ — moterimi sumokėti skolas, arba pelningai blokšti ją kūniškojon apyvarton. Juk ne Jeremy Ironsą ar Ralphą Fiennesą pamato pasakotojo mylimoji. Ji pamato kažką, kas ją yra metęs. Pamato kažkada traumavusios pragariškos iniciacijos autorių. Susitinka su budeliu, kurio paveikslą jai iš atminties padėjo išstumti pigūs psichiatrai arba brangūs psichoanalitikai. Trumpai drūtai — romantiškos iškylos metu ji susiduria su praeities košmaru, kurio variantus jautresnės vaizduotės skaitytojai gali skaičiuoti ligi begalybės. Sykiu turime reikalą su aitria meilės istorija, kurioje pasakotojui skirta nepavydėtina lemtis: jis turi slėpti savąjį ryšį, kurio fone dabar nuolat šmėžuos pirštinėtasai iš Kampionės. Tasai „žmogus iš Mengo“ nuolat primins vyrui pačią skaudžiausią tiesą — moteris užkariaujama drauge su jos praeities košmarais. O košmarai — tai ne godotinas Becketto miražas. Jie visada ateina, tiksliau — sugrįžta. Jie — tikrieji moters šeimininkai. Turime reikalą su reketuojančiu košmaru.

3.

Prieš penketą metų (vos nepasakiau — prieš Pirmąjį pasaulinį) vaikštinėjau ta pačia krantine. Pomerancevo trumpio dar nebuvau užtikęs, nors pats rašytojas jau buvo ir girdėtas („Радио Свобода“), ir skaitytas. Antraip būčiau turbūt surizikavęs ir nuplaukęs į Kampionę: turėjau vadinamąjį „Swiss Pass“ dykai naudotis visomis transporto rūšimis. Tie, kam teko laimė vaikštinėti Lugano krantine (t. y. būti saldžiai nukryžiuotiems tarp Kastanjolos ir Montanjolos), neduos sumeluoti: grožis čia nepriklausomas nuo stebėtojo genų ir kultūrinės orientacijos. Jis čia nekvestionuojamas, t.y. objektyvus. Net nerašau „gamtos grožis“ — kokios nors Lugano bažnytėlės varpas ir nematomų galūnių paleisti vargonai irgi yra jo komponentas. Kaip ir tingiai siūbuojantys jachtų korpusai, primenantys visas ledi Bret. Kaip žuvėdra ant balto švartavimosi polio. Tai oaziškoji Europa, bičiuliai, bendru nerašytu

susitarimu nueinančiame amžiuje išvengusi karo ir bolševizmo (pastarasis sugebėdavo sušikti net gamtą) chirurginės intervencijos. Tokiose dieviškose dekoracijose girtuokliauti nesinori. Taurė vyno ar 20 g graputės čia pats tas. Štai kodėl pasakotojo aistra alkoholiui net kaip komufliažas — sunkiai įtikina. Mįslingasis p. A. Š-ovas (kas paneigs, kad pasakotojas susitikinėja būtent su jo žmona?!) tai turėtų išsyk suvokti. Imti brangų katerį dėl pigesnio brendžio? Ne, čia ir ne britas užuostų žiurkę. Patyręs keliautojas į Kampionę plaukia tik dėl lošimo aistros. Mūsų pasakotojas — ne išimtis. Jo pasąmonė seniai viską sustatė į vietas: „mylimoji" šiuo atveju tėra tik užstatas, kurį galima „mesti" pralošus? Likiminis susitikimas užbraukia ruletę, bet atveria senas žaizdas. „Kairiojo peties" (t.y. talismaninės atminties) sentimentai pasakotojo neišgelbės. Ir jis, ir mylimąja pavadintoji — prasilošėliai. Abu jie — mesti. Tad priesaika nieko verta — skaitytojai jau atlieka privačių detektyvų vaidmenis.

4.

Šveicariškasis trumpio peizažas skaitant vertė prisiminti belgo Paulio Delvaux (1897–1994) paveikslus, kurie mano gimimo metais Venecijos bienalėje nejuokomis išgąsdino kardinolą Roncalli, būsimąjį Popiežių Joną XXIII, sušukusį: „*Bestemmia!*" („Šventvagystė!"). Tąsyk kardinolas šventųjų vietoje išvydo skeletus. Bet ne už tai mes gerbiame siurrealistą. Jo firminė tema — naktinis urbanistinis peizažas, po kurį braido nuogų moterų figūros. Tuščio mėnuliško miesto kolonadose ir dulkėtuose amžiaus (jau praeito, bičiuliai, jau praeito!) pradžios geležinkelio stočių laukiamuosiuose sustingusios nuogalės (tiksliau — viena ir ta pati paveikslo centre gulinti klonuota statula) byloja apie erdvėje ir laike nesibaigiančią erotinę kelionę, kurios žemiškoji projekcija virsta naujų skeletų eisena. Niekas taip nesusieja žmonių kaip nuodėmės. Tai pastoviausia ir amžiniausia rišamoji medžiaga. Kiekvienas Kampionės aikštėje sutiktas pirštinėtas vyriškis turi savo paliktą moterį. Jos, mestosios, anksčiau ar vėliau užkariaus dar vieną peizažą su jas metusiųjų skeletais. Peizažą, kurį įpirkti pajėgus tik koks Bahreino karaliukas. Toks bus mylimųjų kerštas.

. . . .

2000

Tuščias kiemas

....

1.

Sugrįžęs gyventi į provinciją tapau atskirtas nuo trijų manosios jaunystės banginių — tikro kino tikram kine, filharmonijos ir geros bibliotekos. Galiu guosti save, kad žmonės be naujausių postfeminizmo traktatų ar paskutinės Bartulio simfonijos išgyvena ir kiek rimtesnėse džiunglėse bei dykynėse nei Pajūrio regioninis parkas ar, tarkime, Labanoro giria. Dėl kino paprasčiau — įvairių surogatų pavidalu jis retsykiais pabeldžia ir į atsiskyrėlio monitorių. Galų gale dar lieka sapnai — kiekvienam prieinamos ir neišsemiamos visų žanrų filmotekos specfondas! Ir vis dėlto proga pasižiūrėti naują lietuvišką vaidybinį filmą jaudina: per audrą beldiesi į Klaipėdą, džiaugiesi matydamas artipilnę salę, kuriai jaunas režisierius netrukus parodys jos vietą — po Kanų tai bus vos antroji auditorija, sulaukusi tokios neeilinės garbės. O Dieve! Nuščiuvę ir įsitempę Vasiukų sinefilai gęstant šviesoms visu kūnu palinksta į priekį. Ekrane būrelis vaikų sėdi ant tuščio fontano atbrailos ir žiūri į statulą baseine. Vieni su vaikų pakaušiais išbūname taip ilgai, kad užtenka laiko pamiršti, ko čia apskritai susirinkome. „Šarūno Barto mokykla!" — šnabžda kaimynė. „O!.." — dar labiau surimtėjusiu veidu it koks japonas imi linkčioti tamsoje: *Barta san, Barta san, Barta san!* Dabar kelias minutes rodo seną namą (Žvėrynas? Užupis? Žaliakalnis?), kuriame gyvena filmo personažai. Iš tos apgriuvusios tvirtovės jie išeina tik trumpam — palaistyti gėlių ir gerklių. Mažytėje smurglinėje aiškiai pakrikusios psichikos bufetininkė pilsto alų. Iš alaus putos galima spręsti, kad veiksmas vyksta konservatorių valdomoje Lietuvoje — „prie bolševikų" alus buvo beputis. Kita vertus, visi be išimties filmo personažai yra nieko neveikiančios, nemąstančios ir nekalbančios ypatos, t.y. vegetuojančios daržovės. Vadinasi — ponios Degutienės & Co. išmintingos politikos aukos. Tačiau po pusvalandžio prie vartų privažiuoja volga (jeigu suklydau dėl

markės — pastatysiu režisieriui alaus), iš kurios įsisupusi į pledą basa išbėga aktorė Tatjana Liutajeva. Niekas nedraudžia tvirtinti, kad provincija laisvoje Lietuvoje degradavo: prasigėrė, išsiskerdė, išsigimė. Ta tema kuriami šlageriai — mūsų žiniasklaidos gerovės garantas. Tačiau net labiausiai Dievą užmiršusioje pagairėje niekas nebevažinėja senais sovietiniais kledarais! Vadinasi — sovietmetis. Aiman, vieno didžiausių žiūrovo malonumų — atpažinimo džiaugsmo — mums neduota patirti (gal Kanų publika buvo laimingesnė): filmo pabaigoje pasirodys nei pridėt, nei atimt generolo Kronkaičio kariūnai. Bet šalin juokus. Epochos ženklai ištrinti, be abejo, tyčia.

Becketto *kancaras* čia karalius. Režisierių domina žmogaus situacija egzistencinėje tuštumoje. Aute. Nuošalėje. *Apzaite*, kaip sakydavo mano smetoninis senelis. Ar šitie autistai, šitie paraščių, šitie užribio žmonės yra verti atjautos? Apskritai — mūsų dėmesio? Režisierius mums rodo akvariumą, kuriame nebeliko gražių žuvų. Bet kadangi žuvys, kaip ir degtinė, yra tik labai gražios ir tiesiog gražios, filmo personažai irgi turėtų sulaukti bent kruopelytės mūsų atidos. Juolab kad ekrane nuolat sušmėžuoja vaikai — gailūs žvėriūkščiai be šypsnio snapuose. (Vienas mano literatūrinių trenerių, Mykolas Sluckis, nuolat kartodavo, kad sergantys ar nelaimingi vaikai tikram menininkui, jeigu jis ne Andersenas, yra tabu.) Ir sykiu tas atmatų pasaulis nufilmuotas su estetizmo lašu objektyve: tarkovskiškuose kažkokios gamyklos griuvėsiuose (vis dėlto — konservai!) protagonistas atras į Kafkos piešinį panašų pakaruoklį, savižudybės išvakarėse paskolinusį jam du litu / du rubliu. O kai kurie epizodiniai veidai asociacijų krūviu nurungs ir protagonistus: skulptorius Šerys atrodys it Naujojo Testamento autorius ir veikėjas viename asmenyje, o ištikimas dizainerių tarnas Mikis Mikelsonas trumpame žvilgsnyje sukaups tokią grėsmę, kokios šis filmas ir nesapnavo.

2.

Ir vis dėlto tai dar vienas besiužetis diafilmas. Dar vienas plokščias statiškų būsenų triumfas prieš rišlų pasakojimą. Atrodo, kad jaunieji lietuvių režisieriai yra krauju pasirašę priesaiką suvisam numarinti istoriją, charakterį, dialogą. Paprasčiau šnekant — siužetą. Šitoje vizualumo šventėje nebeliko dalyvių: projektorius per

mūsų galvas kalbasi su ekranu. Šitame uždarame pasaulyje nebėra nei tarpininkų, nei laidininkų — vieni prodiuseriai, vieni kapitalistiniai idealistai, pasiryžę remti indėnų genčių kinematografą. Po filmo mirkdamas lietuje prisiminiau senus makabriškus juokelius apie vaidybinį lietuvių kiną. Viena makabra skambėjo taip: kadangi paskutinis filmas tradiciškai yra blogesnis už visus ankstesnius, vadinasi, ilgainiui jis turi neblogų šansų tapti... klasika. Neturėtų, jeigu kromelis užsirauktų. Laimė, neužsiraukia: iš Vakarų atitipena vienas kitas jau minėtas idealistas, mėgstantis svarbiausiąjį iš menų labiau negu Lietuvos iždininkai, įskaitant ir „šeimas“ (Rusijoje kinas ir mafija seniai stojo Lenino ir partijos tandemo vieton). Taip nutiko ir mūsų matytam *Kiemui* — jeigu ne prancūzai, kaip rašoma titruose, jį išgelbėti būtų ryžęsis nebent kuris tabako koncernas: lietuvių kine taip fanatiškai ir su tokiu atsidavimu dar niekas niekada nėra rūkęs. Čia rūko visi — pradedant mažamečiais *šketais*, baigiant senomis daržovėmis. Tiesiog nė kadro be cigaretės! Rūkymas, kaip mintį sutelkianti ir vaizdą organizuojanti priemonė, tampa kantiškuoju daiktu savaime: dūmų šaukiniai sklaidosi kino naktyje, virsdami nuometu, skydu, kometa. Rūkau, vadinasi, esu. Tik rūkydamas esu gyvas.

3.

Ar galėjo viskas būti kitaip? Tendencijų prasme — taip, finansų — vargu bau. Jeigu Vytautas Žalakevičius (Raimondas Vabalas, Almantas Grikevičius ir Arūnas Žebriūnas buvo ne ką menkesnio kalibro meistrai) būtų galėjęs Lietuvoje sukurti tuos filmus, kurių sukurti jam nedavė pirmiausia genetinis lietuvio pavydas talentingesniam už save, o tik po to Tarybų valdžia, būtume turėję stiprią mokyklą su stipria galva. Joks šio amžiaus lietuvių menas neišnešiojo gilesnių neišsipildymo stigmų nei kinematografas. Žinoma, rinkos sąlygomis viskas vis tiek būtų pasibaigę krachu — kapitalizmas pirmiausia sunaikina mažų valstybėlių kiną ir futbolą. Tačiau tendencija — kalbėti ne apie gyvenimo aukas, o apie auką gyvenimui — sykį įtvirtinta, manau, būtų išlikusi. Niekur nebūtų dingęs ir autotematizmas — minėtieji meistrai pačiai kino kalbai irgi skyrė nemažai dėmesio. Tačiau turime tai, ką turime: ekrano grotas, už kurių sutaurintuose griuvėsiuose kamuojasi (ir verčia mus kamuotis) žmonės-griuvenos. Šitoje situacijoje

aš regiu tik vieną išeitį: užuot nesėkmingai supirkinėjęs trečiarūšius legionierius, ponas Šabtajus Kalmanovičius galėtų atvežti į Lietuvą jauną kinų (iš bėdos — rusų, o atvirai šnekant — žydų) režisierių ir suteikti progą, jam / jiems čia pagyvenus, Antakalnio kino fabrike imti statyti filmus. Tokia ofenzyva atsipirktų su kaupu. Į sales imtų veržtis ne Kanų — Kauno publika. Į savus pasižiūrėti. Pardon — savais pasigrožėti. Dabar gi Lietuvos vaidybinio kino kieme atnašaujama tuštumai. Budistams, sako, gražu. Mano būdas — kitoks.

• •

1999

NeptunFilm
KINO
TYTUŁ FILMU 10 minut później : trąbka
DATA 22.12.2003
GODZINA 16:50
CENA 10.00
RZĄD
MIEJSCE JEN-17
Miejsce nienumerowane
www.neptunfilm.pl

Iš vėžlių ir žuvyčių gyvenimo

....

1.

Esu davęs sau žodį aprašyti kiekvieną naują lietuvių vaidybinį filmą. Dėl vienos studentiškos priežasties — tikrovės reprezentacijų strategijos. Paskutinis buvo *Kiemas* — filmas apie nacionalinio rūkymo ypatumus. Apskritai keista, kad jokia vietos kinikų kompanija neįsteigė nominacijų už panašaus plauko laimėjimus baltojoje drobulėje — ne vien už ilgiausią pauzę ar ilgiausiai rūkomą cigaretę, bet, tarkime, ir už kasdieninės, metų metais išvaikščiotos topografijos pavertimą neatpažįstamai žiauria egzotika. Kristijono Vildžiūno juosta *Nuomos sutartis*, kurią ką tik pažiūrėjau LNK „Snobo kine", irgi ne pėsčia — ją būtų galima nominuoti lėčiausio personažų judėjimo ir ilgiausio sėdėjimo automobilyje kategorijose.

Tačiau pradėkime nuo savo užpakalio, tiksliau — nuo paties „Snobo kino". Jo rodomos juostos reklaminių permušimų politika vienodai blogai veikia ir siužetinius, ir antisiužetinius, arba „lietuviškų būsenų" — taikant prieš filmą telestudijoje pasirodžiusio paties jaunojo režisieriaus terminologiją,— opusus. Trileriukus, dramaturgiškai neapskaičiavus reklamos įterpimo vietos, tokie dalykai užmuša išsyk, o elegantiškus atmosferinius „prustelius" paverčia pradedančiojo sadisto, arba beždžionės su skustuvu, svajone.

Juostai, kurioje ir taip programiškai nieko nevyksta, reklamos barškalai padaro meškos paslaugą — gramzdinte gramzdina į žiemos snūdą. „Ta prasme" Kristijonui Vildžiūnui nepasisekė. Ačiū jam bent už tai, kad prieš pradedant rodyti filmą jis suspėjo mums pranešti, jog kinas privalėtų domėtis realybe tokia, kokia ji yra iš tikrųjų. Drąsus pareiškimas. Taigi — nauja lietuviškos realybės versija. Arba, snobų pono Zemkausko žodžiais, „kinas, kuris kalba mūsų kalba". Studija „Uljana Kim" (skamba, ar ne?) pristato.

2.

Mūsų, Ryteli, deja, dar nereiškia MANO. O tiksliau — jeigu jau „mūsų", tai tikrai ne mano. Bet nenukrypkim per daug į šalį. Esminis mano (šįsyk jau tikrai) priekaištas ponui Kristijonui būtų elementarus: ar vertėjo eilinei erotinei istorijai suteikti tokią potekstės gelmę? „Smūginiai" fabulos sprendimai — darbas, skyrybos, remontas, paslaptingas romanas — veikia tik signalų lygmenyje. Niekas niekada lietuvių kine nei daužė širdis, nei iš tikrųjų skyrėsi, nei iš tikrųjų ką nors remontavo, o apie darbą tai jau geriau iš viso patylėti. (Ne *Niekas nenorėjo mirti*, o *Niekas nenorėjo gyventi*, t.y. — dirbti.) Abejingas Tomo Tamošaičio gražuolis sako persirpusiai aktorės Larisos Kalpokaitės peteliškei: „Man yra darbo dar" (dialogų stilius primena blogai išverstą tėtušį Hemingway'ų), nors visiems senų seniausiai aišku, kad vienintelis jo darbas — su žiūronais stebėti moteris priešais name nuomojamo buto languose. Toks vojerizmas irgi kažkoks prigesęs, iš senos kino klišės neišrutuliotas ligi originalios gyvenimo būdo metaforos. Spąstai spendžiami tik tam, kad abejingas gražuolis nenusimovęs kelnių (berniukai, tai klaida!) abejingai pasimylėtų su Anaïs Nin *Paukštelius* (gimnaziscių erotinė klasika) skaitančia teta: sekso scena, mano akimis, filme pernelyg skulptūriška, vos nepasakiau — natiurmortiška. Operacinės šviesa čia daugiau papasakoja apie chalatą negu apie žaizdą. Vėliau teta tradiciškai vos atpažįstamoje „Ida Basar" viešbučio kavinėje kažką porins draugei apie jauno meilužio dėka pajaustą laisvės skonį (tą sceną jau pagal apibrėžimą derėjo filmuoti „Skonyje ir kvape"!), bet jos žodžiai niekuo nesiskirs nuo auksinės šių metų sentencijos: „Tik čia (suprask: į tautinės realybės šou „Akvariumas". — *RoRa*) papuolusi sužinojau, kas yra laisvė" (Lietuvos frigidiškų papročių „išlaisvintojo" Psicho panelė Raudona). „Filosofiniame" *Nuomos sutarties* lygmenyje vyksta kažkas labai panašaus: akvariumo žuvytės mums pasakoja apie laisvę! Vėžlys pasakoja apie savo gyvenimo tempą!

3.

Protagonistės bei kitų filmo moterų gyvenime tas tempas jau seniai prarastas. Duktė iš pirmos santuokos gyvena su paskutiniu jos vyru — štai tema! Štai atspirties taškas! Tada vystančio kūno

kerštas su jaunu raumeningu bernu žydinčiam kūnui išsyk įgautų stiprų prasminį pagreitį. Ir nebereikėtų nieko daugiau — jokių sociumo ar buitinės ekscentrikos apnašų, jokių degalinėse kastuvą perkančių ilgaplaukių, jokio gelmės imitavimo portretuose. Jokio draugės (kaip visad taikli Dalia Michelevičiūtė) gelbstinčio šūvio apvylusiam Dievui į langus. Kiek režisūrinės energijos būtų sutaupyta, ir filmo personažai *summa summarum* neatrodytų kaip daktaro Čechovo inteligentai iš blogo teatro, kuriame tik imituojamas tasai rusų genijaus po gražiu paviršiumi juose užkoduotas monstriškumas. Apskritai — inteligentiškumas ir susilaikymas yra didžiausioji šito dar vieno žaislinio filmo yda. Ir ne tik šito. Visas jaunasis lietuvių kinas gimė be muskulo ir nervo, be tūžmasties ir verdančio kraujo almėjimo. Paskutinį bėgiko šnopavimą čia pakeitė bėglio nuo realybės pypkiavimas. Kūdikis, it koks kirkilaitis, gimė su pypke dantyse.

Jaunystėje su tikrove kaunamasi, o ne koketuojama. Tą suprato visos naujosios bangos, išskyrus lietuvių. Kadro gylis ir grožis, planų kaita ir montažo plastika šiais visuotinio digitalizmo laikais jokia vertybė. Gražiai ir „prasmingai“ filmuoti gali bet kuris jautresnis vaikiščias. Aš puikiai suprantu, kad mąslus ir jautrus režisierius (o Kristijonas Vildžiūnas, be abejo, yra tos padermės) šiandien it Makbetas stovi kryžkelėje: estetizmą kine baigia *prichvatizuoti* ciniškieji klipmeikeriai, o rimtesnių sociumo studijų urmu ėmėsi videomenininkai. *Klipatos* ir *vidikai* ir yra tos mūsų kino Makbeto laumės. Ką daryti su jų pranašystėmis,— štai klausimas. Gal mistiškoji Uljana Kim čia galėtų ateiti autoriui į pagalbą? Gal trys kameros režisieriaus šeimos buto sienose jau būtų šioks toks sprendimas? Juk autotematizmas visada buvo lietuvių kino Achilo kulnas. Intravertai ir apsėstieji čia amžinai gėdijosi savo demonų ir apsėdimų. Gal, užuot kūrus anemiškas juostas iš persirpusių tetų gyvenimo, imtis savojo?

. . . .

2002

Paūmėjusio albumėjimo sindromas

....

Botičelis. Trys žvakės. Vos šypsančios švelnios lūpos.
Šviesos banga nuplovusi neša kažkur...
Tartum rūkas pakyla tyla — paaukštėja lubos —
Ir miestas apšąla aptirpusiu baltu vašku.

Aš nenoriu klausyt, kaip valandos muša iš lėto,
lyg senieji paveikslai dvelkiu jūros putų drėgme...
Toks trapus kambarys. Ir naktis tokia pakylėta
tavo rankų kriauklėj — tam saulėtam nuogume...

JUDITA VAIČIŪNAITĖ

1.

Pradėkim nuo anuomečio stop kadro: pailga kokio nors „grynojo meno“ — t. y. skulptūros, tapybos, grafikos, iš bėdos scenografijos — grando studija senamiesčio (miestas nesvarbus; grandų pasiskirstymas „grindimis“ sovietmečiu buvo „kvotinis“) rūsyje arba palėpėje. Tad tebus „kvotinis skvotas“, albumais mebliuotas. Glaustom gretom, vos ne pagal ūgį, jie apmirę it pasienio sargai stovėdavo geriau ar blogiau sukaltuose stelažuose. (Tikros knygų lentynos tų laikų baldžiams nė nesisapnavo.) Tad viršelis viršelin, aplankas aplankan, dulkė dulkėn dailės ir foto albumai *made in* „Искусство“, „Советский художник“, „VEB Verlag der Kunst“ ar „Arkady“ sulaikę kvėpavimą laukdavo išlaisvinančio truktelėjimo lempos švieson. Regis, vienas vienintelis dryktelėjimas, vienas vienintelis atvertimas, kaip tas rašalinis Aisčio kraujo lašas, būtų juos atpirkęs... Bet ar sulaukdavo? Ar atpirkdavo? Norėdamas pasirodyti prieš paneles, grandas retsykiais atsainiai nuleisdavo joms ant kelių kokį „gojos“ ar „botičelio“ pūdą. Arba stirtą lenkiškų aktų su juodumos šachtomis tarp šlaunų. Kartais atrodydavo, kad ta dailės ir foto albumais tapetuota (temperuota, tatuiruota) studija, ta tarybinio alchemiko celė (kas, jeigu ne alchemija,

meldžiamieji, buvo visas tarybinis menas?), tas koridorius ar palėpė vieną gražią dieną raketa šaus į saulės nusvidintą dangų arba karstu susmigs į tik *post mortem* palengvėjančią gimtinės žemelę ir — galbūt tik tuo atveju! — susilauks dėkingo anapusinio žvilgsnio. Arba: kaip kad vikingų kapai rieduliais atkartoja laivės formą, taip dailininko kapas albumais atkartos jo dirbtuvės apybraižą. „Mirtinu kroviniu" gulėję lentynose, po šeimininko mirties tie albumai galėjo tikėtis nebent antkapinių akmenų dalios.

Iš tikrųjų, išleisti dailininkų jubiliejams ir statusams mumifikuoti, jie patys bemat virsdavo gimtadienių ir jubiliejų dovanomis, „inteligentiškais" kyšiais storoms trejetukininkų mokytojoms ir dar varganesniais pakišais pradvisusiose ligoninių palatose Dievo užmirštųjų gydytojams. O kiek „krasauskų ir dichavičių" nusėsdavo bufetuose po vazomis ir čekoslovakišku krištolu! Kiek „čiurlionių", „gudaičių" ir „savickų" išdundėdavo su dešromis ir „Dainavos" bei „Palangos" trauktinėmis į raudonais kilimais klotus Maskvos ministerijų labirintus! Kyšio krepšelis buvo neįsivaizduojamas be socialistinio turinio ir nacionalinės formos.

2.

Ta forma labiausiai ir slėgė. Tai ji, iš vargano dizaino ir blankios poligrafijos sueities gimusi, iš tikrųjų ir buvo socialistinė. Su „turiniais" dažnai viskas būdavo tvarkoj — skaudžia architektūros vienatve nutvilkančius Algimanto Kunčiaus *Senojo Vilniaus vaizdus* (1969; tiražas 22 000 egz.!) menkina ne maketas su nuolat pasikartojančiais ir Šv. Kristoforo atvaizdu antspaude „sakramentaliai" sutvirtintais „dviejų gyvybinių arterijų" — Lenino ir Gorkio (kitos gatvės liko bevardės!) — pavadinimais stilizuotam senamiesčio plane (tik dabar, iš saugaus atstumo, galima suprasti ir įvertinti albumo dailininko Vytauto Kalinausko ironiją!), bet spaudos kokybė, „užjuodinanti" ir foto meną, ir dokumentą. Nepaisant 15 000 egz. (!) tiražo bibliografine retenybe tapęs „rudasis" 1955 metų *Vilnius (Architektūra iki XX amžiaus pradžios)* netikėtai atrodo šviežiau — ta pati K. Požėlos „vardo" spaustuvė per 14 metų nepažengė nė per nago juodymą! Įsigalėjus spalvai reikalai irgi nepagerėjo: mirsiu neužmiršiu LKP CK spaustuvės darbininkų (tikrojo proletariato avangardo!), iniciatyva „iš apačios" asmeniškai prigesinusių garsiojo Petrovo-Vodkino žirgo po

plikučiu berniuku raudonį. Vėliau, socializmui nenumaldomai bręstant, prie esminio „Ką spausdinti?“ nejučiom ėmė šlietis parazitinis „Kur spausdinti?“. Čiurlioniui sekėsi geriausiai. Jis buvo nušokčiojęs net iki Paryžiaus. (Nors akademiškai kapitalaus „lentyninio“ MKČ, beje, neturime ligi šiol.)

Dar vienas visus niveliacijos malonumus patyrusios galvos skausmas — šrifto monotoniška nykybė. Tikra nuobodiada, kaip rašė Nyka-Niliūnas, albumus vadinęs „*tapybos knygomis*“. Arba dar geriau — nuobodulininkystė! Tais laikais net raidės bijojo iššokti! Štai kodėl taip sunku skaityti daugelį sovietmečiu spausdintų knygų — regis, pačios akys jų „neima“. Be abejo, profesionalus kompiuterinis maketavimas gerokai išlaisvino „mąstymo dizainą“: tas ypač matyti lyginant kad ir kokčiai blausų VDA leidyklos *Rimtautą Gibavičių* (1995; ypač gaila plonalūpio eleganto Rimtauto Vincento — to enciklopedinio žmogaus-albumo, tiek jėgų ir proto paskyrusio knygos menui) ir ištaigingai erdvų, vos nepasakiau — kvapnų (albumas juk vis dėlto „gastronominis gėris“, tikra dovana gosliam taktiliniam žvėriui — liesti, vartyti, glostyti, uosti!), LDS leidybos centro artseria'lo *Antaną Mončį* (2003). Kokybinis atstumas tarp šitų leidinių geriausiai išryškina dailės albumo raidos kryptį Lietuvoje: albumas, pats netampantis MENO KŪRINIU, tėra tik knygos ir iliustracijų bežanris konstruktas arba mišrūnas, diskredituojantis pirmąją ir nuvertinantis antrąsias.

3.

Apie žanrus kalbėti maga ir dėl to, kad vargu bau ar tapybos bei grafikos albumams taikytinus kriterijus pritaikytume fotografijai (nors palyginti tokius tipologiškai artimus „monstrus“ kaip R. Dichavičiaus *Sauką* ir A. Aleksandravičiaus „šaltąjį ginklą“ *Devyni aukštai* oi kaip šiukštu!). Ar tokios prašmatnios monografijos kaip V. Drėmos *Vincentas Smakauskas* (2001) sykiu dar ir albumai, ar jau nebe? Knygos albumėjimo tendencija niekur nedingo: P. Cvirkos *Nemuno šalies pasakos* (1988) nebeatskiriamos nuo genialių Algirdo Steponavičiaus iliustracijų, o Evaldo Stankevičiaus maketuoti ŠMC katalogai *Proper (Vilnius date)* (2000) ir ypač *Šiuolaikinė Lietuvos dailė* (2002; tą albumą vienut vieną, konceptualiai šnekant, ir derėjo ponui Kuizinui kubiniais metrais rodyti jubiliejinėje ŠMC parodoje) yra klasiški DAIKTAI

PATYS SAVAIME, patenkinantys ir „knygų durnių“, ir specų, ir tiesiog madingo tūso dalyvių — įskaitant ir tų, kurie anoje epochoje vaikščiojo į socmodernistų studijas „sezanų“ ir „botičelių“ vartyti, dukrų ir anūkėlių — poreikius.

Situacija taps dar pikantiškesnė, kai elektroninė knyga rimtai pasišaus nuversti nuo pjedestalo spausdintąją (juk vienoje kompaktinėje plokštelėje lengvai telpa visa Dante's *Dieviškoji komedija* su komentarais). Kilometriniai bibliotekų stelažai taps Žemės rutulį apjuosiančia Kabakovo ir Tarasovo instaliacija. Kam apskritai albumas (t.y. tas albumų bumas), jeigu „kibernetinis skvernas“ jau dabar suteikia progą paklajoti Luvro salėmis neišeinant iš savo palėpės?! Visas impresionizmas keturiuose diskeliuose. Visas Claude'o Monet šienas! Visi Georges'o Seurat bakstelėjimai! Visa pilnaties kreizo apnuodyta vienaausio van Gogho geltona! Tai va, bičiuliai.

4.

Ir vis dėlto: albumai niekur nedings. Iš tikrųjų tai *Taschen*'o bus kaip šieno. Tai Helmutas Newtonas išeis iš japonyčių spaudos sulig Svetlana Griaznova. Bus albumų-kambarių ir albumų-lovų. Albumų-barų ir albumų-kalėjimų. Albumų-dykumų ir albumų-akvariumų. Jų bus vis daugiau ir daugiau. Jų bus ir bus. Net nepajusime, kaip patys atsidursime albume. Sveikas, albumžmogi, blizgėjantis tave sveikina!

....

2003

Lietuviško veido topografija

1.

Viešpatie, kaip norėčiau atsidurti Vytauto Maželio studijoje Niujorke kokiais 1952-aisiais, žinodamas, kad netrukus jon įžengs Jonas Aistis, Juozas Girnius, Henrikas Nagys ir Jonas Mekas! Dar, žinoma, ten bus ir Nyka-Niliūnas, kurio *Dienoraščio fragmentuose* pirmąsyk ir susidūriau su Maželiu: tai „vienoje ekipoje" su juo ir filosofu Girniumi mūsų hermetiškiausias iš poetų rankioja sveikas plytas iš pokario Berlyno griuvėsių, vėliau drauge geria „suorganizuotą" vyną, o dar vėliau, jau amerikietiškoje savųjų odisėjų dalyje, fotografo butą vadina baze, kur galima saugiai klausytis muzikos ir būt savimi. Dar kitoje vietoje, piešdamas pomirtinį Juozo Girniaus portretą, Nyka-Niliūnas pavadina Maželį pirmojo „viso gyvenimo draugu". Daug tai ar mažai — būti vieno iš galbūt dviejų autentiškiausių XX amžiaus lietuvių mąstytojų draugu? Net neužsimenant apie fotografiją — vis tiek daug. Juozas Girnius prisimenamas neatsitiktinai: tai jis savo kontroversiškoje studijoje *Lietuviškojo charakterio problema* buvo užsimojęs įrodyti, jog tokio dalyko kaip tautinis mūsų charakteris esama, dar daugiau — jog *„svetimos aplinkos sausroje daugelis pačių tauriųjų mūsų charakterio savybių gresia išblėsti"*. Tas savybes — prigimtinį širdies gerumą, vaišingumą, nuolatinį pasirengimą patalkinti artimajam (*„lietuvis labiau ieško žmogaus negu žmonių")*, santūrumą, savigarbą, kuklumą — filosofas ir užsimoja sudėlioti į lietuvio dvasios mozaiką, arba dvasios portretą. Nemanydami, jog išvardytos savybės yra vien tik mūsų nacionalinis turtas, genetiškai neprieinamas kitų tautų „charakteriams", signalizuokime vos vieną prielaidą: ar ne šitos Girniaus mintys apie išskirtinį lietuvio žmoniškumą ir pastūmėjo filosofo gyvenimo draugą portretuoti visus iš eilės iškilesnius išeivijos kultūros, mokslo bei politikos veikėjus? Juk kas iš tikrųjų yra fotoportretas, jei ne fotografo apsisprendimu nulemto žmogaus išskirtinumo fiksavimas? Tad ar

tik ne Girniaus įkvėptas Mažėlis ieškojo savosios lietuviškumo formulės? Žinoma, fotoportreto istorija sykiu yra ir modelio marinimo technikų istorija. Tarp jų esama itin žiaurių — kaip antai giljotinavimas. Bet ne apie jas, laimė, dabar kalba. Fotografo ir modelio sueitis pagimdo patį nuogiausią ir kartu labiausiai sudvasintą dalyką pasaulyje — žmogaus veidą nuotraukoje. Tad ką renkasi fotografas — nuolankią tarnystę tam sielos indeksui ar grubų įsikišimą, tą (ne)lemtąjį „savą matymą", neatpažįstamai perkeičiantį portretuojamo asmens bruožus? Nuo kilnaus liudijimo ligi demaskavimo aistros čia visados vienas žingsnis. Tiksliau — vienas žvilgsnis, jei pastarąjį laikysime tikruoju fotografijos matu.

2.

Kaip į savo modelius žiūri buvęs prieškario teisininkas Vytautas Mažėlis? Atsakysime trumpai: niekada neteisdamas. Visada — su neslepiamu pietetu. Visada — su pagarbia distancija. Su džiugesio ašara akyje. Jo aukso fonde esama atvaizdų, kurie nebeapeinami, neišvengiami, t.y. pasmerkti amžinam tiražavimui. Turiu omenyje įstabius Juliaus Kaupo, Jono Aisčio, Nijolės Vedegytės-Palubinskienės, Adalberto V. Staneikos, Adomo Galdiko, Kazio Pakšto ir kitų portretus. Be jokių ypatingų efektų jis sąžiningai fiksuoja išeivijos meno ir mokslo elito veidus, tarsi norėtų juos apsaugoti nuo dar vieno egzodo — nužengimo nebūtin. Ir sykiu Mažėlio galerija ilgainiui įgyja akivaizdų antropologinį matmenį — lietuviško veido studijai pateikta gausybė figūrantų, gausybė bruožų bruoželių, kurie neišvengiamai lygintini su kitoje santvarkoje, o tiksliau — kitame pasaulyje likusia tautos dalimi. Ir tas kitas pasaulis, kad ir kaip skaudu ištarti, čia — Tėvynė. Ir padala, skirianti tas veidų galerijas, mano akimis, galėtų būti įvardyta paprastai — ATVIRUMAS. Kad ir kur žiūrėtų — mąsliai (kaip Jonas Aistis — „rūpintojėliškai") į save ar statiškai (kaip Petras Kiaulėnas) į kamerą, Mažėlio modeliai mūsų žvilgsniams atsiveria be slapukavimo, mįslingumo ar ironiško atsainumo šydo. Jų tiesa niekada nevirsta poza, jie negudrauja ir neaktoriauja. Jie yra tokie, kokie yra — susitaikę su savimi (vadinasi, ir pasauliu!) kaip duotybe. Ir tas susitaikymas tampa jų jėga, jų vertybinio stuburo akivaizdžia pajauta, sutelkta įstabiausioje žmogaus sielos

sodyboje — veide. Tai taurūs taurių žmonių, o ne veidmainių veidai. Užtenka pasižiūrėti į profesoriaus Juozo Brazaičio portretą (ne, ne portretą — veidą!), kad pajustume visos plejados monumentalų grožį ir vidinį švytėjimą. Pastaroji šviesa čia ir tampa lietuviškumo formule. Tėvynės negalima išsinešti ant batų padų, tačiau ji nenutrinama nuo veido. Žiūrėdami į šituos Vytauto Maželio sukauptus veidus, mes dar sykį turime progą įsitikinti, ką praradome. Padėkokime kukliam fotografui ir puikiam žmogui ne tik už lyrišką nostalgiją, bet ir už svarią plytą tautiniame panteone. Be jos ir dar daugelio kitų egzilų surinktų bei sudėliotų, Lietuvos kultūra būtų likusi kaip tie Berlyno griuvėsiai, kuriuose 1944-aisiais savo odisėjas pradėjo jūrininkų uniformomis aprengti lietuvių poetai, filosofai ir fotografai.

3.

Juoda balta fotografija galėjo parodyti visą žmogų: jo dabartį, praeitį ir ateitį — ligi mirties; apnuoginti, išduodama viską! (Alfonsas Nyka-Niliūnas)

....

2006

Vienišos nuotraukos

....

1.

Nežinau, kaip kreiptis į Tave, atsivertusį/ią šį albumą*. Tikrai ne „skaitytojau". Ir juolab ne „klausytojau". Žiūrove? Miesto praeivi? Euroturiste? Juk nedažnai pamąstome apie fotografijos kurčnebylumą: kadro pilnatvė ir kadro vienatvė visada vienodai begarsė, bekvapė ir... beorė. Štai ta, regis, neįkvepiama ir neužuodžiama erdvė plokštumoje ir yra didžiausias iššūkis visoms — nuo užkonservuoto potyrio ligi sapno atplaišos — mūsų juslinės ir intelektualinės atminties formoms. Kol mūsų nėra kadre — neatpažįstame, regis, nieko. Ir sykiu — tik atpažinę įeiname. Svetimos nuotraukos visados yra mistiškos kelionės pažadas. Žvilgsnio ir žingsnio vilionė.

Tad kam gi sako fotografė: „Įženk į šį..." Iš tiesų — ką? Peizažą? Eksterjerą? Filmo dekoracijas? Užupio, kurį tuoj išvysime Vaidos Keleras „diafilme", jau nebėra (taip norom nenorom fotografija atlieka tarsi nekvestionuojamą archyvaro vaidmenį) arba — tuoj nebebus. It moneta, užsislėpusi už palto ar švarko pamušalo, tasai rajonas buvo ilgam užėmęs sustojusio laiko nišą negailestingos istorijos marše.

Dievo ir valdžios „užmirštas" priemiestis centre — tokio likimo Užupiui galėjo pavydėti daugelis ne savo valia neatpažįstamai „veidą" keitusių Vilniaus urbanistinės dėlionės fragmentų. Užupio istorinis nereikšmingumas (iš turistinio vadovo į turistinį vadovą keliauja ta pati amatininkų ir smulkių valdininkų minia) XX amžiaus pabaigoje paradoksaliai tapo jo autentiška jėga: čia ir NUO ČIA — t.y. nuostabių jojo šlaitų — metų metais rodėme „tikrąjį" Vilnių dėdei amerikonui ir Kremliaus diplomatui. O ir patys Apžiūros aikštelės griuvėsiai alsavo nesumeluota gyvastim, o ir paskutinę kosmetinę operaciją prieš karą (iš tikrųjų — jau ne-

* Vaida Keleras. *Užupis*. Vilnius: Ad infinitum, 2004.

bežinia kurį!) patyrusios sienos konkuravo su tik iš reprodukcijų pažįstamais abstrakcionizmo klasikais.

Tačiau tasai Vaidos archyvas turi ir ne mažiau svaigų ateities užtaisą — juk kai kurie tik prieš kelerius metus užfiksuoti Užupio gatvės namai jau šiandien kitokie, o kiti „tokiais kitokiais" virs vos po metų. Tad iš tikrųjų turime reikalą ne su belaikiškumu, kuris iš pirmo žvilgsnio dažnai yra šitų nuotraukų *forte*, o su nuolatinį virsmą patiriančio miesto mumifikacija. Iš šitų nuotraukų į tave, brangus žiūrove ir, viliuosi, suvokėjau, dar daugiau — potyrių rimuotojau, žvelgia urbanistinės mumijos, kurias naujoji nepriklausomybė dailina ir dalina ne dienom, o valandom. Dailina — t. y. neišvengiamai falsifikuoja. Ir kuo labiau dailina — tuo labiau autentiški tampa fotografo žvilgsnio ir kameros sueities vaisiai!

2.

Ir sykiu — tai itin vienišos nuotraukos (*lonely pictures*), kaip prieštvaniniame „jaudintuve" *Trys kondoro dienos* Roberto Redfordo Terneris sako „fėjos" Faye Dunaway Katerinai. Jų vienatvę tik dar labiau sustiprina kokia perpus perlinkusi lazda stuksenanti senikė, tokia panaši į Krzysztofo Kiesłowskio *Trijų spalvų (Mėlyna; Balta; Raudona)* dvynę-paryžietę, paskutinių žemiškų pastangų kaina bandančią įgrūsti butelį į skylę konteineryje. Vaidos Keleras Užupyje irgi stovi konteineriai, tik jie čia nelauktai surimuoti su apsnigtais surūdijusiais automobiliais ar laiškų prisilietimą seniai pamiršusiomis ir ne mažiau surūdijusiomis pašto dėžutėmis, it kerpės priaugusiomis prie supelėjusių laiptinių sienų. Visa tai — Užupio relikvijos, mažmožių dievo akselbantai, angeliško skurdo žiedai... Štai tą taurų skurdą be menkiausių egzotikos priemaišų fotografė iš tikrųjų ir paverčia vieninteliu dėmesio vertu kontempliacijos objektu. O tai kapitalo įžengimo „Užupio Respublikon" laikais jau atsiduoda tikru iššūkiu. Na, gal dar ne iššūkiu — švelniu iššūkėliu.

Vaidos nuotraukos-išsišokėlės šiais pabrėžtinai nekukliais perversijų ir kompleksų eksponavimo laikais labiausiai stebina savo... kuklumu. Jeigu žmogui šita tuštybės rinkoje vis rečiau sutinkama savybė suteikia kad ir menkutę paslapties aurą, tai mene ji neišvengiamai virsta strategija — pasakykime nevyniodami į vatą, —

viena iš daugelio. Ir liudijančia ne tiek autoriaus būdo savybes, o sąmoningą estetinį apsisprendimą.

3.

Neslėpsiu — man itin džiugu sveikinti TOKĮ pasirinkimą. Tokį tyliosios sesers ėjimą miesto, kuriame brendau, gatvėmis ir kiemais. Tokį sielos akių stabtelėjimą po arkų antakiais.

4.

Akys užsimerkia. Arkos — tebežiūri.

....

2004

Išėjusiam sugrįžti

....

1.

„Kai susitinkate su kuo nors po daugelio metų, turėtute atsisėsti veidas veidan ir kelias valandas iš eilės nekalbėti nieko, kad abipusis pasimetimas galėtų tyloje grožėtis pats savimi", — rašė vienas autentiškiausių XX amžiaus mąstytojų Emilis Cioranas. Tuos žodžius prisiminiau Niujorke, kai nesibaigiančia vorele iš dirbtuvių, salių ir automobilių išniro draugai ir pažįstami, nematyti dvidešimt, dešimt, penketą metų. Po neišvengiamos atsidūsėjimų salvės kažkas turėdavo imtis iniciatyvos užtrenkti duris praeičiai arba dabarčiai. Dažniausiai vis dėlto būdavo grįžtama praeitin (o ką be praeities tu dar turi, seni?), pasirenkant saugų vaizduotės retro, kuriame šmėklos atrodo kaip šeimos nariai, mirčių virtinė primena keliaujantį mugių cirką, o gamtos vaizdai sustingsta specialiai aukcionams paauksuotuose rėmuose. Jaučiau, kad niekas nenori per ilgai užsibūti dabartyje, kurios laikinumas Amerikoje yra amžino judėjimo ir kaitos sąlyga. Rūpintojėlio statika ten būdinga tik parkų bėdžiams, kurie tokiais savęs irgi, be abejo, nelaiko. Bet koks įsibrovėlio iš praeities mėginimas apskaičiuoti senų užrašų knygelių gyventojų sėkmės koeficientą yra nieko vertas: tu neturi tam nei tinkamo instrumento, nei atskaitos taško, nei leidimo. Tu laisvas žiūrėti į sutiktuosius anų laikų ir anos imperijos bičiulius kaip į atgijusias mumijas, tačiau tau niekas nedavė teisės smerkti jų už tai, kad ne visos — faraonų. O pagunda sutikti emigrantų vietoje faraonus tokia didelė! Tarsi jų sėkmė ir sąskaita banke galėtų atpirkti tavo nepasikeitusį gyvenimo būdą, kuris byloja ne tiek apie asmenybės stabilumą ir brandą, kiek apie užsispyrusio kalinio nenorą pripažinti, jog kameros durų seniai niekas nebesaugo. Patys visą gyvenimą bijoję nežinomybės, mes reikalaujame absoliučių pergalių iš pasielgusių priešingai, t. y. sąmoningai pasirinkusių nežinomybę kaip esminį savęs išbandymą. Ir kokia neapsakoma palaima kartais nutvieskia savo neveiklumo apkasuose

įsiraususio kurmio snukutį, kai jis sužino, kad jo buvę bendrai priėjo liepto galą anapus balos. Jam nusispjaut, kad supratę, kas yra žmogaus gyvenime svarbiausia: išmokti pralaimėti, — jie galbūt tapo išmintingesni. Išmintis dažniausiai ir įgyjama tik tokia — pralaimėjimo — kaina. Pergalės, deja, dažniausiai tvirkina.

2.

Apie visa tai galvojau žiūrėdamas ir klausydamas puikiąją Jono Jurašo *Aidą*, kurią disertacijomis apsišarvavę muzikologai bandė sumalti į smulkią vasaros dulkę. Tai jie man priminė įsimylėjusius savo nelaisvę kalinius, nenorinčius pastebėti seniai pakeltų muzikinio teatro kalėjimo vartų. Skaitydamas širdį veriančius tekstus apie šventos operos dvasios išniekinimą, nekantriai troškau išvysti tuos „eretiškus" nei Verdi, nei profesoriaus Jono Bruverio nesankcionuotus režisieriaus žingsnius. Ir ką gi — išvydau reto grožio operą apie Operą, kur visa iškyla iš muzikinės dvasios, kad vėl ištirptų joje.

Muzikinės dvasios buveinė Operos teatre vis dėlto yra ne tik Liudo Truikio liniuotė, bet ir orkestrinė, kurioje galbūt pirmąsyk Lietuvoje buvo ne vien įkvėptai griežiama, bet ir įkvėptai... dainuojama. Orkestrinė, iki tol visų vadinta „duobe", staiga virto ir šventykla, ir anapusiniu pasauliu, arba mirusiųjų karalyste, akylai Egipto mitologinių būtybių nuo atbrailos stebima! Tobulai „susigrojusios" dailininkų poros — Aleksandros Jacovskytės ir Adomo Jacovskio — padedamas, Jurašas atsisakė paklusti *Aidos* sceninių padėčių pseudoistorizmui, forsuodamas ne siužeto aistras, o aistros siužetą, pasėtą partitūroje ir pražystantį įstabiuose Lietuvos operos žvaigždžių balsuose.

Spektaklio autotematizmą pabrėžia dar vienas daug nepagrįstų ginčų sukėlęs režisieriaus ir scenografo ėjimas: Kūrėjo figūra ir jo „kryžius" — Fortepijonas, atsidūręs pačiame operinio vyksmo epicentre. Kritikai priekaištavo Adomui Jacovskiui už įkyrų to paties ženklo vartojimą ar ne ketvirtame spektaklyje iš eilės. Nemanykime, kad mūsų scenografijos klasikas yra toks naivus, jog nepajėgtų atskirti vienareikšmio ženklo nuo daugiareikšmio simbolio. Kaip tik tokį „totalinį" simbolį mes ir regime spektaklyje: Fortepijonas čia ir kompozitoriaus Dievas, ir jo prakeiksmas, ir pačios itališkos operos likimas. Tas vienintelis autentiškas, tačiau

nebylus liudininkas spektaklio pabaigoje tampa grėsmingu tarsi Egipto piramidė antkapiu, grąžinančiu protagonistus į tikrąjį jų kapą — Verdi partitūrą. Na, o pats kūrėjas man labiau priminė ne įsivaizduojamą kompozitoriaus *alter ego*, o autorių, kurio vaizduotėje užgimęs vyksmas jau nebepriklauso nuo jo valios. Tai mes, t. y. teatras ir žiūrovai, prikeliame Verdi tam, kad jis prikeltų mus. Kūrinys parašytas, ir Verdi jau nebegali pridėti nė gaidos. Nė ženklo.

3.

Visai atsitiktinai šį pavasarį susidūręs kaktomūša su Jonu Jurašu Niujorko miesto operos teatro fojė, išgirdau atmintin įstrigusius žodžius: „Po Lietuvos Niujorkas atrodo kaip kurortas". Tik sąžiningas menininkas gali taip pasakyti! Po tokio neabejotinai prasmingo ir daug jėgų pareikalavusio darbo, koks yra *Aida*, dera ir atsipūsti pačiame judriausiame pasaulio mieste. Neslėpsime, netolimoje praeityje būta akimirkų, kai atrodė, jog Jurašas taip ir neišmoko pralaimėti. Po nevykusių reformų Kauno dramos teatre jis pareiškė sugrįšiąs Lietuvon tik tada, kai čia užaugsianti galinčių jį suprasti karta. Jurašas tarsi sakėsi tikįs laiko sustabdymo galimybe: aš, amžinasai, palauksiu, kol jūs, vienadieniai, subręsit. Juokai juokais, bet Amneris vaidmens atlikėja Inesa Linaburgytė turbūt galėtų pri(si)pažinti pagaliau sulaukusi savojo režisieriaus. Ir atvirkščiai. Pastarasis Jurašo sugrįžimas yra neabejotina jo pergalė visų pirma prieš save, paneigiantį skaudžiausią emigracijos taisyklę: išėjusiems negrįžti. Regis, Jonas Jurašas niekur ir nebuvo išėjęs.

4.

Aidos likimas bus geras mūsų Operos teatro rentgenas: arba čia ir toliau viešpataus dainuojantys vazonai *kitsch*'o giraitėse, arba muzikos dvasia energingai ieškos savojo kūno, kursai iš šito teatro seniai buvo emigravęs.

....

1997

Paminklėjimas

....

1.

Pamenu, kaip dainuojančios revoliucijos priešaušryje pirmąsyk atsidūriau Budapešte: su vienu latvių poetu per anksti išlipę iš vagono, akimirksniu likom vienudu sutemų gaubiamose priemiesčių dykrose. Delegacija nudardėjo tviskančiose kupė, palikdama užpakalinėje mano džinsų kišenėje pūpsoti visų bilietus į tėvynę. Ligi Lvovo traukinio buvo likusi vos valanda, per kurią turėjome atrasti ir kryptį, ir taksi, ir pagaliau nežinia kurią geležinkelio stotį (jų, kaip vėliau paaiškėjo, Budapešte buvo penkios). Priekinėje tų pačių džinsų kišenėje turėjau dvidešimt *doičmarkių* — paskutinę gelbėjimosi lentą. Trumpai drūtai — stresas mums suteikė netgi savotiško azarto. Latvio, laimė, būta poligloto, nes paprastam šaligatvio vengrui svetimšalis ką nors paaiškinti gali arba visomis (įskaitant ir kūno) kalbomis išsyk, arba jokia. Menu, kaip išnykdamas požeminėse perėjose holivudiniu greičiu nardžiau čigonų nugultose „ne tose" stotyse, mėgindamas prisiminti prieš savaitę matytas laukimo sales bei peronus. Pataikėme trečiu kartu. Netgi penkių *doičmarkių* (su Bettina von Arnim?) grąžą vengrų taksistas atnešė jau į pajudėjusį traukinį. (Bukarešte panašioje situacijoje esu paklojęs keturiasdešimt *baksų*.) Įdomiausia ne tai. Įdomiausia netgi ne tai, kad tada dar gyva lietuvių literatūros klasikė pamanė, esą mes rengiamės prašytis politinio prieglobsčio... Vengrijoje, nors dar prieš kelias dienas, skaičiuodami laiko apkandžiotas statulų nosis, vaikščiojome po princo von Turn und Taxis valdas Duine. Įdomiausi buvo paminklai, pamatyti pro taksono langą. Gyva pekla išmoningai (taip užfiksavo atmintis) apšviestų paminklų, gyvas velnias bronzinių keturkojų ir juos apžergusių vadovėlinių personažų, įgrūdusių, pasak poeto, *„koją į istorijos balnakilpę"*. Žinoma, tie paminklai jau seniai buvo tapę pasimatymų ir poilsio vietomis, turistinės topografijos orientyrais, bet argi relaksacijos paslaugas suteikianti istorija

nėra simpatingiausia? Juk istorija be atrakcijų — tai istorija be ateities.

2.

Lietuvoje nėra nė vieno paminklo, prie kurio norėčiau paskirti pasimatymą. Lietuvoje nėra nė vieno paminklo, prie kurio pamatytumėt žaidžiančius vaikus. Net prie niūraus Martyno Mažvydo Klaipėdos riedutininkai beveik nebesilanko. Lietuvoje nėra nė vieno vaivorykštinio fontano, kurian alsią vasaros dieną norėtųsi įmerkti kojas. Tačiau Lietuvoje apstu rūsčių monumentų, pro kuriuos net japonai praeina neatsigręždami. Šiuo metu rengiamasi statyti dar vieną — karaliui Mindaugui.

Žiemą dirbdamas Transilvanijoje buvau primiršęs šią valstybinę ofenzyvą. Spaudos, o vėliau ir radijo (direktoriaus Vaidoto Žuko asmenyje) dėka supratau, kad vėl esame stumiami į tokią mūsų širdžiai mielą ir gerai suprantamą absurdo zoną, iš inercijos dangstomą brangiais istorinio teisingumo, laisvės ir demokratijos vardais. Paminklo konkursas, užuot buvęs pastarosios apraiška, virsta (jau ne pirmąsyk!) jos iškreipta forma. Kiek kartų esame buvę liudininkai situacijos, kai daroma viskas, kad tik originaliausias ir įdomiausias nelaimėtų. Tokia padėtis ilgainiui verčia daugelį talentingų žmonių apskritai panašiose akcijose nebedalyvauti. Šįsyk viskas atrodė dar liūdniau. „Prastas konkursas, nėra iš ko rinktis",— sako vienas garbus komisijos narys. Apie laimėtojo darbą iškilus recenzentas atsiliepia dar gražiau:

> Projektas tikrai pagerėjo po pirmo turo. Išnyko bangpūčio įvaizdis, tačiau tai vis dar ne Mindaugas, o kažkoks Senis Šaltis <...>, tinkantis vaikų darželiui.

Neblogai, ar ne? Belieka tik guostis, kad Antanas Sutkus ar Algimantas Aleksandravičius nenufotografavo gyvo Mindaugo, todėl kiekvienam skęstančiam skulptoriui teko griebtis savojo šiaudo — pardon, stovylo arba karūnos. Šįsyk dalyviai suskilo į dvi stovyklas — „figūristų" (už juos balsavo komisijos architektai) ir „karūnistų" (už juos balsavo komisijos skulptoriai). Deja, abiejų lagerių ištarmė buvo panaši — toliau mokyklinių stereotipų nepažengta. Žinoma, lengviausia būtų guostis, jog figūrinis

paminklas apskritai nėra mūsų *forte* — atminties galerijoje perbėgdamas per visus didžiūnų, valstybės veikėjų ar mitologinių personažų (gal tik Roberto Antinio „Eglė žalčių karalienė“ Tiškevičiaus parke Palangoje čia šiokia tokia išimtis) stovylus nesustoji nė ties vienu. Nei iš baimės kuoktelėjęs Stuoka, nei arklio ieškantis pakalęs Gediminas nežada nieko gera būsimiems savo kaimynams. Beje, turėčiau pridurti, kad paminklas man visų pirma yra meno, o tik paskui vėluojančio romantinio teisingumo ar praeities didybės priminimo faktas. Todėl klausimas, kodėl jis vaizduoja būtent tai, o ne ką nors kita, daug (jeigu ne viską) pasako apie menininko strategiją ne tiek jo istorinio ar patriotinio sąmoningumo ir netgi ne jo tikrovės suvokimo, o jo santykių su kitais artefaktais, su kuriais jis daugiau ar mažiau sąmoningai susitapatina (arba atvirkščiai — nuo kurių atsitraukia), plotmėje. Ir štai šita plotmė pasirodo esanti pati skurdžiausia — memorialas suvokiamas itin siaurai ir kietakaktiškai. Sprendimai banalūs, labiau tinkantys operos scenai ar, geriausiu atveju, vėjų pagairės pilkapiams, o ne tokiam griežtos ir skambios erdvės miestui kaip Vilnius. Na, nepritaikyta mūsų sostinė erdvę klibinantiems ir sykiu joje nerangiai klimpstantiems jūsų sunkiasvoriams inkliuzams, vaikinai, ir gana! Geriau jau vienas gražus fontanas negu dar vienas valdiškas „socialistinio modernizmo“ pavyzdys. Geriau vienas sutvarkytas senamiesčio kvartalas negu „pliusiukas“ panteono važtaraštyje. Nebuvo duota pastatyti laiku — neprievartaukime erdvės atbuline data, ponai. Arba, miesto tėvų ir partijų bosų dėmesiui, nebijokime asmeninės atsakomybės ir užsakykime projektą konkretiems menininkams (kad ir Antanui Braždžiui Londone, kad ir tam pačiam Petrui Mazūrui Vilniuje, kad ir siaubūnui Mindaugui Navakui prie Vilniaus). Ir nevaidinkime demokratų — genai čia (demokratiniame organizme) ne paskutinėje vietoje. „Nekankinkime, — kaip kažkada po „Anapilio“ akacija pasakė Vytautas Kernagis Stasiui Povilaičiui, — klausytojų savo naujomis dainomis, Stasy.“

3.

Laikas liautis tvėrus stabus valdžios įsakymu ir pradėti kurti metaforomis virstančius atminties ženklus. Tos atminties stotys galėtų vesti tiesiai į ateitį. Laikas išmokti minimaliomis priemonė-

mis pasakyti neįprastai daug. Minimalios priemonės jokiu būdu neturėtų reikšti naujausių technologijų išsižadėjimo. Galbūt netgi kokia garso ar šviesos instaliacija būtų žymiai paveikesnė už karalių vaizduojantį bangpūtį ir Senelį Šaltį viename asmenyje. Ne alergiškas krislas regėjimo lauke, o nuolatinis priversto sustoti praeivio įkvėpimo šaltinis — tokį įsivaizduoju Mindaugo paminklą Vilniuje. O dabar ta pati sena dainelė — dar sykį praeities didybės sąskaita norima pademonstruoti savo (vos neparašiau — dabartinio panteono) jėgą ir sąmoningumą. (O iš tikrųjų — išpirkti praeities klaidas ir paklydimus.) Mano galva, tokia anachronistiška strategija nėra pati vaisingiausia. Dar daugiau — ji gresia virsti nauju kompleksu, jei ne stigma. Nedarykime iš Vilniaus naujo Grūto parko, godotini ponai.

....

2002

Pasakyk, ką tamsta valgai...

1.

Išmušė valanda parašyti apie maistą ir valgymą. Ir visą tą džiazą aplinkui. Priartėti, taip sakant, prie madingos temos. Ne todėl, kad būčiau gurmanas, gastronomas ar koks į džinsus vos beįtelpąs lašininis. Anaiptol. Netgi ne todėl, kad kažkada seniai seniai, dar „bebarėje" epochoje, mano senelis buvo Palangos restoranų ir kavinių tinklo „Jūra" direktorius. Tada dar gyventa smetoninių šefų (t. y. virtuvės vyr. režisierių), tarp kurių pirmais smuikais griežė broliai Daujotai iš Kauno: vienas — mėsos, antras — paukštienos bei konditerijos specas. Seneliui tik atsisėdus į direktoriaus kėdę, jie atsiuntė mums į namus vilkstinę *bakšišo*: dėžę sviesto, dėžę apelsinų, kekes kindziukų, kaugę sūrių ir dėžę konjako. Man užteko jaunesniojo mokyklinio amžiaus smegenėlių suvokti, kad tą dangiškosios manos dieną sprendėsi mano senelio likimas prekybos nomenklatūroje. „Aplinka" siekė nustatyti direktoriaus supuvimo laipsnį. Ilgai nedvejodamas jis apgręžė kupranugarius atgalios. Nepalikdamas anūkėliui nė vieno apelsino! Apelsinai — kaip patys suprantate, o jeigu ne, tai privalote patikėti veteranu — Sovietijos eiliniams atrodė tikri Rojaus vaisiai. Prieš pat Kalėdas jie „susmulkėdavo" ligi mandarinų — katalikų sukirptam ir susiūtam vaikui jų kvapas visada siejosi, siejasi ir siesis su Trijų karalių dovanomis. Pastarųjų vaidmenį sovietmečiu sėkmingai atlikdavo prekybininkai — nuo kiauradančio ministro iki auksadančio sandėlininko imtinai.

2.

Atsisakęs *bakšišo*, senelis pakylėjo savąjį autoritetą į tokias aukštumas, iš kurių kaip ant delno išryškėjo visos pavaldinių gudrybės. Jie staiga suprato, kad naujasis viršininkas nei pats vogs, nei duos vogti kitiems. Žinoma, netrukus pavaldiniai atrado naujų būdų išgyventi ekstremaliomis sąlygomis — tie žmonės net ir su keliais

gėrybių maišais ant pečių buvo įsigudrinę pralįsti pro adatos skylutę. Senelio akibrokštas juos ne tiek išgąsdino, kiek sujaudino: „Nu ir nu,— žemaičiuote žemaičiavo jų akys,— įdomu, kiek šitas *celka* išsilaikys.“ Ir galbūt dar plikesnė mintis sukirbėjo kai kurių kombinatorių vertybinėse dėžutėse: „Nejaugi ir prie sovietų galima sulošti švariai?“ Pasirodo, galima. Štai šitoje, pavadinkime ją asmeninio pavyzdžio, plotmėje mano senelis susilaukė nebylių aplodismentų, suteikdamas socialistinio grobstymo problematikai žmogiškesnių bruožų: gal vogdami ne tik ir ne tiek baudžiame Tarybų valdžią, o tiesiog laužome žmonių bendrabūvio normas, nepriklausančias, kad ir kaip sunku tai būtų ištarti, nuo santvarkų ar formacijų? Paprasčiau šnekant, *biškiuką* nusidedam, a ne, kaimynas? Nenuostabu, kad senelį visi ėmė gerbti — nuo diktų kulinarijos pardavėjų ligi jau minėtų elitinės virtuvės šefų. O virtuvės tais laikais būta geros. Jos kokybę lėmė aukščiausioji šefų sąžinės gaida: patiekalą mylėti labiau už save patį. Patiekalą, t.y. kitus — tuos storulius, kurie ateina pavalgyti. Prieš juos normaliuose normalių šalių restoranuose sniegakepuris šefas išrikiuoja savo virėjėlių komandą. Lankytojui į akis nebijantys pažvelgti virtuvės komandosai uždega ir gesina tamstų skrandžio gaisrus, skonio plunksnomis nuvalo gomurio dulkes.

3.

Pamenu, kaip senelis jau žiemą pradėdavo rinkti savąją vasaros kariauną. Garsiausiuose Kauno restoranuose ir kavinėse jo vizito laukdavo kaip provincijos premjerose — teatro revizoriaus Egmonto Jansono. Tiktai viena mažytė smulkmenėlė, vienas bjaurus krislelis totalinių apibendrinimų išklotinėse — Kaunas Tarybų Lietuvos mastu tada nebuvo jokia provincija. Tai buvo kolosalus istorinių duženų rinkinys — ministras Urbšys ten vertė Flaubert’ą, dramaturgas Grušas kirto Kijevo kotletą prie to paties „Tulpės“ staliuko, prie kurio prieš karą tilpo mažne visa modernioji lietuvių raštija, o Algirdas Šocikas mokė Ričardą Tamulį Europos boksininkams dar nežinomo šokio žingsnelių. Išsigelbėjusiųjų ir išlikusiųjų atmintis veikė *stereo* ir *quadro*, nors nauja tų žodžių reikšmė dar nebuvo nukalta.

Tad palikime mažą trikampį staliuką „Tulpės“ kavinėje tiesiai priešais orkestrėlį ant prieštvaninio parketo, priešais iš Fellinio

vaizduotės plaukusią Džildą Mažeikaitę — storalūpę milžinę pusiau primerktom akim ir iš gyvatiškai aptemptos suknios išsirangančiu altu („*Only you*...“). Žinoma, aš nebepamenu tų dienų repertuaro. Pridėjęs dešinę prie širdies (širdis, ji visados kairėje!), sakau: ne-be-pa-me-nu. Dainininkės Mažeikaitės vietoje galėjo stovėti dainininkė Vida Vaitkutė. Kiti iš *Amerikės* atsiųsta suknele aptempti klubai. Ar koks kitas balsas be isteriškų (žmonės scenoje tada dainuodavo perdėm ramiai, tiesiog — manekeniškai) obertonų. Užtat gerai prisimenu ritualą: maždaug po dešimtos Maskvos laiku priešais orkestrėlį išdygdavo pusamžis stotingas vyras su berniuku išeiginiais rūbeliais. Pamenu padavėjo nugaros pagarbų išlinkimą. Pamenu būgnininko šluotelių miegūstą čežesį, pačių muzikantų vadinamą *čiosu*, pamenu sausas kontraboso gyslas, sakso nostalgiškus žvygtelėjimus, *klepo* grabštelėjimus klaviatūros pakraščiuose. Senelio pavardė Žiūrys itin tiko vakarinio repertuaro vertintojui. Jis mėgo „Tulpės“ ir „Metropolio“ muzikantus. Jeigu kas nors pasakys, kad visi tų laikų Kauno džiazmenai išsiteko tuose dviejuose Nekropolio ansambliuose, ašen nesiginčysiu. Vasarą jie vaišindavo mane ledais šalia ragais sulipusių fontanėlio ožiukų ant akmens lieptelio (o gal ožiukai jau buvo nuversti funkcionaliau nusiteikusių pamario architektų?) priešais legendinį „Jūros“ restoraną, liaudies vadinamą „Sausa jūra“. Broliai Daujotai mane vaišindavo tobula grikių koše su sviesto aureole, ir tai buvo visų svarbiausia. „Bręstančiam organizmui — pats tas“,— aiškindavo jie. Ir dar: „Geroj virtuvėj viską lemia žaliavų kokybė, absoliutus šviežumas (tas nelemtas sovietinis „antras šviežumas“!), komponentų iš kaimyninio daržo naudojimas atsižvelgiant į metų laikus — štai tiek tų paslapčių, ponaiti...“ Kiekvieną grikio grūdą it porcelianinį galėdavai paritinti tarp dantų. Vėliau velionis Viljamas Pochliobkinas išmokė tarybinius žmones taip pat tobulai virti ryžius.

4.

Savo aurą turėjo ne tik maistas, bet ir vieta, kurioje jis valgomas. Interjerai buvo šviesūs, neperkrauti. Jų analogai kokiame nors Helsinkyje ligi šiol traukia brolius Aki ir Miko Kaurismiakius. Ten vienas suomių poetas man patarė nepamiršti svarbiausio: restoranėlio ar *knaipytės* lankytojas širdyje trokšta namų atmosferos,

virtuvės ar interjero eksperimentai, tiesą sakant, jo per daug nejaudina, jis nori, kad šeimininkas (dažniausiai ir barmenas viename asmenyje) atsimintų jo žmonos ir užmirštų jo meilužės vardą. Įsidėmėtas lankytojo gimtadienis irgi nepakenktų. Namų klimatas sukuria patį stipriausią traukos lauką — tą ypač gerai yra supratę Berlyno ir Prahos kavinių šeimininkai. *Knaipė* yra tavo namų pakaitalas, nekartojantis pastarojo ydų — čia kriauklėse neauga indų kaugės, po kojomis nesivarto straubliais virtę marškiniai, pro skalbimo mašinos iliuminatorių gailiu žvilgsniu nežiūri per klaidą sugrūsti kedai, ant „metalinių" palmių nesirenka neaiškios kilmės dulkės. Svetimas tokiam „apšvietime" išsyk pasijunta nejaukiai, todėl vietos gyvybė priklauso nuo klientų įšventinimo į artimąjį stirksotojų ratą. Pašalinis čia įsisuka oi kaip nelengvai, iš gatvės čia patenka (tiksliau — sugalvoja patekti) toli gražu ne kiekvienas. Šitas vietas sukuria gandai ir iš lūpų į lūpas perduodamas *knaipės* folkloras. Net ir tokia iš pirmo žvilgsnio uždara kavinės ar baro erdvė gali būti itin „interaktyvi", kadangi tiksliai dozuotas, tačiau reguliarus svarbių asmenų pasirodymas lemia vietos svorį asmeninių kontaktų tinkle. O tasai tinklas, bičiuliai, kaip žinote, lemia vos ne viską po saule — net jeigu ji kartais tėra šviestuvų bei sietynų fabriko dizainerių kūrinys. Aptarnavimas tokiose vietose paprastai būna itin diskretiškas: lankytojai nori, kad padavėja būtų beveik nematoma, bet judėtų šviesos greičiu. Paradoksas, tačiau virtuvė čia retai kada būna „smūginė". Vietos, t.y. *knaipės*, dvasia čia pergali šefo mokyklą. Beveik visi sutinka, kad jis būtų baigęs bent kulinarijos *techą*.

Iš savo pirmosios 1979-ųjų Lenkijos geriausiai pamenu siaurą naktinę žarną po blokiniu pastatu per kelis žingsnius nuo Nacionalinio teatro, į kurią, užsidarius visoms Varšuvos „restauracijoms", suplaukdavo pati margiausia publika. Ne veltui *viečikė* buvo vadinama „Srutomis". Nūnai, visuotinio karvių pamišimo laikais, nejauku dalytis anos gadynės meniu įspūdžiais, bet vis tiek pasakysiu: ten naktinėms *cacoms* duodavo tik kepsnį, vodkę ir „Coca-Cola". Geresnio derinio gyvenime neaptikau. Ir neragavau. Čia ir stoviu: su kruvinu steiko kąsniu burnoje, 50 g rankoje ir ligi kaklo „Srutose".

• •

2001

Daktaro Rostowskio priimamasis

....

1.

Mano senelė rinko naudingus patarimus. Vaikystėje žinojau daugybę būdų, kaip užsirišti kaklaraištį, viens du apsisaugoti nuo pleiskanų ir sėkmingai išvengti kojų prakaitavimo. Dar dabar kojine siuvimo mašina „Vesta“ susiūtos iškarpėlės iš *Tarybinės moters*, *Kobieta i życie* ir ypač nuo cenzoriaus malonės mažiausiai priklausiusio *Mokslo ir gyvenimo* retsykiais iškiša pageltusius snukučius iš komodų ar spintų stalčiuose nugulusių segtuvų. Itin reglamentuotais ir pilkais laikais mažos gudrybės iš serijos „Pasidaryk pats“ (arba — „Ir jūs tai galite“) vedė į privačios iniciatyvos valdas, suteikdamos palaimingą iliuziją, kad žmogus ir be įsakymo „iš viršaus“ gali nusibrėžti tam tikras kasdienybės trajektorijas. Niekur neafišuojamos gudrybės priklausė kitai — folkloro (ypač — kaunietiškojo) — sričiai. Tarkime, siauruose privatininkų ratuose buvo plačiai įsišaknijusi nuostata, jog tikrai pasiturinčio žmogaus būstas iš lauko privalo atrodyti kuo skurdesnis ir nieku gyvu nekristi į akis. Tad kiekvienas pogrindinis turtuolis neišvengiamai gyveno kaip klasikinis užsimaskavęs šnipas. Žinoma, tau niekas oficialiai nepatarinėjo, kaip auginti audines, užmaišyti jūros mišinį ar sėkmingai prarasti nekaltybę net atsidūrus tarp pingvinų. Buitinis anuometinių patarimų liberalumas pirmiausia buvo susijęs su geresne piliečio savijauta, o tiksliau — sveikata, nes tik sveikas žmogus pajėgus penkmečio planus įvykdyti per ketverius metus. Na, o filosofiškiau nusiteikęs žmogėnas galėjo rinktis priešingą strategiją ir pajusti ypatingą malonumą, atsisakydamas teisingai kvėpuoti, teisingai čiaudėti, teisingai valytis dantis ir drabužių dėmes (teisingumo ir taisyklingumo leitmotyvas įvairiausio plauko patarimuose buvo vyraujantis), t.y. tapdamas buitiniu disidentu. (Kas parašys habilituoto daktaro vertą traktatą „Tarybinio žmogaus nevalyvumas kaip pasipriešinimo sistemai forma“?)

2.

Šita strategija nūnai tampa neišvengiama, nes naudingų (skaityk: vienintelių) patarimų griūtis, užuot iš tikrųjų padėdama įveikti kasdienį stresą, pati gali jį sukelti. Įsakmi tobulėjimo prievolė (skaityk: lažas) gali paralyžiuoti ne vieną, įvarydama dar didesnį nevisavertiškumo kompleksą. Išganingų knygų kaugės bet kuriame knygyne šaukte šaukia kabintis į paskutinį iš po nosies nuvažiuojančio laimės traukinio vagoną. Iš kiekvienos lentynos tamstą puola naujos kasdienybės biblijos: *101 patarimas, kaip pagerinti gyvenimą; Kaip įsigyti draugų ir daryti įtaką žmonėms; Ko žmonos nori, kad jų vyrai žinotų apie jas; Nuo šiol gyvensiu geriau (Neatidėliotinų konstruktyvių veiksmų programa); Šviesa kasdienė (Dvylika vartų asmenybės tobulėjimo kelyje); Moteris visada teisi (Kaip susigrąžinti buvusį vaikiną arba vyrą); Nieko nėra neįmanoma (Konstruktyvaus mąstymo vadovas)* ir t.t., ir pan.

Dvasios makdonaldizavimui visos priemonės geros — vieni vadovai tamstas vilioja Oriento išmintimi ir moko teisingai pakrauti kūną energija, teisingai naudotis čakros galimybėmis, kiti orientyrai apkaišyti nūdienai, regis, tokiu būtinu sveiko cinizmo užtaisu su žavių pražuvėlių citatomis („Geriau turėti nuolatines pajamas negu būti žaviam"), pamirštant, kad žavesys jau seniai sukasi rinkoje, katapultuodamas provincijos žibalo pardavėjas ne į išsvajotą podiumų Everestą, o į nuplikusių pagyvenusių italų glėbį, dar kiti orientyrai skatina nebijoti drąsiausių užmačių masto: „Svajokite apie ką tik norite, nes viską, ką tik jūs darote ar ką turite, prieš tai tik įsivaizdavote mintyse." Pastarasis patarimas itin pavojingas žmonėms be vaizduotės (įdomu, kad mintijimas tiesiogiai siejamas su gerovės vaizdais): kad ir kur benukeliautų mintyse, visur atsitrenks į turtingesnį kaimyną ir brangesnį automobilį, tuo sukeldami grėsmę abiems iškart.

Ypatingas vienintelių patarimų srautas užplūsta skaitant blizgiąją spaudą. Čia, be abejo, karaliauja etatiniai bei anoniminiai kamasutros tobulintojai. Šimtas būdų pasiekti orgazmą be vyro (užtat — su smaugliu, drambliu, bulterjeru, geriausia drauge, golfo kamuoliuku ir pan.), du šimtai naujų sueities būdų pagal Byvį ir Tešlagalvį, trys šimtai akių vartymo ir sėdmenų purtymo pavyzdžių, o kur dar penki teisingi žingsniai tiesiai į neužversto ir nepasodinto verslininko piniginę! Tai moterų valdos. Vyrų

teritorijoje viskas atvirkščiai: šimtas būdų pamiršti Miss Iceberg, Miss Krolick, Miss Pubic. Klasikinė misionieriaus poza ne tik kad nebemadinga, bet ir nebeteisinga: tikrasis misionierius šiandien yra tasai, kuris po prezervatyvu (arba vietoj jo) pakiša šimto dolerių banknotą. Meilė nebeįsivaizduojama be Maljorkos saulėlydžių, neužterštos jūros gėrybių ir Juozo Statkevičiaus šifono. Šeimos tvirtumas matuojamas tik žmonai padovanoto džipo „Širokij" arklio galiomis ir „Nijolės" kailiniais. Kitų variantų nėra. Teisingiau, tėra vos du — nuolankiai paklusti patarimų įsakams ir savo kailiu išbandyti visus siūlomus malonumus (tuo atveju nauji malonumai neišvengiamai sukels naują malonumų stresą, mat bus smalsu nesibaigiančiu tobulėjimo taku eiti vis tolyn ir tolyn — LIGI PALAIMINGO GALO) arba nekreipti į juos jokio dėmesio. Tai yra — stresuoti kaip stresavus be jokios išganymo perspektyvos. Laimės, kaip rašė klasikas, pasaulyje nėra, yra tik ramybė ir laisvė. Tad netrukdykite man palaimingai senti.

3.

Žinoma, įsigiję naują stresą būsite priversti ieškoti naujų receptų (ir naujų vaistų!), kaip jį įveikti. Tai, kaip jau supratote, užburtas ratas: nauji vaistai sukels tik naujus negalavimus. Nepadės nei specialūs treningai, nei klasikinės žemabalsių solistų atliekamos arijos, nei rytietiški masažai *shiatsu* ir *mauri*. Nepadės net žiūrėjimas į žalią spalvą, nes virš jos bus geltona pamišimo, o po ja — raudona amžinojo kolaboravimo. Nepadės nei eterinių aliejų prisodrinta jūsų firmos ventiliacijos sistema. Nepadės net amerikiečių pavyzdžiu praktikuojamas penkiolikos minučių snūdas darbo vietoje. Nepadės net vokiečių ekspertų siūlomas *stress management* su naujų gyvenimo tikslų ir efektingiausio poilsio paieškomis. Nepadės net — vos tik šefas pakelia balsą — automatiškai aukštyn išmetamas smakras. Ar kokie kiti patikimų psichologų peršami triukai: rimtoji muzika (kur ji provincijoje?), geras kino filmas (kur kinas provincijoje?), gera knyga ant kelių (Kunčius ir Kunčinas įvarys jums tokį stresą, kad užmiršite net abėcėlę), dienoraščio rašymas (neduokdie, atras žmona!), susitikimas su bičiuliu (kur jie, kapitalistiniai bičiuliai?!), atvira jausmų raiška, prašymas paremti (žr. ankstesnįjį), bėgimas ristele (nuo savo minčių vis tiek nepabėgsi), nerūpestingos pramogos (viską

aprašys miesto laikraštis), geri darbai (nesupratau-u-u?!), meditacija arba gilūs įkvėpimai (geriau antrieji), snūduriavimas (tik po alaus), emocijų iškrova (ar šiandien jau lupau skustagalvį sūnų? ar skustagalvis sūnus šiandien jau lupo mane?) etc. Tad ar ne geriau: galvoti apie savižudybę (tik mintis apie ją ir leidžia man išgyventi), rūkyti vieną po kitos (jūsų reikalas įspėti), širsti ir įžeidinėti kitus (be komentarų), gerti kavą litrais (ačiū valdančiajai partijai už naftą), gailėtis savęs (be komentarų), užmigti su tablete burnoj (Hamletui buvo dar sunkiau), žvėriškai viršyti greitį (gaudyk vėją radarais laukuos), už savas klaidas permesti kaltę kitiems (pasisamdykit juodį), švaistytis pinigais (už savus geriu ir jums statau, moliai!), pergerti (žr. ankstesnįjį), persiėsti (tas pats velnias), vengti kontaktų su bendrapiliečiais (teeinie visi...) etc.

4.

Geriausias vaistas nuo streso — iš pradžių jį prisijaukinus, vėliau paversti anekdotu. Mūsų bėdos, nelaimės, pralaimėjimai — viešpatie, kaip tai juokinga, palyginti su dabartine ar būsima Lietuvos politikų širdperša! Jų stresais dėl mūsų. Dėl Lietuvos. Pagaliau — dėl visos planetos kančių sumažinimo bet kokia kaina.

....

2000

Jubiliejai, arba Totorius be šproto

....

1.

Jubiliejiniuose skaičiuose žmogų labiausiai slegia pirmasis. Antrąjį, jeigu tai penketas, nesunku palaikyti aukščiausiu likimo pažymiu (nors dešimtbalė sistema tam ir priešinasi, paversdama jį paveldu), na, o nulio niekas nedraudžia interpretuoti kaip angos į nežinią. Išvengti jubiliejinių šermenų geriausia neriant į antrojo skaitmens siūlomą pradžios situaciją. Į vaikystę mus grąžina nuotraukų albumai. Jaunystės mūsų platumose ir ilgumose ilgėtis apskritai pavojinga — dar kas nors ims ir pagalvos, kad ilgiesi socializmo, o didžiuotis branda gali tik nusipelnę narcizai. Ypač sunku menininkams („O, jis dar gyvas!") ir visuomenės veikėjams („Nepamenu tokio!"). Ne vienam, dar nepraradusiam savistabos ir savigraužos dovanos, jubiliejai atgrasūs ir dėl nenatūralaus asmenybės sureikšminimo: sakydami, kad tu geriausias ar net vienintelis, iš tikrųjų tau subtiliai siūlo pasitraukti iš žaidimo. Arba dėkoja, kad jau pasitraukei. Nė kiek ne lengviau ir tiems, kurie tarsi niekada ir nelenktyniavo, nesiekė nieko pritrenkti stulbinančiu originalumu (originalumas provincijoje apskritai įtartina sąvoka, o jo siekimas — gryniausia provincialo stigma), tačiau ir paraštėse sugebėjo palikti vieną kitą įžvalgą, kuri, vėliau kitų perkelta į magistralinį minties ar mados kelią, stebino savo produktyvumu. Štai tiems „paraštės budistams" jubiliejai irgi gali atsakančiai pagadinti kraują, versdami gailėtis pasirinktos nišos, arba, kaip sakydavome jaunystėje, *auto*. Nedarykime iš autisto nusipelniusio artisto, ponai! Pamirškime jo amžių pagerbdami jo meditaciją, o ne sumedėjimą.

2.

Tad jubiliejus, kaip tam tikros pradžios situacija. Įsivaizduoju, ką turi jausti, tarkime, vokietis, sugrįžtantis į paauglystės Karaliaučių. Arba neatsivertęs marksistas, panūdęs padėti gėlių prie Lenino

paminklo Vilniuje. Kaip rašė modernybės dainius Baudelaire'as: *„Ir Paryžiaus, kurį tu mylėjai, nėra."* Liūdna, ar ne? Jubiliejus yra, o tavojo Paryžiaus — ne. Aplinkui vieni juodukai ir vislūs islamo sūnūs. Paminklas Frankui Zappai Vilniuje yra, o Leninui nebėra. Kokia čia, po galais, pradžios situacija? Neslėpsime — jokia. Neslėpsime — mes nuo savo pirmojo jubiliejaus praėjusį spalį bėgome į savo pirmąjį užsienį — Lenkiją, tiksliau Varšuvą, kur viskas TARSI taip pat, t. y. nesunkiai atpažįstama, suderinama su tų pačių ilgų gyvenimo daiktų — gatvių, krantinių, tiltų ar parkų atminties pavidalais. Net tramvajus tas pats. Net kavinė prie „Sirenos" teatro Lietuvių gatvėje, iš kurios lygiai prieš dvidešimt penkerius metus rašei atvirukus „iš laisvės į kalėjimą", tokia pat: tie patys storu stiklu dengti žemi staliukai, tos pačios tumbos, ta pati stumbrinė, tradiciškai geriama su obuolių sultimis... Net draugai — pasenę, bet atpažįstami. O juk niekas taip neužduoda širdies, kaip senatvės pakąsti draugai: itin retai matydamas visada juos išlaikai ir nešiojiesi atminty mumifikuotus — it amžinai jaunus faraonus! Bet sykiu jau supranti, kad ir jie tave mato taip pat: draugystė yra žiūronas, į kurį žvelgiama iš abiejų pusių. Sunkiau su moterimis: kur, sakyk, ta miniatiūrinė Kijevo žydė, prieš užvesdama smėlio spalvos fiatą visada spirdavusi šalin laivutes? Ir undiniškai brėždavusi tau, tada dar beveik berniukui, tokią, regis, tolimą (ir iki šiol neišsipildžiusią!) žilų plaukų ir tikrojo žavesio perspektyvą. Nebėra legendinės Valentinos, nors ji niekur nedingo — tik persikėlė į asmeninės mitologijos ir autobiografijų puslapius. Ją, nepagimdžiusią nė vieno vaiko, nepasodinusią nė vieno medžio, nesukūrusią nė vieno posmo, bet tvarkiusią visą savo vyro, batalinėmis scenomis ekrane tebegarsėjančio režisieriaus, buitį ir vienomis kojinėmis trumpam pabėgdavusią nuo tos prigimtiniais ritualais moterį žlugdančios buities naktinės Varšuvos asfaltu, ką tik išleistoje ir masiškai skaitomoje autobiografijoje *Iš galvos* aprašinėja senas pleibojus Januszas Głowackis (draugų vadinamas Galva). Žinomą dramaturgą ir prozininką, gyvenantį tarp Manhatano ir Varšuvos senamiesčio (totalaus *remake*'o, kurį laikas vėl paverčia „autentiku"), sutikau kelių sostinės literatų kartų nusėdėtoje leidyklos „Czytelnik" („Skaitytojas") kavinėje — kur daugiau? „Klausyk, — rydamas paskutinį alaus gurkšnį, metė Galva, — esu čia dar dvi dienas — būtinai paskambink." Jis visada

taip — sutiktas mieste, visiems sako tą patį: „Esu dar dvi tris dienas — skambink“, — nusijuokė bičiulis.

3.

Neturėjau Galvos mobilaus. Ir tai buvo pirmas naujos epochos ženklas. Taip, namai ir vitrininiu 8 mm stiklu dengti staliukai kavinėje, kurioje kažkada įstabioji Ewa Szykulska man po kojomis pabėrė savo krepšelio paslaptis, buvo tie patys. Netgi gatvė nepakeitė pavadinimo: Lietuvių. Tačiau už kampo dunksojo Lietuvos Respublikos ambasada. Ir tai buvo antras naujos epochos ženklas. Jeigu staiga, pačiam jubiliejaus įkarštyje, pamesčiau viską, įskaitant veidą, piniginę ir atmintį, ambasada privalėtų padėti. Apginti nuo amnezijos ir frustracijos. Išsaugoti jubiliejinį pilietį ateities kartoms. Priminti kryptį. Dabar kryptis buvo aiški — su tolima mylimąja žengėme į netoliese rudenio aukse dunksantį Lazienkų parką, tiksliau — į Ujazdovskių pilį, dar tiksliau — į Šiuolaikinio meno centrą, kur vyko literatūros festivalis „Rašytojų Varšuva“ su nūnai privaloma paantrašte „Whose Europe?“ Per kelis žingsnius nuo mūsų, Pilies terasoje, priešais kameras išvydę prancūzų japių literatūros klasiką Fredericą Beigbederį, supratome KIENO. Į akiniuotą smauglį, įgijusį ką tik praryto triušio bruožus, panašus paryžietis stovėjo terasoje vienas su paltu ir gan monotonišku balsu bylojo po juo besidriekiančioms vejoms, lapuočiams ir fontanams. Vejos ir lapuočiai nuo jo tiradų dar labiau raudo ir gelto. Fontanai čiurškė kaip čiurškę. Prisiminiau Cioraną: „Niekada neskaitau knygų, apie kurias visi kalba.“ „Mes neskaitom tavęs, Bybederi! — dėjome tiesiai į kameras. — Mums pakanka savų šarlatanų!“ Triušis prancūzo povyzoje susitraukė, smauglys — išsitempė šuoliui.

4.

O štai totorius buvo kitoks. Ne tas, ir taškas. Kažkada Valka Hoffmann buvo išmokiusi mane elegantiškai sumaišyti tą be degtinės nerytiną šviežios mėsos, marinuotų agurkėlių, svogūnų, sojos padažo, aliejaus ir privalomo šproto tyrelę. Sakyčiau, netgi likiminę — su totoriumi prieš ketvirtį amžiaus Lenkijoje išgėriau savo pirmąją degtinę. Tada supratau ir auksinę gėrimo taisyklę: „Gerti tik tada, kai gera“, nes antraip nučiuožti evoliucijos laiptais

atgal oi kaip lengva. Iš tikrųjų švenčiau ne savo, o mūsų — t.y. savo ir „Wyborowa“ jubiliejų. Tik štai viena bėda — šproto niekas neatnešė. Nei Ujazdovskių pilyje, nei žydų restorane „Samson“. Ir tai buvo trečias naujos epochos ženklas, privertęs mane suvokti, jog visi sugrįžimai — iliuzija. Nė vienas praeities potyris neklonuojamas. Žinoma, jeigu tu ne Proustas. Kada švęsime jo (ir pyragaičių!) jubiliejų?

•••••••••••••••••••••

2004

Poezijos pavasario sukubė

....

1.

„Kada paskutinįkart buvai poetu?" — klausia gyvas lenkų klasikas Tadeuszas Różewiczius. Ar tik rašydamas eilėraščius — t.y. ieškodamas geriausios vietos geriausiems žodžiams, — ar atvirkščiai, pastumdamas į šalį plunksnakotį ir įsižiūrėdamas, tarkim, į laimingą varnėnų šeimyną inkile už lango? Ar dar esi poetas, prieš įžengdamas į vyrų tualetą kokioj dievo užmirštoj onkologinėj mirykloj arba žiūrėdamas į nuogų kūnų instaliacijas Abu Graibo kalėjime?

Kas kam ateina į pagalbą rašant, vėliau paklausia Różewiczius: aš žodžiams, ar žodžiai man? O gal poetas turi išlikti amžinai sustingęs, it antena, gaudanti pasaulio (ką ten pasaulio — visatos!) signalus? Toks besišypsantis rubuilis Budha, kurio pavidalą vėliau idealiai atkartos garsusis Marcelio Duchampo pisuaras? Ir kas tada nustato tos antenos jautrumą — kokia sąžinės ir talento instancija? Ir kuo poeto sąžinė skiriasi nuo vadinamojo paprasto žmogaus sąžinės? Kitą, jau Czesławui Miłoszui skirtą eilėraštį *„poeta emeritus"* Różewiczius pabaigia taip: dantis sukandęs senas poetas, kurio moterėlės nuolat klausinėja, ar tasai skaitąs Bibliją, ar tikįs pragaru ir pasaulio pabaiga, bežadis sėdi ant suoliuko ir žvelgia į praplaukiančius debesis. Ir tada atskrenda varnas, ir perbraukia juoda plunksna per lūpas poetui jas užrakindamas, ir nuplasnoja sau.

2.

Kas yra ta mūsų Poezijos pavasario paukštė — juoda varna, tarsi pašaukta nutildyti jau nieko, regis, nebegydantį ir nieko nebepaguodžiantį žodžių kriokli (vos nepasakiau — gargaliavimą), ar demonė sukubė, kasmet pareikalaujanti vis naujų įkvėpimo aukų? Ar šiandien tasai tradicinis poeto apsireiškimas tautai neatrodo mažumėlę pornografiškas? Ar toji iš meditacinės erdvės

ištraukta antena, užuot virtusi rapyra ir nežemiško dirigento batuta, nevirsta surūdijusios vielos gabalu? Sovietmečiu viskas buvo paprasčiau: nebyli tauta akis į akį ir ausis į ausį susitinka su savo ezopais. Nebyliai išgirsta sielos skliautus drebinančio savojo balso potencijas (žr. Sigitas Geda Šv. Jonų bažnyčioje). Egzaltuotos moterys neša gėles tikriesiems dienoraščių įkvėpėjams ir adresatams. Štai toji mažumėlę stabmeldiška ir mažumėlę erotiška adresato ir adresanto sueitis buvo kad ir neisisąmonintas, bet vis dėlto autentiškas estetinio disidentizmo aktas. Sielų suokalbis pačiose, sakytumei, neįtikėčiausiose vietose — gamyklose ir gydyklose, ganyklose ir mokyklose. Na ir kas, kad po to, *post (f)actum*, viskas stodavo į vietas: partorgai ir šnapsorgai svečių kambariuose perimdavo galios operatorių ir tamadų vaidmenis, iš laisvėjančios poetų kūno kalbos spręsdami apie renginio sėkmę. Neslėpsiu, ir aš ten esu buvęs, degtinėlę, gera dešra užsikąsdamas, maukęs...

3.

Manau, kad tikrasis šito poetinio sanguliavimo apogėjus buvo Bernardo Brazdžionio sugrįžimas, iš esmės supurtęs ne tik populiarumo piramidės hierarchiją, bet sykiu daugeliui praplovęs ausis: na, nors užmušk, bet ne vieta lyrikai amfiteatruose, griaudžiantis poeto balsas neturėtų konkuruoti su dangaus kūnais, operiniais stovylais ir fiureriais.

Šviesiai tiesiai: lyrika ir perkūnija nesuderinamos. Toji susimąstymo dėl poeto vietos viešosiose erdvėse pauzė buvo trumpa. Laikas, o ne nauji kubiliai ir zalatoriai (kaip esame kažkada pranašavę), viską negailestingai sudėliojo į lentynėles: poezijos rinkinių tiražai nuo graibstyte išgraibstomų 40 000 smuko ligi neišperkamų 400. Skaitytojai išėjo gyventi, o poetai, kad ir nenoromis, iš tribūnos sugrįžo į parką, į priemiesčio sodą, į alchemiko celę. Keičiantis gyvenimo modeliui, akyse pakito ir pats lietuviškojo eilėraščio tipas: jaunieji apskritai atsisakė BYLOJANČIOS poezijos diktato, patraukdami naujojo intymumo ar solipsistinio eseizmo link. Klasikinė forma, apskritai (gal daugiau nesąmoningai negu sąmoningai) kurį laiką tapatinta su totalitarizmu, irgi pasitraukė į paraštes, užleisdama vietą verlibrui su pasakojimo (ne pasakos!) elementais.

4.

Geriausia, ką galime padaryti poetui pavasarį — tai turbūt leisti medituoti vienatvėje, užvertus raguotą galvą į žvaigždėmis išbertą dangų. Žinoma, visada atsiras neišauklėtų smalsuolių, kurie norės išgirsti jo nuomonę apie pasaulio pabaigą, apie rojų žemėje, apie Poezijos paukštės skrydį per Lietuvą. Pabaikime taip: pamišę poetai pridaro nepalyginamai mažiau žalos negu pamišę pilotai.

....

2005

Iš Ervino pilvo

....

1.

Niekad nemaniau, kad rašysiu skiltį paskutiniams Čikagos *Akiračiams*. Niekad nemaniau, kad ji bus rašoma po cunamio ženklu pačiame Baltijos vidury — Gotlando saloj, kurią netrukus irgi pakutens uraganas, švelniu vardu Ervin. Laikykime, kad rašau iš jojo pilvo. (Taip kapitonas Nemo viename Josifo Brodskio eilėraštyje gyvena povandeninį laivą prarijusio aštuonkojo pilve. Pabaisa ir submarinas tiesiog augte suauga, tampa, kaip sako lietuviškojo budizmo išpažintojai, vieniu.) Kiekviename Švedijos oro uoste jus pasitinka psichologinės tarnybos budėtojai, o kai kur — tik psichiatrų vizitinės kortelės ant specialaus stalelio. Tikras pagalbos pasjansas. Nes vis dar laukiama grįžtančių dingusiųjų, vis dar tikimasi, kad vandenynas juos atrajos ir gyvenimas tekės sena vaga. Todėl nepykstu, kai prie manęs Stokholmo oro uoste prišoka žmonės su raudonais kryžiais ant striukių. Arlanda pasirengusi paguosti Rolandą. Gal iš tiesų atrodau kaip uragano auka? Statmenu plaštakos judesiu atsisakau pagalbos, bet vėliau, jau saloje, pasitikdamas atskridusią pažįstamą romanistę iš Atėnų, psichiatro vizitinę dėl šventos ramybės įsikišu džinsų kišenėn. Su ja ir išgyvenu gaudžiantį Erviną (baudžiantys ir gaudžiantys uraganai!), išguldžiusį šimtamečius medžius (ar susimąstome, kokia žiauri gamta būna pati sau?) ir atėmusį gyvybes dar septyniems Švedijos gyventojams. Tačiau dėl jų kraštas nesustoja visuotiniam trijų minučių gedului (mane pastarasis užklupo parduotuvėje prie kasos), dėl jų nerengiamos specialios mišios ir koncertai, vaikai nepiešia piešinių TA TEMA, nes mirčių statistika, kaip žinia, jau seniai lemia gedulo mastą bei pobūdį. Todėl gedžiu su visais drauge Visbio katedroje Sancta Maria — tų, vandenyno nuneštų Azijoje, bet sykiu, kažkur sąmonės kertelėje, manau, kad ir gimtinės pušies pertrenktas išsaugo teises į tokią pat atjautą ir pagerbimą tyla.

2.

Minimalistinis vaiko piešinys per visą dienraščio *Dagens nyheter* puslapį. Aukštai dešinėje — greitosios mašinikė su oranžiniu kryžiumi užstoja mėlyną saulę juodais spinduliais. Kairėje mįslinga juoda figūra žydroj angoj: panašu į skeletą, bet gali būti ir atvirkščiai — tarkim, kad ir įsikūnijęs laukimas. *Why not?* Bet įdomiausia pati puslapio apačia. Matome salelės fragmentą: vienišą palmę smėlyje, šalia šezlongą po skėčiu, nykštukinę mergytę po palme, greta — barzdotą tėvelį. Tokie iš pagaliukų sudėlioti žmogelyčiai. Kažko trūksta, ar ne? Vos įžiūrimas broliukas ant burlentės pačioje kylančios bangos papėdėje irgi nėra svarbiausias šitos siaubo scenos veikėjas. Svarbiausia — pati banga, iškylanti akyse it samurajiškas plieno kalavijas. Toji banga-kardžuvė, pakibusi regėjimo lauke it grėsmingas pusmėnulis, yra tiksliausia siaubo metafora, kokią galima išrasti ir užfiksuoti įvykusios nelaimės akivaizdoje.

3.

Ir tuo pat metu, mažne sinchroniškai, nauji politiniai „cunamiai" namuose. Ir tuo pat metu — tradiciškai vangus Sausio 13-osios aukų minėjimas, vangiai keliamos vėliavos Lietuvos pajūryje etc. Naują politinio purvo bangą tėvynėje vėl mėginama rimuoti su apsišvarinimo ir istorinės tiesos atkūrimu, tačiau intencija perregima — turime reikalą su plikiausia politika ir galios persiskirstymu. Štai kodėl pabaigti norėčiau labai senu fragmentu, gimusiu toj pačioj saloj 1996-aisiais iš ilgų pašnekesių su velioniu Jonu Pajauju. Jo namas miško properšoje neatpažįstamai „atrestauruotas", valgomajame, matau pro langą, ant padengto stalo žvilga sidabrinės žvakidės, toks pat tik upeliūkštis kiemo gilumoje, kuriame Jonas rankomis gaudydavo lašišas, kad paskui suledėjusias trauktų iš šaldytuvo ir pjaustytų žvilgančiu nikeliuotu pjūkleliu prieš kepdamas retiems, bet vis dar laukiamiems svečiams iš gimtinės. Pamenu, kaip tokią pat vėjuotą sausio dieną, „monologizavau" Pajaujo virtuvėlėje su tranzistoriuje nuolat įjungta „Lietuva". Pamenu, kaip Jonas tik rūkė ir dūsavo, nesakydamas nė žodžio. Tad tebus Gotlandas 1996-ųjų sausio 13-ąją.

Kodėl tokia vargana, tokia apgailėtina valstybėlė išsirito iš Nepriklausomybės kiaušinio? Ogi todėl, kad tą kiaušinį padėjo NIEKAS. Ne tam tikros veislės višta, kuriai galėtume pareikšti

bent jau genetines pretenzijas, o bevardė jėga, kažkoks patetiškas spazmas, iki tol nei moksle, nei gyvenimo praktikoje neaptiktas darinys. Mūsų nepriklausomybė neturi nei tėvo, nei motinos, nei pribuvėjos. Mes net neapdovanoti ja, o jos ištikti. Kartais ji atrodo kaip užkratas kryčiui, o ne skrydžiui. Taip galėtų atrodyti bakterijos, apsimetančios vitaminais. Netgi prisimindami šviesios atminties Sąjūdį, turėtume visiškai sąžiningai pripažinti (galima ir tualete naktį), jog jis irgi buvo tik neatpažintas anoniminis kolektyvas (NAK) arba kolektyvinis anonimas (KA) — nuo gličių pusiau patirčių ir pusiau kliedesių išpampusi medūza, vaizduojanti kolektyvinę išmintį, tautos sąžinę ir iš Gedimino sapno paveldėtas pozas. Iš pradžių buvo inercija, paskui — mėginimas tai inercijai suteikti sąmoningumo bruožų ir pavidalų. Užvis įdomiausia ir yra toji inercija, kurios, pasirodo, visiškai pakanka drungniems valstybingumo radiatoriams sušildyti ligi mūsų energetinių vampyrų garantuojamų plius trylikos Celsijaus. Vingio parko estrada dar ilgam išliks lietuvių vienybės ir stiprybės bastionu, parodžiusiu, jog kariuomenė Lietuvai nereikalinga. Jos saugumą pilnai užtikrintų keli gerai parengti chorai. Dainuojantis ir šokantis *specnazas*.

3.

Ar nūnai, tikriems ir popieriniams cunamiams tebesiautėjant, galėčiau pakartoti šituos žodžius? Bijau, kad taip. Žinoma, radiatoriai šiandien Tėvynėje šiltesni. Tik tarpusavio santykiai nepakitę. Tarsi visi lauktų stichinės nelaimės, kuri kaip niekas kitas suvienija ir sušildo širdis. To naujo „Žemės drebėjimo Čilėje“, kurį kažkada jau aprašė savižudis genijus von Kleistas.

....

2005

VIETOJ PABAIGOS

COTTESLOE THEATRE
RICHARD II
SAT 15 JUL 1995 7:15 PM
£14.50
CASH
R41
1ST LEVEL
NT
ROYAL
NATIONAL
THEATRE

Esė, mano meilė

....

1.

Esė — argi ne gražus vardas dukrai? Esmiškai besirimuojantis su atsiskyrėlio J. D. Salingerio įstabiojo apsakymo „Skiriu Esmei — su meile ir neganda“ heroje. Lietuviškas pavadinimas vertime palengvintas (kas nepalengvinta vertime?), iš tikrųjų turėtų būti — su meile ir bjaurastimi. Štai tada Salingerio dedikacijos formulė galėtų būti taikoma ir įdomiausiam nūdienos lietuvių literatūros žanrui nusakyti. Suprasta kaip minties nuotykis, nuolat keičianti žiūros taškus bei peržengineјanti ribas, esė programiškai išlieka tame „tarp“: tarp sistemos ir beprotybės, tarp tiesos ir erezijos, tarp banalybės ir absurdo, tarp fakto ir fantazijos. Paprasčiau — tarp meilės ir bjaurasties. Eseistai yra literatūros nindzės, nardantys tarp žanrų ašmenų. Eseistai yra fakyrai, „grynųjų“ prozininkų pykčiui išmonę visų akyse paverčiantys tiesa, o tiesą — fikcija. „Žmogui įdomu tai, kas atpažįstama kaip galimybė pabūti kitokiam išliekant savimi“, — sako rusų filosofas ir eseistas Markas Epšteinas, ir tą egzistencinės, vos nepasakiau — gyvatiškos, transformacijos pažadą mūsų literatūrinėje dirvoje geriausiai įgyvendina Alfonso Andriuškevičiaus, Sigito Parulskio bei Giedros Radvilavičiūtės pirštai. Esė — kaip literatūros akupresūra!

2.

Tarp tų ką tik paminėtų žmonių-tekstų (turiu omeny žmones kaip tekstus) kartą turėjau laimės sėdėti Santaros-Šviesos konferencijoje Anykščiuose, lietuvių eseistikai skirtoje priešpietėje. Simptomiška, kad ją pradėjo ne literatūrologė (literatūrologai tradiciškai velkasi proceso uodegoje), o žavi filosofė Jūratė Baranova, apžvelgusi žanro raidą rašančiojo „aš“ savikūros, arba, kaip įprasta sakyti, *bildung*'o aspektu. Iš čia ir terminai — „personalinė esė“, „personalinis eseistas“ (plg. „personalinis prokuroras“, „personalinis STT agentas“, „personalinis klebonėlis“). Įdomiausia,

kad maždaug tuo pat metu kita Baranova — Julija — Klaipėdos universitete sėkmingai apgynė literatūrologijos magistro darbą *Esė žanro problematika bei jo sklaida lietuvių literatūroje*. Kadangi buvau to darbo vadovas, galiu atsakomingai pareikšti, kad rimtesnės studijos aptariamu klausimu Lietuvoje iki šiol nerasta. Abi Baranovos pradeda *ab ovo* — nuo Michelio de Montaigne'io, kuris, pasak Williamo Hazzlito, buvo pirmasis Europos autorius, išdrįsęs sakyti tai, ką jautęs kaip žmogus. Todėl didžiausias eseistinio mąstymo paradoksas, kartoju įkandin Epšteino, galėtų būti nusakytas maždaug taip: turinti būti pagrįsta individualybė pagrindžiama tuo, kas turėjo būti pagrįsta — pačia savimi. „Mano knyga tokiu pat laipsniu mano sukurta,— XVI amžiaus pabaigoje rašė prancūzų aristokratas,— kokiu aš pats sukurtas mano knygos.“ Garsiosios Montaigne'io *Esė* neatplėšiamos nuo jų autoriaus, tai jo gyvenimo dalis, o ne užsiėmimas, siekiantis kažkokių ypatingų tikslų. Knygą rašo autorius, tačiau rašymas — jau asmenybės tapsmo dalis. Esė gali būti suvokta kaip kelias be pabaigos, kadangi jo pabaiga dažniausiai sutampa su pradžia, individualumas kyla pats iš savęs ir sugrįžta savin. Štai tą sukamąjį minties judėjimą Jūratė Baranova ir aptinka savo numylėtų lietuvių eseistų tekstuose. Aptinka ir lieka suktis drauge su jais. (Man patiko jos esminė tezė, esą „personalinis eseistas yra tas, kuris į savo apmąstymus įsileidžia mirtį“.)

3.

Julija Baranova eina toliau. Ji eseisto balsą tiesiogiai sieja su jo laikmečio balsu. Aš sakyčiau — gemančiu daugiabalsiškumu. Montaigne'io atveju praeitin nugarma modernieji viduramžiai, lietuvių eseistų — totalitarizmas, vadinasi, itin fragmentuotų griuvėsių zonoje tenka kurti ne tik naują naratyvą, bet ir naują tapatybę. Nuoširdumo strategijomis grįstas žmogiškasis dokumentas byloja apie naujo mąstymo lauko atsiradimą. Ilgai nesukdamas galvos, pavadinčiau tą lauką demokratiniu. Ten, kur suklesti eseistika, galima drąsiai kalbėti apie demokratijos daigus. Ir atvirkščiai — be demokratijos eseistika neišsipildo. Bent jau mūsų padangėje, išskyrus netipišką Aisčio atvejį, — tikrai ne. Todėl pasakykime pusiau juokais, pusiau rimtai, kad Lietuvoje kalbėti tenka ne apie žanro tėvą, o apie „žanro motiną“, t.y. apie

tą kritinę laisvo mintijimo masę, atradusią sau agorą nebecenzūruojamos spaudos — visų pirma savaitraštinės — puslapiuose. Aišku, į klausimą „Kas kaltas dėl netramdomo lietuvių eseistikos subujojimo?“ tūlas galėtų atsakyti ir tradiciškiau: „Landsbergis“.

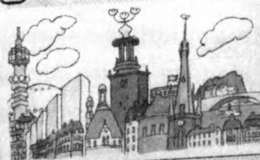
4.

Žydrojoje *Šiaurės Atėnų* svetainėje, aptardamas subtiliuosius Alfonso Andriuškevičiaus tekstus, vienas beatodairiškas internautas pavadina juos „patirtiniais“. Jo lūpose, pardon, kompiuteryje tas būdvardis (nors galėtų būti ir puikus žanrą įvardijantis daiktavardis!) — komplimentas. Suprask, tik tokie ir teturi prasmę. Priešingame poliuje atsirastų „nepatirtiniai“ — sumeluoti, laužti iš piršto, vadinasi, beprasmiai. Taip ir girdžiu: „Važiuodamas į miegonis, perskaičiau patirtinį. O, geras!“ Arba: „Vakar pusryčiaudamas skaičiau nepatirtinį. O, šrūdas!“ Tokia „patirtinė“, o iš tikrųjų partinė nuostata — tikras iššūkis „gryniesiems prozininkams“. Sukurkite, vaikinai ir merginos, tokią fikciją, kurios autentiškumu nesuabejotų nė vienas Šiaurės Atėnų patirties apologetas. Štai užduotis!

....

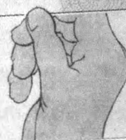
2005/2009

043072 **95 kr** Helt pris
(inkl. lagst. moms 556013-0683)
Typ 1001 Serie 10

↑20
↑19
↑18
↑17
↑16
4261 9 09≍14[10] ↑15
↑14
043072
↑13
OP4 X1 22≡20[30] ↑12
↑11
↑10
↑9
0909 B3 22≡12[45] ↑8
↑7
↑6
↑5
↑4
043072 B3 21≡11[10]
↑3
↑2
↑1

Vid stämpling
i automat,
se instruktion
på baksidan!

TURINIO RODYKLĖ

Santrumpos, nurodančios į pirmąją publikaciją:
A — *Akiračiai*; D — *Dailė*;
K — *Krantai*; LR — *Lietuvos rytas*;
VK — *Verslo klasė*.

• •

Rastauskas, Rolandas
Ra224 Privati teritorija: esė rinktinė / Rolandas Rastauskas. — Vilnius: Apostrofa, 2009. — 312 p.: iliustr.

ISBN 978-9955-605-58-4

Naujoji Rolando Rastausko (g. 1954) esė rinktinė gali būti laikoma natūralia premijomis įvertinto ir skaitytojų pamėgto *Kito pasaulio* (2004) tąsa. Ir čia — kultūros skilties formatas iš pirmo žvilgsnio „svetimoje" teritorijoje (tada *Lietuvos ryte*, dabar — *Verslo klasėje*). Ir čia „eurolietuvio" stebėtojo akyse besiformuojanti tikrovė (šįsyk naujųjų medijų gerokai praplėsta) reflektuojama per vidinių potyrių prizmę. Ir čia autorius daug dėmesio skiria kelionių aprašymams, tęsdamas vieną sėkmingiausių travelogų pastarojo meto lietuvių raštijoje. Ir čia — nepakartojamas, iš vienos frazės atpažįstamas RoRa stilius. Ir čia „...fikcija lipdoma metaforomis, šalutinių žodžių reikšmių aktualizavimu, netikėtomis minties sandūromis, tik didmeistriams pasiekiamais asociacijų šuoliais, net sakinių ritmika" (Giedra Radvilavičiūtė).

UDK 888.2-4

Rolandas Rastauskas
PRIVATI TERITORIJA
Esė rinktinė

Redaktorė Giedrė Kadžiulytė
Dailininkas Jokūbas Jacovskis

Išleido UAB „Apostrofa", A/D 1026, LT-01004 Vilnius, apostrofa@takas.lt
Spausdino UAB „Petro ofsetas", Žalgirio g. 90, LT-09303 Vilnius
www.petroofsetas.lt

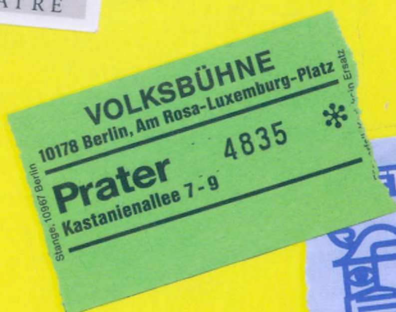
Rašytojas vienoje esė sako: „Draugo automobilis – tai klausykla ant ratų“. Rolando Rastausko tekstai – tai sakykla po viršeliu. Skirdamas daug dėmesio būtajam laikui ir prakeliautai erdvei, autorius savo tekstuose labai individualius potyrius ir išgyvenimus priartina prie kiekvieno skaitytojo patirties užmušdamas banalybę sąmojumi, grakščiais ritmingais sakiniais, kartais akiplėšiška įtaiga, su aistra ir kartu – su distancija, ironija, humoru. Tai daro jį šiuolaikišką, atpažįstamą, magišką.

GIEDRA RADVILAVIČIŪTĖ

Jeigu kartais ištinka situacija, slegianti savo kasdiene banalybe, savo vieno išmatavimo erdve, RoRa tekstas ją tarsi pakelia kubu, ir mes (skaitytojai!) regime trimatį vaizdą.

KĘSTUTIS NAVAKAS

RoRa Dubline (2008), Remigijaus Treigio nuotr.

Sunkiausia aprašyti tai, ką žinai geriausiai. Kai nuojautos virsta patyrimu, žinojimas, užuot atsidėjęs kažkokiu belaikiu šlaku, ištirpsta žmogaus esybėje, „išsivaikšto“ egzistavimo apytakoje. Žinojimas — tai ne formulės, o išvalyta šviesi erdvė, iš principo atsisakanti būti sandėliu. Tą gerai žino prisiekę keliautojai, vienuoliai ar kitokie nuskaidrėję „būties minimalistai“. Žinojimas — visada vienišojo kelias. Itin privati teritorija.

Kažkas kelionių aistrą yra pavadinęs mėginimu pabėgti nuo mirties. Ponia M. ateina su dalgiu į tamstos namelius, o šeimininko nėra namie. Pūkuotuko trobelė tuščia. Tik fotošopinė mėnesiena nušviečia sodybos apybraižas. Likimas pasibeldžia tamstai į duris, o durų nėra kam atidaryti. „Ponas išvykęs“, — unisonu atsako tarnai, baldai, grindys, paveikslai ant sienų. Nežinoma kryptimi, sako jų (tarnų, veidrodžių, portretų) baikščiai gudrios akys. Ponas keliauja. Taigi. Kur dėti dalgį?

RoRa

APOSTROFA

ISBN 978-9955-605-58-4

REMIGIJAUS TREIGIO NUOTR.

privati teritorija

RoRa

APOSTROFA

